Biekorf. Jaargang 53

bron
Biekorf. Jaargang 53. A. Van Poelvoorde, Brugge 1952

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_bie001195201_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. BIEKORF

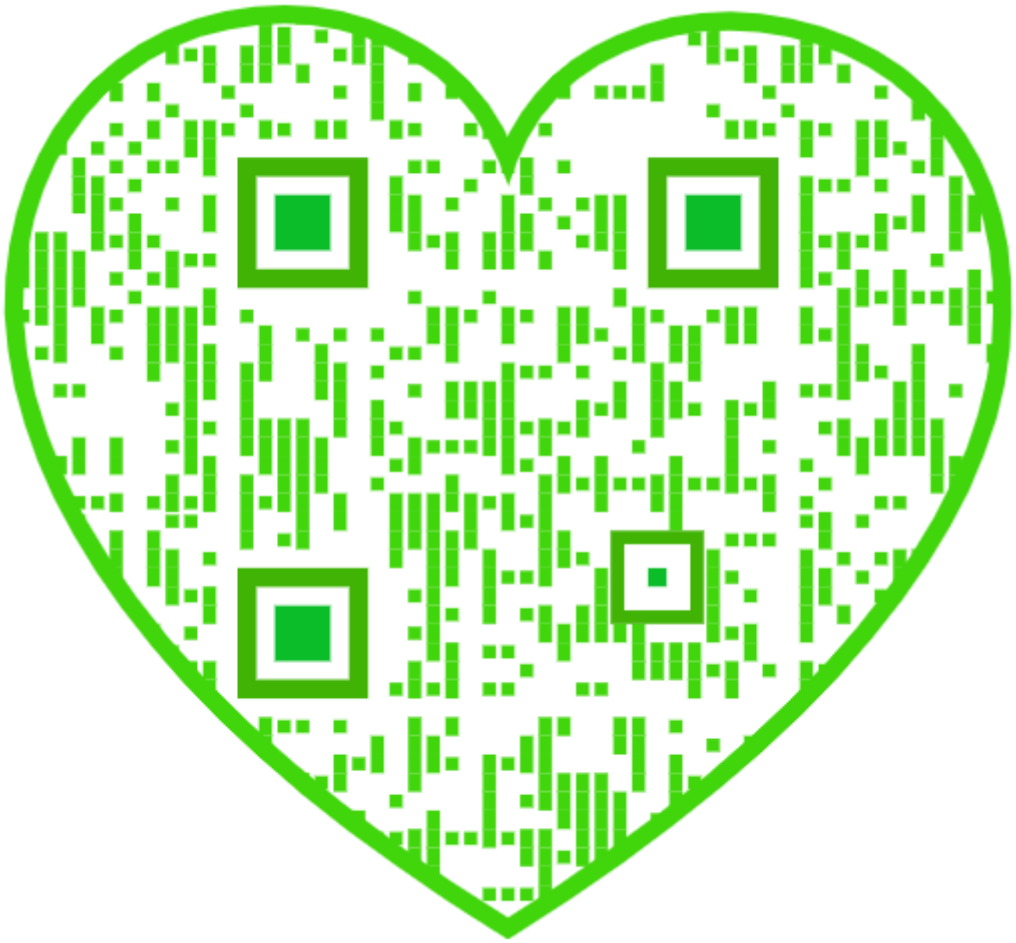

[Nummer 1]

De legende van Pitgam

DAT jaar was 't een buitengewone harde winter. 't Begoste te vriezen op Sinte-Cathriene, en Paschen stond voor de deure en 't vroos nog. Maar nog nooit sedert mensengeheugenis was 't zo bijtende koud geweest lijk daags voor Kerstdag. In één nacht vroos het happesteerte dikke, en men reed met peerden en wagens over de toegevrozen Colme lijk over een schurevloer. En maar altijd voort kwam de ijzigkoude wind uit het zeegat als een speie gebezen over de blote landstreek.

Pietje Plaete, een oude eenzate. zat in den hoek van den heerd van zijn kavane zonder vier noch vonke, ineengekrompen te ruttelen van de koude. Zijn laatste brijzeltje brandinge was allange door de schouwe gevlogen, en hij stond bovendien zonder een mompe teten, verlaten van God en van de mensen. Er moest van entwaar hulpe komen of 't was gedaan met Pietje.

Zo 't was Kerstavond en de klokken gingen aan 't luiden voor de nachtmesse. En Pietje hoorde die klokken en 't kwam hem te binnen van die vorige Kerstmesse, hij was er naartoe geweest: 't was daar goed

en warm in die volle kerke, en er brandden veel keersen overal rond.

En zo kwam het dat Pietje, over dat't ging, rechte ravelde en door den donkeren weg optrok naar de kerke van Hillegam.

Goen' nacht, Petrus! klonk het daar, als hij op het kerkeplein aanlandde. Pietje verschoot er van, 't was lange geleân dat er iemand hem zo vriendelijk toegesproken had, en dan nog met zijn name ‘Petrus’ lijk in de boeken.

Ook goen' nacht, vriendschap. zei Pietje. En dan eerst zag hij wie hem aangesproken had: een vreemden here, geheel in 't zwart gekleed, hij stond daar alleen lijk te wachten op iemand.

Wat hapert er, Petrus, zei die zwarten here, ge ziet er zo bedrukt en deerlijk uit.

Kan 't missen, antwoordde Pietje, 'k zijn oud en versleten, geen dekkinge en geen vier, noch geld noch teten.

Is 't maar datte, zei die vreemde man, 't is uw eigen schuld of liever uw eigen dommigheid.

Ben ik dom omdat ik arme ben? vroeg Pietje getornd.

Dat niet, was het antwoord, gij zijt niet dom omdat gij arme zijt, maar arme omdat gij dom zijt. Kijkt èn keer dààr, zei de zwarten here en hij wees kerkewaard, daar is 't feeste en gezang en geklang, è-ja met de belofte van è schonen hemel hiernamaals, en binst de middelen tijd moet een schamele djoos lijk gij vergaan van honger en koude. En dàt, peist è keer, en dàt binst dat dendienen die hier staat u kan helpen, u kan rijke maken op staanden voet, machtig rijke, en dat allemaal gratis en voor nieten....

Pietje pijloorde op die redens, hij verstond er hem niet aan, en vooral dat ‘gratis en voor nieten’ scheen hem aardig.

Ge moet het maar juiste willen aanveerden, zei de zwarte man, rijkdom, fortuine en al dat ge wilt, - en

daartoe zet ge juiste uwen name op een klein stukske papier.

Dat verbruinde de zake. Pietje peisde er van af te zijn met te zeggen: Menhere, 'k en hebbe penne noch inkte, en 'k en kan noch lezen noch schrijven....

Maar die zwarte Menhere zei: Dat en doet er niet toe, Petrus, ik heb hier een versgesneden ganzepenne, en inkte hebben we niet vandoen, en ik zelve zal uwen name schrijven en gij tekent dan ernevens met een kruiske.

't Sloeg twaalve van de nacht op de kerketorre van Hillegam.

De vreemde gast werd ongeduldig: Toe, Petrus, zei hij, tekent ge of tekent ge niet? Peist è keer, man, voor vijfentwintig jaar lang schone dagen, eten en drinken van 't beste eerst en meest, in de zomer in de schauwte en 's winters uw schenen warmen, wat wil-je nog meer?

Pietje dibberde nog altijd: Enne- later, menhere....?

Later, waarmee dat ge inzit, zei de zwarte man, dat is nog zo lange te komen, en ge zult nooit geen koude meer lijden.

Menhere was ondertussen meer en meer genaarsd en Pietje zag nu dat ook zijn haar pekzwart was, en zijn ogen, jemenismenschen toch, 't waren lijk twee kolen vier die glarieden in zijn voorhoofd, 't Ventje was er zuiver kwalijk van.

Kom, Petrus, zei de zwarte man, en hij greep Pietje bij zijn linkse puls, en met z'n duimenagel klauwde hij een druppeltje bloed te voorschijn, dopte er den top van z'n penne in en reikte ze naar Pietje toe terwijl hij op het platte van z'n andere hand het briefje vorenhield ....

Lijk een halve simme tekende Pietje een kruiske op het papier....

Nu loech de zwarten here en zei hij: Petrus, tot binnen vijfentwintig jaar, op dezelfde plekke, dag en ure. En hij was weg en deure, lijk weggetoverd 'k en weet niet hoe.

Pietje stond daar nu te blinken lijk èn uil op èn kruisstrate, en met den herteklop tot in zijn kelegat. Van pure alteratie stak hij d'een hand aan zijn herte en d'andere lijk om steun zoekend in zijn vestebeurze. Maar was me dat verschieten: ze zat vol goudstukken, z'n hand zat tot halfwege in 't goud en z'n andere beurzen waren altemale proppende vol goudegeld.

Als hij nu van zijn verschot bekomen was en hem omkeerde tewege naar huis, zag hij een lichtje in een herberge op den hoek van de strate. Men is daar volk verwachtende achter de Kerstmesse, 't moet daar goed zijn, dacht hij, en 'k ben nu rijke. En hij daarbinnen. De bazinne - ze zag er nog jong uit - zat alleen, half in dommelinge bij 't vier. Pietje bestelde van al 't beste, een ferme maaltijd, vlees en wijn. De bazinne was seffens wakker. Dat was toch Pietje, dien armen duivel! In een-twee-drie vloog ze de keuken in en was daar weer met den baas.

Pietje, wat hapert er, m'n man, vroeg de baas. Is 't hier te doen? en hij wees op zijn voorhoofd.

't Is hier te doen, zei Pietje, met d'handen op zijn buik. 'k Zijn wroed van den honger en versteven van de koude en 'k en wense maar één dingen: mijn bekomste te eten, en mijn genoegen te drinken, en allemaal van 't beste....

Enne wie betaalt er dat allemaal, vroeg de baas.

Ik zei den hond, antwoordde Pietje en meteen smeet hij een grepe goudegeld op den toog dat de stukken rinkelden en spetterden over den vloer.

Daarmee was 't al gezeid en Pietje deed zijn buik een zielemesse lijk nog nooit voordien, en hij betaalde wat er te betalen viel en vertrok in den donkeren de wijde wereld in.

Veel jaren verliepen en van Pietje Plaete geen speur meer te vinden. Intussen ging Pietje er breed deure, at en dronk als zat hij op een berg van goud. Maar schone liedjes duren niet lang en Pietje begon op 't endeke te peizen bij zoverre dat de beste spijze

hem niet meer smaakte. En ten langen laatste had hij geen ruste meer. Dat woord daar ‘gij 'n zult nooit geen koude meer lijden’ verstond hij nu maar altewel: branden zou hij in d'helle, hij zat in de klauwen van Lucifer!

Moe gepeisd en moe getjoold zocht Pietje z'n toevlucht bij de paters van den Groenberg, en hij ging daar aankloppen en vroeg om vader abt te spreken.

Vader abt luisterde aandachtig, maar als Pietje in zijn vertelling kwam aan dat papier met zijn eigen bloed getekend: 't Is genoeg, mijne vriend, zei hij. Ik zelf kan u niet helpen. Maar daarom de moed niet verloren, 'k Zal een patertje roepen, een oud en heilig patertje, dat altijd boetveerdig heeft geleefd en veel macht heeft op den duivel.

Pietje wachtte, en 't kwam, een oud vernukkeld patertje, om zien al zo oud als den dèring, met een sneeuwwitten baard, maar in zijn stokoud aangezichte gluurden er een koppel ogen, 't waren lijk frioens.

Zo Pietje vertelde nog een keer alles, en 't patertje luisterde en verroerde niet. Zelfs toen Pietje vertelde hoe hij getekend had met zijn eigen bloed. 't Patertje verroerde geen vinne. En Pietje hield op, en 't scheen hem wel een eeuwigheid eer dat 't patertje sprak in dezer voege:

Petrus Plaete, gij hebt grotelijks gezondigd jegens God en jegens uw arms ziel. Gij waart oud en arme, koude lijdend en gebrek, maar gij waart schatrijke in d'ogen van God, en uw aardse leven en lijden was bijna ten einde, en u wachtte een beter en altijddurend geluk. Ik zal voor u bidden, en nog meer boetveerdigheid doen, opdat Hij mij verlichte om u hulpe en bijstand te schenken. Help ongelukkigen, zieken en armen met uwen overvloed. En op Kerstavond, kom dan weer naar hier, 'k zal u dan weten te zeggen wat er u te doen staat. Ga in vrede.

En Pietje verliet het klooster met verlicht gemoed.

Eindelijk was 't weer Kerstavond, en als Pietje op den Groenberg kwam, zat het patertje op hem te wachten.

Petrus Plaete, zei de heilige man, de beslissing is nakend en 't gevaar voor uw zielezaligheid is uitermate groot. *Dàt* alleen kan u helpen.... En hij vezelde iets in Pietje's ore, en zei dan luide: Dat God met u weze!

Pietje ging voort, stap-en-half de weg op naar Hillegam. De klokken luidden voor de nachtmesse. En de zwarte man stond daar ook al op zijn post op het kerkeplein lijk vijfentwintig jaar geleân. 't Sloeg middernacht en de kerstmesse begon, maar geen Pietje te zien. Er gingen een, twee.... vijf minuten, en nog niemand.

't Begon den duivel te kittelen, hij geraakte ongeduldig, als Pietje hem daar met vast en zekere stap voorbijgaat!

Hola, piro-w! riep de duivel, Petrus Plaete, gij zijt overstier, vijf minuten en meer, en te late!

Ik 'n heb geen zaken met u, zei Pietje stout en boud.

En ons akkoord dan, Petrus! uwe vijfentwintig jaar zijn uit en tenden.

Hurt èn keer hier, zei Pietje, 'k heb nog één jaar tegoed en daarmee ponktom!

De duivel stak daarop het papier onder Pietje's neuze en: Lees dat èn keer, zei hij.

Wuk klappe gij van lezen, zei Pietje. 't is hier hellestekedonker, kom daarmee in 't kerkeportaal, daar is er licht, en 'k zegge u: is 't dat gij gelijk hebt, dan ga ik zonder tegenstribbelen mee; is 't anders, dan blijf ik nog een jaar. Zo: ge hebt te kiezen of te delen.

Dat had de duivel niet voorzien, en dat hij praamde al dat hij wilde, geen gehoor in Israël, Pietje wilde de kerke binnen.

Ge moet geen benauwd hebben, hernam Pietje (en peisde in z'n eigen: als ik u maar kan meelimperen!) Kom, we moeten maar tot in 't portaal gaan, daar zal ik kunnen zien en oordelen, en we blijven vrienden als te voren.

Den duivel zijn kijte kwam uit van de goeste, en hij kon het ten laatsten niet meer herden, en volgde Pietje....

Zij gingen tot bij 't wijwatervat - een keerse stond er immers dichte van.

De duivel toogde 't papiertje en Pietje gebaarde van te lezen, maar op 't onverwachts sloeg hij verraads het papier uit den duivel zijn handen, met 't gevolg dat het in de wijwaterbak terechte kwam.

In één wrong was de duivel vanuit het portaal tot op het kerkeplein. Hij huilde lijk èn brakke, en van kwaadheid en spijt stampte hij dat de grond openbarstte onder zijn voeten, en hij verdween langsdaar naar d'helle, een stank van pek en sulfer achterlatende.

Sichtendien werd de naam van *Hillegam* veranderd in *Pitgam*, om wille van dien pit of put vóór de kerke die er nog te zien is.

- Naverteld naar een vertelling gehoord op Lichtmis 1949 te Krombeke op de vergadering van de Biegilde ‘De Bosbie’. Op de maaltijd van gebraden paling (gevangen te Fintèle, de beruchte wijk van Polhnkhove) werd er tussenin verteld en gezongen door wie dat kon. De verteller, een medelid-biemelker, is rond de 65 jaar, van Beveren op den Ijzer, gewezen kommies ofte douanier. Op mijn navraag over zijn vertelling, zei hij mij dat hij ze gelezen had binst 1914-18 terwijl hij als soldaat te Burburg was. Het boek had hij gekregen van een soort schoolmeester die er bijvoegde dat die vertellingen en kluchten (waarvan hij er nog een paar kende) oorspronkelijk in 't vlaams waren opgetekend en naderhand in 't trans overgezet om ze niet te laten verloren gaan voor het jongere geslacht dat toch geen vlaams meer verstond.
Van H. Stalpaert vernam ik dat zo'n vertelling inderdaad voorkomt in een frans boek van Albert jannin: Anecdotes et contes de Flandre et d'Artois, verschenen te Duinkerke z.d. onder de hoofding: Pourquoi il y a un trou au milieu de la place de Pitgam?
Pitgam ligt bij Bergen (Fr. VI.) en de Groenberg, naam van het oud klooster (St. Winnoks), is nog overal rond Bergen onder die benaming bekend. Een Estaminet bij de ingang van het vroegere Champ de Mars heet heden nog: ‘Au Groenberg’. Van de oude kloostergebouwen staan alleen nog een stuk toren en de ‘blauwe torre’ overeind. Men weet dat Drogo, de levensbeschrijver van Sinte Godelieve, een monnik van de Groenberg was.
Stavele

A. BONNEZ

De Westvlaamse pers in 1848

De Vlaamse provinciën kenden in de jaren 1845 en volgende veel werkloosheid en armoede; de oude lijnwaadnijverheid van de Vlaanders kwijnde, onherroepelijk aangetast door het snel opkomend machinisme. Aardappelplaag en mislukte ocgsten hadden een ware hongersnood bij de geringe volksklasse voor gevolg.(1)

De Franse Februari-Revolutie (1848) noopte de Regering een reeks crisismaatregelen te nemen. Het land bleef echter kalm. Alleen het toezicht van de politie werd verscherpt,

De Regering wilde ingelicht zijn over de pers. Daarom vroeg Rogier, Minister van Binnenlandse Zaken, op 9 Maart aan de gouverneur van West-Vlaanderen, een confidentieel overzicht van de pers in zijn provincie, alsook inlichtingen over de geest en de invloed van de plaatselijke bladen. Maar Rogier voegde er aan toe: ‘Qu il ne peut entrer dans les intentions du gouvernement d'entraver, en quoi que ce soit, la manifestation libre et régulière des opinions, qui, du reste, se trouve garantie par la Constitution.’

Volgens het verslag van de gouverneur, in dato 25 Maart 1848, verschenen er op dit ogenbik in West-Vlaanderen 21 bladen, waaronder acht franstalige.

Te Brugge had men ‘L'Impartial de Bruges’, ‘Le Journal de Bruges’ en ‘Le Nouvelliste’, die ieder zesmaal in de week uitkwamen. Daarnevens nog ‘De Gazette van Brugge’, ‘De Standaert van Vlaenderen’ en ‘De Hoop van Brugge’, die driemaal in de week verschenen, en eindelijk ‘De Nijverheid’, die tweemaal in de week uitkwam.

Kortrijk telde vier bladen: ‘L'Echo’ en ‘La Chronique’, die driemaal in de week verschenen, terwijl

(1) G. Jacquemyns. Histoire de la Crise économique des Flandres (1843-1830). Brussel, 1929.(Mém. Acad.)

‘Het Dagblad van Kortrijk’ tweemaal, en ‘Het Nieuwsblad’ éénmaal in de week uitkwamen.

Ieper bezat enkel twee franstalige weekbladen: ‘Le Progrès’ en ‘Le Propagateur’. Veurne had twee weekbladen: ‘Het Advertentieblad’ en ‘De Veurenaer’. Diksmuide had er ook twee: ‘Het Weekblad’ en ‘Het Boterkuipje’. Te Oostende verscheen alleen ‘La Feuille d'Annonces’ dat driemaal in de week uitkwam. Tielt had één weekblad ‘De Thieltenaer’, Torhout het wekelijkse ‘Thourouts Blad’ en Nieuwpoort het weekblad ‘De Bode’.

Over deze bladen vinden wij nadere inlichtingen in de brieven door de burgemeesters aan de gouverneur gestuurd naar aanleiding van dit enkwest.

Brugge

> Volgens de burgemeester van Brugge (18 Maart) waren ‘L'Impartial’ en ‘Le Journal de Bruges’ liberale bladen. Het eerste blad had ‘des opinions plus avancées’ dan het tweede. Alhoewel beide nu en dan ‘un peu hasardés’ waren in het nieuws dat ze gaven, alsook in het voorstaan van bepaalde ‘principes’. De strekking van beide bladen mocht men aanzien als ‘conservateur’.
>
> ‘Le Nouvelliste’ was een katholiek blad, dat tot voor enkele dagen gedurig het liberaal ministerie had aangevallen. Maar sedert de gebeurtenissen van 24 Februari te Parijs, was het blad regeringsgezind ‘dans l'intérêt du maintien de notre jeune nationalité’. Nu predikte het voortdurend ‘l'union et le dévouement à la patrie’.
>
> Deze drie franstalige bladen hadden een zekere invloed op hun lezers, maar deze invloed was niet groot genoeg ‘pour égarer l'opinion publique qui est calme et qui apprécie sans passion les évènements qui se passent autour de nous’.
>
> ‘De Gazette van Brugge’ was gematigd liberaal en de ‘Standaert van Vlaenderen’ was een ontdubbeling (doublure) van ‘Le Nouvelliste’. Beide bladen waren opgesteld ‘d'une manière convenable’.
>
> ‘De Nijverheid’ was geen politiek blad. Het hield zich slechts bezig met landbouw en nijverheid, en had niet veel abonnenten,
>
> ‘De Hoop van Brugge’ werd opgesteld door de ‘exabbé’ Beeckman. Dit blad was berucht om zijn geweldige

aanvallen tegen zekere ambtenaren en tegen de geestelijkheid. Het werd verspreid in de kleine herbergen en vooral gelezen door werklieden. Het zou kunnen veel kwaad berokkenen.

Kortrijk.

De burgemeester van Kortrijk schreef op 15 Maart dat in zijn stad twee bladen juist opgehouden hadden te verschijnen bij gebrek aan geldmiddelen, namelijk ‘L'Abeille’ en ‘De Hoop van Belgiën’. ‘Tous les deux élaient rédigés dans un style et un esprit de pamphlet’. Er verschenen nog vier bladen te Kortrijk: ‘L'Echo’ écrit dans un style modéré et lu par les gens bienpensants’, en ‘La Chronique’ die onophoudelijk de overheid aanviel en juist daarom gretig gelezen werd.
De twee vlaamstalige bladen: ‘Het Dagblad van Kortryk’ en ‘Het Nieuwsblad’ waren zonder kleur en hadden weinig invloed.

Ieper.

De twee bladen die te Ieper verschenen waren nationaalgezind, eerbiedigden de Grondwet, ‘et tendent à encourager le maintien du bon ordre et le respect de la propriété’. Alleen de katholieke ‘Propagateur’ oefende tot voor een tweetal weken een voortdurende kritiek uit op de regering. Sedert de omwenteling te Parijs werd geen kritiek meer uitgeoefend en werd de Minister van Binnenlandse Zaken Rogier, die het hoofd was van de regering, door het blad begroet als de redder van het vaderland. De burgemeester hoopte dat het blad nu de Regering niet meer zou aanvallen (15 Maart).

Veurne. Diksmuide. Oostende.

Te Veurne verschenen twee weekbladen, waarvan het ene reeds 20 jaar en het andere reeds 15 jaar bestond. Ze hadden zich nooit met politiek ingelaten (14 Maart).
Ook Diksmuide bezat twee weekbladen. Het ‘Weekblad gesticht in 1845, was gematigd liberaal. Vroeger was het tegen de Regering zolang een katholiek ministerie aan het bewind was. Het blad was ook geweldig uitgevallen tegen zekere geestelijken die hun macht en invloed hadden misbruikt ten tijde van de verkiezingen. De oplage van het blad beliep 275 exemplaren, en de abonnementsprijs was 7 fr. per jaar.

Om het liberaal blad te bestrijden had de geestelijkheid in 1846 een eigen weekblad ‘Het Boterkuipje’ gesticht, dat gedrukt werd te Brugge, in de drukkerij van ‘De Standaert van Vlaenderen’, en een gedeeltelijke afdruk was van dit blad. Het ‘Boterkuipje’ was vroeger geweldig te keer gegaan tegen het liberaal ministerie, vooral tegen de Minister van Binnenlandse Zaken, die het had aangevallen ‘de la façon la plus déloyale’. Sedert de gebeurtenissen te Parijs bleven de aanvallen achterwege. Het blad werd gedrukt op 250 exemplaren tegen 5 fr. per jaar, maar een groot aantal nummers werd kosteloos uitgedeeld (14 Maart).
Het enige blad dat te Oostende verscheen, ‘La Feuille d'Annonces’, was in een zeer gematigde geest opgesteld (13 Maart).

Tielt.

Te Tielt verscheen slechts één enkel weekblad ‘De Thieltenaer’, uitgegeven door Deny, die van Brugge gekomen was. Het blad trad op als verdediger van de oude lijnwaadhuisnijverheid. Het was voorstander van uitvoerrechten op het vlas en van een tolunie met Frankrijk, en was tevens een warme verdediger van onze onafhankelijkheid.A
De streek van Tielt had geweldig te lijden onder de crisis van de hjnwaadnijverheid. Vandaar deze aandrang om een tolunie te sluiten met Frankrijk, ten einde uitvoermogelijkheden te bezorgen aan de kwijnende huisnijverheid.
De burgemeester schreef nog over de toestand van zijn stad: ‘Le petit commerce gagne peu, la classe ouvrière souffre du défaut d'ouvrage, le sort de nos nombreux pauvres est un peu amélioré par les subsides des communes et les dons du Gouvernement et des particuliers’ (14 Maart).

Torhout. Nieuwpoort.

Te Torhout werd door Delplace wekelijks ‘Het Thourouts Blad’ uitgegeven. Het had geen politieke kleur (12 Maart).
In het bundel was geen brief voorhanden van de burgemeester van Nieuwpoort, maar volgens het verslag van de gouverneur aan de Minister, was het daar verschijnende weekblad ‘De Bode’ opgesteld in zeer gematigde zin en bemoeide het zich niet met politiek.

De Regering verloor de pers niet uit het oog, want in een brief van de Minister van Binnenlandse Zaken, in dato 27 Juni 1848, over ‘i'esprit public’ in West-

Vlaanderen, voegde Minister Rogier eraan toe: ‘L'abolition du droit du timbre doit donner aux écrits périodiques une extension nouvelle. L'esprit qui anime les divers organes de la presse et les principes qui président à leur rédaction doivent être particulièrement signalés.

De wet van 25 Mei 1848, die het verplichte zegelrecht afschafte op dagbladen en tijdschriften, verminderde de kostprijs van deze laatste en bracht ze in het bereik van de mindere standen.

Op 1 Juli antwoordde de gouverneur op de brief van de Minister. Sedert het verslag van 25 Maart 1848, was de gewezen priester Beeckman uit de redactie van ‘De Hoop van Brugge’ getreden; hij had een nieuw blad gesticht ‘Het Brugsche Vrye’, dat dezelfde gebreken had als vroeger ‘De Hoop van Brugge’. Het blad ‘Le Nouvelliste’ verscheen niet meer en was vervangen door een nieuw katholiek blad ‘La Patrie’, dat zeer gematigd werd opgesteld, ‘ses principes sont monarchiques constitutionnels’.(1)

Jos. De Smet

Sint Antonius ‘met den zwijne’ te Ingooigem

De heilige abt is hier patroon van kerk en parochie, en goede geesten - de mannen van Yvegem Sportief - hebben dit jaar een stoot gegeven om de devotie van vroeger op te beuren. Op de vooravond werd onder klokkengelui een varkentje geslacht dat op de ommegang zelf (Donderdag 17 Januari) op een offerandeschotel in 't koor stond gedurende de druk bijgewoonde dienst. Na de mis werd het varkentje, samen met andere offergiften, vóór de kerkdeur openbaar verkocht. Daarop volgde ‘In Sint Antonius’ een gezellige zwijntjeskermis.

L.

(1) Archief van de Provincie West-Vlaanderen. Eerste Afdeling. Pak nr. 143. - Van al daze bladen bastaat alleen nog ‘Le Journal de Bruges’ gesticht in 1837, dat tegenwoordig nog tweemaal per week verschijnt. ‘La Patrie’, gesticht in 1848, is blijven verschijnen tot in Mei 1940.

Onze doopnamen omstreeks 1300

HET zal de waarde lezer wel niet onaangenaam zijn nader kennis te maken met de namen die aan de mensen uit onze eigen streken in vroegere tijden gegeven werden. Geen enkel ouder is onverschillig tegenover de naam die zijn kind zal dragen, en het staat vast dat vroeger, wellicht meer nog dan nu, bepaalde modes en gebruiken bij de naamgeving in zwang waren. De naamvoorraad die vanuit de Middeleeuwen tot ons is gekomen, zowel waar het gaat om persoons- als om plaatsnamen, is dikwijls de enige, en daarom zo belangrijke weg om door te dringen in het leven en de geest van de Middeleeuwse mens. De doopnamen die wij in dit opstel aanbieden, zijn in dit opzicht bv. reeds een treffende illustratie voor de tijd toen de Kristelijke kuituur steeds verder en breder om zich heentastte, en op het ganse leven in al zijn uitingen beslag ging leggen. De 13^{e} en vooral de 14$_{e}$ eeuw zagen de Germaanse wereld, die toen nog niet zó ver af lag, vrij vlug naar het rijk der schimmen terugwijken en plaats maken voor de Latijns-Kristelijke, waarbij de oude, inheemse elementen tamelijk gemakkelijk een gelukkig compromis sloten met de pas verworvene. Zo zien we in de naamgeving dat het Oud en Nieuw Testament, en de steeds groeiende heiligenverering, met die eigenaardige maar zeker niet toevallige voorkeur voor wel bepaalde heiligen, juist in dit tijdstip onophoudelijk nieuwe namen in onze gewesten laten ontstaan, terwijl de Germaanse namenschat veel van zijn elementen verliest, tot geen nieuwe types meer aanleiding geeft en slechts voortleeft in enkele vormen met bepaalde varianten. Een vergelijking met de overige Germaanse landen zou onmiddellijk duidelijk maken dat onze streken ook op dit gebied vooruit lagen. Te oordelen naar

de namenschat alleen reeds, kan men van Duitsland beweren dat het nooit volledig gekerstend werd, terwijl de Skandinavische landen thans nog aan het wezen van het Kristendom vreemd gebleven zijn.

Doch niet alleen kulturele beschouwingen mogen de studie van de persoonsnamen uit vroegere tijden inte ressant maken. Velen onder ons zullen, met rechtmatige nieuwsgierigheid, reeds dikwijls naar de oorsprong en de betekenis van hun eigen familienaam gevorst hebben. Zij moeten weten dat slechts tussen de oude naamvormen een afdoende verklaring voor hun eigen naam kan gevonden worden, en zeer dikwijls dan onder de vroegere doopnamen. Aldus vermoeden wij dat menig lezer onder de hierafgedrukte doop- of voornamen zijn eigen familienaam-in-wording zal ontdekken. Enkele aanwijzingen op het einde van dit opstel zullen daarbij helpen.

De namen die wij hier laten verschijnen, werden geput uit het Renteboek van het St. Janshospitaal te Brugge van 1310.(1) Het beschrijft de renten en de cijnzen die het hospitaal toentertijd bezat op hofsteden en landerijen, die verspreid lagen over een streek die nagenoeg samenvalt met het voormalige Brugse Vrije. Doordat telkens de namen van de plaatsen en de gronden evenals die van hun bezitters aangegeven worden, is dit historisch document een kostbare bron voor de studie van de topo- en anthroponymie. In 1310 door Willem van Hulst, klerk van het St. Janshospitaal geschreven, werd het renteboek naderhand bijgehouden en aangevuld tot ± 1360, naargelang de gronden in hun uitgestrektheid gewijzigd werden of van bezitter veranderden. Ter gelegenheid van verdere opzoekingen vonden wij bovendien een verzameling rollen, daterend van ± 1260.(2) Deze bevatten eveneens

(1) Bekend onder de titel ‘Rentebouc van Ste Janshospitale in Brugghe’. Het is een perkamenten register van 208 bladen in groot folio, bewaard op het Rijksarchief te Brugge (nr. 1912 acq.)

(2) In de verzameling ‘Generalen Renteboek 1250 (pièces diversas n° 5)’ in het archief van het St. Janshospitaal te Brugge. Vooral rol nr. 5 was van belang.

een lijst van cijnsplichtigen van het hospitaal uit dezelfde streken. In sommige gevallen gold het dezelfde persoon als degene die wij in 1310 aantroffen, in andere gevallen betrof het de ouders of voorouders. Al deze bronnen hebben wij ons ten nutte gemaakt, zodat we mogen zeggen dat ons namenmateriaal loopt van ± 1260 tot ± 1360.(1)

De namen alfabetisch gerangschikt.

ADAEM: adaem. f. hannins (Klemskerke, 1260).
ADELICE, ALISE: veradelicen (genitief) heinrics (Groede, 1310; f. 22) - alise. f. jan blasuuts (Zedelgem; f. 163 b).
AGHATA, AGHTE, AECHTE: aghata. f. ians iuden (Oostburg; f. 37 b) - aghte. f. wi(llem) f. aghten (Groede, 1310; f. 14) - aechte. rel. ian f. piet(er)s va(n) de(n) beckine (Dudzele; f. 95 b) - v(er)aechte stor(ms)(Oozemondskerke; f. 46 b) = agh(at)a. rel. hughe storm f. storms (Oozemondskerke; f.49 b).
Agniete, Anees: agnieta wo(uters) toenin (Leffinge, 1260) - anees lam(m)e berts (Zuienkerke; f. 107 b).
ALARD, ALARDIN: alard. f. ians. f. aelborghen (Oozemondskerke, 1310; f. 85) - ser alards lams land Bredene, 1310; f. 142) = ser alardins lams land (Bredene, 1310; f. 139).
ALGOET: algoet de bake (Zandvoorde, 1310; f. 148).
ALGUINE: alguine de slipen (Zuienkerke, 1260).
ALOUD: aloud. f. stacins blevincs (Dudzele; f. 95, A).
AMAND: amand grandcier (Oude Burg; f. 203, b).
AMIS: amis donker (Noordvelde; f. 192).
ANSEEL: anseel. f. arn(ouds)(Oostburg; f. 33).

(1) Wij geven in dit opstel, naast de naam van de persoon, meestal de plaats aan waar hij grond gebruikte. Deze plaats zal veelal zijn woonplaats geweest zijn of tenminste toch in de omgeving ervan gelegen geweest zijn. Als data vermelden wij 1260 en 1310; een naam zonder datum moet gesitueerd worden na 1310 en vóór 1360. Verder wordt ook nog het folio van het renteboek aangeduid.
Een letter of lettergroepen in de persoonsnamen tussen haakjes geplaatst, betekent dat hier in de bronnen een verkortingsteken werd gebruikt Verder bezigden de Middeleeuwse scribenten volgende afkorting: f. (filius resp. filia, d.i. zoon resp. dochter; rel, relca, rlca (relicta, d.i. weduwe).

ANTONIS: antonis van den damme (Schoondijke, 1310; f. 4, b).
ARNOUD: arnouds alards zons land (Schoondijke, 1310; f. 3).
AUGUSTIJN: augustiin. f. arn(ouds)(Koolkerke; f. 81, b).
AVE: ave alaerds meet (Oozemondskerke, 1310; f. 44).
AVESELIS: aueselis rel. ghizelins va(n) de(n) berghe (Koolkerke, 310; f. 180).
AVEZOETE: auesoete relca alaerds. f. ians. f. aleborghen (Oozemondskerke; f, 41, b) - ver auezoeten ser gherewins land (Zuienkerke, 1310; f. 102, B).
BANGHELIN: banghelin scierinx (Heile; f. 62, b).
BARTHOLOMEUS, BERTELMEUS: bartholomeus de buc (Koolkerke; f. 93) - bertelmeus zwarterudders land (St.-Pieters-op-den-Dijk, 1310; f. 100).
BASILIS: basilis rose (Lane; f. 199).
BEATRICE: beatrice. mabelie ende heilzoete ghesustre beghinen die men heet carpentiers van winghene (Wingene, 1310; f. 173).
BEELE: beele hanne moens dochter (Varsenare; f. 165, b).
BELIE: belie fierins (Zuienkerke; f. 107, b).
BERNARD, BARNARD: d(er) bernard priem (Knokke; f. 83, b) - barnard goederic (St.-Andries; f. 167. b).
BERTE: berten land was hannins wedewe (Heile, 1310; f. 62).
BERTEZOETE: beertzoete van der brugghen (Koolkerke, 1310; f. 80, b) - v(er)bertesoete boud(en) meinghers wedewe (Lane; f. 201).
BERTILD: b(er)tilt. vidua willards. f. heinric (Oozemondskerke, 1260) -bertild rl ca. lams(ins) licen (Schoondijke; f. 4).
BERTOLF: bertolfs land wouters zons van den abeele (Groede, 1310: f. 16, 6).
BERTRAM: her(e)d(es) bertrams loodghieters (Brugge; f. 197, b).
BETKIN, BETTE: betkin waghenaers (Heile; f. 65, b) = bette waghenaers (Heile; f. 64, b).
BOID: boid marien zons ofstede (Zandvoorde, 1310; f. 145) = boidin marien zons land (Zandvoorde, 1310; f. 146) = boudens land was marien zons (Nieuwmunster, 1310; f. 118, b).
BOIDEKIN: boidekin. f. hug(hen). f. wouberrecht (Oostburg, 1260).
BOIDIN: boidins land alard zons (Groede, 1310; f. 20, b) = boudin alards zons land (Oozemondskerke, 1310; f. 51).
BONIN: bonin bertolf (Boeverie, 1310; f. 15, b).
BOUDEKIN: boudek(in) f. wouters aechten (Oostkerke; f. 78, b) - boudkin f. daneels (Moerkerke, 1310; f. 69).

BOUDENE, BOUDIN, BOUDINE: boudene becs land was (Oozemondskerke 1310; f. 114) - boudin aghten zons land was (Oozemondskerke; f. 42. b) - boudine poelart (Oostburg; f. 26, b).
BOUDSIN: boudsins land heilewiven zone (Dudzele, 1310; f. 92).
BRANTIN: tussen brantins lande salomoens zons (Groede, 1310; f. 18, b).
CELIE: vercelien land van der matte(n) (St.-Jacobs (Brugge); f. 202, b).
CENSIE: censie hymzoete(n) zuster (Moerkerke, 1310; f. 67, b).
DANEKIN, DAENKIN, THANKIN: danakin boeuin (Houtave, 1260) = daenkin bouin (Houtave, 1310; f. 122)= danekins werf (Houtave, 1310; f. 128, b)= thankins stic (Bredene, 1310; f. 140, b).
DANEMAN: danemans boitax zone (Zuienkerke, 1310; f. 102, b).
DANIEEL, DANEEL: danieel bigghes dochter (Houtave; f. 126, b) - daneels land was van der beke (Heile, 1310; f. 66).
DANIN: danin. f. belie(n) (Zuienkerke; f. 107, b).
DANKARD: dankard lombard (Schoondijke, 1310; f. 6).
DIEDERIC: diederics land andries zons (Oostkamp, 1310; f. 171).
DIERAERD: dieraerd hellek(er)ke (Oude Burg; f. 203, b).
DIERIN, THIERIN, TIERIJN: dierin f. ians land (Oostburg; f. 27) - thierin f. michiels (Leke, 1310; f. 153, b) - Tierijns dochter land alard zons (Vladslo, 1310; f. 152).
DIERKIN: dierkin f. hughen f. hannins (Groede, 1310; f. 17b).
DIERMAN: dirraman. f. dirmans (Dudzele, 1260).
DIERWIJF: dierwijf. rel. boud(ins) f. hug(hen) (Groede; f. 22, b).
DIONICIUS, DENIJS: djionici(us). f. heine (Leffinge, 1260) = margriete denijs wijf henrics zons (Leffinge, 1310; f. 155).
DOEDIN: an doedin brunghers zone (Oozemondskerke, 1310; f. 43, b).
EGGEBRECHT, HEGGEBRECHT: met egghebrechts ghelde voetkins (Schoondijke. 1310; f. 4, b) - heggebrechts bakers kinder (Brugge, 1310; f. 205, b).
EGIDIUS: d(omi)n(us) egid(ius) fili(us) jan wille(ms) zons (Oostburg; f. 30).
ELEWOUD: elewouds land was van langhedamme (Oostburg, 1310; f. 28, b).
EREMBOUD, ERENBOUD, HERREBOUD: eremboud. f. jans. f. walteri boids (Leffinge; f. 155, b). - erenboud. f. heins (Dudzele, 1260) - herraboud f. wlfards (Dudzele, 1260).
ERMENGARDE: ermengarden lande was willems wedewe dankards zons (Heile, 1310; f. 65, b).

EUSTACIUS, JUSTAES: vid(ua) d(omi)ni Eustasij de Ristune (Sijsele, 1260) = mijn here iustaes vanden rijnstune (Eeklo, 1310: f. 180, b).
EVERBOUD: euerboud buekels wech (Oozemondskerke, 1310: f. 49, b).
EVERJAERD: everjaerd. f. we(ite) reinax (Vlissegem; f. 132, b).
FIERIN: fierin. f. boud(ens). f. oliviers (Zedelgem; f. 164).
FLANDRISSE: mijn vrouwe flandrisse van arsebroec (Assebroek, 1310: f. 177 B, b).
FRANCE: france van der hanglen (Lane; f. 200 b).
FRANCOIS, FRANSEYS: francois leen van poele (St.-Pieters-op-den-Dijk, 1310; f. 97, b)= joncv(r)o(uwe) magriete. mijns h(er)e franseys docht(er) van den poele (St.-Pieters-op-den-Dijk; f. 97, b).
FREDERIC: frederic brands huus (Damme; f. 70).
GHERARD: gherard beyoen coleman (Koolkerke, 1310; f. 81).
GHEREWIJN: gherenwijns land van herdenborch (Koolkerke, 1310; f. 81, b) - gherwijn bonins land van brugghe (Oostkerke, 1310; f. 75) - der gherwin die waerd (Brugge; f. 208, b).
GHERKIN: gherkins land mergrieten zons (Moerkerke, 1310; f. 68, b).
GHEROLF: gherolfs land was van boienghem (Oostburg, 1310; f. 27 B).
GHERTRUD: ghertrud. vidua, we(ite) dorpers (Varsenare, 1260).
GHEVAERT: gheuaert die cartere (Aardenburg; f. 54, b).
GHIDOLF: mijn here ghidolf va(n) de(n) gruthuze (Brugge, 1310; f. 204, b).
GIELIS, GILLIS: gielis van ardenborch (Brugge; f. 188, b) - der gillis van aertrike (St.-Baafs (Brugge); f. 169) - gillis hubare (Oostburg; f. 28) = ghiselin hubare (Groede; f. 17).
GIELKIN: gielkin codde (Oostkamp, 1310; f. 170).
GHISELIN: ghiselin Van bederwaen (Oostburg, 1310; f. 37).
GLORIE: glorie arnoud donkers (Boechoute, 1310; f. 186).
GODEBRECHT: godebrecht. f. godebrechts (Oozemondskerke; f. 47).
GODELIEF: godelief. f. hannin. f. michiels (Gistel; f. 157, b).
GODEVAERD: godeuaerd van trecht de vulre (Brugge; f. 198, b).
GODILDE: godilden land was woutre noes dochter (Moerkerke, 1310: f. 69).
GOSEMAN: gosema(n). f. gosins van der crucen (Houtave; f. 125, b).
GOSIN, GOCIJN: gosin baert (Damme; f. 70, b) - gocijn benyard (Schoondijke; f. 7).

GOSKIN: goskin brassator (Houtave, 1260) = gosin de brouwere (Houtave, 1310; f. 122, b).
GRIELE: grielen lant wouters hauen docht(er) (Leke, 1310; f. 153, b) - vergrielen (datief) metten eye (Dudzele, 1310; f.95).
GRIELEKIN: grielekin quistebroeds gosins dochter (Klemskerke, 1310; f. 136, b).
HANNE: hanne f. aghaten (Zuienkerke, 1310; f. 105, b).
HANNEKIN: daer hannekin akets zone woende van den steghele (Varsenare, 1310; f. 166).
HANNEMAN: hannemans land van der zantcreke (Groede, 1310; f. 16).
HANNIN; hannins gracht aelborghen zons (Oozemondskerke, 1310; f. 41, b).
HANNOET: hannoet die hont (Keiem; f. 154, b).
HANSIN: hansin madanien zone (Houtave. 1310: f. 125).
HARNARD, HARNAET: harnart. f. weite. f. adelicen (Oozemondskerke; f. 40) - harnard land was hughen zons (Heile, 1310; f. 63) = harnaet hughes zons land (Heile, 1310; f. 62, b)[1].
HARNOED: harnoed boeie (Oostburg, 1260).
HEBBEKIN: hebbekin de busschere (Nieuwpoort, 1310; f. 50).
HEBBIN: hebbin die iserine (Bredene; f. 139).
HEILE, GHEELE[2]: heile lambrechts bards (Beerst, 1310; f. 151, b) - gheele rlca. pieters lichtuoets (Oozemondskerke; f. 42, b).
HEILEWIJF: heilewijf rauens ofstede (Oostkerke, 1310; f. 78) = heilewiuen rauens ofstede (Oostkerke, 1310; f. 78).
HEILIN: heilin tsvroeden (Zuienkerke, 1310; f. 106).
HEILOTE, GELOTE: heilote. f. he(ines) land (Vlissegem; f. 130, b) - bi heloten hof terdelands (Dudzele, 1310; f. 93) - gelote van ijzenghem (Kortrijk, 1310; f. 172).
HEILZOETE, HEELZOETE: eylsoete balx (Brugge; f. 188, b) -

(1) Deze persoon wordt verder steeds harnard genoemd, zodat we moeten aannemen dat de vorm harnaet slechts een verschrijving is van de scribent.)
(2) Reeds in die tijd constateren we een verwarring g/h (Heile: Gheile; Heerbrant: Gheerbrant; e.a.) zodat we mogen aannemen dat ook dan reeds g de waarde had van een Hauchlaut, zoals tegenwoordig nog in de Westvlaamse dialecten, Daarnaast was h als Hauchlaut in de uitspraak weggevallen, zoals thans ook nog in het Westvlaams, en dit blijkens woorden als anne (hanne). ofstede (hofstede), e.a. waar hij regelmatig weggelaten wordt, en gevallen als herdenburch (Aardenburg), hup (up, op), e.a. waar hij hypercorrectisch voorkomt.

heilsoete batemans (Aardenburg; f. 55) - heelzoete rel. gielis allincs (Torhout, 1310; f. 162, b) - helsoete. f. wouters. f. kerstiaens (Varsenare; f. 166) - v(er)heilzoete jacob monts wedue garen (Brugge; f. 202, b).
HEINARD: heinard de winter (Knesselare, 1310; f. 175, b).
HEINE: heine f. aechten (Schoondijke; f. 6, b)= heinric f. aghten (Schoondijke, 1310; f. 11, b).
HEINEBRAND: heinebrand. f. moens (Zuienkerke; f. 102, b).
HEIN(E)KIN: heinkin knuds land (Vlissegem, 1310; f. 129, b).
HEINEMAN: heinemans land aghten zons was (Stalhille, 1310; f. 138).
HEINOUT: heinout moenard (Leffinge, 1310; f. 155).
HEINRIC: heinric f. aghten (Schoondijke, 1310; f. 11, b).
HEM (?): hem die zelandre (Schoondijke; f. 10).
HEREBRANT: herebrant. f. baihards (IJzendijke, 1310; f. 1, b).
HERIN: herins zots land (Klemskerke, 1310; f. 134).
HILDEBRANT: hildebrant f. halebrants (Damme; f. 70, b).
HUGHE, HUGO: hugo f. boudins. f. aghten (Oostburg, 1260) = hughe f. boud(ins) f. aghten (Oostburg, 1310; f. 26, b).
HUGHEMAN: hugheman bansts land (Oostburg, 1310; f. 25, b).
HUGHENOIT: hughenoits zoens ofstede (Oostburg, 1310; f.34).
IDE, HIDDE: jde van den moere (Brugge; f. 206) - hidde pilizer (Oostkerke, 1310; f. 73, b) - v(er)yde zom(er)s land Oostburg; f. 38. b).
IMMA: imma. f. weit scoets (Vlissegem, 1260).
IMMEGARDE: ijmmegarden land was jacobs (Oostburg, 1310; f. 28, b).
IMMEZOETE, HYMZOETE: jmmeszoet jan ammans (Groede; f. 19) - hymzoete(n) land va(n) basse(n)velde (Oostkerke, 1310; f. 74) - ijmsoeten land brantins wedewe (Groede, 1310; f. 17).
INGHEL: inghel van de(n) walle (Brugge; f. 192, b).
INGHELRAM: inghelram f. hug(he) clawaerds (Groede; f. 20, b).
INGHERAVEN: ingherauen die raet (Houtave; f. 126).
YSE: yse. f. lams(ins) f. wi(llems)(Schoondijke; f. 3, b).
YWEIN: mijns h(er)e yweins land va(n) v(ar)newijc (Moerkerke; f. 67, b).
JACOB: jacobus bernard (Brugge; f. 200) - jacob van atrecht (Brugge; f. 208, b) - jacop f. pet(r)i f. arn(outs) (Oostburg; f. 29. b).
JAN, JOHANNES: jan van arsele (Zuienkerke; f. 105, b) - de wedewe ihan akets (Wingene; f. 173)-d(omi)n(u)s. joh(ann)es de biervliet cap(ellanus) ibi jn b(re)denen (Bredene; f. 139, b) - johan. f. heinr(ici) de houte (Beernem, 1260).

JANSIN: vidua jansin calf (Klemskerke, 1260 hanne calfs land (Zandvoorde. 1310; f. 145, b).
JOERDAEN, JURDAEN: joerdaen. f. jans. f. oden (St-Jan-op-den-Dijk (Brugge); f. 108, b) - jurdaen wildvang (Ramskapelle, 1260).
JOES, JOOS: joes van jabbeke (Brugge; f. 201)= ian van jabbeke (Brugge; f. 200, b) - joos lam (Schoondijke; f. 7).
JORIS: joris land was arnouds zons (Houtave, 1310; f. 125).
CALLE: calle. f. wo(uter) pammete (Dudzele; f. 95, b).
KATELINE: kateline. f. arn(ouds)bisscops (Oudenburg; f. 144,b).
KATERINE: katerine rel. piet(er) f. aelkins (Oostburg; f. 31).
KERSTELOOT, KARSTELOOT: kersteloets baliins land (Vlissegem, 1310; f.132) - karstelot die deck(er)e (Houtave; f. 125, b). (*'t Vervolgt*)

ODO LEYS

Westvlaamse zanten
(Vervolg van 1951, blz. 230)

OFGEZIKKELD, AANGEZIKKELD KOMEN (Knokke): afkomen met slepende gang, de voeten uitwaarts. *Zikkelen*: met de voeten uitwaarts gaan. Zij komt ofgezikkeld lik een aande.

BALEN, in de uitdrukking: '*de balen moeten keren*' betekent: de schuld krijgen, de gevolgen moeten dragen, verdiend of onverdiend, maar meestal toch onverdiend. Zegswijze ontleend aan 't molenaars- en bakkersbedrijf: het keren van de baalzakken om ze uit te kloppen in de wind is een vuil en onprettig werk.(Knokke, Dudzele, Koolkerke).

BALIE (weidehekken) in de zegswijze: 'een domme balie van een wuuf of een vint' (Knokke). Dus: een domme, lompe vrouw of man. Andere zegswijze: 'over de balie springen' betekent: een lastige situatie ontvluchten, laf zijn. Die broekschijter springt over de balie. (geh. te Lissewege).

nog een zegswijze: 'lik een akster ip de balie zitten': onbekommerd van het leven genieten. 'k Zitten vandage lik een akster ip de balie. (geh. te Westkapelle).

nog: ''t Is zwaar lik een balie' (Knokke).

BAKTEN: In de zegswijze 'bakten kunnen dragen' of 'geen bakten kunnen dragen' (Knokke, Dudzele en op vele plaatsen in West-Vlaanderen). De Bo verklaart: geen kittelingen kunnen verdragen. Maar opgepast: bakten zijn eigenlijk kittelachtigheid op de schouders en boven de

knieën. Ik heb het nooit in andere zin horen gebruiken. De meulenaars en bakkers pakken de meelzakken op de knieën en op de schouders.

Om de knechtjongens op de proef te stellen: ze moesten bakten kunnen dragen. Anders worden ze voor wekelingen en meisjongens uitgelachen.

BARZE. Te Knokke: een dikke barze is een dik, struis vrouwmens. Komt waarschijnlijk niet van baars (vis) maar van het frans barge (platboomd, breed rivierschip). Het woord moet dus van elders komen. Waar nog gebruikt?

GOEZE (korte oe!) Te Knokke is een dikke goeze een dik, vet, vuil vrouwmens. Komt niet van goes = gans (hier is de oe klank lang!) maar over gozze uit *gorze* (bij De Bo) dat bij de oude stam gor, goor (vuil) thuis hoort.

BERREWULF en BEDDEWULF (Veurne-Ambacht): een soort spook om de kinderen bang te maken. Misvorming van weerwolf. Beddewulf alleen in de kindertaal.

BEDORVELING (Poperinge en omgeving): is een koe die te vroeg bevrucht is en dus als jaarling zal kalven. Hoe wordt zo'n koe elders genoemd?

BEESTEN in de neuze (Dudzele): zijn brokken vuil in de neuze.(Kindertaal)

BIEFSTIK: voorbeeld van onderlinge hulpveerdigheid te Knokke: ‘ik gaan min biefstik in joen beuter braân, ton meug je gi joun boeljon in min soepe koken’. Commentaar overbodig!

BIKKE, uitspraak: bi'e (dus met stembandocclusief tussen de twee klinkers). Betekent: een beetje.(Knokke, Westkapelle).

('t Vervolgt).

JOZEF DE LANGHE

Mengelmaren

Geschiedenis van Pittem.

De pas verschenen monografie van V. ARICKX (*Geschiedenis van Pittem*. Pittem, Drukkerij G.A. Veys, 1951. In-8, 256 blz.; met tekeningen en platen. Prijs: 150 fr.) zal elke liefhebber van locale geschiedenis in Westvlaanderen en daarbuiten willen bezitten. De schrijver heeft de gegevens van jarenlange navorsing in de archieven tot een gesloten geheel geordend met

geoefende blik en zin voor historisch perspectief. Methodisch en verantwoord werk, dat, hoe compact sommige bladzijden mogen schijnen, de geboden beperking wist door te voeren zonder een enkel aspect van bodem en volk te verwaarlozen. Ook de tekenaar R. Bonduel verdient alle lof voor de illustratie en de prachtige grote kaart van Pittem die dit navolgenswaarde werk begeleidt.

Het Frans Bestuur in West-Vlaanderen.

De ontzaglijke massa documenten uit de Franse Tijd op het Rijksarchief te Brugge bewaard, is nu geclassifieerd. Zopas liet Dr JOS. DE SMET het repertorium van zijn nieuwe classifiëring verschijnen in een zeer verzorgd boekdeel (*Inventaris van het Archief van de Franse Hoofdbesturen in West-Vlaanderen*. 1794-1814. Brussel, 1951. In-8, 246 blz.). De Inleiding over de Franse bestuurlijke inrichtingen (blz. 5-28) is een onmisbare wegwijzer voor al wie geroepen is om te werken en te zoeken in de administratieve stukken van het departement en de prefectuur van de Leie.

V.

't Beertje. Volkskundige Almanak 1952. Uitgegeven door de Bond van Westvlaamse Folkloristen. 80 blz. Met veel mooie prenten. Prijs 10 fr.

Een pander vol goe' smakelijke dingen. Om te beginnen met de Kalender: een specie van beeld en leven met kunstige verluchting. Dan: een kleurige schildering van een Hanekamp in 't Westland. De geschiedenis van de Republikeinse feesten te Brugge. Volksleven op Maleveld waarin men de pensejagers van 't Keuneveld aan 't werk ziet en de vertelling hoort van de spokende tempeliers van Spermalie. Nieuws over Blankenbergse rekeningen. En over velokoersen en voetbal op onze dagen en ongedierte bij de steedse bollen van vroegere dagen. Bont en deugdelijk is 't Beertje, een plezier om zulk eentje aan onze lezers aan te bevelen.

B.

Een doodkeerse op het kerkhof.

‘Stand Scheppers’ ging alle navonde gaan verkeren bij ‘Makers’, en 's avonds late als hij voorbij het kerkhof passeerde zag hij op sommige dagen een ‘doodkeerse’ branden, altijd op dezelfde plaats. Nu, Ko Hoemaekers 'n was geen benauwden en zei: ‘Ik ga 'n keer mee’. Hij ging twee keren mee: niemendalle te zien! Maar de derde keer..., waarlijk 't brandde daar een lucht. ‘Kom, zei Ko, we gaan een keer dichte gaan kijken’. En Stand met een lang gat er achter. En weet ge welk een lucht dat was? Er stond daar een zerk met een uitgeslepen steen en, als 't geregend

had, stond er daar een beetje water in, en als de mane schong, dan schong ze in dat beetje water, en dat was de ‘doodkeerse’.

Dudzele

A.M.

Gebruik van lijkhuizetje.

Toen in de jaren 1880 een lijkhuizetje gemaakt was in een lokaal in de oude knechteschool aan de kerkkaai (St. Kruis), reden ze ook met een driewielkar door 't dorp met het lijk van een gehangene. (Hij had zich aan een boom bij ‘de Galge van Male’ verhangen). De voeten met de witte vette zokken staken nog buiten het reeuwstrooi en het vrouwvolk huiverde er bij: ‘dat ze alzo een mens *op een vreemde* voeren!’ Zij meenden: dat lijkhuizetje. Nadien werden de verongelukte - meest verdronkene - met de *ligmande* (bak met grauwe huif) naar het lijkhuis gedragen.

M.C.

'n leuke Onze Vader.

Onze Vader, die in de hemelen zijt,
De paster is zijn kouse kwijt.
Geheiligd zij Uw name,
'k Wil dat ze were kwame.
Ons toekome Uw rijk,
Ze ligt zo diepe al in het slijk.
Uw wil geschiede op de aarde,
'k Ete liever van een goeie taarte.

Wie kent de rest?

(Gehoord van een oude Wingenaar, die thans te Parijs woont).

W.G.

LOQUELA.

Een vraag. - Mijn vriend EvC. zaliger vertelde mij eens dat Pastor J. Claerhout († Kaster 1929) kort na Gezelle's dood met het plan rondliep om *Loquela* voort te zetten. Weet iemand meer daarover?

B.K.

[Nummer 2]

Bij een gedenkwaardig sterfjaar.
Jacob de Meyere 1552 - 5 Februari - 1952

VADER van de Vlaamse geschiedschrijving: dat is en blijft zijn erenaam.

Hij werd geboren 1491 te Vleteren bij Belle, in het hart van het nog niet onttakelde graafschap, in het dietse landsgedeelte doch in de voelbare nabijheid van het 'gallicante' gewest. Te Cassel werd hij, weesjongen, opgeleid door een paar humanisten die, op historisch gebied, eigenzinnige geesten waren. Hun Casselberg zag immers op het land van de trouweloze nabuur, de erfvijand van het graafschap. Dat klimaat gaf de leergierige jongen een besef van Vlaanderse eigen aard mede dat heel zijn werk zou dragen en doordringen. Parijs, waar hij jarenlang studeerde, leidde hem niet alleen binnen in de kring van Erasmus en Clicthovius. Hij leerde er drukkers en geleerden kennen die juist in die jaren een merkwaardige reeks van historische teksten en werken lieten verschijnen. En hij keerde naar zijn geboortestreek terug met een droom die hem niet meer zou loslaten: een Geschiedenis van Vlaanderen te schrijven. Niet lang leraarde hij te Ieper. Hij ves tigde zich te Brugge; ook als titulaire pastoor van

Blankenberge bleef hij in het ‘Nederlandse Athene’ wonen, voortaan de man van één gedachte en één boek: de beroemde *Annales Flandria*.

In 1531 nam hij een aanloop tot dat werk met een statistische beschrijving van het graafschap. Gesteund door de geleerde prior der Brugse Willemijnen, verzamelde hij een overvloed van bronnen en gegevens die hij zorgvuldig verwerkte in zijn Geschiedenis (*Compendium* 1538; *Annales* postuum verschenen in 1561). De voornaamste bewijsstukken zou hij in een Oorkondenboek verenigen. De keizerlijke censuur heeft deze uitgave verhinderd en, in de *Annales* zelf, de beschrijving van de vrijheden der gemeenten fel besnoeid.

Het werk van De Meyere heeft tot in de 19e eeuw onze Vlaanderse geschiedenis beheerst. Gramaye en Sanderus hebben de baanbreker en erkende meester vlijtig geplunderd voor hun uitgaven die echter niets hebben overgehouden van dat heilig vuur, de Vlaamse geest en het Vlaamse stambewustzijn die het onsterfelijke werk van De Meyere kenmerken.

Jacob De Meyere werkte nauwgezet en critisch voor zijn tijd; gelukkig heeft hij niet al de verzamelde overleveringen verworpen. Reeds in 1835 erkende Warnkönig de waarde van de opgenomen overleveringen en betreurde het zelfs dat de grote ‘Meyerus’ er niet meer had behouden.

In de historiografie van het graafschap Vlaanderen is De Meyere verweven als geen ander auteur, en na vier eeuwen liggen in zijn werk nog vruchtbare uitgangs en aanknopingspunten voor historisch onderzoek.

Het jaar 1895 schonk de Vader der Vlaamse Geschiedenis een gedenkteken in de kerk van zijn geboortedorp Vleteren. Te Brugge verdween zijn graf met de Sint-Donaaskerk; niets herinnert er meer aan zijn naam. Nu zal Blankenberge de roemrijke ‘prochiepape’ van zijn oude St. Antoniuskerk naar verdienste eren: kerkraad en gemeentebestuur, bekend om hun ondernemingsgeest en kunstzin, staan er borg voor.

V.

De gemene weiden op het 'Sijseelsche'

'DAT was hier vroeger één wildernesse van krakke en brem en busch en zompelinge...': aldus beginnen zij - de oudere onder de tegenwoordige rechthebbenden van Maleveld, Sijseleveld, Beverhoutsveld, Looweide en Gemene Weide - hun vertelling van de bekende legende van 'Ieffrouw van Beveren'.

Deze legende, die zich oorspronkelijk tot het Beverhoutsveld beperkte, hebben zij als gemeengoed overgenomen; zij zijn allen evenzeer overtuigd dat de weide de arme 'gemeente' werd toebedeeld als voedsel voor haar beesten.

Zonder aarzelen wijzen dezelfde zegslieden u ook de oude '*Minneroeestraat naar de zee*'. Dit is een eigen landweg van de Gemene Weide van Assebroek die zuidwaarts uitweg gaf naar het Beverhoutsveld en noordwaarts, over de Gentse heerweg, het oude Velthem dwarst om, langsheen de Warande van Male, het 'Park' op de westzijde af te sluiten; die dan verder de Aardenburgse heerweg kruist bij Rooigem om, dwars doorheen het land van de watering van de Broek en de (huidige) Damse vaart, naar Koolkerke te lopen.

Eeuwen lang hebben zij 'die ghearvet waren an den grond... die men heet *te meenewede*', hun rechten verdedigd; in elke omstandigheid hebben zij zich steeds beroepen op de aloude overlevering 'daer geen memorie en is van der contrarien'.

Zij, die oudere rechthebbenden, hebben nog brokstukken van dit wilde landschap gekend: één uitgestrekte vlakte waartussen purpere heide en geelbloeiende bremstruiken vlekten, en waterwerf en lis weelderig in zompige waterplassen tierden.

De oude oorkonden zijn ook welsprekend: *veld* of *wastine*, zo heet het gehele gebied op de zuidoostgrens van het 'park van Male'; meer zuidwaarts zijn het ackers: Couteracker, Praetacker, Bekeracker; naar de Sint-Trudoleye toe is het *mersch en broek*.

Al deze velden, akkers, weiden en broeken behoorden tot het gebied van het aloude ambacht van Sijsele langs de zuidoostelijke oever van het Zwin. Zodat we mogen aanvaarden dat zij oorspronkelijk een geheel gevormd hebben en weleer een deel uitmaakten van het onmetelijk *Bulskampveld* dat zich langsheen de Vlaamse kust uitstrekte.

Het is moeilijk te aanvaarden dat een verschillend gewoonterecht het gebruik van de onbebouwde velden van één en hetzelfde gebied zou hebben beheerd. Verschil zal eerst later ontstaan zijn, toen dichtere bevolking en splitsing van heerlijkheden een nauwkeuriger omschrijving van bepaalde gebieden als 'gemene weide' voor gevolg hadden.

Wat er van zij, de opeenvolgende keuren of reglementen van de verschillende gemene weiden hebben talrijke kenmerken van onderlinge verwantschap en gemeenschappelijke afstamming behouden.

Het zal wel geen toeval zijn dat de actuele gemene weiden op de grensscheiding van de aanpalende parochie liggen.(1)

> Maleveld en Sijseleveld, die hceksgewijs elkaar raken,vormen tevens de grens van de parochie Moerkerke, die in het gebied van de Wateringen ligt. Meer noordwaarts op, over de Maleleie, paalde het 'park' aan de Watering van de Broek (ook Sijseelsche). De Looweide ligt op de scheidingslijn van Assebroek en benoorden de heerlijkheid van het Maandagsche.(2) Over de Gemene Weide en het Beverhoutsveld, die topsgewijs naar elkaar toe reiken, ligt de parochie Oostkamp. Aan de zuidwestzijde van de Gemene Weide paalt het oude Odegem (met St. Trudoklooster). Ten zuiden vormt het Beverhoutsveld de grens met Beernem.

Het is evenmin toevallig dat het grafelijk kasteel en bos grenst aan de gemene weiden van Male en Sijsele, en dat het Maleveld een blok vormt met het grafelijk

(1) Oppervlakte in Ha: Maleveld 105; Sijseleveld 71; Gemene en Looweiden 82; Beverhoutsveld 483.

(2) Deze heerlijkheid lag als een 'enclavement' midden andere heerlijkheden en werd door Brugge aangekocht in de 13 eeeuw; zie Biekorf 1951, 237.

domeingoed tot tegen Maleleie. Het ‘bevanc’ en de meersen rondom het hof van Praet (Vliegende Peerd) sluiten aan bij het Beverhoutsveld.

Het hof van Assebroek lag tussen de Assebroekmeerssen en de Gemene w eide. Benoorden de waterloop van Rostune en gelegen bij de kerk, vormde het hof van Sijsele met de aanpalende ‘zwynsacker’ maar één blok tot aan de Gemene Weide.

Het voorgaande betreft het landelijk gedeelte van het primitieve Sijseelsche dat in de 1 3e eeuw reeds een feodale ontwikkeling had doorgemaakt. Langs de oever van de Reie en de aanlegplaats van het Zwin breidde de handelsstad Brugge zich steeds verder op het Sijseelsche uit en nieuwe parochiën werden gesticht. O.L. Vrouw strekte zich uit van de Reie, langsheen St. Kruis, over Velthem tot omtrent de Warande van Male; eerst in 1270 werd de nieuwe bijparochie St. Katherine aldaar gesticht. De eerste havens van Brugge bevonden zich op het Praetsche grondgebied langs de Reie - dus op het Sijseelsche - waar in het midden van de 13e eeuw de nieuwe St-Gillisparochie gesticht werd.(1)

Steeds verder breidde de stad zich uit. Met toestemming van graaf Gwij kocht de stad in 1275 een groot gedeelte van het Ambacht van Sijsele. Aldus kwamen de paallanden van Brugge tot achter de kerk van St. Kruis. Bovendien behoorde al het best gelegen land van St. Kruis reeds tot de heerlijkheid van het Proossche; de proost van St. Donaas had zijn hofstede ‘de Spiker’ in de watering van de Broek en waarschijnlijk stond zijn tiendenschuur bezuiden de kerk van St. Kruis.(2)

(1) In de rekening van Praet anno 1373 (Rijksarchief Brussel) lezen we nog deze post: ‘Ontfaen van diensten van leengoed... van den hove van Praet licghende up S. Gillis dorp.’

(2) Ridder Jan van Sijsele hield de zijde van de Franse koning; zijn goed werd in 1303 verbeurd verklaard. Vanaf het raidden der 14e eeuw blijkt het gehecht aan hst grafelijk domein.

Tot hier ons algemeen en vlug overzicht van de toestand van het Sijseelsche, zuidoost van Zwin en Reie, in de 13e eeuw.

Van dat tijdstip bezitten we ook enkele gegevens over de gemene weide van Sijsele dank de studie van Prof. E. Strubbe over Egidius van Bredene(1). Deze grafelijke ambtenaar, stichter van Spermalie, schonk in 1239 zijn domein te *Sparemailge* en gelegen oost van de gemene weide van Sijsele, aan de abdij Nieuwland. In een grafelijke akte van 1241 betreffende uitwisseling van grond wordt het Sijseelsche Veld vernoemd als pastura *communis* met de volgende bepaling: '...quam dicti homines de Ziesele de nobis tenent sub annuo censu'. De laten waren dus de graaf een jaarlijkse cijns verschuldigd voor het gebruik van deze weide.

Daar het klooster van Spermalie aan de gemene Weide paalde, kwam het herhaaldelijk in botsing met ridder 'Jhanne van Ziesele'. In haar aanklacht van 1322 vermeldt de abdis o.m. dat heer Jan haar klooster wilde beletten het gerechte aantal koeien te drijven op de '*commun pastourage*'. Immers, naar gewoonte mocht zij voor ieder betaalde denier vier koeien ter weide zenden; daar zij 5 derniers betaalde in de brieven had ze dus recht op 20 beesten. En ze kreeg gelijk.

Uit deze oorkonden blijkt: 1. dat de gemene weide oorspronkelijk de graaf toebehoorde die voor het gebruik een zekere cijnsrente eiste; 2. dat de laten dat gebruik genoten sinds onheuglijke tijden en dat, op het einde van de 13e eeuw, een zekere vorm van inrichting bestond onder het toezicht van de heer van Sijsele.

Na de verbeurdverklaring van de heerlijkheid ging de jaarlijkse *weepennynck* en *zwynspennynck* naar de ontvangsten van het domeingoed.

Onder graaf Lodewijk van Male werd in 1356 de KEURE van de gemene weide door de schepenen van

(1) E.I. Strubbe. Egidius van Breedene, blz. 307 en 383 (Gent, 1942; Werken Rijksuniversiteit). De oudste oorkonde (Maart 1241) die het veld van Sijsele vermeldt, wordt aldaar met acribie uitgegeven.

het Sijseelsche opgesteld. Hier volgen de voornaamste bepalingen:

1. De gebruikers kiezen voortaan jaarlijks de hoofdman die de eed zal afleggen voor de wet.
2. Ieder gebruiker verklaart onder ede voor welk bedrag hij in de gemene weide ‘ghearvet’ is, d. i, hoeveel koeien hij er mocht op laten weiden. Na het openen van de rentebrief zou men deze verklaringen vergelijken, misbruik zou geboet worden.
3. Het is op boete verboden veulens en culpaerden(1) van meer dan een jaar oud,
4. alsook zwijns en schapen aldaar te laten weiden.
5.
6. Alleen degene die ‘ghearvet’ zijn, mogen ‘vuerstzaden’ steken voor hun eigen
7. gebruik, alsook turven graven naar gelang van de betaalde rente: een voormiddag lang degene die tot een parisis hallinc ‘ghearvet’ zijn, een gehele dag degene die een parisis penning en meer rente betalen.
8. Ook het weiderecht wordt bepaald naar de betaalde rente, te weten: vier ‘hooftbeesten’ per parisis penning.
9. Geen wagen mag er door rijden tenzij om de turven en zoden te vervoeren.
10. De hoofdman of elke geërfde die als houder optreedt krijgt 2 scel. parisis van zijn ‘ghehoude’.
11. De ingezamelde boeten gaan voor de helft naar de heer en voor de andere helft
12 ‘ten proffijte van der voorseider mener wede’.(2)

De gemene weide van MALE echter stond rechtstreeks onder de hoge bescherming van de graaf en ‘de ghemene dorpe’ genoot allerlei voorrechten. In de rekeningen ontmoeten we dan ook geen spoor van enige cijnsrente. De geërfden mogen zelfs hunkoeien op het aanpalend grafelijk domeingoed laten grazen mits een kleine vergoeding. Doch na de oorlog weigeren ze daarvoor nog een penning te betalen en de ontvanger boekt ronduit: ‘(1392) Et si ont cheulz de Male *tant de pasture qui*

(1) Culpaerd = hengst. - Veurstzade = graszode.
(2) Oorspronkelijk stuk op het archief van Spermalie, Brugge. - Jan Lopez Callo, baron van Male en heer van Sijsele geworden, liet in 1568-69 deze oude keure nazien en wijzigen daar sommige punten door de ‘lanchede ende veranderynghe des tyts uuytten usentie ghevallen ende onproffytelijck bedeghen waeren’.

sont a eulx que nulz ne veut lieuwer (louer) ledite pasture...' d.i. de Oostwarande.

Later heeft de burgemeester 'van commun' het ook uitdrukkelijk verklaard aan de baljuw - vertegenwoordiger van de graaf - in het volgende geval. Een laat, Pieter Dans, had turven gestoken op de Gemene Weide en ze daarna binnen het park aan opzittende laten verkocht. De baljuw had hem voor de vierschaar gedaagd en een boete van 60 pond geëist, zonder zich evenwel op *enig artikel* te kunnen beroepen. De burgemeester van commune trad op ter verdediging van de laat en bewees dat hij zulks mocht doen, vermits de turf niet buiten de heerlijkheid gevoerd werd, maar binnen het park verkocht was; en om te besluiten, zei hij met nadruk: 'Dat hij het wel doen mach, zonder mesdoen, mids dat *tooorseyde veldt der ghemeente van den vorseiden parke* TOEBEHOORT.' En de laat Pieter Dans werd vrij gesproken.

Bijna drie eeuwen later, toen de eeuwenoude vrijheid voor het eerst zeer ernstig bedreigd werd door de nieuwe baron van Male, Fr. Claesman, die als een dwingeland optrad, werd de keure van Maleveld in 1718 geschreven onder de druk van de nieuwe eisen. Zoals ten andere al de keuren werden geschreven wanneer de amborghers zich bedreigd voelden: ze smeekten dan telkens de bescherming af van het hoogste gezag om hun eeuwenoud recht te vrijwaren.

Volgens het leenboek van 1435 was de heer van Assebroek 'upperhooftman van der ghemeener weede ligghende tusschen Male ende Arssebrouc die men noemt der LOWEEDE, vermoghende daer in, ute causen van dien al sulke pasture met zinen beesten ende voordeele als andre daer *anehuerdich* wesende vermoghen met haren beesten in gheliken.'

Volgens hetzelfde leenboek had de heer van Praet 'ute cause van sinen heerscepe van Praet, als heere, de kennesse van alle faiten ghevallen up tvelt van Be-

VERHOUDT ende de scauwinghe van dien ende van allen boeten dare up ghevallen.'[1]

Na het uitvaardigen van de wet op de ontginning van de onbebouwde velden, werden al deze gemene weiden, sinds het midden van de vorige eeuw, stilaan tot vruchtbaar akkerveld omgeploegd en bezaaid, doch steeds naar de aloude overlevering door de rechthebbenden alleen gebruikt.

M. CAFMEYER

Wolkammers te Poperinge 1758-67.

Poperinge telde in 1763 nog 14 wolkammers die werkten elk met twee man. Hun bedrijf was sedert vijf jaar officieel erkend (octrooi van 29 Maart en 3 Juni 1758). Zij kochten de grondstof in eigen streek; gekamde wol en garens werden meest verkocht in het binnenland; een deel ging naar Frankrijk.

Deze industrie was echter in volle verval. In 1767 bleven er nog 8 wolkammers over, met name: Weduwe Marie-Anne Depoortere (die nog met drie werklieden werkte), Vincent de Roo, Jacques Oudore, Pierre Taller, Pierre d'Ours, Weduwe Lauwers, Pierre Lava en Charles Lava. De meesten hadden maar één werkman meer.

Deze wolkammers onderhielden samen een school voor arme wezen, jongens en meisjes, die er leerden sajet spinnen, kousen en handschoenen breien, kant maken. Ook ander passend werk werd aangeleerd.

De kammers lieten een deel van hun wol verwerken door spinsters op het platteland.

In 1767 waren ook twee kousewevers te Poperinge werkzaam. Zij hadden elk twee getouwen, Pierre Knapelinck weefde daarop kousen en broeken, Pierre Nicolas Playon kousen alleen. Zij hadden geen octrooi, maar wel toelating van de magistraat. Hun wol hadden ze uit eigen streek; garen, katoen en zijde kochten ze meest te Ieper.

- Volgens de rapporten van 1763 en 1767 aan de Raad van Financiën (Rijksarchief Brussel).

A.V.

(1) Benuttigd werden vooral: de verschillende uitgaven van de Coutcmes van Giliiodts alsook de studiën van J.O. Andries en A. Van Speybrouck in de Annates Emulation 1865 en 1884 (alwaar een kaart van de gemene weiden). Verder nog'. P. Errera, Les Masuirs, blz. 301 (Brussel 1891).

Onze doopnamen omstreeks 1300
(*Vervolg van blz.* 21)

KERSTIAEN: kerstiaen van aeltre clerc (Oostkamp; f. 170, b).
KERSTTNE: kerstine breidels (Brugge; f. 194, b).
CLAIMAN: vidua claymans van buddica (Nieuwmunster, 1260).
CLAIS, CLAES: clais f. willem van arde(n)borch (Oozemondskerke; f. 87) - claes boterpot (Torhout, 1310; f. 162, b).
CLAISEKIN, CLASKIN: claisekin. f. hidzebouds (Mariakerke, 1310; f. 151)-claskin zwanke (Keiem, 1310; f. 154).
CLARE: claren land willekin bazekins dochter (Bredene, 1310; f. 141, b).
CLAUS: claus. f. claus land (Oostburg; f. 33, b).
CLEMENTIE: ver clementien land boudens wedewe (Bredene, 1310; f. 141).
CLEMME: clemme claimans wedewe gaweloes (Mariakerke, 1310; f. 151).
COENE: coene f. boudins (Aardenburg; f. 57).
COENRAET: coenraet van der vischmarc (Brugge; f. 200).
COLAERT: colaert van bints (Brugge; f. 74).
COLIN: colin. f. riquaerds woestine va(n) den dam(m)e (Eeklo; f. 180).
COPPIN: coppin. f. willi(ns) barents (Klemskerke; f. 136, b).
CHRISTIAEN: chri(sti)a(en). f. pieters. f. naven (Groede; f. 18).
LAMBRECHT: lambrechts land verbelen zons (Bredene, 1310; f. 142).
LAMME: lamma. f. sabinen (Koolkerke, 1260).
LAMMEKIN: lammekin. f. barzeels (Dudzele, 1310; f. 94) = lam(m)in barseel (Dudzele, 1310; f. 93, b).
LAMMIN: lammins land aelkins stiefzons (Groede, 1310; f. 17).
LAMREKIN: la(m)rakin. f. saiwin (Wenduine, 1260).
LAMSIN: lamsin hoofscaerd (Houtave; f. 121) - lamsijn balewaerd (Brugge; f. 201, b).
LAURENS, LAUREINS, LAUWEREINS: laurens. f. hughen (Schoondijke, 1310; f. 6) = lauwereins f. hugen (Schoondijke; f. 7, b) - laureins. f. piet(er)s. f. langhe gher(ards)(Aartrijke; f. 161. b.)
LAURETTE, LAUWERETTE: laurette(n) dri(n)ghers land (Schoondijke, 1310; f. 11) - lauwerette f(ili)a boidin montghers (Oostkamp, 1310; f. 170, b).
LAURIN, LOURIN, LAUWERIN: laurin f. wouters betten (Kadzand, 1310; f. 186)-lourin. f. boudins (Koolkerke; f. 82) - lauwerin vlieghe (Heile, 1310; f. 65, b) - louerin. f. reinbouds (Leffinge, 1260).

LAUWER: lauwer, f. wo(uters) f. betten (Oozemondskerke, 1310: f. 46, b)= laurin. f. wouters betten (Kadzand, 1310; f-186).
LAUWERKIN: lauwerkins land laurens zons (Oostburg, 1310; f. 28).
LICE: lice. f(ili)a arn(ouds). f. licen (Klemskerke, 1310; f. 134).
LIEDELM: liedelms lems land was (Oozemondskerke, 1310; f.41).
LIEGAERD: liegaerd van de(n) ack'er)e (Brugge; f. 205, b) - joncvr (ouwe) lieg(ar)t r(elict)a ser jac(obs) baene(Damme; f. 70. b).
LIEVIN: lieuin arnekin (Brugge, 1310; f. 203, b).
LIJFKIN: lijfkin. f(ilia) parinen (St.-Andries, 1310; f. 168).
LIJSKIN: lijskin boudsin (Zuienkerke; f. 107, b).
LIPPIN: lippin vten bussche (Oedelem, 1310; f. 177).
LISEBETTE: lisebette relca. wout(ers) aelkins (Oostburg; f. 25)- lissebette van der biest (Oedelem; f. 177, A).
LISEMOED: lisemoet. vidua, weite. f. boud(ins)(Houtave, 1260) - v(er)licemoet rel. wi(llem) garnes (Uitkerke; f. 110).
LODEWIJC: lodewijc v(er)debrechts (Aardenburg; f. 57).
LOIS: lois. f. lois (Dudzele, 1310; f. 96).
LONIS: lonis. f. beyardä (Moerkerke: f. 68, b).
LOOTKIN: lootk(in). f. pieter. f. heineman (Dudzele; f. 94, b).
LOTE: gelote van yzenghem ende lote tsvarwers(Kortrijk, 1310; f. 172).
LUCIE: luciebest van builscamp (1 310; f. 171, b).
MAES: maes die bus (Koolkerke; f. 79, b). = rlca thomaes bus (Koolkerke; f. 79, b).
MABE: vermabe yzerins (Eeklo, 1310; f. 82).
MABELIE: mabelie rehicta) zeghere f. boudens f. bertolfs (Zuienkerke, 1310; f. 102, b).
MABEZOETE: ver mabezoete ser diederic zueiings wedewe (Nieuwpoort, 1310; f. 150).
MACHTILD: machtiit bisscop (Oudenburg; f. 144).
MAIHU, MAIHIEU, MAHU: maihu van barghe (Brugge; f. 201) - maihieu de wulf(Wervik, 1310; f. 172) - mahu de bard (Zedelgem, 1310; f. 163, b).
MALABERT: malab(er)t. f. malins (Zevekote, 1260).
MARCELIE: daer wilen woende marcelie en hare kinder (1310; f.52, b).
MARGRIETE, MAGRIETE: margrieten land was miehiels dochter aelbrechts zons (Ramskapelle, 1310; f. 85) - magrieta vidua hannins. f. agaten (Dudzele, 1260).
MARIA, MARIE: marie f boud,ens), f. gheraerds uten ackere (Dudzele; f. 92) - ver marien ser gherewijns land

(Koolkerke, 1310; f. 81) - maria. filia arnouds f. gherards (Vlissegem, 1260).
MARIKIN: marik(in) f. han(n)ek(in)s f. lieuilden (Schoondijke, 1310; f. 10, b).
MARINE: ver marinen jacobs bloemen ofstede (Groede, 1310; f. 20, b).
MAROIE: maroie daldiaers land (Ettelgem, 1310; f. 160).
MAROTE: marote swalen (Vladslo; f. 152, b).
MARSOETE: marsoete. f. boud(ins). f. weits de mare (Nieuwmunster, f. 118, b).
MARTA: marta van mork(er)ca vidua heins (Moerkerke, 1260).
MARTIN, MAERTIN: ser martins aeldinghers van herde(n)borch land (Oozemondskerke, 1310; f. 44, b) - martin f. clais f. moens (Oostburg; f. 27) = martiin f. clais. f. moenins f. boudins (Groede; f. 17, b)= maertin f. ihans ballinx (Aardenburg; f. 54, b).
MATTHEUS, MATTHIJS: mattheus wijf van der buerze (Maldegem; f. 187) - matthijs f. alard. f. hug(hes) f. siemen (Oostburg; f. 24).
MEINDALE: meindale van hodenkerke (Brugge; f. 196, b).
MEINGHEER: van den lande dat wilen was meingheers beinkins (Lissewege, 1310; f. 87 b).
MEINVARD: meinvards land (Houtave, 1310; f. 122, b).
MEUS: meus bazelis zons ofstede (Dudzele, 1310; f. 89, b).
MICHAEL, MICHIEL, MSCHIEL: michael scoelin (Koolkerke, 1260) = michiels scoelins zuster (Koolkerke, 1310; f. 80) - michiels kinder f. verghinen (Torhout, 1310; f. 162, b) = mechiel verghinen zone (Torhout, 1310; f. 162, b).
MICHIELKIN: michielkins land van inchout (Beernem, 1310; f. 174, b).
MOEN: moen van der haghe (Gistel, 1310; f. 157, b).
MOENIN: moenin hannins sons boengard (Zuienkerke, 1310; f. 106) = moens land hannins sons (Zuienkerke, 1310; f. 106) - moenin vor den daghe (Groede, 1310; f. 18, b) = symoens land was vor den daghe (Groede, 1310; f. 16).
MOENEKIN: moenekin f. aue (Schoondijke, 1260)= moenin f, auen (Schoondijke, 1310; f. 4).
MOENSIN: moensins land (Groede, 1310; f. 17).
MOID: moids ofstede jordaens zons (Rampskapelle, 1310; f. 85).
MOYS: rnoys balke (Houtave, 1310; f. 121).
NESE: nese copers (Brugge: 201).
NICLAIS: ser niclais bernards wedewen land (St.-Baafs (Brugge), 1310; f. 168, b).

NIC(H)OL: te s(er) nichols hostkins aelmoecene (1260)= d(er) nicole ostk(in)(Schoondijke, 1310; f. 3, b).
NICOLAUS: nicolaus presbiter. sci. petri sup(r)a dijc (St. Pietersop-den-Dijk, 1260).
NOID: noids land adeiicen zons (Oozemondskerke, 1310; f. 40).
ODELIE: wilen odelie lambrechts wedewe malewanghes (Wervik, 1310; f. 172).
OGEVE, OGIEVE: ogeue hanni(n)s noidins zons (Stalhille, 1310; f. 128)- ogieue heinen land (Oostburg, 1310; f. 28).
OLIVIER: oliuier weuere (Koolkerke; f. 82) = fierin de weu(er)e (Koolkerke; f. 82).
PARIDAEN: paridaen. f. jans (Beernem; f. 173, b).
PAULUS, PAUWELS: paulus f. wouters clercs (Eeklo; f. 181) - pauwels. f. aelkins (Oostburg, 1310; f. 31, b.) - pauwels aelkins (Oostburg, 1310; f. 31, b). - pouwels zac. f. s(er) boud(en) broekere (Klemskerke, 1310; f. 136, b).
PETRUS. PETER. PIETER: dominus petrus aket (Brugge; f. 203, b)-peter madsenara (Oudenburg, 1260) -piet(er). f. jans. f. aelborghen (Oozemondskerke, 1310; f. 41, b).
PHILIPS: philips, f. and(r)ies land (Beernem: f. 142, b).
PIERIN: pierin. f. boudins. f. lamsins (Dudzele; f. 95).
PIETERKIN: pieterkin de merseman (1310; f. 54).
PIETERMAN: pietermans land was gherards zons (Zuienkerke, 1310; f. 103).
POLIN: polins land van de watre (Torhout, 1310; f. 162, b).
POPPIN: poppin. f. kat(rinen) (Dudzele; f. 93, b).
QUINTIN: quint(in) de brune (Oostkerke; f. 76).
RADOLF: radolfs land. f. margrieten (Groede, 1310; f. 16, b).
RAWELS: rawels zelu(er)smids huus (Brugge; f. 201, b).
REINARE, REINAER: reinara bouin (Zuienkerke, 1260)= reinare bouin (Zuienkerke, 1310; f. 103) - reinaer de pape (Koolkerke; f. 80).
REINFIN: reinfins kinder land boidins zons (Klemskerke, 1310; f. 135, b). - rei(n)fin fr(ater) djjonisy (Leffinge, 1260)= reinvards wijts denijs broeder (Leffinge, 1310; f. 155, b).
REINGHEER, REINGHIER; rel. reinghers boerns (Oozemondskerke, 1310; f. 50) - der reinghier de pape van sente michiels (Oostburg, 1310; f.24).
REINGHOET: reingoet. f. hannin cant (St.-Jans-op-den-Dijk (Brugge), 1260)(Een tweedehand schreef boven reinghoet de vorrn rengoed).
REINOUD: reinoud. f. celien (Klemskerke, 1260).
REINVAERD, RENVARD, REINVERD: reinuaert hannoet (St.-Pie-

ters-op-den-Dijk; f. 99, b) -van renvard polins(StalhiIle,1310; f. 138) - reinverd de smit (Moerkerke, 1310; f. 69, b).
REWAERD: rewaerd. f. zeghers areide (Klemskerke; f. 136. b).
RICA, RIKE: rica raed (Koolkerke, 1260)= rel. rike raeds (Koolkerke, 1310; f. 82, b).
RICSIN, RIJCSIN: ricsin auezoeten zons land (Oostkerke, 1310; f. 78, b)= rijcsin f. auezoeten (Oostkerke, 1310; f. 78).
RIQUARD, RLKEWAERD: riquard ballin (Dudzele, 1310; f. 96, b) - rikewaert. f. wi(llem) eermods (Koolkerke; f. 81).
ROBBRECHT: robbrecht van aken (Brugge; f. 208, b).
ROBEKIN, ROBBEKIN: robbekins kinderland (Vlissegem, 1310; f. 130) - robbekin de via (Klemskerke, 1260).
ROBESOON: robesoens land (Vlissegem, 1310 f. 129, b).
ROBIN, ROEBIN: robin, f. bo(udens) coppins land (Wenduine; f. 116, b) - roebin rommel (Zandvoorde; f. 147).
ROEDOLF: roedolf blankards land (Schoondijke, 1310; f. 6).
ROEGEER, ROEGAER, ROEJAER: roegeer bollen (Groede, 1310; f. 17, b) - roegere den hont (Aardenburg; f, 54, B) = roegaer die hont (Aardenburg; f. 54, B) - roejaer damhoudere (Oudenburg; f. 144).
ROELVEKIN: roeluekin f. roelfs. f. gielis (Oostkerke, 1310; f. 75, b).
ROZE: roze beioen (Dudzele. 1310; f. 95, B, b).
SAIWIN, SAIWIJN: saiwin f. robbrechts (Zandvoorde, 1310; f. 146, b)=saiwijn f. robbrechts (Bredene, 1310; f. 139).
SALOMOEN: salomoen van huele (Oostburg; f. 39).
SAPIENTIA: sapientia rel. arnout. f. clais. f. lambrechts (Oostburg; f. 29).
SIBELIE: sibelie vidua arnouds (Oudenburg; f. 144, b).
SIEMEN: siemen wedewe f. hughes (Oostburg, 1310; f. 24).
SIMOEN, SYMOEN: simoens belc van den poele (St.-Michiels, 1310; f. 207)-'ymon van den poele (Boeverie; f. 192, b) - symoen f. hughen f. mabelien (Schoondijke; f. 6).
SOI: soi woestlant (varsenare; f-167)
SOPHIE,SUFFIE: sophie boudens wedewe va(n) poele (St.-Pieters op-den-dijk, 1310; f. 97, b)- v(er)suffien huus van belle (brugge; f. 208, b).
STAES: staes cleempitters moer (Eeklo; f. 180).
STANDAERD: standaerd. f. riqu(ar)ds (Zuienkerke; f. 108).
STASIN: stasin kaerseghieters huus (Damme; f. 70).
STEFFE: steffe van den monstre (Wingene, 1310; f. 172, b).
STEFFENIE: steffenie arnouds alen wedewe (Groede, 1310; f.17).
STEVEN: steuens (genitief) van der lende (Oedelem; f. 176).
STORM: storm. f. diederix (Schoondijke; f. 13).

STROKIN: strokin. f. alards (Oostburg, 1310; f. 35).
TOLLIN: tollins land heilen zons (Klemskerke, 1310; f. 133).
THOMAES: rlca. thomaes bus (Koolkerke; f. 79, b)= maes die bus (Koolkerke; f. 79, b).
TRICE: trice alards land (Groede, 1310; f. 16, b) - vertrice claimans van budike (Nieuwmunster; f. 118. b).
TRUDE: joncv(r)o(uwe) trude rlca bo(udin) broek(er)s (Klemskerke; f. 133), - v(er)t(r)ude(n) land van den damme (Oostkerke; f. 74, b).
VEIS: veis bleuins land (Oostkerke, 1310; f. 77, b).
VERDEBOUD: v(er)deboud cnuuds land (f. 53).
VERDENAED: verdenaed hoesebaerd (Oozemondskerke; f. 44).
VERGHINE: v(er)ghinen relca. jan. f. jacop blox (Bredene; f. 42) - verghina vid(ua) moid, f.'moid (Houtave, 1260).
VOLKARD: volkard lands (genitief)(Moerkerke; f. 69).
VOLKWIJF: volcwiue(n) der quackelen (genitief)(Houtave, 1310; f. 127, b) - volquif vidua coels (Zuienkerke, 1260.-
WEDEGA, WEDIGHE: wedega faber (Klemskerke, 1260) = wedighedesmit (Klemskerke, 1310; f. 134).
WEILIN: weilin. f. jans. f. heinrics (Houtave; f. 123, b).
WEININ: te weinins van buekemare (Lissewege; f. 86, b).
WEITE: weite. f. adelicen (Oozemondskerke, 1310; f. 40).
WEITKIN: weitkin amman (Zuienkerke, 1260).
WEITIN: weitins belcsin was adelicen zons (Beernem; f. 73, b).
WELAND: weiand oezels (Aardenburg; f. 57).
WERENBOUD: werenboud boidins zone posts (Moerkerke, 1310; f. 67, b).
WERENMONT: werenmont blondeels land (Moerkerke, 1310; f. 67, b).
WIJDEKIN: wijdekin f. w(outer)zoets (Eernegem, 1310; f. 153, b).
WILLARD: willards canoenke land verhelen zons (Bredene, 1310; f. 141, b).
WILLE: wille bane (Zuienkerke, 1310; f. 106)
WILLEKIN: willekin aghten zons land (Groede, 1310; f. 22).
WILLEM: willem. f. aelboeyen (Oostburg; f. 85).
WILLEMAN: willemans lands was rijcs zons van dudzele (Ramskapelle, 1310; f. 85).
WILLIN: willin. f. ghiselins (Zuienkerke, 1260).
WILZOETE: wilzoete weitemans belc (Vladslo, 1310; f. 152).
WOUBRECHT: woubr(echt) f. jan. f. hughes f. clais (Oostburg; f. 37, b).
WOUTER: woutre caudecoels land (Moerkerke, 1310; f. 67, b).
WOUTERKIN: wouterkin van der fonteine (Koolkerke, 1310; f. 82).

WOUTERMAN: woutermans callesstic (Koolkerke, 1310; f. 82).
WOUTERZOETE: wouterzoete van ardoie (St.-Salvators(Brugge); f-188, b).
WULFRAM: wulfram boem (Brugge, 1310; f. 301).
WULFRIED: wulfried va(n) moerkerke (Groede; f. 14).
ZECHER: zeghere. f. andries. f. zeghers (Oostkerke, 1310; f. 75).
ZIJARD: zijard rel. arn(oud) fossaels (Oozemondskerke, 1310; f. 44).
ZOBRECHT: zobrecht. f. clais spape(n)(Oostkerke; f. 75, b).
ZOETE: soete. f. ihan. f. heine. f. gielis knifs (Dudzele; f. 89).
ZOETIN: zoetin va(n) den moere (Oostburg; f. 37, b) - ver zoetin coppiers land (St.-Jans-op-den-Dijk (Brugge); f. 109).
ZOETKIN: zoetkin. f. riquard (Ramskapelle, 1260).

(*Slot volgt*)
ODO LEYS

Papiermolen te Roesbrugge. 1763.

In een oud dossier van de Oostenrijkse Raad van Financiën (Rijksarchief Brussel) lezen we dat er in 1763 een papiermolen te Roesbrugge werkte met 18 werklieden. Hij was opgericht bij octrooi van 17 Maart 1755. Vodden werden aangebracht door voddenrapers uit Ieper die de stad en heel de streek afliepen; de overige grondstoifen werden getrokken uit Ieper en Nieuwpoort. De afzet was beperkt tot het binnenland; de hoge taksen lieten geen export toe.

Deze papiermolen schijnt de enige in zijn soort geweest te zijn in de Vlaanders. Reeds in 1750 was de papierfabricatie een Brabantse industrie; de voornaamste molens werkten te Brussel, Ukkel, Vorst, Zaventem, Diegem.

Zowel de Spaanse als de Oostenrijkse regering heeft de papierfabricatie aangemoedigd. Een officieel verslag van 1755 stelde echter vast dat men, na een eeuw fabricatie, bij ons nog geen goed papier kon vervaardigen: het Brabants schrijfen drukpapier was minderwaardig. Vandaar dat de Brabantse drukkerijen zelf werkten met papier uit Lorreinen, uit het Luikse en uit Frankrijk: Rouen, Rijsel en zelfs Auvergne.

Ook de papiermolen van Roesbrugge zal maar geringere papiersoorten hebben gefabriceerd. Hoelang heeft hij gewerkt? Daarvoor missen we gegevens. Zijn bedrijf moet in de jaren 1760 bemoeilijkt geworden zijn door de schaarste aan vodden. Holland immers gaf de dubbele prijs voor onze vodden die dan ook, ondanks de versterkte douanewacht, langs een goed ingerichte smokkelhandel de papiermolens van het ‘Hollands geschept’ gingen bevoorraden.

A.V.

Lodewijk XIV te Belle
26 Mei 1671

DE schrijver van de ‘Kronyk der byzonderste Gebeurtenissen te Belle en omstreken voorgevallen, in de jaren 1647 à 1673’[(1)]geeft ons een relaas over het bezoek van Lodewijk XIV in het alsdan nog Vlaamse Belle (Bailleul). Naar aanleiding van een vorige rondreis (begin Mei 1670) van de koning van Frankrijk om in Vlaanderen de steden te bezoeken die van hem afhingen[(2)], merkte de kroniekschrijver op: ‘En niemand en heeft gevlucht voor zyne komst’. De wisselende bezettingen der steden door de verschillende troepen onder de oorlog Spanje-Frankrijk hadden grote rampen veroorzaakt, als branden en plunderingen.[(3)] Dit had de verbittering en het wantrouwen van de gewone mensen, vooral tegenover de Fransen, ten zeerste in de hand gewerkt.

De koning nu, Lodewijk XIV, was naar Duinkerke geweest om die stad te laten vergroten en van een nieuwe vesting te laten omringen. Bij zijn terugreis, 26 Mei 1671, ging hij door Bergen over het Spaanse gebied

(1) Belsche Cronycke ofte Cort verhael van de Notabelste geschiedenissen ontrent Belle, beginnende van het Jaer 1647, met noch eenighe andere geschiedenissen die inder waerheyt gebeurt zyn inde naer gelegen landen ofte Coninckrycken en Provinciën. Cahier klein kwarto papier, 52 blz. Door K. de Flou opgegeven, Woordenboek der Toponymie,.. Brugge, 1938, Deel XVIII, kolom 1060. - Bij het excerperen van de Flou voor het opmaken van de Indices, trof ons de gelijkenis van die opgegeven teksten met deze van de ‘Kronyk der byzonderste gebeurtenissen te Belle...’, uitgegeven door Lodewijk De Baecker, Rousbrugge-Haringe, 1860, 8°, 94 blz. De tekst van De Baecker is waarschijnlijk slechts een enigszins omgewerkte en, wat de taal betreft, aangepaste uitgave van genoemd handschrift, welk in het bezit was van wijlen H. Rubbrecht, ere-notaris te Brugge, maar dat we tot nu toe niet konden terugvinden. De aangehaalde teksten komen voor bij De Baecker, bl. 37-41.

(2) Dowaai, Doornik, Oudenaarde, Kortrijk, Rijsel, Duinkerke en Veurne.

(3) Op 8 Augustus 1653 werd Belle door de Fransen onder leiding van ‘due Delbuf’ in brand gestoken; 450 huizen brandden af.

en kwam om de middag te Belle aan.[1] De stadsoverheden stonden hem af te wachten in het 'Leen' en bij zijn aankomst kuste de greffier hem de hand en 'sprak, ter vereerlyking der gekroonden, eenige woorden uit.... Van hetwelk hy (de koning) zeer voldaen was en beloofde indachtig te zyn de eer die hem geschiede'. Dan trokken ze op langs de straten der stad waar de huizen versierd waren met 'meijen en ander groenten'. Buiten de stad had de koning vijf maal geld 'gestrooid', telkenmale vijf pistolen.[2]

Voor de beschrijving van het middagmaal, laten we liefst de schrijver zelf aan het woord:

> 'Hy (de Koning), met de persoonen, zyne vrouw, zyn broeder, benevens twee edele vrouwen, die hem vergezelden, hebben geeten in eenen meersch tusschen den Rysselberg en de Nieuwesiraet, zittende in zyn reiswagen. Al de spyzen werden gekookt op de pachthoeve van Jan De Vos; er was veel gebraden en gezoden vleesch, veel gevogelte, als sneppen, patryzen, kwakkelen, enz. zuikergoed in menigte, amandelbrood en gekonfyte voorwerpen, veel fruiten, alles met smaek pyramidewys opreschikt; van allerhande soorten van wynen zag men er brengen. Daerneven de groote massa keukengerief, leverde voor de aenschouwers een allerschoonste en wonderlyk zicht op. De speellieden van Belle vereerden den koning deurende den maeltyt met spelen, hiervoor schonk hen Lodewyk zes of zeven pistolen.
> De toeloop der menigte was hier zoo groot dat het onzeggelijk is, en de onbeschaemtheid van het volk kende geene palen; men ging zoo ver dat men op de wielen van het rytuig stond om den koning te zien eten.
> Wat my en veel ander hier verwonderde is dat de koning voorzien was van allerhande spyzen en drank maer dat alles opgedient door een slag van volk dat wy eerder voor schouwvagers of ketellappers hadden aanzien of voor dienaers des konings: vuil en slykig waren zy zoodanig, met stinkende servietten in de handen, dat wy dit in onse Vlaenderen als eene oneer voor Frankryk moesten aenzien, te meer dat wy dachten

(1) Belle bleef nog onderworpen aan het Spaanse gezag tot aan de vrede van Nijmegen (1679).
(2) Pistool (pistolet): een oude gouden Spaanse munt, volgens De Baecker gelijk aan drie zilveren dukaten.

dat de koning van fraeije opgepoetste princen of graven zou bedient zyn.'

Onder de maaltijd werden de koning verschillende giften overhandigd, welke gewoonlijk na ontvangst 'aan de persoon zelf' teruggegeven werden samen met een beloning. Zelfs de Paters Kapucijnen gaven een kleine hoeveelheid krieken en bloemen, waarvoor ze zestien pistolen ontvingen.(1)

De maaltijd had geduurd van omstreeks 12 u. 30 tot 14 u. 30, waarna ze naar Armentiers vertrokken. Daar is Lodewijk XIV tegen de avond, 'voorzien van een schietgeweer, op den Halletoren geklommen en schoot twee of drie vliegende zwalmen.'

De volgende dag trok de koning naar Rijsel, waar de H. Sakramentsprocessie voor die gelegenheid op een buitengewone manier gehouden werd.(2) De koning en de koningin volgden eerst de processie van op een 'theater' waarna 'de doorluchtige hoofden' tot het einde toe meegingen in de processieomgang.

D. Fl. Rommel

De garbouleermeester te Brugge

Het garbouleerschap was, in de 16e eeuw althans, te Brugge een 'officie', d.i. een ambt door de stedelijke magistraat aan één bepaald persoon toegekend.

Waarin bestond dat speciaal ambt?

Ter opheldering van deze vraag diene eerst de hieronderstaande tekst uit de Hallegebodon 1573-84, f. 119, no 2 (Stadsarchief Brugge).

(1) Die hoge bezoeken vielen echter niet altijd in de smaak van de burgers. Het was in hetzelfde jaar 1671 dat graaf De Monterey de steden van Vlaanderen bezocht die aan de Spanjaarden toebehoorden. Het viel de Ieperlingen ietwat tegen toen hij in Augustus hun stad kwam bezoeken: 'deze hooge persoonagie bragt weinig voordeel aen de Ypersche neâringdoenders toe, daer hy reisde met keuken en levensmiddelen voorzien' en 'strooide' bovendien geen geld ui:.

(2) Uitvoerige beschrijving van deze processie bij E. Hautcoeur, His- toire de Saint-Pierre de LUle, III, blz. 132-133 (Rijsel. 1899).

> ‘Upden zevensten dach van decembre 1576 zo was by voorghebode ter halle der Stede van Brugghe openbaerlick metter clocke onder ander zaecken uutgheropen ende gepubliceert naervolghende:
> Voorts omme te eviteren tbedroch twelcke zoude mueghen daghelicxs upcomen int vercoopen vande specerijen ende droogheryen by datmen dezelve daegheücxs es vercoopende onghegherbeluert ende onghesuvert contrarie tvijfste artikele vande cueren vande neerynghe vander Cruudthalle. So verbietmen van weghen den heere ende wet, dat niemandt wie hy zy hem en vervoordere eenich goet als ghijnebeer, naghels, caneele, paper, noten, greijne, foeillie, gallen, zewaere ende andere ghelijcke waereu ende specerijen der Cruudthalle annegaende, arriverende binnen deser Stede te ont'oalene ontfanghene nochte leveren in tweechuus ofte elders waer dat zij, ten waere alvooren *ghegherbeleurt* ende ghezuvert naer de oude ordonnantie deser Stede, alzo den zelven goede ende spcerije toebehoort. Ende zoo wije ter contrarien dede te verbueren zes ponden parisis van elcke bale ofte thonne, telcken datmen bevonde de contrarie ghedaen thebbene. Danof tbesouck zullen hebben deken ende eedt vander Cruudhalle deser Stede.’

Kiliaen geeft, s.v. Gaerbeleuren, volgende uitleg: ‘Seligere sive secernere aromata, herba3, semina, et similia, eaque cribrare et purgare. Garbal arabice *cribrare* dicitur.’ Vgl. spaans *garbillo* = wan, zeef.

GAERBELEUREN (gherbelueren, garbouleeren, gaerbeleerne, garboleren) betekent derhalve *ziften*.

Bij de bevinding dat een handelaar ongezifte kruiderijen verkocht had, werd hij uit dien hoofde ter verantwoording geroepen. De deken en eed van de Cruudhalle gaven bevel over te gaan tot het ziften van ambtswege. Deze bewerking werd toevertrouwd aan de titularis van het officie van het ‘garbouleerschip’. De bewerking geschiedde in de (nu verdwenen) Sint Amandskapel, waar de kruideniers hun diensten lieten celebreren.

De ervaring en kundigheid van de Brugse garbouleermeester, in de tweede helft van de 16e eeuw, moet wijd en zijd bekend geweest zijn, te oordelen naar het getuigenis van Zegher van Male in zijn bekende Lamentatie, blz. 53:

> ‘Die van Antwerpen en wisten noch en consten niet ge-

> weten hoe datse huerlieder speceryen ende datter toe dient souden garboleren, soo hebben sy ghesonden seker persoonen van Antwerpen aen eenen Jacques Torrier, cruydenier grossier, connende maecken schoone ende kostelycke bancketten, wonende op den houck van de Spagniaertstraete in 't Witte Cruyce, den welcken Jacques al verleent ende ghegeven heeft de secreten ende datter toe diende omme de specerien te garboleren ende voort die te stellen al naer de rechte ordinantie van de specerien;...'

De korte mededelingen hier aan het garbouleerschap gewijd, krijgen kleur en leven door de hieronderstaande oorspronkelijke teksten, ontleend aaa een procesdossier, anno 1588, waarin gehandeld wordt over de tussenkomst van de garbouleerder, overgaande tot het onderzoek van een partij van ± 200 pond aangeslagen peper.(Stadsarchief, Crudeniers. Dossiers 1536-1607).

> 'Jan Andries, oudt 60 j. cruwenier garbouleermeestere... heeft ghegarbouleert de peper in questien ende daeruuyte ghedaen thebbene zeker quantiteyt van stof niet wetende hoevele, ende voorts ooc daeruuijt gescheeden thebbene zeker quantiteijt van vijf ofte zes pont lichte peper niet wetende ooc hoe vele midts dat hij die niet en heeft gheweghen ende dat de verweerdere die tzijnen huijse behouden heeft; verclaerende tsurplus vande baele peper in questien gheweest te zyne goede peper ende behoirlick goet ende dat hij overzulcx het teecken vande garbeleure van deser stede ande zelve baele gheteeckent heeft; verclaerende tzelve geschiet te zijne naer dat dheeschers de calaigne daerup ghedaen hadden...'
> 'Barthelmeeus de Vroe, oudt XLjaeren, cruwenier van zijnen stijle, jeghenwoordelick zynde ten dienste vanden sergeant major deser stede ende ondertusschen assisterende Jan Andries garbeuleermeestre... zegt bij eede dat hij metten voornoemden Jan Andries heeft ghegarbouleirt de baele peper in questien midts die daer te vooren niet ghegarbouleirt en hadde geweest tot Andwerpen; verclaerende daerinne bevonden thebbende ontrent vyf ofte zes pont lichte peper, drie zo vier ponden hooftmannen ende voorts ontrent een half pond paillen, stof ende vuijlicheijt ende was de reste vande baele in hem zelven goet goet ende dat de B. vermochte, zo zij ooc daerup de B gestelt hebben, ende mochte weghen in als ontrent de twee hondert pont...'

JUL. CLAEYS

Mengelmaren

Vastenboekje van het oud bisdom Ieper.

Bij ons te Stavele en ommelands, en bij veel christelijk volk in de parochiën van 't Westland (oud bisdom Ieper) is het nog gekend en gebruikt, het ‘Vastenboekske’: zo heet het in de volksmond. De titel is eigenlijk ‘Dagelijksche oefeningen en godvruchtige bemerkingen voor den geheelen Vasten, op het Lijden van O.H. Jezus Christus.’ De tekst bestaat uit 45 kleine lezingen met stichtelijke bemerkingen die geheel de Passieverhaal volgen.

Het boekje werd voor het eerst uitgegeven met bisschoppelijke goedkeuring, in 1752 bij drukker Walwein te Ieper. De approbatie van deken Plumyoen is van 19 Januari 1752. Ik ken nog een paar latere uitgaven: in 1868 bij Du Floer-Vandenboogaerde te Poperinge; een niet gedateerde uitgave (vóór 1914) bij Callewaert Demeulenaere te Ieper; een herdruk van 1925 bij Sansen-Vanneste te Poperinge (met bissch. goedkeuring te Brugge 19 Dec. 1899).

Te Stavele in de knechtenschool las men ook dagelijks het Vastenboekske en wanneer de parochiepastor een kind van de streek was - als b.v. pastor Rouseré - herinnerde hij jaarlijks de mensen aan dat schoon voorvaderlijk gebruik. En degene die geen boekje hadden of ruzie hadden met de verouderde spelling, konden er eentje in nieuwen druk krijgen in de pastorij. Jammer dat ze het niet allen zo doen. Meer dan eens heb ik mensen ontmoet die hun beklag deden dat men dat gebruik doodzweeg en ‘dat 'n is niet goed, zeiden ze, 't is zeker: dat 'n is niet wel’. Wat daarop al vele gezeid? Ik meen alleen dat nieuwe gebruiken inrichten wèl is, maar de oude (die goed zijn) in stand houden, is ruim zo goed.

A.B.

Koemest als huisbrand.

Men kijkt verwonderd op als men missionarissen hoort vertellen dat de boeren in Indië en China de koetaarten (koeplakken) verzamelen en in de zon laten drogen om ze nader hand als brandstof te gebruiken. En toch, voortijds bestond dat gebruik in 't Veurnse, niet meer dan 80 tot 90 jaar geleden.

Zo vertelt men nog heden van Coletje Corte's (De Corte) die op een van ‘de drie hofsteân’ woonde te Bulskamp, waar dat gebruik het langst bestaan heeft. Men ging er als volgt te werk.

In 't herte van de zomer vergaarde men regelmatig de koetaarten, hetgeen heel gemakkelijk gaat, daar de plakken na

enkele dagen zo hard als bard zijn. Men zette ze dan kappewijsde tegen elkaar voor enigen tijd, om ze te laten dóórdrogen. Eens door en door droge, haalde men ze binnen in het dèringkot (turfhuis). Men verstookte ze dan later in den open heerd.

A.B. STAVELE.

- In het Houtland stookt men vooral hout, in het kustgebied daarentegen ‘ruigte’ (d.i. riet, biezen, droog gras en stro) en ‘darinc’: zo schreef Jacob De Meyere in 1531. En hij voegde er bij: ‘Men stookt er ook graszoden en koemest gedroogd in de zon’ (boum eXcrementa ad soletil siccata: Res Flandricae ed. 1843, bl. 85). Ook in West-Fries-land werd nog in de verleden eeuw gedroogde koemest (skokke) naast turf, hout en ruigte gebruikt.(Volkskunde 1951,29).

B.

Duivenmelkers: luim naar seizoen.

Onder de duivenmelkers is 't in de zomer *geen geestig verzet*, ze zijn allemaal jaloers op malkaar en kort en bot. 't Is heel iets anders in de winter, dan is er geen spel, en dan is men lijk vrienden onder malkaar, en dan is 't geestig in 't lokaal (herberg), en men vertelt veel van zijn duiven.

Ik voor mij, zei mijn zegsman-'t is dertig jaar dat ik duivemelker ben, maar 'k en speelde maar mee nu en dan, *voor contentement*.(Hij meende: niet voor prijzen en geld, maar voor d'ere,)

C.P. Beernem.

Zeebrugge. Landing van de nieuwe pastoor.

De landing geschiedde uit zee, Zondag laatst 17 Februari. Voorzeker iets nieuws in de annalen van de pastoorsinhalingen. Pastoor Decavele - die te voren te Lapscheure stond - is met pastoor-deken Colpaert en de getuigen op een bevlagde vissersboot de vissershaven van Zeebrugge, zijn nieuwe parochie, binnengevaren. Bij zijn landing werd hij begroet door burgemeester Van Hoestenberghe, de Brugse schepenen en de Kerkraad. Hij was aan boord gegaan aan de Koningstrap bij de havendam.

J-H.

Van garnezeiren en slechte boerejaren.

‘'t Is overal entwadde, zei de vint, uitgenomen toe tmijnent, en als hij thuiskwam de garnezeiren lagen er.’

Waarschijnlijk een spreuke, zei mijn moeder, die ontstaan is in den tijd van de petatteplage en de slechte boerejaren, als er zoveel boeren uitgeschud wierden. Op 't onverwachts kwamen de mannen van de wet om alles aan te slaan en lieten de ‘garnezeiren’ achter die voor den boel moesten zorgen. Op ons dorp (Dudzele) was 't Dolf Karre die garnezeire speelde.

Maar 't was de slechte tijd alleene niet, 't was daar alleene niet dat ‘den hond gebonden lag’. Sommige boeren waren veel te ‘christelijk’. Alle dagen gingen ze naar de messe en achter de messe gingen ze 't dorp rond, grote pinten pakken en dreupels knippen, en 's noens kwamen ze thuis om 't eten. Dan sliep de boer een ende en deed daarachter een toertje met zijn makke of met een geblonken vorkje, 't Was al de melk dat hij gaf, 't was lijk of te zeggen: Zie 't moet op, 't en kan niet op. Geen keure dat hij bleusde lijk krieke en bijkans uit zijn vel berstte lijk een pruime.

Sissen Bussche was ook zulk een ‘messieu’ in zijn tijd, met een bolhoed op zijn kop, een capuchon en blinkende getjes stond hij zijn volk te commanderen. Maar Sissen heeft nu geen makke meer nodig, de vint, neen hij. Hij renteniert al twintig jaar of nog meer, hij is oud en kaduik, opgeten van 't vliegend rhumaties, zo stijf of een hurde, maar om de twee endetjes van 't jaar aan mallekaar te knopen moet hij nu zelve zijn graan dasschen, en met de vle dan nog. ‘Jong te peerde, oud te voete s> zei vader zaliger altijd.

DUDZELE

A.M.

Nog Vondelingnamen.

Tot aanvulling van de vondelingnamen vroeger alhier (1951, 207; 1946, 120 en vorige) medegedeeld.

Rosa *Vander Santen*, gedoopt te Vichte 30 Aug. 1796. ‘Aldus geheeten omdat ze onder koorenzandten te vondelinge was geleid geweest.’ (L. Slosse, Rond Kortrijk, blz. 1919).

Jacobus *Carreau*, ontdekt in het koor van de parochiekerk te Harelbeke en er gedoopt 25 Juli 1715.

Maria Jacoba en Isabella Francisca *Ops'raete* die op de zulle van het stadhuis van Harelbeke lagen en gedoopt werden 20 October 1741.(L. Slosse, a.w.. blz. 443.)

Voor Pittem vermeldt V. Arickx in zijn pas verschenen Geschiedenis van Pittem, blz. 135 de volgende namen:

Pelagie *Trouvée* gedoopt in 1783; Petrus *Voordevenster* in 1790 gevonden vóór het venster van een huis; Amelie *Trouvée* in 1798 gevonden aan de voordeur van de Posterij; Ivo *Lindeboom* in 1807 gevonden onder een linde in de Kriekstraat.

Ten slotte nog een echte Roeselaarse naam:

Jan Jules Achiel *Mandel* gevonden te Roeselare 9 Maart 1924 en overleden te Oudergem bij Brussel 7 Juni 1925.

D.C.

[Nummer 3]

Van volk en veugels uit de Muinke

HET moet alverre rond dezen tijd geweest zijn dat Sidnietje Poucke, dien achternoene, bij mij binnentord, en mij op heur maniere de blijde mare bracht, dat de zomersche dagen in aantocht waren.

- Hebt er maar moed op! zei het. De winter springt op zijn laatste krikken! We gaan d'er algauwe mogen een kruisken over maken!

- Schoon dingen... als 't waar is!

- Waar?!... d'Aksters zijn te vullen huideren nest aan 't zetten in de Lange Dreve, en dat kan er niet omme liegen!

Als d'aksters, zei Sidnietje - en 't stak permantelijk zijn vingerken omhoge alsof het er nen eed had durven op doen, - als d'aksters er de kappe opzetten, zei Kootje Wallaert in zijnen tijd, zeg maar dat de zomerveugels al aan 't komen zijn!

- Wel, wel, Sidnietje, zei ik, en 'k moest er herteelijk om lachen, Kootje Wallaert, van wien da' je gij nu spreekt!

'k En had het ventje in geen jaren horen vernoemen, nooit meer op gepeisd, en nu dook het daar al met ne keer were boven, lijk 'n duivelke dat uit 'n dozeken wipt!

- Maar 't is toen nog waar, viel Sidnietje in, gij

moet gij Kootje ook nog gekend hebben. Het ventje en is nog zolange niet dood!

- 't Gaidesjaske uit de Muinke? Dat wil ik geloven.

k Zou 't u daar nog kunnen uitschilderen, zie, geheel Kootje Wallaert, zo groot of dat 't was, lijk het daar toen ter tijde in en rond De Muinke warreerde: met zijnen langen bruinen frak, 'n grote zwarte flonke van nen hoed, zijne roô ‘felar’ en dien eeuwigen tweeloop over de schoûre.

Alzoo 'n kleen zwart spook van 'n ventje, maar in zijn busfchen, holaba! man in zijn plekke, dat wisten trouwens al de pensejagers, kleene en groote, van geheel 't geweste.

't Was in den ‘Ondank’, op de inhalinge van Stroot Casteele, als ik mij niet bedriege, dat ik hem laatst gezien hebbe. Hij kwam daar lijk gekropen uit den drom van 't volk, stokoud en opversleten. En 'k hore nog achter mijn rugge de stemme van Peetje Mezeure: ‘Djeemenismensen toch! Kijkt naar Ko! 't Is al dat hij nog verwikkelt... En zeggen dat dat, in zijnen tijd, 't dulste geweere was van geheel De Muinke!’

- En van veel Muinken d'erbij, viel Sidnietje weer in, zeg maar gerust van veel Muinken d'erbij.

- 't En moet er maar naar wijzen, dat spook, zei ons vader altijd, en 't is panne!

In de vlugge lijk op den grond, allee! dat was hem juist eender!

M'heere Leon, - den heere uit De Muinke, ge weet wel, en ook ne jagere in 't herte dweersdeure, - die mens had kop in Kootje ge-kunt-niet-meer, zuiveruit omwille van dat duivels schieten van dat manneken.

En ne keer dat 't duiveschietinge was - Ko heeft dat wel honderd keren verteld! - grote duiveschietinge op Hertsberge of Oostkamp die kanten, trokken ze daar, huns getween, te gare naar toe.

- Ko, had M'heere Leon gezeid, ze geven daar nen tweeloop te verschieten, nen Hamerles, compris?

- Owie! zei Ko, met al 't Frans dat hij koste, en ze waren 't op.

Maar g'hadt dat ginder ne keer moeten zien! Ko had lijk van de duivels in, dien achternoene, en hij schoot het daar effenaanreke al nere dat ze uitlieten. Z' en kostten d'er nog niet aan tikken, al die schutterkes daar op Oostkamp!

Zodanig dat de bazen van 't spel, - wiste Ko, - aan M'heere Leon zoetjes hadden te verstaan gegeven dat hij, op nen naasten keer, zijnen gardesjas mochte thuis laten als hij wilde.

- Zie, zei Ko - en hij had er nog zienlinge deugd van - zie, 'k en hebbe van geheel m'n leven M'heere Leon hertelijker weten lachen of toen!

Maar op dien Hamerles, menschenderheeren, daarop was hij preuts! Hij hing boven zijn schouwe onder den Kruislievenheere, en hij en was voor geen geld te kope!

Daaraan en heeft ons vader hem nooit verstaan. 'tZou de broek van zijn gat verkopen, zei-t-hij, om aan den drank te geraken, maar aan dien tweeloop, daaraan 'n roert hij niet.

't Ventje is nu al jaren dood en begraven, maar op onzen hoek daar, en gaan der nog geen dagen voorbij, zonder dat Kootje nog ne keer niet vernoemd en wordt of van zijn spreuken niet weer opgehaald.

Maar hij moest erin zijn! Ha! dadde, ja hij! Sommige dagen, ei, als hij bloednuchter was, ne vieze Zebedei! met ruize ‘goân dag’ of ‘goân avond’. Maar als hij nen dreupel op had, de raarste spreuken kwamen d'er daar uitgerobbeld... om u te krullen, en de aardigste vertelsels.

- Vertelsels?

- Ja,vertelsels! De raarste dat ge maar en kunt peinzen! Waar dat 't ze allemale uithaalde, den Heere is 't wijs!

- Over 't Kwaad zeker of spokerij en zoo?

- Nee! nee! daar had Kootje leute mee, en daar en wilde 't om den duivel niet van hooren.

Sommigte menschen, zei het, z'hebben altijd entwaar entwadde gezien of entwa gehoord... en ikke, die bij

dage en bij nachte in de bossen rolleere, en bij tije en ontije op de bane en batte benne, 'k moete nog altijd mijn eerste toveresse zien, late varen een spook.

Allemale lul! zei het, die spoken en kwâ geesten, klaps van schuwe Pierjans!

- Maar waarover liepen dan zijn vertelsels?

- Wel, over de veugels en over 't wild uit de busschen. Dat was zijne wereld, en als hij daarover in gang gerochte, was hij in zijn weere!

In geheel De Muinke, zoo groot of dat ze was, en vloog er geen veugelken dat Kootje niet en kende, met name en toename, geen nestje dat 't niet en wist staan.

En slaan kost het, hoho! slaan lijk de vinken, roepen lijk de koekoek, blazen lijk d'uils bij nachte, en lierelauwen lijk de merelaans om regen... Tot de nachtegale toe wist het te bedriegen, en in 't vier te jagen!

'k Klappe veel liever tegen ne veugele of tegen ne Wale, zei Ko, want van dat bargoens en versta ik geen woord!

Over al de veugels die ge maar en kunt peinzen, had hij zijne zeg, en wist hij 't zijne.

Wat heeft hij ons, kleene boontjes, toch allemale wijs gemaakt, 'k Heb er nog deugd van, als ik er op peinze.

Dat de *meezekes* met de marbels speelden. Horkt maar, zei het: *Gee de twee*! *gee de twee*

En *d'hemelwerke*, hoe dat de die iederen keer van nieuwenher en met versche koeraaize altijd maar were rechte den hemel in wilde, al heur schietgebedeken aframmelende:

Jeezekfi, doet den hemel open
'k Zal nooit... niet meer zweren

maar telken keer al sakkerdjienen van spijt en van coleire, weer in 't koorn nerestuikte...

G'en moet niet vragen hoe zot en betooverd we achter dat manneken waren. Kootje... dat was onze God!

Van als we 't entwaar genaakten, w'en waren er met geen stokken van weg te slaan!

Ha! Kootje, riepen we al van verre. En, als we zagen

dat de wind goed zat, ging het er van: Kootje, doe en keer lijk de weewale? Toe, Kootje, ne keer lijk de weewale!

- Foert, grolde het, kleene bucht da' je zijt, met huldere weewale altijd!

Maar zoo goedkoop en gerocht het daarmee van ons niet af - en 't wist dat wel, maar 't moest altijd eerst 'n beetje geplaagd en gepraamd worden. En ten langen laatste snakte 't hem vierkante omme, zette zijn handen lijk nen toeter aan zijne mond, en met 'n hooge klare stemme, riep het, lijk ne weewale diep in het hout:

Po - pelier - en - hout
is - goe - lepel - hout
maar - abeel - en - hout
is - nog - beter - hout

- En 't wijveke, Kootje? vroegen we, wat roept het wijveke? en Kootje 'n sporte leegere, en wat rapper:

Cies! - *g'haalt er eer af*

Maar wacht, eer het te vullen wel was, moest er nog entwat' komen. ‘En nu de gersrul, Kootje! - ne keer lijk de gersrul!’ En toen met ne korte snok, dul en koleirig lijk 'n Engels haantje, snapte Kootje de twee panden van zijne frak, schoot twee-drie stappen vooruit, en 't joeg achter ons, al roepend en tierende:

Geld voor mijn bier
geld voor mijn bier

En wij stoven dan, al lachende en gierende, de baan op naar huis.

- Maar zoudt ge kunnen peinzen, loech ik. dat er nog zoovele inzat in dat Kootje!

- Inzat?... g'hadt hem ne keer moeten hooren als hij voor goed aan 't vertellen ging! weerde Sidnietje tegen, dat was toen voor nen g'heelen avond aan een stik, en m en hadden toen geen oogen en ooren genoeg, om naar hem te luisteren. Overtijd nog heb ik aan Miel Flippens jongens uit-het-ende een van Kootjes parabels zitten vertellen, en zegt dat ze hun ooren stelden.

Stafke, zei ik, - dat is de oudste uit dat meerlaarsnest, - Stafke, zei ik, weet je 't nog, manneken, wat

dat de gersrul roept te zomertije? Ja hij! Ja hij! dat wist hij, en d'andere ook,... en 't ging ervan:

Zet u! - *zet u*! - *zet u*
Geld.... voor m'n bier

Maar waaromme dat de gersrul dat roept dat en wisten ze nog niet. Maar ze weten het nu, en zijt er zeker van, dat 't geheel de Vieitatieschole nu weet, met Zusters en al!

'k En zal dien avond, dat het dat vertelsel van baas Gersrul t'onzent thuis den eersten keer vertelde, ook niet lichte vergeten.

Dien eigensten achternoene had het, op het hof te Meulemeesters, op de snee een fluwijn geslegen, en w'hadden juiste ons avondgebed gelezen als Kootje de deur openstak:

'Kijk ne keer hier, zei het, Meulemeestere zal nu wel were eiers rapen!' En het trok dat fluwijn van onder zijnen frak, en preuts lijk veertig stak hij 't omhooge in de klaarte van de lampe.

'n Schoonder fluwijn en heb ik van mijn leven niet gezien. Ne voet langer als 'n visse, en blauwgrijsde van pelse met een lijmende zwarte striepe van ends-tot-ends zijn rugge. 'k Zie 't nog voor mijn oogen.

- Da's taaiste goedje dat er entwaar ter wereld bestaat, zei Ko. Drie keers reke had ik ze vlak-rats in heur sterre, met mijn knippele... en nog blazen, hé man! en heur tanden toogen! Dadde!

En 'n poze en was er in huis geen andere klap meer of van vissen en fluwijnen, otters en muishondjes en wat weet ik al, totdat vader almetnekeer, alsof er hem daar plotselinge entwadde te binnen schoot:

- Maar zeg ne keer Ko, wat ten duivele hebt gij daar van de weke tegen de jongens uit 'Den Ondank' zitten uit uw botten slaan?

- z' Hebben sichtendien van de duivels in! zei Wantje mij van den noene. - en dat ze van niets an ders of van kwakkels en aksters meer doende en zijn: Ze droomen dervan! zei ze....

- Doen ze! zei Ko, en hij bekeek ons - 't kleen volkske - ne keer met zijn leepe oogskens van onder zijn grooten hoed. Hij snapte van den eersten keer waardat vader naartoe wilde, klopte zijn pijpe uit in het vier en zoetjes aan, lijk al trage peinzend, kwam het eruit...

- Dat moet Maandagavond geweest zijn. Jaa 't! en de jongens zaten d'erbij, lijk dat Wanne zei.

'k Was in d'avondvlugge nog een keer uitgezet al de Vossebarmen, over 't Oud Muikenhof, en zoo met den donkeren in ‘Den Ondank’ aangeland.

Boer Landuyt zat daar, en Pier Keereman, Manten Valckenaers en 't oud Braeckevelleke, verlaan aan de kaarte, maar ne keer den boom gevaagd, gerochten we aan de klap. En lijk da'me daar nu goed gezeten waren rond het vier, met Baaskes jongens rondom ons, die zaten t' horken lijk de vinken, heb ik daar toen die oude historie van Pitje Weerdt nog ne keer bovengehaald. Hoe zekeren dag de akster, de kraaie en de kwakkel, na veel leute en verzet, met den baas uit ‘Den Veugelsang’ leelijk in ruzie vielen, aan de slag gerochten en ten langen laatste alle drie d'er maar deerlijk van af en kwamen.

- En ons moedere, onderbrak Sidnietje nu al lachende heur eigen vertellinge, en ons moeder, die sloore. die, met 'n half oore, van dat vechten had hooren ronken, sloeg 't er al met ne keer heuren haak in:

- Maar ‘De Veugelsang’, Ko, zei ze, is dat daar niet al de kanten van de Baliebrugge of de Sasput entwaar?

(*'t Vervolgt*)

J. FRAEYMAN

Koemest.

Hierboven blz. 46. Koe*mest* is daar niet heel juist gezegd. Bij ons toch zegt koe*mest*. evenals paarden*mest*, varkens*mest* (met uitzondering van henne*vette*), de uitwerpselen van koeien, paarden en varkens *vermengd met het strooisel* en zo van onder de dieren naar de messing (mesthoop) of naar het land gevoerd. Een mesthoop is bij ons dus: de hopen mest (een *slaghoop*, zegt men) die men van de mestkarre trekt, strooisel en alles door mekaar.

A.B. STAVELE

Een verdwenen gebruiksvoorwerp.
De boerenvorke

EEN bijdrage van H. Stalpaert (Biekorf, 1945, blz. 127-129) onttrok de boerenMAKKE aan de vergetelheid. Dat de boerenmakke en de vorke nog in 't geheugen liggen, bewijst de korte nota ‘Van Garnezeiren en slechte Boerejaren’ door A.M. onlangs alhier (1952, blz, 47-48) ingezonden, waar hij zelfs woordelijk spreekt van de boer die een eindje sliep ‘...en deed daarachter een toertje met zijn *makke* of met een geblonken *vorkje*’ (blz. 48). Bijgaande afbeelding stelt zulk een boerenVORKE voor.

De makken werden door de boeren in ere gehouden als zinnebeelden van het landelijk bedrijf en ze dienden vooral om ermee rond het land te kuieren en distels uit te stekken. De vorken nu, hadden nog een meer symbolische betekenis en golden zowat .als de scepter van de boer, de koning van het erf, en het waren daarom hoofdzakelijk de grotere landbouwers die er één bezaten. Mijn oom, van wie ik dit familiestuk kreeg, wist me nog enige bijzonderheden mede te delen over het gebruik van deze en andere vorken en makken in onze familie.

In vroegere jaren had men op de grote boerderijen veel volk. Alles was handwerk en het was zeer goedkoop; 10 stuivers daags voor een volslagen man, 5 voor een vrouw. Wieden, slijten, oogstwerk en het rooien van beten en suikerijen, dit alles werd in groep, door soms tientallen mannen, vrouwen en kinderen, gemeenschappelijk verricht. De boer zelf werkte niet mede, maar hield zijn soms luidruchtige gasten goed in het oog en drentelde zo, de ganse dag rond zijn landerijen, zijn volk aan 't werk zettende of klein peuterwerk uitvoerende. En overal had de boer zijn vorke mee; daaraan herkende men de boer van de hoeve.

Uit de verhalen van oudere familieleden is het af te leiden dat de landbouwcrisis der jaren 1880 envolgende, de genadeslag aan vorken en makken toebracht. Vele oude traditierijke boerenfamilies gingen ten onder en geraakten van hun hoeven. De nieuwkomers hadden het te druk en moesten zelf medewerken met het volk, want het gewin was mager en de pacht voor 'Mijnhere' was hoog. Zo is het dat de makken en de vorken hun werkelijke bestemming verloren. Als ware familiestukken, met soms namen van verre voorouders ingegrift, verhuisden ze naar de beste kamer, waar ze tegen de muur hingen, netjes opgeblonken en de steel gevernist. Dikwijls stonden ze ook op de voute nevens het bed. Hoorde de boer een verdacht gerucht op het hof, dan stond hij op en de dieven vreesden de scherpe tanden der vorke.

Sommige boeren hielden meer de practische kant der vorken in het oog, zoals grootvader Pieter Stael († Eernegem 1888), die boerde bij de Geuzenbossen te Ichtegem, waar het krioelde van het wild, Zijn vorke was klein en had een korte, kloeke steel. De vorke onder zijn ene en een bussel glei onder zijn andere arm, trok hij naar zijn land. Tegen de wind in naderde hij het leger van een haas en sloeg meer dan eens met de vorkesteel een beestje neer. De haas bond hij in het strooi en kwam dan naar huis gewandeld alsof er niets gebeurd was. Zijn schoonzoon Constant Vantomme († Torhout 1921), die woonde op een kleine hoeve nabij het Kasteel van Wijnendale, bezat de vorke, gebruikt door zijn vader Pieter († Torhout 1872). Schoon opgepoetst, de hals in geel koper, met geverniste essen steel, waa ze een pronkstuk in de 'voorplekke', maar hijzelf heeft ze nooit meer gebezigd.

Over vorken en makken vernamen we nog dat de polderboeren ze zelfs bij hun zondagse kerkgang meenamen en dat die vorken en makken aan de kerkedeur werden geplaatst, in het portaal of zelfs er buiten. Te Bovekerke en Wijnendale gebeurde dit toch niet... Ook te Knesselare kende men de boerenvorken, maar bij

ons, rond Roeselare, waren beide onbekend, 't Was dus kenmerkend voor de polders en de randgebieden. Verderop in het land was het wellicht totaal onbekend.(1)

Onze vorke, op deze schets,(2) is de vorke van een hereboer, die ze denkelijk niet veel heeft gebruikt, want de voet van de stok is nog bijna even gaaf als het bovendeel. De ronde houten steel meet ruim 1 m 24 cm en is van donkerrood gepolijst ebben. hout. De stok is wel even het onderzoeken waard.

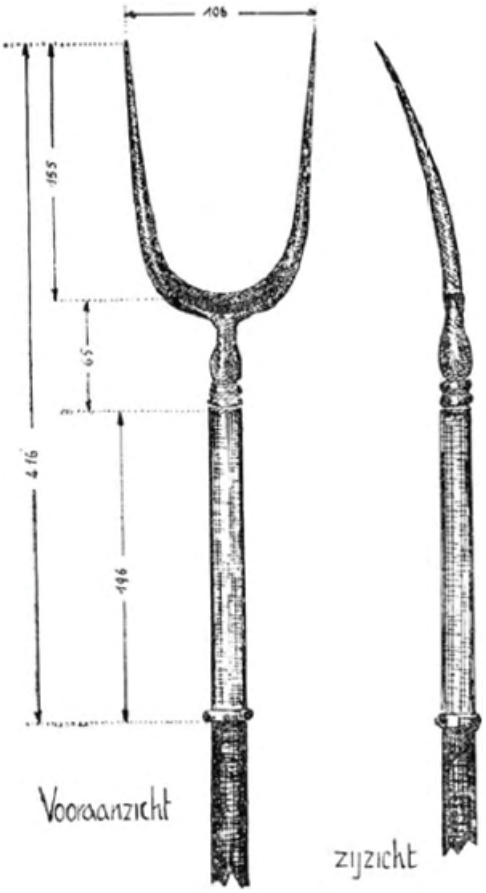

Vooreerst werden er twee cylindervormige holten, de eerste bovenaan en de andere onderaan, uitgeboord, maar weer dichtgeslagen met een ebbenhouten tap. We berekenden hoeveel die stok hoogstens mag wegen, door de omvang op te meten en te vermenigvuldigen met de grootst mogelijke densiteit die mahoniehout kan bezitten (1,3). Welnu, in werkelijkheid weegt hij nog een goede 150 à 200 g meer, en toen we het evenwichtspunt op de steel wilden bepalen, stelden we vast dat het onderste einde het zwaarst doorweegt. Het blijkt dus dat men een zware steel wilde bekomen, door vooreerst een zware houtsoort te nemen en dan door uitholling tot op een zekere diepte bovenaan en opvulling

(1) P. Pipers, Landbouwwoordenboek, Antwerpen, 1911, 2 dln, 832 blz., geeft alleen de gewone betekenissen van vork (landbouwwerktuig) en mak (herdersschupje).

(2) Pentekening van dhr R. SURMONT te Ardooie, waarvoor we hem hier van harte danken.

tot op een zekere hoogte onderaan met een zwaardere stof (lood?), het zwaartepunt naar onder wilde verleggen. Zo bereikte men een gemakkelijke evenwichtigheid bij het hanteren tussen de zware metalen kop en de verzwaarde steel.

De vorke zelf, die als het ware in een beugeltje rust, en de ronde hals, zijn van smeedijzer, de buis is van geel koper en de ring onderaan is van zilver. De koperen buis is hol en wordt vastgeklopt op het bovenste gedeelte van de stok. Er zijn geen tekens of inkervingen. De ijzeren vorke kan afdraaien uit de koperen buis en er kon dan een makke ingedraaid worden, die thans echter verdwenen is. Volgens de tijd van het jaar en de noodwendigheid werd de makke of de vorke opgevezen. De steel van 1 m 24 cm en de vorke bereiken samen een lengte van 1 m 66 cm.

Deze vorke heeft mijn overgrootoom, Albert Van Acker, voor zich laten maken. Hij was een welgesteld jongman, landbouwer op de grootste schaaphoeve en burgemeester van Bovekerke. Hij overleed er in 1865. Werk van een dorpssmid is die vorke niet. Ze komt wellicht van Torhout of Diksmuide, waar hij ter markt ging. Als niet één was hij er fier op, want alles wat de landbouw betrof lag hem nauw aan het hart en het is dan ook niet te verwonderen dat hij een schoon symbool van de boerenstand wilde bezitten, iets dat ‘de stake uittrok’ tegenover al zijn geburen! Zijn neef, mijn grootvader Petrus Van Acker († Kortemark 1927), die hem op dezelfde hoeve opvolgde en ook burgemeester van Bovekerke was,[1] erfde de vorke over, maar gebruikte ze al zelf niet meer. En welke ervarenissen de familie ook beleefde, oorlog, verhuizing, of andere, overal werd de vorke meegenomen en bewaard als een dierbaar familiestuk, en zo kwam ze bij mijn oom, Desideer Van Acker te Mortsel (Antw.). die ‘nonkel Berten's vorke’ schonk aan zijn neef te Ardooie,

L. VAN ACKER

(1) Hij was de broer van pastoor Des. Van Acker (Biek. 1949).

Onze doopnamen omstreeks 1300
(*Vervolg van blz.* 40)

Indeling en bespreking van de namen.

NA de opsomming van deze doop-en voornamen uit het 14e eeuwse Renteboek van het St. Janshospitaal te Brugge, volgt thans de indeling van deze namen naar hun oorsprong, alsmede een korte bespreking.

Het valt niet binnen het bestek van deze bladzijden, een strict-wetenschappelijke bijdrage te leveren tot de studie van de Nederlandse anthroponymie of persoonsnaamkunde. Wij willen alleen enkele gegevens die ons aan de hand zijn gedaan door deze jonge wetenschap, vergelijken met en toetsen aan Westvlaamse elementen.(1) Vooral wensen we daarbij de lezers behulpzaam te zijn bij het opsporen van de oorsprong van hun familienaam. Aldus groeit wellicht bij sommigen ook - voor wie de waarden van de geest nog enige betekenis hebben bewaard - de aandacht voor dit moderne vak bij de studie der kultuurgeschiedenis.

Mannelijke namen dan Germaanse oorsprong.

ALARD, ALARDIN - ALGOET - ALOUD: behoren tot de zgz. adel namen en zijn samengetrokken uit *Adelhard*, *Adslgaud*, *Addwald*. Vooral de naam *A'ard* was veel gebruikt tijdens de Middeleeuwen. Hieraan herinnert nog de familienaam *Alaerd*(s).

(1) Voor deze bespreking werden vooral gegevens geput uit het werkje van DR. J. LINDEMANS!': Vlaamsche Persoonsnamen' (Turnhout, 1944). Nergens geven we de vertaling der namen, daar er in veel gevallen discussie mogelijk is, en men daarbij maet bedenken dat de tweestammige Germaanse namen in de loop van hun ontwikkeling elementen in de meest onzinnige verbindingen in zich hadden opgenomen. Nochtans dient de lezer te weten dat de namen en hun verschillende elementen oorspronkelijk zin en betekenis hadden en thans getuigenis afleggen van de aard en de primitieve levenswijze van het volk dat geroepen was in de geschiedenis de klassieke kuituur in een kristelijke wereld verder te dragen. Woorden bv. als *hildi* 'kamp', -hari- 'leger', -*sigi*- 'zege', -bald- 'koen', brecht 'schitterend', -*waldan*- 'heersen' e.a. verhalen over de strijd en zijn roem; -*arn*- 'arend', -*bern*- 'beer',-ebar- 'ever', -*hraban*- 'raaf'. -*wulf*- 'wolf' e.a. herinneren aan de jacht en het oorspronkelijke levensmilieu,sommige wellicht aan godsdienstige motieven. zoals ook -*ans*-, -*idis*-en -ingw-, die met de wereld van het bovennatuurlijke direct verband houden.

Algoet leeft eveneens voort in de familienaam *Aelgoet*. Een variante van *A!oud* was waarschijnlijk *Eloud*, thans ook bekend als familienaam, waarbij dan verder nog kan aansluiten de vorm *Elewoud*, als fn. *Helewaut*. Tot de adel-namen behoorde waarschijnlijk ook de naam *Alguine*, waarin ik een vervorming zie, onder Romaanse invloed, van de Germaanse naam *Adelwin*, Al(e)win, die ons overigens bekend is uit de Middeleeuwse ballade over *Heer Halemijn* en uit de plaats-en familienaam *Ha!ewijn.*

ANSEEL: uit het Germaanse Ansmald ontstonden, via het Franse *Ansaud*, de vormen *Anseel* en *Anseeuw*, beide in familienamen bewaard. *Answa!d*, dat regelmatig in het Nederlands *Ansmoud* en *Ansoud* moest klinken, is thans opnieuw als doopnaam in gebruik onder de vorm *Oswald*, wat men een Kustgermaanse vorm kan noemen (d.i. een vorm oorspronkelijk aangetroffen in West Vlaanderen, Zeeland, Friesland, Engeland en Skandinavië).

ARNOUD, NOID: de naam *Arnoud*, waarvan *Harnoed* waarschijnlijk een variante is, was eertijds zeer populair. Thans kennen we nog de doopnaam *Arnold*, maar daarentege de fn. *Aernoudt*(s). Noid is een verkorte vorm of vleivorm.(1) Immers bij de meeste namen waren reeds vrij vroeg vleivormen uit de volle vorm ontstaan, doch meestal slechts vanaf de tweede helft der 12e eeuw treffen wij ze aan in de schriftelijke overlevering. Aan *Noid* herinneren de fnn. *Noyts*, *N(e)uyts*, *Nijts*. Uit verdere afleidingen ontstonden *Nopens*, *Nuyens*, *Nijns*, *Nuyten*, *Nutin*. Ook *Nouwens*, *Nouwinck* en *Nollens* behoren oorspronkelijk bij *Arnoud*, terwijl *Aerts* en *Aertsen* van de vleivorm *Aert* zijn afgeleid.

BERTOLF - BERTRAM: het Germaanse bestanddeel *brecht* kwam meestal als tweede element in namen voor, en slechts in enkele gevallen ook als eerste lid, zoals dan vooral in *Bertolf* en *Bertram*. Als doopnaam is Bertol thans nog zeldzaam, terwijl *Bertram* in W.-Vl. slechts voortleeft als fn onder de F ranse vorm *Bertrand*.

BOID, BOIDEKIN; BOUDIN, BOUDEKIN, BO'ÜDENE, BOUDIN, BOUDSIN: vleivormen van de naam *Boudewijn*, eertijds een der meest gedragen mansnamen uit onze Middeleeuwen. Van

(1) *Boid*(*in*), *Noid*(*in*) *Woid*(*in*) zouden Umlautsvormen zijn, ontstaan uit *Boudin*. *Noudin*, *Woutin*, vleivormen van *Boudewijn*, *Arnoud* en *Wouter*. Op sommige plaatsen echter in het huidige kustdialect evolueert *-ol-* ook spontaan tot *-oi-* b.v. in 'altijd' (wvla. 'oitid'). 'altemets' (wvla. 'oitemets').

de talrijke fnn. die uit deze doopnamen ontstonden, kunnen o, a. geciteerd worden: *Boudewijns*, *Bauwens*, *Bouddoot*, *Bosdts Bueyts*, *Beyts*, *Buts*, *Boeyens*, *Beyens*, *Baeyens*, *Beyns*; misschien horen hier eveneens thuis de wvla. fnn. *Baelde* en *Baels*.

BRANTIN: vleivorm ontstaan uit namen als *Heinebrant*, *Herebrant*, *Hildzbrant*. Wellicht is de fn. *Brandt* hiervan een voortzetting.

DIEDERIC, DIERAARD, DIERIN, TIERIJN, DIERKIN, DIERMAN: de naam *Diedirik*., thans nog *Dirk*, werd bekend met *Theoderik de Grote*, en te onzent nadien populair met graaf *Diederik van de Elzas*. Lang niet zeldzaam zijn in W-Vl. de fnn. *Dierick* en *Dierckx*. Aan *Dierkin* herinnert de fn. *Dierckens*. *Tierijn*, evenals de fnn. *Tierens* en *Thiers* vergelijkt men met *Thiéry*, Romaanse vorm van *Diederik*, alhoewel Friese invloed m.i. ook in sommige gevallen mogelijk is.

EREMBOUD, HERREBOUD, MOID: klankwettig ontwikkelde *Eremboud* tot *Eremoud*, *Eermoud*, waaruit dan als verkorte vorm *Moid* kan ontstaan zijn. Dat *Herreboud* bij *Eremboud* behoort, is mogelijk doch niet zeker, vermits ook de naam *Heerboud*, (uit *Haribald*) bestond. Als fn. is *Herrebouts* in W.-Vl. bekend.

EVERBOUD - EVERJAERD: van de namen samengesteld met het bestanddeel ever, waren *Everboud* en *Everaard* of *Everiaard* de meest gebruikelijke. Hierbij horen de fnn. *Everaert* en *Evers*.

FRANCOIS, FRANSEYS: de naam *Franciscus*, hier geromaniseerd tot *Francois*, komt reeds voor in oorkonden van vóór 1225, naast het nog oudere *Franco* (ons huidige *Frank*). *Francois* werd later de fn. *Franchoo*, *Fransoo*, terwijl *Franseys* kan voortleven in de fnn. *Seys* en *Saeys* die echter ook uit de naam *Sohier* te verklaren zijn.

GHIDOLF: oorspronkelijk *Ghildolj* en *Gheldolf*. Men is geneigd hierbij aan de wvla. fn. *Geldhof* te denken.

GHISELIN, GILLIS: de naam *Ghiselin* is een vleivorm van de Germaanse naam *Gijsdbrecht*, dat thans in zijn Franse vormen *Gilbert* en *Ghislain* verspreid is. Als fnn. kunnen hier o.a. geciteerd worden: *Ghysels*, *Ghyselen*, *Ghyselinck*, *Ghys*, *Ghyssaert*; ook wel *Gillyn*(*s*), *Gillon*, Gillio(*e*)n. De laatste vormen kunnen, samen met de vleivorm *Gillis*, van *Egidius* worden afgeleid, doch in dit materiaal althans was *Gillis* met *Ghiselin* identisch.

GOSEMAN, GOSIN, GOSKIN: meestal beschouwd als vleivormen van *Goszwin* of *Godsvein*, alhoewel theoretisch ook godenamen als *Godebrecht* en *Godevaard* in aanmerking kunnen

komen voor de verklaring. Aan *Godevaard* zou immers niet alleen de fn. *Govaert*(*s*) herinneren, maar ook *Goossens*.
HEBBEKIN, HEBBIN: vleivormen van *Heerbrecht* of van *Eggebrecht*.
HEINEBRANT - HEINRIC - HEINOUT: deze namen zijn slechts schijnbaar in hun eerste element verwant, want terwijl *Heinric* tot een Germaanse vorm *Haimrik* terugvoert, neemt men voor *Heinout* een oorspronkelijke vorm *Haginwald* aan. Veel verschillen werden echter al vroeg uitgewist, hetzij door klankwettige evolutie, hetzij door het streven van het volk naar gelijkschakelingen. Van deze Hein namen was *Heinric* verreweg het meest verbreid en hierop gaan dan ook meestal de vleivormen *Heinard*, *Heine*, *Heinekin* en *Heineman* terug. Als fnn. moeten hier vermeld worden: *Emmerijcs*, waarvan de Romaanse vormen *Em(m)ery*, *Aimery* in W.-Vl. bekend zijn; verder *Hendrickx*, *Heindrickx*, *Hinneman*, *Henneman*, *Eneman*, *Heinkens*, *Heyns*.
HUGO, HUGHE, HUGHEMAN, HUGHENOIT: de naam *Hugo* was oorspronkelijk zelf in sommige gevallen een verkorting van *Hugbrecht*, dat in W.-Vl. nog voortleeft in de fnn. *Hubrecht*, *Hughebaert* en *Heughebaert*. Aan Hugo herinneren de fnn. *Hughe* en *Huyghe*(*ns*). Een Franse vorm *Huet* is eveneens in W.-Vl. bekend. Een Romaans suffix treffen we aan in *Hughenot*, waaruit de vorm *Hughenoit* is ontstaan, mede onder invloed waarschijnlijk van *No!d* uit *Arnoud*.
INGHELRAM, INGHERAVEN: vermits zowel *ram* als *raven* van het Germaans *hraban* ‘raaf’ zijn afgeleid, betekenden beide namen dus oorspronkelijk hetzelfde. De fn. *Inghelram* is thans nog in W.-Vl. bekend. Een vleivorm *Inghel*, die behoort bij namen als *Inghelram* en *Inghelbrecht*, gaf het ontstaan aan de fnn. *Inghels*, *Inghelare*.
JOERDAEN, JURDAEN: de oorsprong van deze naam, waaraan nog in Brabant de fnn. *Jordens*, *Jurdens* herinneren, is betwist. Vóór 1100 wordt deze naam in onze oorkonden niet aangetroffen. In W.-Vl. komt hij voor 't eerst voor in het begin der 13^{e} eeuw. Mogelijks ligt dus een Germaanse naam aan de basis, die echter later na de eerste kruistochten als reminiscentie aan de stroom in het H. Land werd opgevat en aldus verspreid geraakte.
COENRAET, COENE: leeft verder in de fnn. *Coene*, *Coenen*; ook soms wel in *Decoene*, dat oorspronkelijk niet altijd op een bijnaam ‘de koene’ hoeft terug te gaan.

LAMBRECHT, LAMME, LAMMEKIN, LAMMIN, LAMREKIN, LAMSIN: *Lambrecht* ontstond uit *Landbrecht*, waarvan een vleivorm nog schuilt in de fn. *Lansens*. Fnn. die bij *Lambrecht* en zijn vleivormen horen zijn o.a. *Lambrechts*, *Lembrechts*, *Lambert*, *Lam*, *Lams*, *Lampaert*, *Lammens*, *Lemmens*.
LIEVEN: de oorspronkelijke Germaanse naam luidde *Leobwin* of *Liebwin*, maar is ons vooral bekend in de gelatiniseerde vorm *Livinus*. Uit Lievin ontstond de fn. *Lievens*. Een hypercorrecte vorm in dit materiaal is wellicht *Lijfkin*.
LODEWIJC: uit de vroege geschiedenis vooral bekend onder de vorm *Chlodovech* of *Clovis*, de grootste der Merowingische vorsten. Als fnn. zijn *Lodewyckx*, *Loddewyckx* of *Lowijck* eerder zeldzaam. De Romaanse vorm *Lowie* integendeel wordt wel meer gehoord.
RADOLF - ROEDOLF, ROELVEKIN: in de wvla. oorkonden van vóór 1225 worden *Radolf* en *Ro(e)dolf* soms verward, alhoewel hun oorsprong verschillend is. Aanvankelijk had *Radolf* het overwicht, doch verdwijnt geleidelijk na 1300. *Ro*(*e*)*dolf* integendeel kende een grote verspreiding gedurende de Middeleeuwen, en gaf aanleiding tot vleivormen als *Roelof*. *Roelf*, *Roelvekin* en *Roel*, dat voortleeft in de fnn. *Roels*, *Sirroels*. *Roelens*, *Rolin* e.a. *Roel* kan echter ook bij *Roeland* behoren.
REINARE - REINGHEER - REINGHOET - REINOUD - REINVAERD, REINFIN: de vorm *Reinare* luidde in de vorige eeuw nog als doopnaam *Re*(*i*)*nier* en leeft in dezelfde geromaniseerde vorm verder als fn. Aan *Reingheer* beantwoordt waarschijnlijk de wvla. fn. *Regheere*. *Reinoud* is de echte Vlaamse vorm van ons huidige *Reinold*. *Reinvaerd*, wellicht ook vervormd tot *Rewaerd*, had als vleivorm *Reinjin* en *Refin*. Het is kenschetsend dat in dit en ander Middeleeuws materiaal, *Reinaard*, de naam van de vos in het dierenepos, voorlopig niet voorkomt als persoonsnaam. Later zijn hieruit nochtans de fnn. *Reynaerd*, *Renard* ontstaan. Hetzelfde blijkt voor *Tiebaert* en *Grimbert*, eveneens personages uit het dierenverhaal, wier namen nadien ook vermeden werden.
RIQUARD, RIKEWAERD, RIKE, RICSIN: thans nog als doopnaam in zijn Franse vorm *Richard* bekend. Onvervalst Vlaams klinken echter de fnn. *Ryckaert* en *Rikevaerd* De vleivorm *Rike* leeft verder in de fnn. *Rijcx*, bij uitbreiding in *Rijckmans* (en in sommige gevallen ook in *Derijcke*?). Een deel van deze vleivormen kunnen echter ook opgeëist worden door een andere nauwverwante Germaanse naam die in W.-Vl.

vooral in zijn Noordfranse vorm *Riquier* bekend geweest is, en nog voortleeft in de fn. *Rijdier*.
ROBBRECHT, ROB(B)EKIN, ROBESOON, ROBIN: te onzent was *Rob(b)recht* een gravennaam en werd er daarom ook graag gehoord. Als doopnaam geldt thans het Franse *Robert*, doch de oude vorm klinkt ons nog tegen uit de fnn. *Robbrecbts*, *Rubbrechts*. De vleivorm gaf het ontstaan aan de fnn. *Robijn*(*s*), *Rubbens*, *Rubens*. Ook de fn. *Robbe*(*n*) gaat in sommige gevallen op *Robbrecht* terug. Een Franse variante *Robaye* kent men in W.-Vl. misschien in de fn. *Rabaeys*, alhoewel vormen als (*Van*) *Robaeys* met de plaatsnaam *Roubaix* verband houden.
ROEGEER, ROEGAAR, ROEJAER: de laatste twee vormen zijn minder gewoon en als specifiek Westvlaams of Kustgermaans te beschouwen. Tijdens de Middeleeuwen was vooral de vorm Rogier in gebruik, thans nog aanwezig in de fn. *Ro*(*e*)*giers*. Uit vleivormen zijn ontstaan de fnn. *Roggemans* en *Rogghe*, wat met een Frans accent *Rogghé* werd.
WELAND: een Kustgermaanse vorm van de naam *Wieland*, vooral bekend in de oude sagen (men denke aan *Wieland* de *Smid*). De naam schijnt in Vlaanderen zeldzaam geweest te zijn. In de wvla. oorkonden van vóór 1225 komt hij helemaal niet voor en ook tot fn. schijnt hij te onzent niet te zijn uitgegroeid.
WIJDEKIN: diminutiefvorm van *Wijde* of het enigszins geromaniseerde *G*(*e*)*wijde*. De naam schuilt in de plaatsnaam *Wijlschate*, waarvan de oudere vorm *Widesgada* eigenlijk betskent ‘doorgang of uitweg van *Wido*’. Hij leeft ook verder in de fnn. *Guiot*, *Guyot* en dgl. Als doopnaam gebruiken we thans *Guy* en *Guido*.
WILLEM, WILLARD, WILLE, WILLEKIN, WILLEMAN, WILLIN,WILZOETE: ook hier getuigt de verscheidenheid der vleivormen voor de populariteit van deze naam, ontstaan uit het oorspronkelijke *Wilhelm*. Het Vlaamse *Willem* of *Wim*, het Franse *Guillaume*, maar vooral het Engelse *Willy*, verkorting van *William*, zijn thans nog aan de orde van de dag. Als fnn. komen hier de talrijke *Willems*, en verder *Willaert*, *Wille*, *Wils*, *Wylleman* (= *Wielemans?*), *Willemijns*, *Willocx*.
WOUTER, WOUTERKIN, WOUTERMAN, WOUTERZOETE; WEITE, WEITIN, WEITKIN: evenals *Willem* behoorde ook *Wouter* tot de meest gedragen doopnamen der Middeleeuwen. Nadien nog slechts bewaard in de fnn. *Wouters* en *Wauters*, kende de naam in deze eeuw een nieuwe opgang als doopnaam onder zijn Duitse vorm *Walter*. De vleivormen *Weitin* en *Weite* zijn in

W. Vl. ontstaan uit de overgangsvormen *Woitin* en *Woite*. Zij leven voort in de fnn. *Woyfs*, *Weyts*, *Wuyts*, Wuytack, e.a. Verder neemt men aan dat *Wouter* of *Woutre* in de kindertaal ontwikkelde tot *Foitere* en *Feitere*, wat met het verkeerdelijk gebruik van het lidwoord de fnn. De *Foitere* en De *Feitere* heeft gegeven, terwijl anderzijds uit een verkorte vorm de fn. *Feyts* ontstond en waarschijnlijk dus ook ons wvla. *Feys*.
ZEGER - ZLJARD - SAIWIN - ZOBRECHT: *Zeger* leeft verder in de fnn. *Seghers*, *Zeghers*, en in de Franse vormen *Sohier*, *Soyer*. Uit deze vormen ontstond ook de vleivorm *Soi*, die ten dele aan de basis kan liggen van de fnn. *Sops*, *Suys*, *Seus* (zie echter ook *François* hierboven). *Zijard* kan als een ontwikkeling beschouwd worden van *Sigehard* of *Zegaard*, waaraan ook weer de fnn. *Seghaerts* en *Zeghaerts* ontleend zijn. In *Saiwin* vermoeden we een variante van *Sigewin* of *Zegewin*, eveneens aanwezig in de Franse fnn. *Séguin* en *Séguy*. *Zobrecht* is vermoedelijk een variante van *Sebrecht*, afgeleid van *Sigebrecht* of *Zegebrecht*, thans nog bekend in de fn. *Sebrechts*. Tenslotte kan er nog op gewezen worden dat uit deze sige-of zege-namen een korte vorm kon ontstaan, waaruit dan de wvla, fn. *Six* zich ontwikkelde.

Verder behoren in dit opstel tot de mannelijke namen van Germaanse oorsprong: *Banghelin - Bernard* of *Barnard (fnn. Beernazrt, Beirnaert) - Bonin - Dankard - Doedin - (H)eggebrecht - Frederic* (fnn. *Fredericx) - Gherard* (fn. *Gheeraert) - Gherevijn - Gherkin - Gherolf - Ghevaert - Godebrecht-Godevaerd* (fn.*Govaert) - Herebrandt - Herin - Hilde. brant- IJse* (vleivorm van *Idesboud* en dgl.) - *Liedelm - Ma- labert - Meingheer* (fn. MEINGHEERE) - MEINVARD - POPPIN (FN. POPPE) - STANDAERD (fn. *Standaerd) - Storm* (fn. *Storm(e), Storms,* en wellicht door metathesis ook *Stroom) - Verdeboud - Verdenaed - Volaard - Wedege of Wedighe - Werenboud - Werenmont - Woubrecht - Wulfram - Wulfried* (fn. *Wolfs*).

(*Wordt voortgezet*)

ODO LEYS

Moeder en Kind.

Een dood kind was bij de kisting nog niet stijf geworden.

- Het wacht achter iemand, zeiden de gebuurs.
- 't Zal achter mij zijn, zei de jonge moeder.

Koolkerke.

Opsluit van 't jaar.

- Vandage gaat er een ventje op de markt staan met zoveel neuzen of dat er dagen in 't jaar zijn. Zo maakt men te Brugge de kinders wijs op Sint-Silvestersdag.

A.M.

Oude remedies tegen rheumatisme en pestziekte te Izegem

In het Archief van ‘De Mandelbode’ van Izegem werd onlangs het befaamd handboek ontdekt, door kannunik Tanghe te pas en te onpas aangehaald in zijn ‘Parochieboek van Iseghem’. In dit ‘Notitieboeksken van het gedenkweerdigste dat er gehoord gezien ende gebeurt geweest is’ noteren vier geslachten Van de Walle, te beginnen met de rederijker Jan-Baptist, alle wetenswaardigheden uit de 18e en 19e eeuw. Daarin lezen we ook de volgende oude remedies tegen ziekten,

J. GELDHOF

1. *Remedie voor 'trematis.*

Een handvolle roosmarijn. Een vierendeel witten wierook. Eene handvolle lindepellen de middelste. Eene handvolle pijnboompellen. Eene handvolle pricul. Eene handvolle pioenrooswortels. Eene handvolle duyvelpluymen. Eene handvolle violette bloemen. Eene handvolle vlynderpellen. Een vierendeel oude boter. Eene maet franschen brandwyn. Eene handvolle bloed van draeken. Eene handvolle zavelboom. Eene handvolle batonie. Eene handvolle ruyte in twee.

In ketels sluyse water gezoden en over den doome gezeten. Is geaprobeert en goedgevonden.

2. *Remedieert die ter zeiver tyde uitgevonden zyn tegen de peste*

ende beschreven door JAN BUSSCHAERT, alsdan levende, 'tgon ik met eygen oogen gelezen hebbe.

Als u eenigen grouwel op den hals komt denkende dat gy met de peste besmet zoude zyn, zoo gaet terstond en maekt uw water en proeft het middelste daervan. Zoo het brak is zoo zyt gy nog zuyver; is het ontlaeten of een weynig zoet zoo is het kwaed teeken; dan moet gy gebruyken deze navolgende materiën.

Indien dat gy 's avonds en 's morgens het middelste van uw water kont innemen dit is seer goed voor die zuyver zyn om voorders daer van bevryd te blyven. Gy zult in huys hebben de noyt volprezen geniever olie, want zy is zoo uytnemende goed dat alle degene die daer alle morgende en avonde een zuypken van drynken zullen bewaert ende geconserveert blyven alwaer dat ze in suspecte huysen, ja, by de zieken zelve gingen,

Veneetschen triakel en metridat van elks even vele onder malkanderen gemengeld en daer van ingenomen alle morgende eene boone groot en daer op gedronken een lepel alsem water. Hiermede zult gy bewaert zijn al ging gy het eene pesthuys uyt en het ander in, behoudens de gratie gods.

Eenen anderen ontwaerdelyken pestedrank waermede ten jare 1600 binnen de stad Keulen genezen zyn meer als vier duyzend menschen volgens het schryven van den zelfden busschaert en zekeren jean buyze welkers eygen schriften ik zelve gelezen hebbe ende zy beyden leefden t'Yseghem ten tyde van de peste:

Alzoo haest als gy geraekt zyt zoo neemt haestelyk (h)eer u den slaep bedriegt ciliadonie met de bladeren en blomme en een wynruyte van elk eene goede handvolle. Hier toe neemt eene bredaegsche kanne ofte eenen stoop van onze maete rynschen wynazyn ende siedet met de voorschrevene kruyden op delft. Daer naer doet het door eenen doek in een wyngla. Hiervan den patient te nemen eenen goeden dronk van eenen vollen wynruymer en hem houden zonder slaepen.

Andere medecine: Men zal nemen witte wulge bladeren en witte braem bladeren met gryze santely en den wortel van jouffrouw marryke gesloten {sic) tot op delft, daer in gemengelt. drynkt daer af alle morgenden eenen lepel en gaet daer gy wilt zonder vreeze.

Andere recepte: Neemt een pinte rynschen wijn en als [?] levende water en loot en als bakelaers twee oneen guinebure. Doet dit al 't samen in eenen nieuwen airden pot en zoo haest als het wat gezoden heeft zet het van het vuur en roert het ineen. Alle dagen hier af 's morgens of twee mael genomen eenen vollen eetlepel, is zeer goed.

Zede- ende wysheydtsspreuken uit de 17e eeuw.

IN het schrijfboek, begonnen 1641, van Maria Zannequin, de latere abdis van 's Hemelsdale, staan een hele reeks ‘Wijsheidsspreuken in dicht en proza’. Zo we de jaartallen van de verslagen der verkiezingen en de opgegeven ouderdom mogen aannemen, was Maria Zannequin zestien jaar toen ze met dat schrijfboek begon.

De spreuken volgen hier in de oude spelling, zoals ze in het schrijfboek voorkomen.

F.M.D.

Een eerste veertigtal spreuken.

Al te presies en was noyt wys.

t Is een wys man, die wachten can.

Wacht u van ghesuyckerde lippen en ghepeperde herten.

Elcke natie heeft syn sorghe-verdryf waer mede sy al droetheyt ende swaerigheyt versetten can:

de duytschers verdrincken de sorghen,

de franschen versinghen se,

de spanjaerden verswansen se,

de enghelschen verdansen se,

de italiaenen verslimpen se, maer de christenen verbidden se.

Vremde spyse dert de maeghe, nieuwicheyt is 't lant een plaeghe.

Een paer sin toegheven stilt veel twist ende weert veel onghemack.

Een weyrdigh wycken doet de gramschap strycken.

Elck can een quaet wyf temmen uytghenomen alleen die se heeft.

De nerstigheyt met druck is moeder van 'tgeluck.

't Is wel gheseyt: bemint me niet veel maer bemint my langhe, want heete liefde is haest koud.

Weynigh gheseyt is haest ghebetert.

Geen botter dingh. geen sotter klacht als tzegghen: 'k had het wel ghedacht.

Hy siet syn selven blint, die al te langh versint.

Men vint meerder vermaeck van eenen kleynen staet tot eenen grooter te groyen, dan in de groote staet stil te staen, noyt is het geluck volmaeckt hoe hoogh ook dat het raeckt.

Wacht u, seght de spanjaert, van een wintersche sunne en van een wint die deur de spleten blaest en van een valsche vrient.

Cesar en hadde gheen vreese van de volle kaken, maer van de groote swyghers, die met hun cleyne vingher de neck van achter krouwen. God bewaere my van 't stil waeter want van 't woest sal ick myselven wel bewaeren.

Het grootste peert van 'tstal werckt veel tyts minst van al.

t Is quaet wat d'arme doet of drinckt, da‘r dreck van heeren niet en stinckt.

Het quaet comt met ponden en ghaet wech met onsen.

De hoop is het broot der eelendighen.

Nietighe beuselinghen die somtyts niet het spreken van een woort en verdienen, baeren somtyden berghen van oneen- cheyt en bederf van vrienden en gheslachten.

De grootste verstanden hebben dickwyls de meeste fouten, twelck niet vreemt en is omdat sy al haeren raet van haer selven leeren.

Weynich te weten en veel te segghen, veel verteiren en weinich hebben, veel te poffen en weinich vermooghen, syn ses dinghen die niet en doghen.

De quaetste hont krygt tbeste been, de besten hont heeft veeltyts geen.

Te langh van een, doet vrientschap scheen.

Tot onderhouden van een vrient,
niet al te veel ghemeenschap dient.
Sieckte druckt ons met verdriet
maer ghesontheyt voelt men niet.
Eerst wel versint en dan beghinnen,
want eerst ghedaen en dan versinnen,
selden is het wel verghaen.

't ls ghenoech hoe clein het sy dat wy hebben, als onse begherte niet meeder en is.

Wacht u van menschen die niet veel en spreken, en van honden die niet veel en bassen, en woont omtrent den swygher niet, opdat u niet wat quaets gheschiet.

Men seght met reden: wacht een weynich tydts van den grammen, maer van den swygher al u leeven.

Van deught en gheldt, ghelooft maer delft.

Het vruchtbaer lant dat niet en rust
syn deucht en kracht wert uytgheblust.
Liefde, ghelt en swaere pyn, kunnen niet verborghen syn.

Men moet niemant te haest op den teen trappen, want hy mocht so licht byten als kryten.

Hooveirdie is haest gheleert maer sy cost veel; een trots haert ende een bedelaersbeurse en syn gheen goet gheselschap.

Van vrienden in den noot ghaender veel in een loot.

Daer en is gheen saecke so onrechtveirdich of sy vint haer voorgpraecke, want die gheseyt hebben dat de sneeuw swert was hebben hunne naecomelinghen achterghelaeten.

Elck is constich in het berispen, maer niemant in het verbeteren.

Daer en leeft niemant die syn gheboorte niet beweent en heeft.

Brugge Mariastad.

- Hoeveel Mariabeelden er in de Brugse gevels staan? Weledele Robert Coppieters 't Wallant heeft in 1926. ter gelegenheid van de ‚Maria-Tentoonstelling, de beelden opgenomen straat voer straat: hij telde er 1700.

S.G.

Mengelmaren

Placcaet van mijn heer den vasten.

VASTEN bij der gratie van luttel eten, keyser van abstinentien, altijt vermeerder des appetijts, koning van hongerien, arshertogh van seevaerden, ende visscherien, hertog van steur, salm, cabilliauw, elebot, vloot, pladis, en alderhande zeevis, prince van snoecken, carpels, truyten, braesems, wit vis, palinck, en alle inwoonders der soete waeteren, graeve van vis a la doube, anchovis, spierinck ende schollekens in d'olie, palsgrave van harinck. pekelharinck, sprot, stockvis, aberdaen en shellinck, marckgrave van mosselen, oesters, gernaes, kriften en krabben, marquis van sallade met een boeckharingsken, olie en asin, cappers en anjoen, loock en mostaert, tot den vis, baron van potagien, bier en broodt, rijspap, ereweten, en boonen, raepen, pastenaken, caroten, poreien, heere van specerien, composten, ciropen, honing, succaden, amandels en vijgen, rosijnen, pruymkens en daedels sonder te vergeten crombrodt, pepercoecken, geginecoecken en slangen met denobele koekskens a la mode en craekelingen, groot commandeur van vasten daegen, vigiliën, quatertemperdaegen, mager bancketten, en collatien, dominateur in ijdel cruycken, en drayende hoofden, doen te weten

aen al onse officieren, ondersaeten en vassaelen wie dat sij souden mogen wesen, dat sij terstont dese opene brieven van placcaet ontfaen en gesien hebbende, die van stonden aen ter executie leggen, en alomme in heuren bedrijve ter plaetse daer men gewoonlijck.

- Voor gelijkvormig afschrift uit Cod. 495 van de Stadsbibliotheek te Kortrijk, een los blad, waarschijnlijk dagtekenend uit de tweede helft van de 18^{e} eeuw. Het stuk geeft ons in ieder geval een bijzonder treffend overzicht van de verschillende voedingswaren, die de vastentijd nog lichtjes vergulden!

Men vergelijke over Vastenspise: Biekorf, 1932, blz. 46-53.

H.S.

Verering van de H. Dympna te Kortrijk.

In 't kapelletje van het Bagaertshof (St. Jansstraat) te Kortrijk dient men *O.L. Vr. ten Olmen* ‘voor de koorts, kramp, greyffeel en steen’. Het beeld, afkomstig uit de verdwenen kapel ten Olmen, staat er boven het altaartje en de muren zijn bedekt met allerlei plaatjes van dankbaarheid.

In dezelfde kapel, achteraan in de hoek rechts bij het binnenkomen, staat er een beeld van de *H. Dympna*.

De portierster zei me dat men daar veel komt dienen, meest voor O.L. Vrouw tegen de krampen, maar ook veel voor de

H. Dympna voor de zenuwen. Bij het beeld van deze heilige hangt een gedrukte kaart vermeldend dat zij aangeroepen wordt ‘tegen zinneloosheid, zenuwziekten, hoofdziekten, krankheid en lamheid’. Een geschoolde hand heeft onder de gedrukte tekst bijgevoegd: ‘en neurasthenie’. Tussen plaatjes en kaartjes van erkentelijkheid hangt een kader met de attestatie van een relikwie der H. Dympna, gegeven op de kanse larij van het aartsbisdom te Mechelen 16 Mei 1907.

E.N.

Kif-Kif.

- *'t Is kif-kif*.Zo hoort men van geletterde en ongeletterde om te zeggen: 't is 't zelfde, 't is eender, 't is lood om oud ijzer, 't is al zakken na zaad, al zovele appels als peren, al zolang als 't breed is, enz. En ook de Fransman zegt: C'est *kif-kif*. 'n dezelfde betekenis.

Hoe is die zegswijze bij ons doorgedrongen?

Dat is gebeurd in de oorlog 14-18. In het Frans leger waren er toen allerhande kleurlingen, gele, bruine en zwarte soldaten ingelijfd: Algerijnen, Kabylen, Senegalezen e.a. Van die mannen hoorde men soms: C'est kif-kif. En vroeg men uitleg, dan zeiden die knapen: C'est la mâme chose. Die mannen trokken weg, maar hun kif-kif lieten ze hier achter: en 't woord heeft hier goed zijn weg gemaakt.

A.B. STAVELE

Vercoullie noteerde het woord en vertaalt, naast de gewone betekenis, ook nog met: stipt, precies, langzamerhand.

Kif kif behoort tot de algerijns arabische dialecten en betekent er: eender, gelijk, fr. comme comme. Het woord werd door de soldaten van de ‘armées d'Afrique’ en de Légion Etrangère in de Franse gebieden in omloop gebracht. Bloch-von Wartburg geven als oudste vermelding in de Franse, woordenschat het jaar 1894 op.

B.

Gulden sporen te Maastricht? Een vraag.

Bij A. Duclos (Onze Helden van 1302, blz. 453; Roeselare 1902) lees ik het volgende: ‘Willem van Gulik zond ook eenige van die sporen [van gevallen Franse ridders] naar Maastricht; maar wat er van geworden is, heb ik niet achterhaald.’ Waarop steunt die bevestiging van de geleerde schrijver? een bron duidt hij niet aan. Kan mij iemand de weg wijzen naar de letterkundige bron van die ‘Sporen van Maastricht’?

[Nummer 4]

Een weinig bekend referein van Eduard de Dene

EDUARD de Dene, klerk van de vierschaar van Brugge (ca. 1505-ca 1578), geniet de algemene faam onder de beste Nederlandse rederijkers geteld te worden. Toch ontbreekt ons nog steeds een degelijke monographie aan hem gewijd. Hierdoor is onze kennis van zijn leven en van zijn werken ongetwijfeld ver van wat men zou mogen verwachten.

Van zijn literair oeuvre, dat omvangrijk schijnt geweest te zijn, beschikt men heden ten dage slechts over de volgende werken. Bekend is de in 1567 te Brugge uitgegeven fabelbundel *De warachtige fabulen der dieren*, bestaande uit 106 Esopische fabelen, opgeluisterd met evenveel zeer mooie etsen van de Brugse schilder en graveur Marcus Gerards. Meer bekendheid nog geniet zijn *Testament Rhetoricael*, waarvan het aantal verzen de 25000 overtreft, al zijn er slechts enige fragmenten van in druk verschenen. Van heel wat geringer betekenis en dienvolgens ook minder bekend is zijn *Tot den Leser*, een gedicht ter inleiding van het boekje *Van de Peste*, dat in 1569 te Brugge werd uitgegeven door de stadsgeneesheer Jan Pelsers. Hetzelfde geldt voor de Prijskaart, door hem in 1570 uitgegeven,

voor het rederijkersgild ‘De Drie Santinnen’ te Brugge. Een referein ten slotte, door de Dene in 1545 ten behoeve van de Bogardenschool te Brugge vervaardigd, is zoveel als onbekend; alhoewel het reeds in 1900 werd gepubliceerd[1], is er, zover wij het weten, nog door niemand anders melding van gemaakt.

Wij weten dat Eduard de Dene herhaaldelijk literair werk voor de Bogardenschool heeft geleverd. Op 28 Juli 1544 werd hij betaald voor het maken van een toneelspel. Het volgende jaar vervaardigde hij een esbattement alsook een toneelspel, dat op de feestdag van van Sint Laurens (10 Augustus), patroonheilige van de Bogardenschool, werd opgevoerd. In 1546 schreef hij een esbattement ter gelegenheid van de H. Bloeddag alsook *zeker lof*. In 1547 composeerde hij andermaal een esbattement voor de H. Bloeddag en een toneelspel voor het Sint Laurensfeest. Het daaropvolgende jaar miek hij weerom een esbattement en een *gheestelic liedekyn* voor de H. Bloeddag. In 1549 leverde hij opnieuw een esbattement alsmede een liedje en een toneelspel voor de H. Bloeddag en een toneelspel voor het Sint-Laurens-

(1) In L. Gilliodts-van Severen. Inventaire diplomatique des archives de 1 ancienne école Bogarde à Bruges, III (Brugge, 1900), blz. 1224-26. - Het origineel van het *Testament Rhetoricael* is in het bezit van de familie De Wolf te Brugge. Een moderne kopie berust op het Brugse stadsarchief. Het slotgedeelte waarin de stedelingen van Vlaanderen met hun spotnamen worden toegesproken,werd uitgegeven doorj. F. Willems in Belgisch Museum (Gent, 1839), blz. 99-104. Ook Biekorf publiceerde in 1935 en 1936 enige uittreksels, van aantekeningen voorzien door K. De Wolf. Ten slotte gaf G. De Groote, in Leuvensche Bijdragen XXXIV (1942), blz. 126-141, een paar excerpten. - Bij deze inleidende paragraaf verwijzen we nog naar de volgende studiën: L. Scharpé, Eduwaerd de Dene, in Het Belfort X (1895 J.A. Schouteet, De zestiend-eeuwsche schilder en graveur Marcus Gerards, Brugge, 1941. G. De Groote, Jan Pelsers en Eduard. de Dene, in De Gulden Passer XXI (1943), blz. 297-300. De Prijskaart van 1570 werd uitgegeven door Pr. Van Duyse in Belgisch Museum IX (1845), blz. 454-55; vgl. ook de gegevens dcor ons medegedeeld in de Handelingen van de Soc. d'Emulstion, LXXXVI (1949), blz. 173.

feest. In 1560, ten slotte, schreef hij een esbattement voor het laatstgenoemde feest[1].

De Bogardenschool te Brugge was een gekende instelling. In deze school, gevestigd in de gebouwen waar thans de Academie voor schone kunsten in de Sint-Katelijnestraat is ondergebracht, werden gedurende meer dan vijf eeuwen arme kinderen, veelal wezen, onderricht en opgevoed tot goede burgers en bekwame vakmensen. Het was een stedelijke instelling met een zeer goede faam, die zich tot ver buiten Brugge uitstrekte. Uit de aldaar grootgebrachte kinderen zijn overigens verscheidene personen voortgekomen, die het tot de hoogste trappen van de maatschappelijke samenleving hebben weten te brengen.

Het beheer van de Bogardenschool werd door het stadsbestuur toevertrouwd aan zes beheerders, gouverneurs genaamd, die voor een periode van drie jaar werden aangesteld. Een van deze gouverneurs uit het midden van de zestiende eeuw, namelijk: de bekende kroniekschrijver Zeger van Male (1504-1601)[2], heeft ons in een memoriaal een zeer gedetailleerde beschrijving van de Bogardenschool nagelaten[3]. Achteraan, op blz. 143-144. registreerde hij ook de tekst van het onderhavige referein.

Wij kennen niet de redenen noch de omstandigheden, die Eduard de Dene hebben aangezet tot het schrijven van dit referein. Men mag nochtans gerust

(1) Vgl. L. Gilliodts van Severen, a. W., dl. III, BLZ. 1004-1009, 1011, 1022.

(2) Van Zeger van Male, samen met zijn twee vrouwen en zijn achttien kinderen, wordt in de linkerzijbeuk van de Sint-Jacobskerk te Brugge een prachtig portret bewaard, geschilderd door de bekende Brugse meester Pieter Pourbus. Als kroniekschrijver is hij de auteur van de bekende Lamentatie die in 1859 door de zorgen van kan. C. Carton te Gent werd uitgegeven. Een goede biographische nota betreffende Zeger van Male wordt aangetroffen in Biographie nationale XIII (Brussel, 1894-1895), kol. 48.

(3) Dit memoriaal is voorhanden op het stadsarchief van Brugge: fonds van de Bogardenschool.

aannemen, dat hij zal gehandeld hebben in opdracht van de gouverneurs, die met behulp van het referein de goede naam van hun instelling zochten te verbreiden en de milddadigheid van de Brugse poorters hoopten aan te wakkeren. De Brugse Bogardenschool immers kon, althans in de 16e eeuw, niet bestaan zonder de vrome schenkingen en de liefdadige giften van de particuliere personen. Of, wat waarschijnlijker is, de gouverneurs zullen het referein besteld hebben om het door schoolkinderen te laten voordragen gedurende het middagmaal, dat ter gelegenheid van de Heilig-Bloedprocessie door de magistraat van de stad in het Sint-Hubrechtshuis en door de regering van het Brugse Vrije in het Sint-Juüaansgesticht gebruikt werd.

Zoals men weet, trok de H. Bloedprocessie omstreeks 10 uur 's morgens van op de Burg langs de Breidelstraat, de Markt, de Steenstraat, de Zuidzandstraat, het Zand, tot in de Boeveriestraat vóór het Sint-Juliaansgesticht en het Sint-Hubrechtshuis, twee tegenover elkander gelegen liefdadigheidsinstellingen. Hier namen de leden van de stadsregering en van de regering van het Vrije afscheid van de stoet, om aldaar het noenmaal te gebruiken. Inmiddels vervolgde de processie haar ommegang rondom de stad en kwam terug langs de Boeveriestraat, waar de autoriteiten van de beide regeringen zich opnieuw bij de stoet voegden, om vandaar langs dezelfde straten de Burg te bereiken(1).

In zijn reeds vermeld memoriaal stipt Zeger van Male inderdaad aan, dat, eens de maand Februari een aanvang heeft genomen, de regent (= schoolbestuurder) niet langer mag wachten om een Latijns spel te maken en de gouverneurs om een goed rederijker met het schrijven van een Vlaams spel te gelasten, welke twee spelen op de daaropvolgende Heilig-Bloeddag door de meest bekwame leerlingen zullen opgezegd worden. Hij be-

(1) Vgl. H. Rommel, De processiën en feesten ter eere van het Heilig Bloed O.H.J.C. in de stad Brugge (Brugge, 1900), blz. 14 (overdruk uit Biekorf).

toogt verder, dat het Latijnse stuk de voorrang op het Vlaamse moet hebben en dat er eerst voor de notabelen van de stad, pas daarna voor deze van het Vrije mag opgetreden worden(1). Waar Zeger van Male dan verder beschrijft welke diensten door de leerlingen van de Bogardenschool op de H. Bloeddag moeten gepresteerd worden, zegt hij, dat met het opzeggen van deze spelen slechts mag aangevangen worden nadat de heran van het stadsbestuur ongeveer een kwartier aan tafel gezeten zijn. Hij herhaalt tevens zijn opmerking over de voorrang, die het Latijnse stuk op het Vlaamse, en de magistraat van de stad op de regering van het Vrije moeten hebben(2).

Het referein, geheel en gans in de klassieke rederijkerstrant opgevat, behelst vier strophen, waarin vier allegorische personages, respectievelijk genaamd: *Schrif-*

(1) Blz. 25 r.-v.: 'Item, binnen deser maendt [Februari] zo en dient niet langher ghebeyt den regent en make een spel in Latyne, ende oock moet ghy spreken een goedt rethorisien omme ghecomponeert te hebbene in Vlaemsche een tafelspel met een morael, belachghelic cort ende ghoedt, updat de lanckheydt over tafele mynheeren niet en verdriete,... jeghens den toecommenden Helich-Bloetdach... Dwelcke voorn, twee spelen als 't Latynsche vooren ende 't Vlaemsche dernaer, zulghespeilt werden in den eersten voor mynheeren van Brugghe, aldaer zyter tafelen zitten in Sente Hubrechthuus, ende danne daernaer voor mynheeren van den Vryen... Item, de voorn, gouverneurs moeten vermanen den regent, dat hy kiese ende uutnemene de fraeyste, gheleerste ende bsquaemste kinderen omme de voornoemde twee spelen te spelene'.

(2) Blz. 42 r.v.: 'Item, den regent van der schole met den gouverneurs... die blyven etende met mynheeren van Brugghe up Sente-Hubrechtshuus ende hebben huerlieder plaetse neffens myn voornoemde heeren an de tafele... Item, naerdat myn voornoemde heeren omtrent een quaertier van der hueren an tafel ghezeten hebben, zo compt aldaer, by oorlofve van mynheeren van der wet, den tweetsïen meester van der schole naest den regent met den kinder personaigen omme huerlieder speien te spelene, ende spelen 't Latynsche spel vooren ende 't Vlaemsche dernaer. Item, dat ghedaen zynde, gaende alzo by mynheeren van den Vryen, aldaer zy tzelve spelen over maeltyt, als vooren'.

tuerlich raedt, Machtighe oan goede, Troostbaer beweghen en Schamel ghemeente, hun oordeel over de Bogardenschool ten beste geven en deze op hun eigen manier aan God aanbevelen. Het is niet uitgesloten, dat deze allegorische personages door verschillende leerlingen met aangepaste kostuums werden uitgebeeld.

Zoals Zeger van Male geheel zijn memoriaal door heeft gedaan, zo spreekt ook de Dene van de Bogardenschool steeds als van een boomgaard, terwijl hij de schoolkinderen aan jonge planten vergelijkt. Iedere strophe wordt besloten, zoals het een rederijkersreferein past, met dezelfde versregel of stok.

In de eerste stophe wijst *Schriftuerlick raedt* op de natuurlijke eigenschappen van de schepping, waardoor de jonge planten moeten groeien, bloeien en goede vruchten voortbrengen, en bidt God, de hemelse planter, de planten te willen beschermen tegen afgunstige en kwaadwillige personen. Vermits de Heer ze zelf heeft geplant, zal Hij zeker niet nalaten ervoor te zorgen, opdat deze aardse planten eeuwige vruchten zouden mogen opleveren.

In de tweede strophe oordeelt *Machtighe van goede* aldus: Jonge planten hebben gedurende hun groei nooddruft: ze moeten worden gesterkt en verzorgd door oppassers, die voor hun werk moeten vergoed worden. Komen de oppassers van 's morgens vroeg, d.w.z. behartigen zij hun taak, dan zal men weldra de planten zien bloeien met het aangename vooruitzicht op een rijke oogst van vruchten. Dat God zijn geest zende, opdat zijn Kerk zich over deze vruchten moge verblijden. Hij beware zijn Boomgaard dan ook voor druk en lijden, opdat, zonder enige bekommernis, deze aardse planten eeuwige vruchten zouden mogen afwerpen.

In de derde strophe bidt *Troostbaer bereeghen* met een betrouwvol gemoed tot de Heer, dat Hij de Boomgaard zou willen beschutten tegen belagers en ongunstige atmospheer, tegen inwendig verval en kwaadsprekerij van buiten. Hij bestrale zijn Boomgaard gedurig met zijn goddelijke gratie, zoals de zon met haar lichtende stralen

de hele wereld verlicht. Dan zullen de takken van de planten zich wijd en zijd uitstrekken, roem oogsten en eeuwige vruchten voortbrengen.

In de vierde strophe zegt *Schamel ghemeente*: God, prinselijk tuinier, planter van deugden, de jonge planten van uw Boomgaard, te Brugge opgericht, zijn als palmen olijfbomen van vreugde, waarin de overwinnaars zich in hoofse zede verblijden. Laat ze, in alle ootmoedigheid, sterk wortel schieten; bescherm ze door uw vijf bloedige wonden, opdat ze mogen voorsprekers zijn van peis, vrede en welvaart voor de gemeente. Neem, Heer, deze Boomgaard onder uwe bescherming en zonder twijfel zullen aan deze aardse planten eeuwige vruchten groeien.

A. SCHOUTEET

Een referein sprekende van den aermen kindeken Bogaert tot God almachtich ghemaect duer Eduwaert de Dene in den jare XVe ende XLV.

Scriftuerlick, raedt zeght:

Duer s hemels zoet coeldauwich bespoyen
de plantkins groyen,
sprutende juechdelick duer Gods ghehynghen,
doet se voortbloyen
spennen ende goede vruchten voort brynghen.
O hemelsch plantere, die alle dynghen
muecht doen bedwynghen,
bewaert desen huwen Bogaerdt playsant,
voor al dier nydich byghaen of ghynghen,
wilt hem omrynghen.
Ghy hebtene in der eeuwicheyt zelve gheplant,
maect vruchtbaer der Israheliten lant,
biedt hem de handt,
zo dat mueghen, naer 't moralich pluchten,
eertsche planten draghen eeuwighe vruchten.

Machtighz van gozde zzght:

Der charitaten handt milde beseven
doet nootdurft gheven
den jonghe plantkins om een verstercken
de wercklieden van huwen wynghaert verhevea
gheeft loon om leven.
Als die vrouch 's morghens quamen om wercken
by desen Bogaert vul jonghe clercken

mach men bemercken
goede hoope van toecommende tyden.
Dus Heere laet huwen Gheest hier vlercken
de heyleghe Kercke
zullen van de vruchten naermaels verblyden,
bewaert huwen Bogaert an alien zyden
voor druck of lyden
by denwelcken dat zullen vry zonder duchten
eertsche planten draghen eeuwighe vruchten.

Troostbaer beweghen zeght:

Heere wy bidden hu met herten fleeuwich
beschut doch eeuwich
huwen Bogaert voor vyandelick pynen
voor nydeghe wreetheyt met claeuwen leeuwich
of winden sneeuwich
waerby de plantkins mochte verdwynen
voor alle vrecke ghiereghe bruwynen
vul van fenynen
of berespen in der blamatiën aert.
Dien goddelicke gratie laetter up schynen
t'allen termynen
als de zonne die alder weerelt verclaert
de tacxkins spreet wyde en verre vermaert
met vruchten bewaert,
zullen duer huwe zoet wayende luchten
eertsche planten draghen eeuweghe vruchten.

Schamel ghemeente zeght:

Princelick hofman, plantere van duechden,
de jonghe juechden
dyns Bogaerts schickt binder Brugscher stede
als palmen ende olyfbomen vul vruechden
daerin verhuechden
de victorieuse in magnanimer zede
lat se wortelen in alder odtmoedichede
bevryt se mede
met dyn bloetwondighe vyf revieren
zodat zy mueghen doen vruchtbaer bede
voor paeys en vrede
ende omme 't ghemeene welvaren in alder manieren
Heere nempt desen Bogaert in hu regieren
duer welcke anthieren
zullen zonder eenich trueren of zuchten
eertsche planten draghen eeuwighe vruchten.

Van volk en veugels uit de Muinke.
(*Vervolg en slot van blz.* 55)

VADER en Ko keken ne keer op.

- Ja Sofie. ‘De Veughelsang’? zei Ko, waar dat den ‘dienen’ ligt, dathadt je aan Pitje Weerdt moeten vragen, 't Is nog een van zijn parabels die ik aan 't vertellen ben, - nog van ten tijde dat de beesten spraken! - en toen was 't hier nog over geheel de streke al hemel en busch, hout en struikerije zooverre of dat uw oogen dragen kostten...! Godjenheere moest toen nog totover de kop in zijn groote werken zitten en de meesten hoop van de dingen lag nog ten halve eerze. Als ge ne keer peist, dat de aksters toen tertijde, om maar alleene van de veugels te gewagen, dat de aksters en de kraaien en de gersruls nog altemale, van top tot teil, wit, sneeuwwit waren van pluime, en de kwakkels daarbij jandorie nen steert sleepten, nog ne veel langeren of d'aksters nu.

Pitje Weirdt wist dat allemale van goâ part, en hoe dat al die gasten aan het ‘tenuutje’ gerocht zijn dat ze nu dragen: de kraaie aan heur kofferkleeren, Kalle aan heur zwarte slepkazakke, en de kwakkel ook, ja, hoe dat den ‘dienen’ zijnen steert kwijt gespeeld heeft, - dat was allemale, zei Pitje Weirdt, daar in die ‘Veughelsang’ gebeurd.

- Ge moet weten, zei Ko en toen begost hij voor goed, ge moet weten: die drie daar, de kraaie, den akstere, en de kwakkel dat waren nu ne keer drie gezworen kameraden - en mannekes van geerne bij. Ge zult gaan hooren!

En op nen schoonen dag hadden ze planete geslegen, en waren t'akkoord gekomen om ne keer alle drie te gare, 'n groote wandelinge te doen, diepe, diepe de buaschen in, altijd maar rechte deure, op goed köme 't uit! En op nen koelen morgen, in 't hertje van den zomere, zetten ze aan.

'k Wille ha' je ze zien gaan, zei Ko, Alle drie van kop tot teen schoon in 't witte lijk drie eerste kommuniekantjes. En 't ging er, van zoo en ga je niet, zoo en heb je niet, en babbelen en tateren tegen alle weerekeeren, klaar van welgezindheid en van ‘ding’!

Kalle was natuurlijk de piero van de bende, altijd 'n stapken of twee vooruit, en g'hoordet zijne snater gaan, honderd roân verre door de sparren.

Maar als ze nu alzoo lange en verre gegaan hadden, zoo kwamen ze al met ne keer aan 'n groote opene plekke midden in 't hout, - en daar zagen ze half weggedoken onder de kappe van een eendelijken eeke 'n herbergsken staan. En boven de deure op het uitsteekberd las Kalle, met veel beslag:

IN DE VEUGHELSANG bij BAES GERSRUL

- Da's juiste ons affaire 1 peisde de kwakkele, die stillekensaan moe wierd van al dat trotten en tranten, en al blijde was van 'n beetje te kunnen rusten. - Da's juiste ons affaire, riep hij, wie gaat er mee? Ik traktere!

De twee andere en moesten dat geen twee keeren gezeid zijn.

Baas Gersrul, zei de kwakkel van als hij binnentord, laat za maar algauwe bovenkomen, voor elk één, en van uw beste, zulle!

- Seffens of nog eer! zei de gersrul. Ge zult er huider van beloven, Heeren! Zet u! zet u! En hij was al de kelder in.

En, mijne mensch! hij zette ze daar 'n bierke vooren, lijk ze nog van geheel hun leven over hun lippen niet gehad en hadden.

't Liep er danig zoete binnen!

- Ja! zei den akster, da's klasse! is 't klasse?

En mijn dooike! de glazen en waren nog niet geheel uit of hij kommandeerde al versche...

Jamaar, ons kraaike en wilde ook niet leelijk doen.

Baas, zei het, vul ze nog ne keer! met 't zelfste!

En ge weet hoe dat dat al gaat op zulke keeren! De beesten en zijn geene slag beter of de menschen! Ze gerochten er daar te vullen in, en de baas moest ook meetikken. ‘Alleé toe! Hier zie! en geen komplimenten!... Santeé! santeé!’

En jandorie, onze Baas Gersrul kwam er op 'n ende van 't spel ook nog in, en hij moest hij ook zijn rondeke geven eer dat 't wel was...

Dat wierd mij daar 'n spel! En toen was 't weeromme den akster die de wagen in gang stak, ‘Santeé! santatere!’ 't En moest maar zoo goed niet zijn dat bierken in ‘De Veughelsang’.

En ten langen laatste vielen zlaatste vielen ze aan 't gezang. En 't was toen nog de kwakkel die bovenop tafel sprong en lament gaf dat 't helmde prochies verre:

> Den Hemel is den onzen
> vivat het goed bier!
> En ware den Hemel den onzen niet
> dan hadden we geen plezier!

Jamaar die leute en kost niet blijven duren, en de kraaie zoudt ge kunnen raàn, was toen nog d'eerste die op naar huis gaan peisde, en dat ze, als ze er stillekens aan geen gedacht van en mieken,voor den donkeren niet meer en gingen thuis geraken.

Maar als de gersrul met zijn leie voor den dag kwam toen was het dat 't spel zere verbruinde. Z'en verschoten nog geen kleen beetje!? 2018; Hoevele?’.... Jamaar dad' en kost al geen kanten zijn I... Zij waren zij ook niet zot, zulle' en den akster ruide entwadde tusschen zijn tanden van ‘met 'n dobbsl krijt geschreven, zekere?’ Kristenzielen, toen gingen de katten te choore! Janvermille! g'hadt dat moeten hooren.

- Wablief! tierde de gersrul, die dat haivelinge moest verstaan hebben van dat dobbel krijt, en hij was daar leelijk van getorten: ‘Wablief!’

't Moest wel lukken, dat was nu ne keer juiste 't koleerigste en 't kortkeerigste manneken dat er entwaar bestond.

- Wabliaf? met? dobbel krijt?... O! Hij was bospoer!

- Geenen inkelen staat er daar te vele, schoone pretheeren da' je 't zijt! en 't is hier van te betalen wat da' je gedronken hebt en n' beetje rap! En hij sloeg op tafel, mijne mensch! dat 't buiste.

Onze kameraadjes verschoten dat ze opwipten, *en* ze zochten en ze tastten en ze keerden al hun zakken 't onderste boven... maar da' z'al zochten en 'thoope leien dat ze wilden, z'en kosten op verre na niet landen.

En dat ze al zeiden en schoone spraken dat ze wilden, de gersrul en moest dat al niet weten: dat en miek al zijn rekeninge niet!

- Maar wij zullen wij u wel betalen, rischierde de kraaie nog ne keer, we zullen 't gaan halen, en u thuis brengen! In d'eerste dagen, zei den akster, ge moet 'n beetje kunnen wachten!

- Wachten! riep de gersrul ten toppen uit, wachten! G'en kent mij nog niet goed, geloof ik. En hij liep in ne wink naar de deure en sloeg ze in 't slot dat ze poefte. Daar! zei t-ie, kortaf,'t is hier van te betalen, of, g'en geraakt hier niet meer levende buiten! En hij ging me daar te keere lijk ne razende zot.

En almetnekeer, in 'n wroede koleire, snapte hij de blaaspijpe uit den heerd, en hij sloeg er tewege mee te koppewaart in...

Jamaar, dat en waren precies geen dingen meer om mee te lachen en de kraaie en lette niet. ‘Roefe!’ zei ze, en lijk ne weerlicht schoot ze heur rechte den heerd in, omhooge de kave deure al schruwelen moord en brand! En toen ze 'n pooze nadien van de schrik bekomen was, en heurzelven ne keer goed bezag, en verschoot ze nog geen kleen beetje. Ze was al hemel en grijm, en kavezwart, en schudden en slaan, en strijken en wrijven't en hielp allemale geen zier... En z is zij zoo gebleven, en zoo zwart of 'n kraaie voortgebleven! Komt dat tegen!

Kalle nu, de ‘dieë’ was ook tewege langs dien kant de bane af maar houwla! niet te doene, de

gersrul had ze in de gaten, en hij sneed keur den weg af. Hola! manneken, riep-t-ie, - Hola 1 En hij stekte ze, te vierkiauwe, bij de kele, en hij hield gesloten.

Maar den akster gaf hem nog zo gauwe niet verloren....

- Dat zullen we nog zien! zei-t-ie.

Dat wierd me daar 'n gevecht in regel, hals om krage. Ze robbelden over den vloer, lijk twee vechtende katers. Ze botsten tegen de standfikke, etn poeffe! van daar den heerd in, tot over den kop in d'assche.

- Hola! riep de gersrul, 'k hebbe u! en 'k houd u. Hij zat er scherreling boven op, en hij duwde den akster, al dat hij duwen kostte, diepe diepe in d'assche. Hij kraaide al te wege victorie, maar met ne korte wrong en ne rappe zwaai gerochte Kalleken al met ne keer liber en los, en lijk ne schicht uit nen boge was ze de gaten uit... rechte deur 'n gerre van de waaier boven de deure... en schetteren dat ze deed, schetteren! slechter of de trompetten van 't laatste oordeel.

Als de ‘dieë’ nu geware wierd, dat ze nu 'n zwart frakske aanhad, en eentje voor heur leven, z en verschoot zij daar nog zodanig niet in, ter contrarie, ons Kalleke beloofde heur nog, lijk al de goe Vlamingen. Zij zag zij wel, die slimme marjanne, dat dat frakske heur precies nog zo leelijk niet en stond, en zij liet het aan heur herte niet komen. Zoo slim moe'je zijn!

En de kwakkel? Ho! de kwakkel, dien duts! g'hadt er oprecht kompassie mee gehad lijk hij daar zat... weggestoken bachten de poot van de tafel, 'n vuistje maar ne meer groot, en te beven lijk 'n riet.

En nu zag hij al met ne keer de gersrul op hem af- komen lijk 'n onweere.

Kwik' kwik! kriepte hij, en hij spoeterde meer dood of levend, al dat hij rekken kon, rechte 't gotegatin... en, mijn zielken! 't spel lukte... Hij zat erin... juiste

van passe derin, tegen dat de gersrul daar toekwam, ...derin. maar niet derdeure.

En de gersrul had hem nog juiste te stekken, juiste bij dien langen langen steert. Dat was zijn ongeluk!

'Dat hij!' peisde onze kwakkel, en hij snokte al dat hij kostte, uit al zijn macht... en tenden 't spel stond Mijnheere Gersrul daar te blinken met die steert in zijn handen en kwikkel-de kwakkel sjoepte 't gotegat uit. de wijde wereld in Maar, zei Kootje toen, hoort hem ne keer slaan, schaft er ne keer op:

Spijt me dit! spijt me dat!
van die steert... uit men gat!

Den duts en heeft 'dien keer' uit de Veugelsang nog altijd niet vergeten.

En nu baas Gersrul?

Oo! 'den dienen'! den 'dien' was om te bersten... Hij smeet z'en deure dat ze bokte en hij stond daar nu op zijn zulle, *groene en geluide* uitgeslegen van koleire... zijn vuisten uit te steken, en te dansen en te brieschen

Geld Ooor mijn bier!
Geld voor mijn bier!

En hij zal, zei Kootje derbij, als de veugels der ook bij gevraagd zijn, dat roepen en blijven roepen tot op den dag van 't laatste oordeel.

Sidnietje's vertelselken was tenden en uit, en 't zat mij nu aan te kijken als wilde 't zeggen: Hewel 1 wat zegt ge d'er van, van dat Kootje?

- Da's schoone, Siednietje, zei ik, da's oprecht schoone. Wie, in Godsname, had er dadde Kootje toe gegeven:

- Aa! Ja, zei Sidnietje, der zat veel meer in dat manneken of dat de mensen wel wisten... Maar dat gaat alzoo in de wereld... d'Arme menschen en tellen voor niet vele Ze zijn maar van kleine 'extuime'. We hebben dadde toch alzoo dikwijls tegen mekaar gezeid, ik en ons Manske.

- Hadde Kootje zoowel ne rijke mensch moeten zijn, alzoo nen rijke mensch hier van Wingene-plaatse, z'hadden daar boeken en ‘feulletongs’ van gedrukt. Maar 'n arm dutseken van de Wulfhoek, wie horkt er daar naar?...

J. FRAEYMAN

Over gevonden en gekregen kruisen.

Op Palmenzondag ging ik een keer goe'n dag zeggen aan onze ‘beuterboerinne’. 't Waaide dat 't buiste en 't begon te regenen, 't Eerste dat de boer zei was: ‘'t Zou passen dat 't voor g'heel de weke slecht is, in de goe'weke is 't nogal lichte slecht were.’

Op de kommode in de ‘kamer’ stond er een ‘oudantiek’ kruise dat de boerinne gekregen had. ‘Een gekregen of gevonden kruise, zei ze, brengt altijd ongeluk bij, want sichten dat 'k het hân, heb ik nogal de kommiezen tegengekomen. 'k Heb waarlijk mijn paternoster gezien, weken aan een stuk hâ'k ziek en zuchtig geweest, d'ene malanje en tegenigheid achter d'andere. En weet g' hoe 'k er va? fgerocht zijn? Wij gingen met de pastor op beevaart naar Dadizele,en in de kerke vond ik daar een paternosterkruistje, 'k bracht het mee en gaf het aan den persoon van wien ik dat kruise gekregen had, en alzo stonden w'effen.’

Daarop zei de boer: ‘Overtijd op een Zondag verloor ik 't kruistje van mijn rozenhoed in de kerke, 't Moest wel passen, in dezelfde weke moest ik naar een jaargetijde, en omtrent op dezelfde plekke waar da 'k de Zondag zat, vond ik het kruistje were op de zitting van een stoel. Niemand had 't willen meepakken.’

Al 't voorgaande te Dudzele,

De uitleg schijnt dus de volgende: De mensen nemen ‘kruis’ als synoniem van miserie en ziekte.

Eigenaardig genoeg is het volgende gebruik te Brugge, om zo te zeggen 't kontrarie van 't voorgaande. Op een venditie wordt geen kruisbeeld apart verkocht. Men verkoopt een ‘posteure’ of een heiligenbeeld, en geeft dan zogezeid het kruisbeeld toe. Vóór een paar weken zei de roeper: ‘We verkopen Onzen Lieven Here met.’

A.M.

Onze doopnamen omstreeks 1300
(*Vervolg van blz.* 66)

Vromzelijke namen oan Germaanse oorsprong.

De vrouwelijke doopnamen van Germaanse oorsprong zijn minder talrijk, zoals trouwens de vrouwennamen over 't algemeen, De reden ligt klaarblijkelijk hierin dat de vrouwen haast geen rol speelden in het publieke leven en dus ook minder vermeld worden in de oorkonden. Anderzijds zijn door een soort moederrechtelijke toestand in de Middeleeuwen betrekkelijk veel vrouwennamen als familienamen bewaard gebleven.

ADELICE, ALICE, LICE, LIJSKIN: uit het Germaans *Adelheid* ontstond langs het Oudfrans om, de alhier zeer verspreide vorm *Adelice*, samengetrokken tot *Alice*. Mogelijke vleivormen hierbij zijn *Lice* en *Lijskin*, alhoewel vooral het laatste tot een vleivorm van de naam *Elisabeth* - *Lysebette* kan gerekend worden.
AVE, AVESELIS, AVEZOETE: de naam *Ava*, reeds uit de vroegste oorkonden bekend, leeft waarschijnlijk verder in de fn.*(H)aven, (H)avet*.
BERTILDE - BERTE, BERTEZOETE: uit vrouwennamen als *Bertilde*, *Madelberta* e.a. ontstond de verkorte vorm *Besta* (thans *Bertha* gespeld), die nog kan schuilen in de fnn. *Berten* en *Verbert*(*en*). De naam *Berton*, die vooral in onze Westhoek leeft, is uit het mannelijke *Berto* ontstaan. Vleivormen van de naam *Berta* waren *Bertelieve*, *Berteline*, *Bertezoete*. De Wvla. fn. *Berteloot* berust eveneens op een dergelijke vleivorm.
DIERWIJF - VOLKWIJF: dergelijke formaties met -*wijf* zijn meestal slechts tegenhangers van namen op -man; vgl. *Dierman* (vleivorm van *Diederik*).
ERMENGARDE, IMMEGARDE, IMMA, IMMEZOETE: de naam *Ermengarde* of *Irmengarde* (waaruit *Immegarde*) leeft verder in de fn. *Vernimmen* ontstaan uit de vleivorm Imme, en in de huidige doopnaam *Emma*. *Immezoete of Hymzoete* was een verdere afleiding van *Imma*.
FRANCE: gaat waarschijnlijk terug op Germaans *Franca*, vrouwelijk van *Franco*. De mannelijke vorm is ons bekend uit de naam van de volksstam der *Fransen*, en schuilt in de fnn. *Vranx*, *Servranckx* en *De Vranke*. Vergelijk ook de naam *Francois* hierboven.
HEILEWIJF, HEILE, HEILIN, HE(I)LOTE, HEELZOETE, HEILZOETE; GHEILE, GHEELE, GELOTE: bij de aanvang der 14^{e} eeuw

liepen de vormen *Heile* - *Gheile* veelal door elkaar, als gevolg van de verwarring in de Wvla. uitspraak van *g/h*. Oorspronkelijk nochtans waren beide namen verscheiden. *Heile* is de verkorte vorm van *Heilewif*, dat waarschijnlijk zelf een wisselvorm is van *Heilemig* of *Heilemd*. *Heilin*, *Heilote*, *Heilzoete* zijn de gebruikelijke vleivormen. Anderzijds heeft men *G*(*h*)*eile* beschouwd als een vleivorm van *Geertruide*. Dit kan het geval geweest zijn in de late Middeleeuwen. Doch waar de naam reeds omstreeks het jaar 1000 optreedt, moet er aaneen Germaans *Gaila* gedacht worden.

GODELIEF: beantwoordt aan onze gewone vorm *Godelieve*(1). Thans bestaat de naam *Godelief* als een mannelijke tegenhanger van de vrouwennaam, doch wordt zelden gehoord. In het Renteboek staat eveneens de vorm *Goedlijf* vermeld (doch niet als doopnaam), waarbij zou kunnen aansluiten de vleivorm *Lijfkin*. Het is niet onmogelijk dat *Goedlijf* door hypercorrectie of langs volksetymologische weg uit *Godelief* zou zijn ontstaan

IDE, YDE, HIDDE: de verklaring van deze namen werd steeds bemoeilijkt door het samenvallen van drie, oorspronkelijk verscheiden vormen, nl. het vrouwelijke *Ida* reeds in onze oudste oo; nden aanwezig; het mannelijke *Hiddo*, eveneens reeds vóór 1100 bij ons aangetroffen, waarnaast dan een vrouwelijk *Hidda* ka; estaan hebben; en ten slotte *Hidde* als vleivorm van *hilde*-namen. Ide en Yde leven verder in de fn. Ide en *Verijden*.

LIEGAERD: of *Liedgaarde*, is de echte Vlaamse vorm van het onder Duitse invloed ontstane *Ludgarde* of *Luitgarde*. Aan dit laatste herinnert de fn. *Luyten*, terwijl integendeel de Wvla. fn. *Lietaerd* afgeleid is van *Liedgaarde* of een dgl. *lied*-naam.

MABELIE,; BE, MABEZOETE; BELIE: reeds zeer vroeg was in Vlaanderen door Franse invloed uit Germaans *Madelberta* de vorm *Mabelia, Mabilia* ontstaan. Deze naam leefde dan verder enerzijds in de vleivormen *Mabe, Mabzzoüe en Mabezone* (nog in de fn. *Mabezoone*) en anderzijds in de vleivormen *Belie* en *Bilie* waaruit de fnn. *Bille*(*n*) en Billiet ontstonden. Deze laatsten kunnen echter ook bij *Sibilia* behoren.

ODELIE - OCEVE, OGIVE: de vorm *Odelie* was een variante van *Odila*, diminutivum van *Oda*, dat thans weer in *Odette*

(1) De apocope van e aan het einde van een naam komt in dit opstel nog voor bij de namen *Anees*, *Bertiit*, *Ghertrud Liegaerd*. Dit verschijnsel dient nog nader te worden onderzocht.

heropleeft-In het Romaans ontwikkelde *Oda* tot *Juda*, *Jutte*, met een verdere afleiding in *Juditta*. De huidige vrouwennaam *Judith* wordt thans echter als een Bijbelse naam opgevat. De mannelijke vorm Odo kende een Romaanse evolutie tot *Yon*, waaruit bij ons de fn. *Yoens* ontstond. - Een *od*-naam is eveneens *Ogeve*, *Ogive*, blijkens de oudere vorm *Odgiva*. *Ogeve* werd meestal verkort tot *Geve*(*n*).

Zijn eveneens Germaans: *Flandrisse* - *Ghertrud*, *Trude* (fn. *Truyens*) - *Godilde* - *Lisemoed* - *Machtild*.

(*Wordt voortgezet*)

ODO LEYS

De Brugse metten als historienaam

Toen Conscience in 1838 de 'Slag der Gulden Sporen' - bijtitel van zijn *Leeuw van Vlaenderen* - als historienaam door heel het land verspreidde, kende hij nog geen historienaam voor de overval op de Fransen te Brugge in de vroege morgenuren van 18 Mei. Hij spreekt alleen van het 'bloedig bad in de Kronyken van Vlaenderen'. Denaam 'Brugse Metten' was nog niet geboren.

Een eigenlijke historienaam heeft het Brugse bloedblad in vroegere eeuwen nooit gehad. In de gelijktijdige stadsrekening wordt de dag een paar maal vermeld als 'goede Vridach' (Annales Emulation 35, 1885, 3, 85) en Lodewijk van Velthem noteerde ca. 1316 in zijn Spieghel Historiael (RdH. 17, 1882, 209) de Brugse overlevering in het vers:

> Dese dach heet men binnen Brucge
> goet vridach om dese daet.

In hun onderhandelingen met de Franse koning in 1307 spreken de Brugse afgevaardigden zelf van 'le fait dou venredi de Bruges' (Limburg-Stirum, Codex Diplom. II, 18). De benaming 'Brugsche (goede) Vrijdag' heeft maar een beperkt en kortstondig bestaan gekend. De Moerlemay daarentegen, gelijktijdige benaming van de opstand van 1281, leefde nog voort als een synoniem voor oproer in het midden van de 15e eeuw: de Brugse schrijver van de z.g. Kronyk van Jan van Dixmude spreekt ca. 1440 van da 'grote mortemaey [in 1429]... in Cassele' en van 'vele moerlemaeys' in 1430 te Geraardsbergen (; Lambin, 1839; 307, 310). In 1839 verscheen te Leuven een bundel Dicht-en Prozastukken van het Taal-en Letterlievend Genootschap der Hogeschool; van een zekere J.E.A. van Straelen prijkt daarin

een heroïsch gedicht: '*Schild en Vriend* of de opstand der Bruggelingen tegen de Franschen'. Dat herkenningswoord van de Brugse Vrijdag ontmoet men, na Conscience, meermaals als een soort historienaam.

Het zijn onze geschiedschrijvers van de romantische school: Voisin, Warnkönig, Juste, Kervyn, die in de jaren 1834 1847 een benaming 'Brugse Metten' ontwerpen naar analogie van de *Siciliaanse Vesper*. Ook hier ging het tegen de Franse bezetting. Aanleiding tot dat beruchte bloedbad was de belediging van een Siciliaanse vrouw bij de Vesperdienst van Tweede Paasdag; 82 te Palermo; de belediger, een Frans ridder, werd neergestoken en dit gaf het sein tot een algemene moordaanval op al wat Frans was. 'Vâpres Siciliennes' is een o; historienaam; Etienne Pasquier vermeldt hem in zijn Recherches de la France (1570). De naam werd echter in 1819 een Europese actualiteit door de triomf te Parijs van *Les Vâpres Siciliennes*, een drama van Casimir Delavigne dat meer dan een generatie op het grote repertorium zou blijven. Gedurende zijn Parijse studiejaren (1836-40) heeft Kervyn de Lettenhove dat roemruchtige stuk zeker zien opvoeren.

Hier volgen nu chronologisch de teksten uit onze geschiedschrijvers waarin wij de wording van de Brugse tegenhanger van de Siciliaanse Vesper kunnen nagaan.

1834. - '...il parait que plus de 1500 cavaliers... perdirent la vie en cette nuit terrible de vengeance qui rappelle les *vâpres siciliennes*.' Voisin, Messager Sc. Hist. 4, 1834, 335.

1835. - 'Das Blutbad war nicht geringer, als das der sicilianischen Vesper.' Warnkönig, Flandrische Staats-u. Rechtsgeschichte l, 206.

1840. - 'Le mot ciceri avait servi d'arrât de mort aux Vâ; s siciliennes; les mots *schild ende vriend* servirent d'arrât de mort aux Vâpres brugeoises'. Th. Juste, Hist, de Belgique, blz. 150. - Deze benaming 'Brugse Vesper': *Vâpres Brugeoises* wordt nog gebruikt door C. Carton in 1849 in zijn studie over het H. Bloed (Annales Emulation XI, 86).

Het is echter Kervyn de Lettenhove die in 1847 in zijn Histoire de Flandre '*Matines de Bruges*' in omloop heeft gebracht. Hij beschrijft (II, 445j de aankomst van Chàtillon te Brugge bij valavond, somber en zinnend op wraak. 'Ceci se passait vers l'heure des Vâpres. Si Bruges n'eüt point ses Vâpres siciliennes, un avenir prochain lui promettait des *matines* non moins sanglantes;...' Het bloedbad zelf besluit Kervyn met de zin: 'Les *Matines de Bruges* avaient sonné, le combat s'achevait' (blz. 448). En nog verder (blz. 454) liefkoost hij zijn vondst,

waar hij het wapen van de Kerels beschrijft, de apocriefe ‘goedendag des Flamings, nom depuis fameux, qui comme celui des *Matines de Bruges*, annonçait le réveil de la patrie.’ Zowel Metten als Goedendag spreken van nationale dageraad en ontwaking(1).

De historienaam door Kervyn gevormd en met de passende symboliek getooid, heeft zijn weg gemaakt zonder overhaasting. Met Snellaert waren velen terughoudend tegenover de revolutionnaire daad van de Brugse Vrijdag. Het is eerst in de jaren 1870 dat ‘Brugse Metten’ is doorgebroken. Dan heeft ook de Blauwvoeterie haar deel gedaan. Noemde Rodenbach *De Leeuw van Vlaenderen* de Ilias van het Vlaamse Volk, hij zelf heeft zijn phantasie veel meer gevoed aan de Geschiedenis van Kervyn. Naast Kerels en Blauwvoet en scharmsaks en goedendag, ontleende hij ook dankbaar de Brugse Metten uit de romantische goudmijn van de kasteelheer van St. Michiels. In 1879 beschrijft hij Groeningheveld op de avond va; e overwinning; hij overschouwt die nieuwe ‘vesper’ van Fransen en juicht:

‘Sint-Benedictus vespertijd herzingt de Brugsche Metten’.

De polemiek van de historici(2) rond Breidel en De Conine die bestemd waren om, als helden van een legale opstand tegen de tirannie, op het monument van de Brugse Markt te prijken (1887), heeft verder medegeholpen om de Brugse Metten als historienaam algemeen te verspreiden.

Eigenaardig is het lot van een gedicht ‘Brugsche Metten’ in datzelfde jaar van de Breidelfeesten (1887) door Gezelle geschreven voor het St. Lodewijkscollege als tekst voor een cantate. Het stuk verscheen in Rond den Heerd (22, 1887, 297) onder de titel ‘Brugsche Metten’, maar heeft in de uitgave (Tijdkrans) van Gezelle zelf zijn titel verloren. Op aan- vraag van Edgar Tinei, die met de tekst van die ‘Metten’ geen weg kon, heeft Gezelle het gedicht O *Vrijdag* geschreven, waarin een strofe archaïserend de Brugse ‘Goede Vrijdag’ bezingt.

A.V.

(1) De geschiedenis kent ook de *Matines parisiennes*, een andere benaming voor de St. Bartholomeusnacht: bij de eerste klokslag voor de Metten op de toren van Saint Germain-l'Auxerrois zou daar de slachting beginnen. Deze naam schijnt niet tot de vorming van de ‘Brugse Metten’ te hebben medegewerkt.

(2) La Flandre, met E. Van den Bussche en L. Gilliodts, prikkelde de zeer strijdbare A. Duclos die in de Annales de la Soc d'Emulation, in Rond den Heerd en in zijn boek Onze Helden van 1302 onvermoeibaar slag leverde.

Westvlaamse zanten
(*Vervolg van blz.* 22)

BAGAZZE (Knokke): in '*een dikke bagazze*' d.i. een dik vrouwmens, spottend gezegd. Komt waarschijnlijk van Fr. bagage.

KADOKKE (Heist): in 'een dikke kadokke' d.i. een rond, dik vrouwtje.

PEME (Knokke): in '*een magere peme*' d.i. een lange, magere vrouw. Zoals bekend zijn de pemen de wortelstokken van de kweek, het gevreesde onkruidgras.

FALENTE (Knokke): in '*een trage falente*' d.i. een traag, lui vrouwmens. Is een klankspeling op 'lente' (in: '*een luie lente*').

BINDE. Overal in West-VI, de naam van hetzij van de zwaluwtong (Polygonum Convolvulus), hetzij van de winde-soorten (Convolvulus). Zie De Bo, Paque. Te Westkapelle onderscheidt men de onkruiden:

Zaadbinde = zwaluwtong. Voortplanting door zaad. Zonder wortelstokken. Eenjarige plant.

Wortelbinde = akkerwinde (Convolvulus arvensis) met wortelstokken.

De winde die in hagen en struiken en rond de rietstengels slingert, heet alom *haagbinde* (Knokke, Westkapelle, enz.) Wij hoorden eens *rietbinde*, maar dit kan een toevallig gemaakt woord zijn.

In de duinen groeit er *duinebinde* (Knokke, Heist), d.i. een duinvorm van de akkerwinde, niet te verwarren met de prachtige zeewinde (Convolvulus Soldanella). Deze zeewinde hebben wij eens *ronde duinebinde* horen noemen (de bladeren zijn ronder dan bij de haagwinde en de akkerwinde), doch dit is ook wel niet de gangbare volksnaam. Nergens hebben wij die volksnaam kunnen vinden. In onze kindertaal heette de duinebinde ook nog *slingertjes*. Het woord binde is een nevenvorm van winde, volksetymologisch ontstaan door bijgedachte aan binden.

BLAUWEN HALM. Zo hoorden wij te Heist de zandhaver (Elymus arenarius) noemen. Een prachtig duinegras met blauwachtige bladeren. Naam ontstaan door vergelijking met de echte *halm* (duinhelm, Ammophila arenaria).

BLEKKEN, in de volgende zegswijze, afkomstig van Staden: 'Blekken lik Klemskerke tegen 't ongeweerte'. Blekken = blikogen.

BLIJ. Spreuk te Uitkerke: ‘blij lik een katte die een derm sleept’.

BLOKKEMAARTE is te Roeselare een Maartemaand die niet helemaal in de vasten valt. Wie weet daar meer over? Moet eens nader onderzocht worden.

BLOKSAF (Knokke). Woord uit de kindertaal om de aftelversjes te besluiten. Blok is een samentrekking van beloken = afgesloten.

BOBBEL in ‘naar entwadde kijken lik Bobbel naar zijn konte’ (Heist)= verbouwereerd naar iets kijken.

BOEIBAND, ZO noemen te Knokke de metsers een rechte plank om langs te metsen. Dit woord moet elders ook bekend zijn. Wie hoort nu eens bij de metsers? Is *boel*-hier niet hetzelfde als pooi in pooiweeg, scheidingsmuurtje in de schuur?

BOKSEN. Een oude boer van den Oosthoek te Knokke noemde dit: ‘kevers (?) die zeer schadelijk zijn voor de aardappelen’. Aangezien dit woord ons door een tussenpersoon werd medegedeeld en de boer al lang dood is, hebben wij niet kunnen te weet komen welk dier er juist bedoeld werd. Niet de coloradokever, want die bestond toen nog niet bij ons. Wij vermoeden dat *boksen* eigenlijk kniptorren zijn.

Bulderen (Knokke): builen. Gebulderd ruggemeel: gebuild roggemeel. Bulderen is een frequentatief van builen.

(*'t Vervolgt*).

JOZEF DE LANGHE

Mengelmaren

Kerk-en Kunstgeschiedenis van West-Vlaanderen. Een huldebetoon

Bewondering en dankbare genegenheid voor Z.E.H. MICHIEL ENGLISH, archivaris-bibliothecaris van het Bisdom Brugge, hebben een bundel studiën van vrienden, leerlingen en vereerders samengesteld en uitgegeven. Een statig boek, dat begint met een schets van de veelzijdige en vruchtbare werkzaamheid van de Gevierde, gevolgd door een bibliographie van zijn talrijke publicaties en een index op de cverrijke inhoud van zijn bijdragen als ‘Dagklapper’ in Brugse weekbladen (La Patrie; Kerkelijk Leven en Parochieblad Brugge). De

lijst van de inschrijvers is op zichzelf een huldebetoon waarvan de literaire geschiedenis van West-Vlaanderen geen voorgaande kent. Op Derde Paasdag (15 April) werd de Gevierde een gedocumenteerd exemplaar in prachtband met speciale stempel aangeboden.

De studiën van de bundel zijn gewijd aan het geliefde werkgebied van onze grote Vlaamse kunstkenner. In veel van deze bladzijden zal hij de vrucht van zijn lessen, van zijn steun en aanwakkering, van zijn bezielende en scheppende kunstzinnigheid herkennen.

- ALBUM ENGLISH. *Studies over de Kerkelijke en Kunstgeschiedenis van West-Vlaanderen, opgedragen aan Z.E.H. Michiel English*. Brugge, De Tempel, 1952. XVI* XL-456 blz. Met talrijke illustraties. Uitgegeven bij inschrijving. -Voor de handel zijn bestemd 100 exemplaren op gewoon papier; prijs 360 fr.

De laatste Gulden SPoor te Kortrijk.

Kortrijk verloor zijn honderde Gulden Sporen van Groeninge, samen met Manten en Kalle, na de slag bij Rozebeke in 1382. Philips van Bourgondië liet Manten en Kalle zetten hoog op de zuidwesthoek van de O.L. Vrouwkerk te Dijon, goed in het zicht van zijn kasteel. En ze staan daar nog. Maar al die gulden sporen zijn dan spoorloos verdwenen uit de kloosterkerk van Groeninge, of uit de O.L. Vrouwkerk, of uit het stadhuis. Want waar ze juist gehangen hebben, weet niemand te zeggen.

In 1832 liet een zekere Felix Edward Dujardin een kleine kapel bouwen buiten de Gentpoort, op de plaats van het tegenwoordig kapelletje dat nu in de huizenrei (drukkerij Goddaer) ingebouwd is. Die plaats lag toen nog buiten de stadsomheining. Die eerste kleine kapel werd daar gebouwd vrijstaande, op een zeshoekig grondplan. Binnen op een altaartje met Mariabeeld las men de namen van de voornaamste gevallen Franse ridders, In het midden van het gewelf hing er een ‘gulden spoor’. Deze laatste bijzonderheid wordt vermeld door Voisirt in 1834; de geleerde schrijver, grote vrienden medewerker van Goethals-Vercruysse, geeft niet te kennen dat deze ‘vergulde ridderspoor’ een echte gulden spoor van 1302 zou geweest zijn. Conscience, die op zijn historische studiereis tot voorbereiding van zijn Leeuw van Vlaenderen in 1837 met zijn vriend De Laet het slagveld van Groeninge bezocht, vermeldt dat kapelletje in zijn roman (ed. 1838: III, 174) en bevestigt dat ‘een der echte vergulde sporen is te midden van het gewelf opgehangen.’ Die ridderspoor van het eerste kapelletje werd in 1840 gestolen. F. Van de Putte, de latere deken van Kortrijk, noteerde deze ‘heiligschennende diefstal’ in een mededeling betreffende opgravingen te

Kortrijk. Hij beschouwde die ridderspoor als een van de 700 gulden sporen die weleer in de O.L. Vrouwkerk zouden gehangen hebben-(Annales Emulation II, 1840, 331). Men heeft ze niet meer teruggevonden. In de plaats werd (volgens Duclos) een nieuwe ijzeren spoor gehangen.

Wie is die Felix Edward Dujardin, zoon van Augustijn? De stichter van dat eerste 'memoriaal' van Groeninge is wel een herinnering waard. Bij L. Slosse, Rond Kortrijk, blz. 1683, vindt men een Augustijn Dujardin, zoon van Michiel en Salembier Margriete, geboren te Kortrijk 11 Mei 1740 en aldaar overleden 12 Juni 1806. Hij was gehuwd met Barbara Buysschaert. Slosse kent de volgende kinderen: Frans (1780-1860) die 52 jaar lang-kerkbaljuw was in O.L. Vrouwkerk; Jan Fideel Willem (1784-1853) en Leo (1788-1844), beide priesters. Laatstgenoemde was de eerste pastoor van Marialoop. Zou Felix Edward tot deze familie behoren? Kortrijk heeft goede stamkundigen genoeg die dat zullen klaar trekken.

Er is dan nog een sage betreffende een (andere?) laatste gulden spoor. Omstreeks 1840 noteerde de Duitse philoloog J.W. Wolf in zijn bekende *Niederländische Sagen* (blz. 196-197; Leipzig 1843) de mondelinge mededeling van een tachtigjarig man. Deze vertelde hem als volgt: 'Van die sporen van het slagveld van Groeninge heb ik er een voorzeker honderdmaal in de kerk te Kortrijk gezien en, zo vertelde mij de oude koster, die spoor draait zich jaarlijks éénmaal rond, zonder dat iemand ze aanraakt.'

Wolf bepaalt niet verder die 'kerk te Kortrijk'. - Bij het lezen van die sage met die oude koster als zegsman kan ik niet nalaten te denken aan Frans Dujardin die alsdan reeds meer dan dertig jaar kerkbaljuw in de O.L. Vrouwkerk was. In elk geval, die Dujardin's schijnen lijk te draaien en te spoken rond die mogelijke laatste gulden spoor te Kortrijk in de jaren 1830.

A.V.

Zantekoorn.

- We moeten nogal dikwijls een keer over de pot springen 's noens, zei een vrouw: om te zeggen dat er dikwijls 's noens geen vlees op tafel is. Koolkerke.

- 'De nijper op de steert zetten': het mes op de keel zetten. Dudzele.

A.M.

[Nummer 5]

Reigers In Gistel-Ambacht

DE Lente deed dit jaar triomfantelijker dan ooit haar intrede in 't land. Al wie maar wegkon, is binst 't Paasverlof de stad ontlopen voor de zee, de bossen, de bloeiende boomgaarden.

En wanneer men de illustraties en de bladen even inkijkt, stelt men met voldoening vast dat ook het vogelenbent meer en meer de bewondering gaande maakt van de ware natuurminnaar.

Vooral de trekvogels mogen zich in een stijgende belangstelling verheugen, op de eerste plaats de reiger. In de laatste weken lazen we dan ook over die interessante steltlopers meer dan één bijdrage. We kunnen echter niet zeggen dat ze altijd even secuur als belangwekkend waren. Meer dan één journalist, tuk op ‘l'iné-dit’ heeft er zich laten toe verleiden daarover meer te zeggen dan hij, strikt genomen, kan verantwoorden.

Daar ik in de gelegenheid was die sympathieke vogel jarenlang van dichtbij na te gaan, weze het mij geoorloofd daarover ook mijn duit in 't zakje te doen.

Het eerste dat bij de reigers opvalt, 't is dat zij leven in kolonies Waar zij nederstrijken bezetten zij boom na boom en bouwen er hun nesten op, tot tien, twaalf per boom. Zo'n reigerkamp heet men

‘Reigerie’. Toch komt het weieens voor dat men een afgezonderde vestiging van kleine betekenis of eenzaam wonende koppels aantreft. Dat gebeurt vooral wanneer, om een of ander reden, een kolonie uit haar vroegere nederzetting verdreven wordt.

In onze tamelijk dichtbewoonde streken bouwt de reiger zijn nest steeds op de hoogste bomen en bij voorkeur op de eik, omdat de kruin van die boom zich het best leent tot het ondervangen van de nesten die, begrijpelijkerwijze, van grote omvang zijn.

Dergelijke reigerieën treft men niet alleen aan te Berendrecht in de Antwerpse Polders, maar ook langs heel de rand van de West-Vlaamse Polders, van Koolkerke ten N.O. van Brugge tot Wulveringem ten Z.W. van Veurne, op het gehucht ‘het Zwaantje’ langs de Colmevaart. Tussen die twee uiterste punten liggen de Reigerieën van Meetkerke, Westkerke en Woumen in ‘de Blankaert’. In den loop der jaren verdwenen de Reigerieën van Gistel en Steenkerke ten gevolge van het uitroeien van de bossen waar zij gevestigd waren. Deze van Steenkerke verhuisde naar Wulveringem.

De reigerie van Gistel had een meer bewogen geschiedenis. Van achter in de jaren twintig streken zes koppels reigers in 't voorjaar neer in het landgoed van barones de Crombrugghe de Looringhe te Gistel langs de Zevenkotesteenweg, ten Westen van de Oostendebaan. Van waar ze kwamen weet niemand te zeggen. De kolonie groeide van jaar tot jaar en telde ten jare 1945, het laatste van hun bestaan, ca. 100 nesten. In 't voorjaar 1946 vond ze haar reigerie niet meer terug. Het bos was uitgeroeid en de kolonie verstrooid. Een zestal koppels bouwden hun nest op enkele hoge populieren van een nabije hoeve, maar keerden er 't volgend jaar niet meer terug. Een paar kozen zelfs een boom langs de steenweg: 't was ook maar voor één keer. Het gros viel deels het landgoed binnen van Mr Désiré Serruys aan den zuidkant van Gistel, deels dit van de familie van Iseghem te Westkerke. Deze

laatste kolonie begon met ± 25 nesten, groeide geleidelijk aan en telt dit jaar (1952) ± 70 nesten, terwijl deze van Gistel ieder jaar slonk om deze zomer amper een drietal nesten te bouwen. Die voorkeur van de reigers moet men waarschijnlijk verklaren door het feit dat de Reigerie vari Westkerke beter kan bereikt worden en talrijke torenhoge eiken telt.

't Kan ook gebeuren dat een bepaalde Reigerie verlaten en later weer betrokken wordt. Dat is b.v. het geval te Koolkerke.

De Reiger is een trekvogel of beter gezeid misschien, een zwerver, t.t.z. dat hij van 't een naar 't ander trekt al naar gelang hij ergens voedsel vindt of niet. Hij trekt gewoonlijk niet verder dan het Z.W. van Frankrijk, alhoewel men hem ook aantreft tot in Marokko, de Azoren en verder zuidwaarts nog.

In tegenstelling met de zwaluwen reizen de reigers van een kolonie nooit alleen af. Ieder jaar overwinteren er een klein aantal. Welke? Wie zal het zeggen?

In een artikel over de Reigerie van Berendrecht,[(1)]lazen we dat sommige van de achterblijvers ‘zich zelfmoorden’. En schrijver voegt er aan toe dat hij het met eigen ogen gezien heeft. Contra factum nullum valet argumentum, zegt het latijns spreekwoord. Ik moet er echter aan toevoegen dat zulks nog nooit voorgekomen is in de Reigerkolonie van Westkerke. Hebben de reigers van Berendrecht daartoe soms redenen die deze van Westkerke, en ik mag er aan toevoegen, van de West-Vlaamse Polders, niet hebben?

Ieder jaar komt de reiger zeer vroeg naar zijn zomerkwartier terug. In 1950 waren de eerste te Westkerke weder op 17 Februari; in 1951 op 10 Februari en in 1952 reeds op 27 Januari.

(1) Weekblad van de Chr. Middenstand 1951, n. 11, ondertekend J. Br. - Over de Reigerkolonie van Berendrecht zie ook een bijdrage met illustratie in Zondagsvriend van 24 April 1952. - In 1933 waren er aldaar 217 bewoonde nesten (blauwe reigers). Zie Vade mecum doorheen de provincie Antwerpen, blz. 79.

Het schijnt dat deze van Berendrecht daarin veel stipter zijn? Het is nog maar één keer gebeurd, zegt men, dat zij op 9 Februari, dag van afspraak voor de terugkeer, niet op hun post waren!

Maar laat ik, à propos van stiptheid, opmerken, dat in die bovengemelde jaren, te Westkerke de eerste jongen juist zes weken nadien gekipt waren d.w.z. vóór einde Maart reeds. Dat is nog sterker!

In het begin van September, tijdstip waarop het gros van het reigerbent vertrekt, zijn alle reigers afgereisd met uitzondering natuurlijk van de enkele overwinteraars. Men mag dus zeggen dat de trek afgelopen is drie weken vroeger dan bij de zwaluwen.

Bij hun terugkomst betrekken de reigers doorgaans de oude nesten mits de nodige herstelling. Er wordt weieens gekrakeeld en zelfs gevochten om een of ander nest, maar dat er daarbij doden vallen is in de Reigerie van Westkerke in alle geval nog nooit gebeurd. Zo dat te Berendrecht werkelijk voorvalt, dan moet ik natuurlijk toegeven dat de Berendrechtse reigers ‘wrede beesten’ zijn.

Maar het fei 't dat hij zijn nest en jongen verdedigt tegen elke aanvaller hetzij mens, hetzij dier, met b.v. naar de ogen van de aanvaller te pikken, en dat hij de jongen die uit het nest vallen niet gaat opzoeken om ze voort te spijzen kan, naar mij dunkt, toch niet als argument dienen voor de ‘wreedheid’ van de Reiger.

Dat deze vogel bij voorkeur langs de Antwerpse en West-Vlaamse Polders vertoeft, vindt zijn verklaring in het feit dat hij in de nabije Schelde en de talloze gebieden van de Wateringen het nodige voedsel vindt voor hem en zijn jongen nl. paling, vis, krabben, puiden, padden, ook muizen en waterratten, en ook dat die streken minder dicht bevolkt zijn.

Op zijn terugtocht van de visvangst naar zijn jongen, voert de reiger het aas mee in zijn lange hals, die bij het vliegen een U-vorm vertoont. Op het nest gekomen braakt hij het voedsel uit en de jongen nemen het op. Onder de bewoonde bomen treft men af en toe be-

trekkelijk grote zwartachtige ballen aan. Bij nader onderzoek blijkt het dat het de resten zijn van de onverteerbare gedeelten van het meegebrachte aas.

Vooraleer ik in de gelegenheid kwam de Reigerie van Westkerke jaar na jaar gade te slaan geloofde ik, zoals vele anderen, aan de zeer verspreide mening dat men binst de periode van de jongenverpleging overvloedig paling kon vinden, die bij de voeding bezijds de nesten valt. Ik moest echter alras tot mijn ontgoocheling vaststellen dat de reigers, van Westkerke althans, verstandig en behendig genoeg waren om de geviste paling zelden of nooit zijn natuurlijke bestemming te laten missen. En mogen we niet gerust aannemen dat zij niet dommer en ook niet slimmer zijn dan hun broers en zusters uit andere reigerieën?

Een laatste woordeke. Als we de reporter over de kolonie van Berendrecht moeten geloven, wordt de stiptheid en de wreedheid van de reigers geëvenaard door de ‘kracht’ van hun bek.

Zij bouwen hun nest niet alleen met dikke en dunne twijgen maar ook met eindjes prikkeldraad die zij ‘met hun machtige bek’ van de naburige omheiningen afrukken, terwijl deze van de West-Vlaamse Polders er zich mede tevreden stellen nu en dan een eindje verroeste en verloren ijzerdraad mede te brengen...

Het is ons ter ore gekomen dat, ten gevolge van familieaangelegenheden, de reigerie van Woumen minder goed beschermd wordt dan vroeger. Meer dan één harteloze jager of jachtwachter schrikt er niet voor terug, uit misplaatst winstbejag, reigers neer te schieten om een of ander slecht geïnspireerd ‘vogelminnaar’ zijn woning te laten verrijken met een opgezette zeldzame vogel.

We kunnen die handelwijze niet genoeg betreuren, want waar, ook aan de rand van de polders, de bossen een na een dreigen te verdwijnen en de bevolking dichter wordt, moeten alle natuurminnaars dien naam waardig, er het hunne toe bijdragen om de reiger te beschermen.

En daar waar het privaat initiatief te kort schiet, mag de Staat niet verzuimen in te grijpen. Nederland heeft het sinds lang gedaan. De openbare instanties mogen niet wachten tot het te laat is. Het is op een en ander gebied meer dan eens het geval geweest. Het wordt hoog tijd dat de openbare besturen aan het aanleggen van enkele natuur-en vogelreservaten gaan denken.

Het ware oprecht jammer moest stilletjesaan de Reiger met zijn trage, majestueuze vleugelslag uit de lucht van het 'blonde Noorden' verdwijnen. Er is helaas reeds al te veel eigenaardigs verdwenen in een vergroofde wereld die geen oog meer heeft voor de ongereptheid en de schoonheid van Gods vrije, blije natuur.

H.D.

Diksmuids aardewerk.

In het Museum op het stadhuis te Diksmuide zag ik verleden jaar een inktpot, gebakken in de pottenbakkerij Doolaeghe te Diksmuide. In de trant van het Torhouts aardewerk. Gedateerd 1860. De dichteres Maria Doolaeghe (1803-1884) stamde uit deze pottenbakkersfamilie.

In welke omstandigheden heeft zich in de ljzerstad de pottenbakkerij gevestigd en ontwikkeld?

Ten tijde van Maria-Theresia, in de jaren 1760 1770, was Diksmuide een open stad en een drukke handelsplaats. Een centrum van smokkelhandel. Talrijk waren er de winkels van Franse stoffen, voor een groot deel smokkelgoed. Een specialiteit van Diksmuide was echter de handel in Engels aardewerk. Ook weer een smokkelwaar. Dit aardewerk trok men uit Engeland via Frankrijk; het werd binnengesmokkeld door dragers uit Duinkerke, Toerkonje en Roubaix. De kooplieden van Diksmuide hadden deze handel zo goed in handen dat zij dat aardewerk te Nieuwpoort en te Veurne konden leveren beneden de prijs van da rechtstreekse invoer. Zo getuigt een verslag van 1770 (Rijksarchief te Brussel. Conseil des Finances).

Zou deze handel in aardewerk dan later, in de Franse tijd, toen de invoer uit Engeland stil lag, de plaatselijke nijverheid niet hebben in het leven geroepen?

A.V.

De schoenmakers van Izegem

Gereedschap en Vakwoorden.

OP welke wijze de serie-schoenen in de fabrieken gemaakt worden kan men lezen in het eerste het beste handboek der moderne schoenfabricatie. Wij hebben het hier alleen over het maken en het gereedschap van een *met de hand vervaardigde* schoen. Dit ambacht wordt heden ten dage weliswaar nog beoefend, doch staag maar zeker kwijnt het weg, tot het eens bij de 'vergeten ambachten' zal gerangschikt worden.(1)

De oude schoenmaker aanziet met tegenzin de huidige evolutie. Hij is immers een thuiswerker die het systeem van de 'lopende band' der fabrieken als een ware aanslag op zijn oorspronkelijke vrijheid aanziet.

Het is nu de tweede maal dat men van huisarbeid tot ploegwerk in de fabrieken komt. Een eerste maal rond het midden van de voorgaande eeuw, toen de opkomende stoommachien het handgetouw verdrong. Diegenen die de vrijheid boven alles stelden, lieten het handgetouw in een hoek der weefkamer vermolmen, en op diezelfde plaats installeerden zich hun zonen als schoenmakers.

De eerste vraag is: welk gereedschap hadden zij tot dit ambacht nodig?

Leesten Maken.

Allereerst een stel leesten. De voornaamste houtsoorten die men hiervoor gebruikt zijn beukenhout en esdoorn-

(1) Zelfs de mechanische schoenfabricatie gaat sedert enkele jaren (1947-1948) nieuwe banen op. Waar zij vroeger bijna uitsluitend poogde het handwerk na te bootsen (Goodyearwerk), daar brengt het Californiasysteem een eigen werkwijze: het vergaderen van de schoe geschiedt volledig mechanisch. Alles in dit systeem is plakwerk (.buitenzooi aan de schoe geplakt i.p.v. genageld of genaaid). De modegrillen hebben hier op de fabricatie hun invloed doen gelden: geen stevige schoenen die de jaren trotseren, maar ieder seizoen een nieuwe glanzende voetbekleding.

hout. In de oude tijd maakte de schoenmaker zelf zijn leesten. Te Izegem vermeldt de traditie dat Edmond Deboosere, een schoenmaker, zich in de jaren '60 als leestemaker aldaar vestigde. Ook vader Deboosere was leestemaker, en de zoon oefende samen met één knecht het ambacht uit.

Op een houten blok (onderste deel van een dik boombul) werd een *duwermes* vastgemaakt dat gebruikt werd om van de ruwe blok het overtollige hout weg te snijden Vervolgens werd de leest tussen de *vijlstaak* genepen om er met een *trekmes* op fatsoen te worden gebracht. De fijne afwerking gebeurde met de raspe en glaspapier. Was de leest voor genageld werk bestemd, dan bracht men op de boorden van het leestzoolvlak een strookje plaatijzer aan van 2 cm breed.

Voor herenschoenen gebruikte men één leest voor de linker - en één voor de rechterschoen. Kinder-en damesschoenen daarentegen werden tot in de jaren '90 op één enkele (een rechtse, d.i. noch linkse noch rechtse) leest gemaakt-Deze laatste waren dan ook goedkoper en dit verklaart waarom sommige zuinige heren steeds damesbottienen droegen.

Op 30 minuten tijds werd een kinderleestje gemaakt. De prijs bedroeg 30 ctm. In de jaren '80, met de opkomst van het fabriekswezen, kon Deboosere de vraag naar leesten niet bijhouden, noch voelde hij zich bekwaam de nieuwere modellen te ontwerpen. Dit verklaart de snel aangroeiende invoer van leesten uit den vreemde, vooral Parijs (firma Minne), Meuleman3 te Brussel en Bernecker in Duitsland (Gotha).

In de jaren '90 woonde te Izegem een borstelhoutmaker, Henricus Smalle, wiens tweede zoon, Kamiel, schoenmaker was en zich in zijn vrije uren met het leestenmaken bezighield. Hij zag toekomst in de leestenfabricatie wegens de snelle uitbreiding van het schoenbedrijf, en daarom besloot hij een tijdlang op stiel te gaan bij de firma Minne te Parijs. Daar leerde hij de geheimen van het bedrijf kennen en kwam rond 1900 in zijn vaderstad terug, waar hij in de houtdraaierij

van zijn vader een tijdlang zijn nieuw beroep uitoefende. Weldra bleek een afzonderlijk fabriek onontbeerlijk en zo ontstond de firma ‘Gebroeders Smalle’.

Tegenwoordig zijn er in het Izegemse drie leestenfabrieken: ‘Gebroeders Smalle’, ‘Talonform’ en ‘Vanderschaeve-Devos & Co’ te Emelgem.

De winkel en zijn gereedschap.

Veel gereedschap hoefde de leerling die voor de eerste maal naar de ‘*Winkel*’ (werkplaats) van zijn patroon ging, niet bij zich te hebben. Alleszins een *pekschorte* met borstlap, gemaakt uit blauw linnen. Eigenlijk had hij twee pekschorten nodig: ene voor 't werk, een andere om onder de mensen te komen, d.i. om 't werk in te dragen, om naar de herberg te gaan, om de herhalingen van het plaatselijk muziek bij te wonen, om naar de vinkezetting of bolletra te gaan.

Omgord met zijn pekschorte, kon hij plaats nemen op zijn *pekstoel* d.i. een stoel zonder leuning, en op de zate met leder overtrokken. Vele beginnelingen moesten zich echter tevreden stellen met een ledige citroenbak waarin zij ook hun karig gereedschap legden: een goede gesmede hamer en een paar versleten messen.

Een doorsneâ schoenmaker had op zijn winkel 4 à 5 leerlingen zitten tussen de 11 en 17 jaar. Ze mochten zich aan kinderschoentjes en *slissen* oefenen. Midden zijn leerlingen, meestal op een houten verhoog, zit de meester. Hamers, klopstenen en ander gereedschap liggen los dooreen op de *schabberlinge* (afgesneden stukjes leder). Naast hem staat de *tatsevoet* waarop hij de ijzeren spijkers of fatsen in de zolen der zware boerenkazakken zal slaan, of waarop hij een hinderende nagel binnenin de schoen onschadelijk zal maken. Aan de houten vensterbank hangt het klein gereedschap. Vooreerst de *bijzegel* (zoolkantijzer). Het woord ‘bijzegel’ werd gevormd op het Franse ‘besaiguë, bisaigu’, dat echter na een zekere tijd op zijn beurt vervormd werd tot ‘bisaigle’.

Een *koelisse* (coulisse) is een bijzegel waarvan de buitenafsteek verschuifbaar is, zodat de breedte van de zoolbaan naar willekeur kan geregeld worden. Vroegertijds was de bijzegel gemaakt uit elpenbeen of buksboomhout (bossenboom); tegenwoordig is hij uit metaal met houten handvat.

Naast de bijzegel hangt het *achttrijzer* met rolletje. Dit werktuig kwam in gebruik ten tijde dat de *talons* (hakken) aan de zool genaaid werden. Bij deze werkwijze werd in de zool onder de talon een groeve gesneden waarin de draad verdoken lag. Bij het sluiten dezer groeve waren er steeds oneffenheden die door dit 'achterrijrolletje' werden weggewerkt.

Men ziet er ook nog de *ballon* (of bolllkker) die dient om de talons te *polieren* (polijsten). Vroeger gebruikte men voor deze bewerking een eivormige kei. Vervolgens de '*piekpoint*' (pique-point) d.i. een prikmolen of *roelette* (roulette) om op de rand van genagelde schoenen een tekening in te prenten, waardoormen de indruk krijgt van genaaid werk, *stekewerk*.

Een schoenmaker beschikt verders over een stel tangen. Drie soorten vooral: de *oppintang*, waarvan éne met brede, een andere met fijne kop, deze laatste om de plooitjes weg te werken; een gewone trektang, en een 'HOND', d.i. een soort tang met twee koppen waarmee het *eaverleâr* dat zich niet gemakkelijk geeft, b.v. croüte of spilt, tegelijker tijd *aan weerszijden van den terd* over de leest wordt gespannen. Dit toehalen geschiedt, nadat de schoenmaker het leâr in den *bek van den hond* gestoken heeft, bij middel van een wrange die werkt op een schroefvormige as. De twee *koppen van den hond* halen langs weerszijden het leder zö ver op de leest dat het kan *opgepind* worden. De oude schoenmakers plegen dan ook te zeggen: '*Als mijn euverleârs moeilijk oppinnen, 'k leg er mijnen hond aan*.'

Naast de tangen gebruikt hij twee soorten hamers, een zware (500 gr.) en een lichte (300 gr.), een stel *rospen* (rasp) en ollen (vijlen), messen, en *elsens*, een *nepe* (om euverleârs met de hand te naaien), een *draaitop*, een

*1

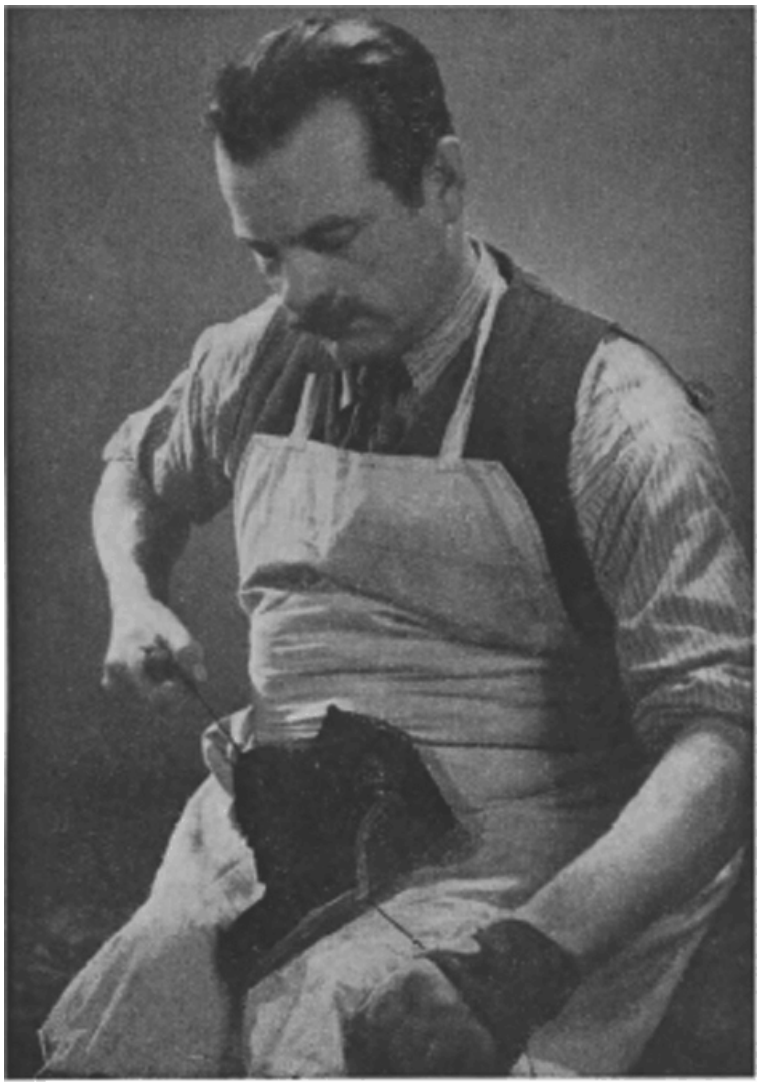

Cliché R.I.C.
Izegemse schoenmaker
Naaien van de buitenzool

biezesteker en een stel ijzeren en koperen nageltjes in afzonderlijke schuifjes geplaatst. Er zijn soorten nageltjes: *kopernagels* van 5 tot 20 mm; *ijzernagels* genaamd *Lambeirs* (naar het huis 'Lambert'); *semangs of semangskes* 'semences' (vandaar de spreuk: '*Hij loopt lijk op semangskes*', om een trippelpas weer te geven); *gruwkes*; *oppinpointen* en *talonpointen*.

Vroeger zag men op de winkel nog de *vierpot* met houtskool om de *lîkstokken* te warmen, en een koehoorn waarin de schoenmaker zijn inkt goot om hem dan met een *smoeterke* over de randen der vermaakte zolen te strijken.

De schoen in de maak.

Het eigenlijk maken van de schoe vangt aan wanneer de schoenmaker in één der houten weekkuipjes (waarin ook tabakspruimen en speeksel belanden) woelt, en er enige stukken halsleder bovenhaalt. Deze moeten dienen om conterfoors of boeduurs (contre-fort, bout-dur) te maken. Zij worden op model gesneden en aan de boorden afgeschalmd.

De binnenzolen worden bij middel van drie nagels op de leest vastgemaakt en vervolgens worden ze *gezet* en *gefassoneerd* naar de vorm van de leest en het soort van zooibevestiging.

Wij nemen de oudste wijze van zooibevestiging n.l. het randgenaaid werk. De andere vorm is het '*doorgenaaid*' werk of '*ingeregen*' werk, door de schoenmakers genoemd: '*ingereden*' werk.

In de binnenzool worden twee groeven gemaakt, zodat er op een breedte van 3/4 cm een berm ontstaat dicht bij de leestzoolboord. Dit vergemakkelijkt het naaien, dat volgenderwijs geschiedt. Met een eisen steekt men in de eerste groeve, om uit te komen in de tweede. Vervolgens komt de conterfoor tussen de voering van het *euverleâr* (bovenleder of schacht), ook *tize* (tige) genaamd. Nu kan het *oppinnen* beginnen. Het euverleâr wordt op de leest gezet, wordt vervolgens met de oppintang naar voren getrokken en met één nagel beves-

tigd op de leest. Vooraleer het eigenlijk oppinnen begint, moet men zien of alles *op pas* en zonder plooien ligt. De eerste nagels worden geplaatst aan weerzijden van den *top* en vervolgens aan beide kanten van den *terd*. Zit het euverleâr goed en rimpelloos gespannen, dan worden al de delen vastgezet.

Nu wordt de binnenzool nog genaaid. Aan het euverleâr bevestigt men een rand d. *i*. een bandje halsleder van 1.2 tot 1.5 cm breed. Deze rand is de verbinding van het euverleer met de zool (*onderleâr*).

Vooraleer het naaien begint wordt een *pekdraad* vervaardigd. Deze bestaat uit een hoeveelheid eenvoudig gesponnen hennepvezels, die op bepaalde lengte ontvezeld worden en zodanig tegen elkaar worden gelegd dat de *rispénden* (rispeleinden) zeer dun verlopen, teneinde gemakkelijker de *borstels* (zwijnsharen) te kunnen aanzetten. De draad wordt met pek bestreken, gedraaid en effen gestreken, en aan ieder rispénde wordt een straf zwijnshaar (borstel) vastgemaakt.

Het *hinnennaaien* is een lastig werk, en daarom gebruikt de schoenmaker steeds een *handleâr*, een soort handschoen zonder vingers, die het snijden van den draad verhindert.

Het eisen gaat in de eerste groeve, komt uit in de tweede, steekt dan door het euverleâr en de rand. De beide borstels van den draad gaan tegelijk door het gestoken gaatje: de eene aan de kant van de rand en de andere aan de kant van de binnenzool. De beide draden worden vervolgens dóór-en toegetrokken. Dit toetrekken is lastig en daarom windt men doorgaans het ene eind rond het handleer, het andere rond het handvat van een eisen om volle kracht te kunnen uitoefenen. De spreuk: ‘lastig om naaien’ is niet uit de lucht gegrepen, vermits deze bedrijvigheid drie kwartier duurt.

Om de rand te rechten wordt een *randafsteker* (randafritser) gebruikt, een eenvoudig gereedschap uit buks- boomhout.

Na het *op fatsoen snijden* van de rand, ziet men dat

deze hoger ligt dan de binnenzool. Deze holte moet geduwerd (opgevuld) worden en wel zodanig dat de *cambreure* (geleng; het halfvoetsgedeelte) stevig is en tegen een 'duw' kan, en het voorgedeelte het plooien van de schoen niet belemmert bij het gaan. Als *cambreure* (gelengstuk) gebruikt men een stevig stuk zoolleder en onder de voorvoet zacht schapenleder (bazaan). Na deze bewerking is de schoen reeds half af.

Boven dit alles komt de buitenzooi die in vochtige toestand gebracht is. Doch eer men ze op de schoen brengt, wordt ze op de *klopsteen* met de grote hamer geklopt totdat al de poriën dicht zijn. Met drie nagels zet men de zool vast op de schoen, waarna ze op fatsoen wordt gesneden. Nu komt het gewichtig ogenblik: er moet een groeve gesneden worden in de buitenzool. In die groeve zal de draad verdoken liggen. Van het juist snijden dezer groeve zal de regelmatigheid der buitenzoolsteken afhangen. Gedurende deze bewerking moeten alle leerlingen muisstil zitten. De behendige schoenmaker is tevreden wanneer de insnijding juist diep genoeg is, overal even ver van de boord verwijderd is en in goede schuine richting aangebracht. De groeve wordt met een *groefopensteker* geopend. Dit gereedschap gelijkt op een grote kromme nagel die in een handvat steekt.

Het stefaewerk of aftappen of met de steke naaien (al benamingen om het naaien der buitenzooi te beduiden) heeft tot doei de buitenzooi met de onderliggende rand te verbinden. Hiervoor gebruikt men zwarte, gele of rode gewassen draad en, voor de fijne schoenen, witte zijdedraad. Langs de rand liggen de steken bloot en op de buitenzooi iiggen ze gedoken in de groeve. Bij het naaien moet men zorgen dat al de steken op gelijke afstand en op gelijke hoogte toegetrokken worden. Onregelmatig naaisel noemt men: *in muziek genaaid*. Voor dit werk gebruikt men een speciaal eisen dat goed snijdt, en dat, om goed doorheen het harde leder te dringen, eerst door de schoenmaker door de haarbos wordt gewreven opdat het vettig zou worden.

Nu is de schoen *afgelapt* en moet alleen nog de groeve worden dichtgemaakt met lijm en over de ganse lengte met de *likstok* of *polissoir* worden *effengelikt*.

Vervolgens wordt de talon opgezet. In de hielpartij ligt de zool gebogen. Bij middel van een achteromrand (2 1/2 cm breed en schuin afgeschalmd, die op de zooikant van de hiel wordt vastgemaakt) wordt een effen vlak verkregen. Op dit grondvlak komen de *soeboe's* (sous-bouts) of onderstukken die met *talonpointen* op ongeveer 3/4 cm van de boord worden vastgenageld.

De *deklap* of achterlap, ook *bonboe* (bon-bout) genaamd, wordt afzonderlijk boven op de talon vastgezet, meestal met koperen nagels. Met de grote hamer wordt nu heel de talon stevig toegeklopt, terwijl de schoen met *de spanriem*, die van onder de voet van de schoenmaker over de schoen gespannen ligt, tegen de knieën gedrukt wordt. De schoenmakers hebben dan ook, ten gevolge van het danig kloppen, hard vel op de knieën gekregen.

Het *schroôn* (schrooien) is het effensnijden der lîksels (zoolboorden) en der talons. De achtergebleven sporen van het mes worden verwijderd met *rospen* (rasp), en de vezels, losgekomen bij het rospen, worden weggeschraapt met op model gesneden stukjes glas. Glasbreken op juiste vorm is een kunstje naast de vele andere van het schoenmakersambacht. Met een *vîlleke* (vijltje) wordt in een stuk glas een schaard gemaakt, en met één wrong, tussen duim en wijsvinger, wordt het uitgetekende stukje afgebroken naar willekeurig model, meestal in boogvorm.

Na het gladschrapen worden zoolvlak, talonvlak en liksel nog bewerkt met glaspapier. Eerst wanneer alles zuiver is, wordenal die delen ofwel gezwart ofwel gekleurd.

Het *afreân* (aftrekken, uitpoetsen) dient om het ganse ondervlak glanzend te maken, Men gebruikt daartoe was, dat bij middel van ijzers, 'vroeger gewarmd in de vuurpot, gelijkmatig verdeeld en ingebrand wordt.

Uit dit overzicht blijkt dat zeer veel vakwoorden uit de schoenmakerswereld van Franse oorsprong zijn. Deze namen werden veelal ongewijzigd in het Vlaams overgenomen om de goede reden dat de meeste ‘fijne’ schoenmakers af en toe naar Parijs gingen, van waar zij, met de geheimen van het ambacht, ook de Franse woordenschat naar Izegem overbrachten. Daar er geen specifiek Vlaamse schoenmakersvaktaal bestond, kregen deze woorden volle burgerrecht. Zo spreekt men van bijzegel, conterfoor, talon, ballon, roulette, cambreure, boeduurs, fassonneren, tigen, soeboes, bonboes.

Toen in 1907 de vakschool ontstond, deed zich weldra de nood aan een speciale vaktaal voelen. Lang duurde het eer de ingewortelde en vertrouwde benamingen tegen de stijve termen van de school werden geruild. Men begon stillekens aan te spreken van hakken, hielstijven, schacht enz... Deze vaktermen dringen zich nu in de gesproken taal op, terwijl het ingeworteld stielbewustzijn en de fierheid van de oude handwerkers te niet gaan.

J. GELDHOF

Een historisch spreekwoord.

Als er een zaak is, die nog niet geregeld is, en waarvan de beslissing aan een hogere overheid toekomt, hoorde men te Ardooie vroeger:

- Ja, 't is al goed en wel, *maar 't moet nog afkomen van Gent*. Leeft in die uitdrukking niet een verre herinnering aan de oude Raad van Vlaanderen, die te Gent gevestigd was tot aan het Frans Bewind? De Raad was alleszins bekend genoeg onder het volk, want ook te Ardooie waren er steeds zaken ‘halfweg’ in de Raad.

L. v. A.

Een vers van Mgr. Schram.

Mgr. Lodewijk Schram, geb. te Brugge 1847 en overleden als bisschop van Nesqually (Amerika) 1898, schreef op een sanctje voor Josephine Dilger meesteresse der Zondagschool van St.-Jacobs te Brugge, volgend vers:

> Josepha, als uw bede schiet
> Voor 't auter van het Godlijk Lam,
> Gedenkt u, die dit beeldje u biedt:
> Uw vriend in X^{o} Lodewijk Schram.

Gevonden als randnota bij de bijdrage over Mgr. Schram (Biekorf 1899, blz. 164) in het exemplaar van wijlen E.H.J. Dilger.

L. v. A.

Kleine kroniek van de Folklore. - *Nieuwe Boeken.*
Sprookje en volksboek

Geruime tijd reeks ontbrak een algemeen Vlaams sprookjesboek. Voor een Nederlandse uitgeverij bundelden Pol de Mont en Alfons de Cock in 1924 hun 'Wondervertelsels uit Vlaanderen' en lieten er in 1927 hun 'Vlaamse Volksvertelsels' op volgen. In diezelfde tijd gaf ook Victor de Meyere de eerste delen uit van de 'Vlaamsche Vertelschat' en eerst in 1935 was dit vierdelig werk volledig verschenen. Die belangrijke en zeldzaam geworden werken bevatten een uitgebreide reeks vertelling en, die door de onderscheiden auteurs zelf uit de volksmond werden opgenomen. Sindsdien werd geen enkele nieuwe verzameling Vlaamse volksvertelsels op de markt gebracht, de heruitgave van Witteryck's 'Oude Westvlaamsche Volksvertelsels' in 1946 uitgezonderd.

Slechts een vakkundige, die blindelings zijn weg in het doolhof van de Vlaamse sprookjes kan terugvinden, mocht de samenstelling van het Vlaamse Sprookjesboek ondernemen. MAURITS DE MEYER staat in binnen-en buitenland als de Vlaamse sprookjesspecialist bekend. Reeds voor 30 jaar publiceerde hij de catalogus van de Vlaamse sprookjes in de reeks catalogi, die te Helsinki door de internationale F.F.C. werden uitgegeven. In 1942 werd zijn bekroonde studie over de 'Vlaamsche Sprookjesthema's in het licht van de Germaansche en Romaansche cultuurstroomingen' door de Kon. VI. Academie voor Taal-en Letterkunde uitgegeven.

Die grote gemeenzaamheid met het Vlaamse sprookje ligt aan de basis van de pasverschenen bundel, die in een zeer verzorgde uitgave, in stevige linnenband en goed geïllustreerd als een gedroomd geschenk voor kleinen en groten de boekhandel bereikte.[1]

Honderd Vlaamse sprookjes werden door de samensteller uitgekozen en zowel bij de keuze van de teksten als bij de overzetting van streektaal naar algemeen beschaafd heeft hij goed werk geleverd.

(1) Het Vlaamse Sprookjesboek, samengesteld door Maurits De Meyer, tekstillustraties en bandontwerp van Ludgard De Meyer. N.V. Standaard-Boekhandel, Antwerpen, 1951, 343 bi-, 185 fr. gebonden. In samenwerking met de Utrechtse Uitgeverij De Haan die reeds vroeger Friese Volkssprookjes, de Sprookjes van Grimm en Andersen, en de Italiaanse Volkssprookjes uit de Pentamerone in goede uitgaven liet verschijnen.

Op enkele uitzonderingen na stelde hij de nieuwe verzameling samen met vroeger uitgegeven teksten, die buiten het bereik bleven van een wijdere lezerskring. Hij bundelde aldus de beste varianten van sprookjes uit alle delen van het Vlaamse land en verwerkte ze tot een volwaardig geheel. Zijn bundel biedt een verkleind spiegelbeeld van onze sprookjesschat, die zoals De Meyer het zelf schrijft, 'in verhouding tot het bevolkingsaantal en de uitgestrektheid van het land, veruit de rijkste is van geheel West-Europa.'

Door de geslaagde overzetting in het algemeen beschaafd, zijn de Vlaamse sprookjes uiteindelijk een aan te prijzen lectuur voor ouders en kinderen; de eersten zullen ze graag aan de kleinsten vertellen, de tweeden zullen ze met niet minder genoegen lezen en herlezen.

Een Leuvense dissertatie gold als het vertrekpunt van een langdurige en meestal ingewikkelde ontdekkingstocht door Dr Luc. Debaene ondernomen in het spoor van de bekende volksboekvorsers Van den Berg, Schotel, Boekenoogen en Van Heurck. Het lijvige boekdeel 'De Nederlandse Volksboeken'(1) brengt zoveel als definitef relaas van de wonderbare reis.

In Van Heurck's laatste en postuum uitgegeven 'Les Livres populaires Flamands', in 1931 te Antwerpen gedrukt, vond alles wat maar enigszins onder de benaming volksboek kon worden samengebracht een veilig onderkomen en een rustige beschrijving. Het boek is als een laatste parade van een kostbare verzameling. Debaene's werk is op geheel andere leest geschoeid. Als zijn grootste verdienste moet hem aangerekend worden dat hij voor het eerst de schijnbaar onoverzienbare stof heeft geschift, systematisch gecatalogeerd en overzichtelijk in een literair historisch essay heeft verwerkt.

Fonkelnieuw schijnt ons wel Debaene s formulering van het begrip prozaromans: het zijn '...fictieve wereldlijke verhalen, hoofdzakelijk in proza geschreven, deels gebaseerd op oude ridderwereld en -literatuur, deels behorend tot de laatmiddeleeuwse maatschappij, aanvankelijk vooral voor een burgerlijk publiek bestemd (en gedrukt), later geleidelijk meer en meer tot gezonken cultuurgoed vervallend.' Op het eerste zicht

(1) Dr Luc. Debaene - De Nederlandse Volksboeken. Ontstaan en geschiedenis van de Nederlandse prozaromans gedrukt tussen 1475 en 1340. Uitgeverij De Vlijt, Antwerpen, 1951.358 blz., ill, gen. 350 fr. geb. 395 fr.

een ietwat ingewikkelde formulering, in dewelke evenwel geen enkel woord te veel of ten onpas wordt gebruikt om dit veelomvattend gebied naar vaste normen af te bakenen.

Als beperking in de tijd achtte de schrijver het raadzaam slechts de boeken vóór 1541 gedrukt te behandelen, omdat na die datum een kentering in het genre te bespeuren valt. Dit vroegste tijdperk in de boekdrukkunst is tevens het best bekende en het biedt de speurder heel wat bibliografische wegwijzers.

In het eerste deel krijgt ieder prozaroman zijn bundel legitimatiepapieren. Dit deel, het aantrekkelijkste van dit breedopgezet werk, zal in da toekomst steeds opnieuw worden geraadpleegd en geciteerd. In totaal vormen 27 prozaromans, waarvan met zekerheid werd uitgemaakt dat ze vóór 1541 van de pers kwamen, de hoofdschotel van het werk. In een eerste bijlage worden vier verloren prozaromans beschreven, in een tweede bijlage volgen 25 prozaromans, die waarschijnlijk na 1540 zijn verschenen, en in een derde volgt de beknopte bibliografische behandeling van 44 andere volksboeken uit de incunabel-en postincunabelperioden. Die laatste bijlage levert hoofdzakelijk beschrijvingen van een reeks populaire geschriften, die niet tot de eigenlijke prozaromans behoren, maar die schijnbaar niet in een bibliografie over volksboeken mochten ontbreke.i. In totaal biedt dit werk een overzicht van 100 Nederlandse volksboeken.

De opsomming der tekstuitgaven spiegelt de onafgebroken belangstelling voor het genre. De interesse voor het volksboek blijkt duidelijk uit de kleine statistiek die we uit Debaene's gegevens hebben gedistilleerd. Van de eigenlijke prozaromans werden er 16 op 27 herdrukt; uit de reeks die waarschijnlijk na 1540 zijn verschenen werden er 4 op 25 herdrukt; van de overige volksboeken door Debaene bijgevoegd bestaan er 28 herdrukken op 44. Op 103 geciteerde volksboeken bestaan er 48 herdrukken, wat m.i. een hoog percentage uitmaakt.

Van de inhoud van ieder volksboek geeft Debaene een zakelijke en zelfs genummerde opsomming van de op elkaar volgende gebeurtenissen, zodat uit die bewerking van de stof een niet genoeg te waarderen motievenregister van de Nederlandse volksboeken is gegroeid. Voor zover de bronnen het hem mogelijk maakten, poogt de auteur de herkomst van ieder prozaroman op te helderen en er de eigenaardigheden van te ontleden. Die moeilijke taak besluit hij met de vermelding van de jongere edities uit de 16^{e} eeuw.

In het belangrijkste hoofdstuk van het tweede deel ontleedt Dr. Debaene de prozaroman als cultuur-historisch document, naar de bronnen, de vorm, de atmosfeer, en voegt hier ook een onderzoek aan toe van de rederijkersverzen, die sommige volksboeken opluisteren. Het onderzoek van de bronnen komt vooral de volkskunde ten goede. Hierin zijn de aanknopingspunten met het sprookje bijzonder talrijk en Debaene verwijst zelf naar de mogelijkheid om aan de hand van zijn motievenregister een uitvoerige studie over de verwantschap sprookje volksboek te ondernemen.

Bijzondere vermelding verdient de illustratie, die Debaene's werk overvloedig versiert. In de mate van het mogelijke trachtte de auteur de oudste titelbladzijde der oudste uitgave te reproduceren. Als dit onuitvoerbaar bleek, vindt men de weergave van een jongere druk of een andere bladzijde.

Dit prachtwerk mag voortaan als ‘onmisbaar werkinstrument voor alle literatuur-historici, bibliografen en volkskundigen’, worden aangezien en het zal daarenboven bij vele andere belangstellenden gemakkelijk zijn weg vinden.

H. STALPAERT.

Westvlaamse zanten
(*Vervolg van blz.* 94)

BOOTHAMEREN. In volgende zegswijze te Knokke: ‘De lucht zit geboothamerd, 't gaat vleisteerten regenen!’ Een lucht met regenwolken in plekken, gelijk de kloppen van de boothamer op de snee van de pekke, voorspelt stortregen. (Zie ook De Bo).

SLEKKE. Kinderspel te Knokke: Er wordt een spiraal (*de slekke*) op de grond getekend, door dwarsschreven in ‘kotjes’ onderverdeeld. De meisjes springen op één been over de schreven eerst kotje voor kotje tot in dm ‘hemel’ (het laatste kotje in 't midden) en dan terug. Dan merken zij op de ene of andere manier een kotje (elk het zijne) waar zij een volgende keer mogen rusten. De andere spelers moeten er over springen. Wie mist door op een schreve te trappen moet uitscheiden.

BOEREDOCHI ERTJES, zo hoerde ik eens schertsend te Westkapelle de *paaschcblommetjes* (madeliefjes) noemen.

ROSSEKOT. Gehoord te Lissewege van een vader tot zijn jongen om hem te bedreigen: ‘Past ip. 'k gaan jen aan 't rossekot leggen’. Iemand aan 't rossekot leggen, betekent iemand zwaren arbeid doen verrichten.

SMOELEMENT (Knokke en elders) evenals *muilement*. Afleidingen van smoel en muile in de geestige tale.

GEDRAAISEL (Dudzele, Westkapelle, Heist) in ‘een aardig gedraaisel’ voor: een eigenaardige vrouwe of kind.

DUIM. Te Dudzele in ‘op zijn duim zitten’: betekent geen stoel hebben om op te zitten. B.v. wanneer er bij 't aanschuiven aan tafel een stoel ontbreekt, zegt men: ‘Zet jen ip jen duum.’

STOEL. Iemand die binnenkomt wordt uitgenodigd om te gaan zitten, en bij 't vier bij te schuiven door volgende zegswijze: ‘Pakt een stoel en hang je boven 't vier’, dwz. hang de stoel aan den haak boven 't heerdvier. Althans zo hoorden wij het hier en daar nog in onze kinderjaren (Dudzele, Lissewege).

FIJSTER. Te Dudzele en Westkapelle in: ‘een koude fijster’. Is iemand die kouwelijk is.

REBBE. Ergens in Westvl. moet de oude lokroep tot de konijnen ‘rebbe, rebbe’ nog gebruikt worden, 't Loont de moeite dit eens te onderzoeken. Vergelijken wij daarmee het Eng. rabbitt (konijn) en het Luikerwaals *robète* dat eveneens konijn betekent. Ik herinner mij vaag in mijn kinderjaren eens ‘robbe’ gehoord te hebben, maar waar? Schijnt mij allemaal terug te gaan tot de naam Robrecht. Heette het konijn misschien zo in oude dierensprookjes?

SLAVENTERARE (Knokke). Geestige vervorming van slenterare.

KLABIJSTEREN (Knokke), metathesis van plakijsteren (beklijsteren, bekladden).

DEEFELEN (Knokke), kneeuwelen, langzaam en lusteloos eten. Een deefelare is een kneeuwelare. Eigenlijk is deefelen: deeg of moes maken, smoeselen.

BURKEL. Een burkel is te Knokke en te Westkapelle een grote, zware man: ‘Een zwaren burkel’.

BLOMZAK STURTEN. Een jongensspel te Knokke. De jongen die er aan is moet voorover gebogen staan, zijn handen op

zijn knieën steunend. De anderen springen wijdbeende over hem in de richting van voor naar achter. Daarbij stuiken ze met hun achterste tegen het zijne om hem op zijn gat te doen vallen. Valt hij, dan blijft hij er aan; zo niet, hij wordt vervangen.

(*'t Vervolgt*).

JOZEF DE LANGHE

Mengelmaren

De Jacobijn Goudeseune en de H. Bloedommegang. 1796.

In 1795, onder de Franse Conventie, ging de processie van het H. Bloed - zoals ook de H. Sacramentsprocessie - nog uit zonder stoornis. Alleen de deelnemers waren op de helft gevallen, men droeg de 'kleine rijve', slechts vier leden van de Confrerie waren aanwezig, doch de municipaliteit met de maire, apotheker Ryeland, ging er in mede.

In October van hetzelfde jaar gingen kwaadwilligen aan het werk: op een morgen vond men de Ecce Homo van S. Salvators terug onder de vrijheidsboom op de Markt; Sint-Jan Nepomucenus was van de brug in het water geworpen. De municipaliieit liet alles herstellen en loofde een beloning uit voor degene die de daders zou aanbrengen.

Voor de eerste maal ging op Zondag 1 Mei 1796 de processie niet meer uit. De tijd van het Directoire was aangebroken. De mensen deden in groten getale den ommegang, stil en elk op zijn eigen, en kwamen dan knielen op den Burg vóór de kapel en op den trap. En, volgens burgemeester Coppieters, was er ook binnen in de kapel, evenals in de Sint-Donaaskerk, grote toeloop. En 't is dan dat de Brugse Jacobijn, Francois Goudeseune, opgetreden is.

Kan. Carton schreef in 1860 in zijn nota's op het leven van Van Roo, bl. 78, dat pelotons Franse soldaten de gelovigen beletten daar te knielen. Een ooggetuige, Joseph van Huerne, tekende echter in zijn almanak het volgende aan:

'Mei 1 [1796], H. Bloeddag. Geen processie. Goudeseune municipael belet t' volck te knielen al buijten voor de H. Bloed Capelle op den trap, en den Commandant van Brugge Keller die weigert hem hulpe van soldaten om dat te beletten.'

Goudeseune was een onstuimig Jacobijn. Reeds in 1793, vóór de komst van de Fransen, onderhield hij briefwisseling met Franse officieren.

Het is niet te Brugge alleen dat de al te ijverige plaatselijke Jacobijnen door de Franse militaire overheid in toom gehouden werden.

A.V.

Toverij.

Tante Louise en tante Tiele, twee oude jongedochters, boerden vroeger tijd op een schoon doeningske. 't Boerderijtje is later in de vaart gevallen. Op een achternoen kwam een schooier aan de deur kloppen. ‘De boerinne is niet thuis!’ riep tante Louise om hem kwijt te spelen en niet te moeten geven. De schooier, voordat hij wegging, toonde zijn twee armen: ‘Kijk, zei hij, ze zijn g'heel vermassacreerd van de vlooien, da's van in de vreemde landen’.

Achter een paar dagen was g'heel 't huis vol met vlooien. De schooier, die een toverare was, had die gezonden. ‘Je kost ze met een vuilblek opscheppen’, zei tante Louise altijd. Om van de plaag af te zijn, lieten de tanten een mis lezen bij de ‘Gertrudenunnen’ op de Garenmarkt te Brugge, waar er gediend werd tegen alle soorten ongedierte. Daarmee was 't gedaan.

‘Dat is waar gebeurd’, zei moeder, die 't vertellement overtijd nog een keer oprakelde. Want de tan ten zijn al lange dood, ‘z'hadden daarvoor niet gelogen, al is 't dat ze wel een beetje met de grote schippe schepten.’ Dudzele.

A.M.

Nog over gulden sporen te Kortrijk.

In het vorig nummer blz. 95 96, lees ik dat ‘een echte gulden spoor’ uit de kapel van Groeninge in 1840 gestolen werd.

Ik ben zo vrij de aandacht te trekken op een ander exemplaar uit de vroegere verzameling Frans Claes (Museum ‘Gulden Spoor’, weleer in de Sint Vincentiusstraat te Antwerpen) die men als volgt vermeld vindt in de cataloog onder Nr 852:

‘Beau petit éperon Francais en bronze doré: petite pointe quadrangulaire gravée de rinceaux; branches recourbées. Trouvé à Groeninghe sur le champ de bataille de 1302 (en même temps que le casque d'archer N°814 et le goedendag N° 835)’.

Gereproduceerd in de cataloog der openbare verkoping in 1933 (Experts: Eug. Van Herck & Fils et Ph. R. Duprez, Lede),

A. VERBOUWE. Jette.

Met deze belangwekkende mededeling betreden we het gebied van gulden sporen die bij opgravingen in de vorige eeuw, en vooral omstreeks 1900, op het Groeningeveld gevonden werden.

De gestolen gulden spoor van 1840 is wel een ‘laatste gulden spoor’ in die zin, dat Conscience en Van de Putte ze beschouwden als een te Kortrijk gebleven exemplaar uit de

trofee der 700 vergulde sporen die, volgens de overlevering, in 1382 door de Franse koning weggenomen werd.

De cataloog van de Collectie Frans Claes vermeldt geen datum van opgraving. Werd deze gulden spoor in 1933 door een openbaar Museum aangekocht? en waar berust ze nu? en mag ze archeologisch als een spoor uit de vroege 14 eeuw beschouwd worden? Dat ware een onderzoek waard.

De ijverige Theodoor Sevens, ziel en bezieler van het Comiteit van Groeninge, volgde in April 1901 het graafwerk uitgevoerd tussen Plein en Groeningelaan, voor de aanleg van 'Groeningeveld'. Hij verkende daarbij de bedding van de sinds lang gedempte Sint-Jansbeek en had het geluk er enkele stukken van hoefijzers en een spoor te zien bovenhalen. De spoor beschreef hij als volgt: totale lengte 21 cm; lengte van de stift 13 cm; het raadje en een der armen van de vork zijn verdwenen, de overblijvende arm is plat en een weinig afgebrokkeld. En hij noteerde verder: 'Met een vergrootglas ontdekt men in den roest geelachtige stipjes en streepjes, op verguldsel trekkende.' Na vergelijking met afgebeelde sporen bij Viollet-le-Duc en met de beschrijving van exemplaren uit het Museum der Hallepoort te Brussel, besloot Sevens: 'De gevonden spoor kan van eenen Franschen ridder zijn.' (De Kouter, maandschrift, blz. 166; 175 176; 342: Mei 1901). Baron de Maere d'Aertrycke, die Sevens met raad en daad ter zijde stond, zond een verslag over de opgravingen naar Baron de Loë (opgenomen in Annales de la Société d'Archéologie de Bruxelles XVI, 1902, 34-37).

Sevens schonk zijn vondsten aan het Oudheidkundig Museum (ingericht in de nu vernielde Oude Halle) van Kortrijk. Vóór 1940 lag de spoor in een van de vitrines met de vermelding van de opgraving in 1901. Of zij uit de bombardementen van 1943-44 gered is. weet ik niet. Een afbeelding van deze spoor vindt men in het pas verschenen werk van Dr Th. Luykx, Het grafelijk geslacht Damoierre, pl. XXVIII (Leuven 1952).

De Catalogus van de Historische Tentoonstelling van 13-27 Aug. 1902 vermeldt deze opgegraven spoor niet. Was zij er toch te zien? We vinden er alleen vermeld (nummers 1314 en 1316): een spoor uit de 17^{e} eeuw gevonden inde stadsgracht bij de Steenpoort en een paar ijzeren sporen van omstreeks 1600.

A.V.

De steenweg van Deinze op Kortrijk.

Over de bouw van deze steenweg in 1716-1719 heeft onze medewerker G.P. Baert alhier (1950, 193-200) een korte historische schets geschreven. Zijn onderwerp heeft hij verder uitgewerkt en uitgegeven in Bijdragen tot de Geschiedenis der Stad Deinze, XVIII, 1951, 135-186; met platen. Het is een

echte en beste monographie geworden over een van onze Vlaamse steenwegen uit de grote eeuw van de wegenbouw.

Oude Schilderkunst te Brugge.

Van de geprezen gids en inleiding tot de voornaamste schilderijen van de Brugse musea door J. DoCHY (De Schilderkunst te Brugge; zie Biek. 1947, 165), werd een Franse bewerking bezorgd door *J. Steinmetz*: *Bruges et ses plus beaux tableaux*. *Guide du visiteur*. De uitgave munt uit door keurige druk, prachtige illustratie en door een paar practische bijvoegsels: een wegwijzer voor de kunstlievende bezoekers en een chronologisch repertorium op de schilders.

- Uitgave Desclée de Brouwer, 1952. 114 blz. met 9 buitentekstplaten. Fr. 60.

V.

Zantekoorn.

- We gaan toch nooit onze pulle moeten koud drinken, zeker? vraagt men zich af, te Brugge, als men vreest zijn doel niet te bereiken.

- Van geld met gatjes in, zegt men te Koolkerke: ‘'t en deugt niet vele meer, de miter zit er in.’

A.M.

Het graf van Caesar Gezelle te Moorsele.

De Davidsfonds-afdeling te Moorsele bereidt een herdenking van Caesar Gezelle, neef en biograaf van Guido, in 1939 aldaar overleden en begraven. Op Zaterdag 3 Mei werd zijn stoffelijk overschot in alle stilte ontgraven en in een blijvende concessie overgebracht. Het grafkruis werd vernieuwd en een jonge treurberk op het graf geplant. In een weemoedig gedicht van 1902 sprak de jonge priester vragend tot de ‘Treurberk’:

> Zo droome ik... en uit vriendenhand
> zult eenmaal op mijn graf geplant
> gij, grijze berk, ook treuren;
> zal worden met uw blaân bedekt
> mijn grafstede, en uw lied verwekt.
> En zal 't met mij gebeuren?...

Op deze vraag hebben zijn vereerders nu in liefdevolle gedachtenis en metterdaad een antwoord gegeven.

De herdenking is vastgesteld op 21 September e. k.

B.

[Nummer 6]

Wat Brugge gaf, kreeg en leed voor Vlaanderens vrijmaking in 1302

In 1302 heeft de stad Brugge de hoofdrol gespeeld in de bevrijding van het graafschap Vlaanderen, dat sedert Mei 1300 bij de Franse kroon was gevoegd.

Koning Filips de Schone was met zijn leger Vlaanderen binnengevallen rond het midden van Juni 1297. Hij veroverde Rijsel en Kortrijk. Op 18 September kwam de Brugse magistraat te Ingelmunster haar stad aan de koning overgeven. Ze werd dan ook terstond door de Fransen bezet.

Door zijn wanbeheer had Gwijde van Dampierre het verkorven zowel bij de rijke patriciërs, die zich niet tegen de Fransen wilden verdedigen, als bij de ambachtslieden, die de bezetting van Brugge met onverschilligheid aanzagen.

Brugge bleef door de Fransen bezet van 19 September 1297 tot 18 Mei 1302 (Brugse Metten).

De Franse gouverneur ChStillon, die niets deed om de tegenstellingen tussen Leliaards en ambachtslieden te verzachten, hield zich uitsluitend op met de Leliaards. Deze voelden zich nu almachtig en misbruikten hun

macht om de kleine mensen nog meer uit te buiten.

In Mei en Juni 1301 bezocht koning Filips de Schone, samen met de koningin van Frankrijk, zijn nieuw kroondomein Vlaanderen. Hij verbleef te Brugge van 29 Mei tot 4 Juni en werd er door de Leliaards met buitengewone luister en praal ontvangen. Het kleine volk hield zich koel, want de magistraat had op doodstraf verboden enige gunst aan de koning te vragen.

Wanneer nu, na het vertrek van de koning, de patriciërs niet alleen de officiële onkosten van de ontvangst door de stadskas wilden laten afdragen, maar ook hun persoonlijke uitgaven voor prachtgewaden die de bewondering van de Franse bezoekers hadden gaande gemaakt, verwekte een onbekende wever, Pieter de Coning, een opstand onder het Brugse volk. Châtillon kwam de stad onderwerpen en strafte ze met het verlies van haar voorrechten en het afbreken van haar vestingen. Hij liet een versterkt kasteel bouwen bij het Minnewater, om Brugge in bedwang te houden. 468 Brugse gijzelaars, zowel toekomstige Leliaards als toekomstige Klauwaards, werden naar Doornik gezonden.

Pieter de Coning, die naar Zeeland gevlucht was, kwam in Januari 1302 naar Brugge terug. De schepenen durfden hem niet aanhouden. De Brugse magistraat was bij het Parlement te Parijs in beroep gegaan tegen de straf door Châtillon aan de stad opgelegd. Het beroep werd in Februari 1302 afgewezen. Bij het vernemen van dit nieuws trok Pieter de Coning naar de vestingen en naar het nieuw kasteel aan het Minnewater, waar de werklieden verjaagd werden. Het gemeen maakte zich meester van de stad, waar de schepenen en de Leliaards op de vlucht sloegen.

Ook te Gent brak een opstand los. Maar toen Pieter de Coning met een Brugse troepenmacht vóór Gent verscheen, waren de Leliaards er opnieuw meester geworden. Alles scheen verloren voor de opstandelingen. Pieter keerde naar Brugge terug en werd er door het volk van verraad beschuldigd. Hij kon naar Zeeland vluchten.

De volgende dag, 14 Mei, verscheen Châtillon met een sterke troepenmacht voor de poorten van Brugge. Hij stond aan de magistraat toe dat de opstandelingen de stad mochten verlaten vóór zijn intrede. Op 16 Mei vertrokken dan ook talrijke ambachtslieden in ballingschap naar Damme en omgeving.

Châtillon kwam met zijn troepen te Brugge binnen op 17 Mei 's namiddags. De in de stad gebleven ambachtslieden vreesden dat Brugge vreeselijk zou gestraft worden. Zij riepen de bannelingen terug. In de vroege morgen van 18 Mei werden de Fransen en de Leliaards door de opstandelingen overvallen onder het geroep van ‘scilt ende vrient’. Een 120 werden vermoord en een honderdtal gevangen genomen. Deze laatsten moesten later een zware losprijs betalen. Nu kon er geen vrede meer gesloten worden tussen de Franse koning en de stad Brugge. Het werd een strijd op leven en dood om de Fransen en hun aanhang buiten Vlaanderen te jagen. En vanuit Brugge verspreidde zich deze fransvijandige nationale beweging geheel Vlaanderen door. Aan de andere zijde zou Filips de Schone de overval op zijn ridders nooit kunnen vergeven.

Brugge heeft niets ontzien om de Fransen buiten het graafschap te verdrijven.

Op 11 Juli 1302 vormde de Brugse militie, een 2440 man sterk, de rechterflank van het Vlaamse front te Kortrijk. De Bruggelingen alleen weken niet achteruit en konden dan ook als eersten over de Grote Beek komen om de vijandelijke ruiters in de rug te bedreigen, waardoor de Franse Ridders, in wilde paniek, op de vlucht sloegen.

In de slag bij Zierikzee (10 Augustus 1304) leverde Brugge het grootste contingent, namelijk 80 schepen en een 2000 man.

Ook op het zuiderfront waren de Bruggelingen zeer talrijk vertegenwoordigd. In de slag bij de Pevelenberg (18 Augustus 1304) waren het de Brugse milities die, bij de schitterende eindaanval, het hoofdbestanddeel

van de oprukkende Vlamingen vormden, de Fransen overal op de vlucht dreven, en tot bij de tent van de koning doordrongen.[1]

Van de vijf grote steden van Vlaanderen heeft Brugge alleen de grootste financiële last afgedragen van de bevrijding van het graafschap. De talrijke Brugse rekeningen over de veldtocht van 1302 zijn er het slaande bewijs van. De stad betaalde het onderhoud van de prinsen en van hun gevolg, de hotelkosten, de bevoorrading. Ze leverde tenten, paarden, paardentuig, wapens, lakens en bont voor Willem van Gulik en zijn gevolg. Ze betaalden nog de soldij van de ridders, die vrijwillig of als huurlingen medestreden met de Vlamingen, alsook deze van de troepen die gedurende de winter van 1302-1303 de grensvestingen bezet hielden, en daarenboven nog de kosten van de verdediging van het Zwin tegen een gebeurlijke aanval van de Franse vloot.[2]

De Brugse stadsrekening over het jaar 1302[3] loopt over negen maanden (Mei 1302-Februari 1303).

De inkomsten, waarin begrepen zijn 84.535 lb. buitengewone ontvangsten, namelijk de opbrengst van het verbeurde goed van de Leliaards: 41.030 lb., en het losgeld van de Fransen en de Leliaards die bij de Brugse Metten werden gevangen genomen: 43.505 lb.

(1) J.F. Verbruggen. De slag bij Kortrijk, 11 Juli 1302, in 'Het Leger - De Natie'. III, 1948, nr. 8, Augustus, blz. 17-22. - Dezelfde. De slag bij de Pevelenberg, 18 Augustus 1304, in Bijdragen voor de Geschiedenis der Nederlanden. VI, 1952, blz. 171 en 190-194. - J. Sabbe. De vijandelijkheden tussen de Avesnes en de Dampierres in Zeeland, Holland en Utrecht van 1303 tot 1305, in Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent. 1951, blz. 279-280. - J. Verbruggen. De Slag der Gulden Sporen. Antwerpen, 1952.

(2) Al deze rekeningen staan afgedrukt bij L. Gilliodts van Severen. Inventaire des Archives de la Ville de Bruges, I, nrs.. 156-164, 166-169, 171-177, 180, 181, 185 en 190.

(3) J. Colens. Le compte communal de Bruges de 1302, in Annales de la Soc. d'Emulation de Bruges, XXXV, 1885.

Het totaal van de ontvangsten bedraagt 115.546 lb., waarin de gewone ontvangsten van de stad slechts voor 13.437 lb. tussenkomen.

Het totaal van de uitgavan bedraagt de aanzienlijke som van 133.932 lb. Het hoofdstuk van de gewone uitgaven van de stad beloopt enkel tot 30.548 lb. Voor de prinsen en hun gevolg betaalde Brugge 42.119 lb., voor de vreemde ridders 42.793 1b, samen 84.912 lb.; terwijl de krijgstochten van de stedelijke militie naar Winendale, Cassel, Kortrijk, Douai, Pont-à-Raches en Greveningen slechts 12.1 14 lb. gekost hebben.

De stadsrekening van 1302 sluit met een tekort van 18,416 lb., waarbij nog 15.254 lb. dienen gevoegd, die door de stad werden ontleend. Daardoor stijgt het tekort tot 33.670 lb.

De speciale rekening van de krijgskosten voor 1302-1303 loopt over één jaar (Augustus-Augustus) en sluit met een nog groter tekort, namelijk 81.592 ib.(ontvangsten: 13.184 lb.; uitgaven: 94.177 lb.).[1].

De krijgskosten voor deze vijftien maanden (Mei 1302 Augustus 1303) brachten aan de stad een schuldenlast van 115.263 1b.

Vergelijken wij daarbij de stadsrekening over het jaar 1293, een vredesjaar, die liep over veertien maanden, dus bijna evenveel maanden als de twee rekeningen van 1302 en 1303 samen: de uitgaven beliepen toen 68.114 lb., en er bleef een boni van 2.620 lb.[2]

De veldtocht van 1302 veroorzaakte grote nood bij de meeste ambachtslieden, vooral bij deze uit de weef nijverheid, die de talrijkste en tevens de armste waren. Zij immers moesten leven van de uitvoer van Vlaamse lakens, en gedurende da veldtocht lag deze uitvoer stil.

Hun militaire prestaties werden ten andere niet vergoed. In de stadsrekening van 1302 zien wij dat alleen de boogschutters (selfscotters) een dagelijkse soldij ont-

(1) Gilliodts. Inventaire. I, nr. 190, blz. 165-189.
(2) Onuitgegeven rekening op het Brugse Stadsarchief.

vingen[1], terwijl de ambachten alleen de kosten van hun vervoer (wagens, paarden en voerlieden) vergoed werden.[2] Het is dan ook niet te verwonderen dat deze arme lieden, door de nood gedwongan, plunderden waar zij konden.[3]

De stadsmagistraat zag zich verplicht aan de armste ambachten geld te lenen om hun nood te lenigen, namelijk 1500 1b. aan de wevers, 1100 1b. aan de volders en 620 lb. aan de scheerders. De wevers ontvingen daarenboven nog *in lening* 433 lb. 'omme de cost van haren serianten int here te Cassele ende te Curtrike.'[4] Dit gebeurde waarschijnlijk in Augustus 1302, na de plunderingen in het leger. Men bedenke hierbij dat slechts weinig Brugse *poorters* aan de Gulden Sporenslag hadden deelgenomen.[5]

Met de betaling van de 'frocken' of uniformen van de ambachtslieden was het niet beter gesteld. Wij weten dat de eerste opstand verwekt door Pieter de Coning in het begin van Juni 1301, na het bezoek van de Franse koning te Brugge, ontstond naar aanleiding van de betaling door de stadskas van de feestgewaden gedragen door de patriciërs bij de ontvangst van Filips de Schone. De ambachtslieden, die voor deze omstandigheid ook nieuwe 'frocken' hadden besteld, wilden deze insgelijks betaald zien door de stadskas. De patriciërs en de schepenen beweerden dat de ambachten

(1) J. Colens. a.w. blz. 157, 161-163 en 167.
(2) Ibidem, blz. 157-159, 163 166, 167-169.
(3) [Augustus 1302]. 'Et ideo Johannes (graaf Jan van Namen), videns in exercitu suo muitos esse de communitate discolos et tediosos, et quos rapere, tam ab amicis, quam ab inimicis *inopia coëgit*, ante tempus per conventionem prefixum communitates ad propria remisit, retinens secum milites et armigeros, et aliquos de majoribus villarum sibi fideles. Fuit enim certificatus per exploratores. quod rex exercitum competentem ante dictum tempus non poterat congregare.' Annales Gandenses (1296-1310), blz. 37,(ed. hunck-Brentano, Parijs 1896)
(4) Colens. a.w. blz. 191-192 en 160.
(5) J. Verbruggen. De Slag der Gulden Sporen, blz. 205-210.

deze nieuwe ‘frocken’ moesten betalen met hun eigen inkomsten.(1)

Voor de krijgstochten van 1302 gold dezelfde regeling, wat de uniformen van de ambachtslieden betrof. De stad bestelde grote hoeveelheden laken voor de ‘frocken’ van de boogschutters (voor een 1150 lb.), alsook kleinere hoeveelheden voor de uniformen van de Tempeliers (voor een 70 lb.) en van de Oostheren (voor een 67 lb.).(2)

Onder de ambachten waren de volders bevoorrecht, waarschijnlijk omdat de burgemeester van den courpse, Jan Heems, een volder was. Zij ontvingen voor 141 lb. laken ‘ter Vulres ende te Jan Heems boef.’ Aan het ambacht van de wevers werden alleen 9 lakens *geleend* ter waarde van een 87 lb.(3)

En nochtans stond aan het hoofd van de stad een nieuwe magistraat, bestaande uit patriciërs en ambachtslieden, maar waarin deze laatsten schijnen in de meerderheid te zijn. Deze magistraat heeft geen kosten gespaard om de prinsen en de vreemde ridders, die mede streden tegen Filips de Schone, vorstelijk te betalen.

Het komt ons vreemd voor dat dezelfde schepenen niets ondernamen ten bate van de ambachtslieden door wiens tussenkomst zij het bestuur van de stad in handen gekregen hadden en die het hoofdbestanddeel vormden van de Brugse militie.

(1) ‘Postquam autem rex profectus est in Winendale,... scabini et majores Brugenses volentes, quod exenia facta regi et ornamenta vestium, que sibi pro occurrendo regi paraverant, de assisia solverentur, et quod collobia vel indumenta communitatis solverentur ab ipsorum de cornmunitate propriis bonis. adhuc gravius communitatem irritarunt; unde facta est commotio magna et dissensio in villa, cujus commotionis magne origo dicitur fuisse quidam textor, nomine Petrus, cognomine Rex, cum aliquibus sibi adherentibus.’ Annales Gandenses, blz. 14

(2) Colens. a.w., 'blz. 154 en 188-191.

(3) Ibidem, blz. 189 en 183. Dat Jan Heems een volder was, blijkt uit de Annales Gandenses, blz. 98 (jaar 1309).

Werd Brugge beloond voor de diensten die het aan het graafschap en aan de grafelijke dynastie bewezen heeft?

Reeds op 1 Augustus 1302, drie weken na de zege op de Groeningekouter, gaf graaf Jan van Namen, een van de zonen van de gevangen graaf Gwijde van Dampierre die voorlopig het bestuur over het graafschap Vlaanderen waarnam, een charter aan de stad Brugge, dat grote voorrechten verleende aan het gemeen. Het eerste punt bepaalde dat de grondcijns 'nemmermeer' mocht verhoogd of verduurd worden, zelfs niet wanneer de huizen die op de cijnsgrond opgetrokken waren, verbeterd of nieuw gebouwd werden. Het tweede punt liet toe aan al de inwoners van Brugge handel te drijven in alle koopwaren. Vroeger was de handel het uitsluitend voorrecht van de patriciërs. Het derde punt gaf 'eeuwelik' aan de Bruggelingen vrijdom van tol in geheel Vlaanderen.(1)

Op 30 October gaf Jan van Namen een nieuw voorrecht 'omme die groote dueghet ende ghetrowichede, ende die goede jonst ende dienst die scepenen, raedt ende die ghemeente van der stede van Brugghe hebben ghetoghet ende ghedaen jeghens ons ende jeghen die onze, in die orloghe dat wie hebben onderstaen met hemleden ieghen den Coninck van Vranckerike ende ieghen die zyne, omme; te ghecrighene onsen here, onsen vader, haren rechten landshere (graaf Gwijde van Dampierre in Frankrijk gevangen gehouden), ende omme die vriheden vander voorseider stede ende van al den lande van Vlaendren te behoudene, ende voort zullen doen...' De Brugse schepenen ontvingen het voorrecht 'van nu ewelike voerwaerd' de schepenen te benoemen in de kleine steden die van Brugge afhingen. Dit was vroeger het voorrecht van de landsheer.(2)

(1) L. Gilliodts van Severen. Coutume de la Ville de Bruges. I, blz. 279-281.(Brussel, 1874).
(2) Warnkoenig-Gheldolf. Histoire de la Ville de Bruges et du Pays du Franc, blz. 313.(Brussel, 1851).

Op 25 October 1303 schonk graaf Filips van Thiette, een andere zoon van Gwijde van Dampierre, het ambacht van Sijsele aan de stad Brugge. Dit ambacht, dat zich rond de stad uitstrekte, was verbeurd omdat de heer van Sijsele een van de grootste Leliaards was.(1)

Eindelijk, op 4 November 1304, kreeg Brugge van dezelfde Filips van Thiette, een nieuwe keure, die deze van 1281 moest vervangen. Brugge werd nu bijna volledig onafhankelijk van de graaf van Vlaanderen en werd een staat in de staat. Aan het slot van de keure wordt vermeld dat ze aan de Brugse gemeente wordt gegeven 'in remuneraciën ende teer eweliker ghedincnessen van den ghetrouweliken dienst dies sie sonder lancst ende specialecst ten socourse van den bloede van Vlaenderen hebben ghepynt ende scaerplicst onderstaen.'(2)

Na het verdrag van Athis-sur Orge (Juni 1305), heeft Brugge ook het zwaarst moeten boeten voor de vrijmaking van Vlaanderen.

De Koning kon de stad nooit vergeven dat zijn ridders er op 18 Mei 1302 door het volk overvallen werden en ten dele vermoord. Dit was zware majesteitsschennis.

Brugge moest, evenals de andere grote Vlaamse steden, haar vestingen slopen en medebetalen in de zware boeten door het verdrag van Athis opgelegd. Maar ze kreeg daarenboven nog een speciale straf tot

(1) L. Gilliodts van Severen. Coutumes des Petites Villes du Quartier de Bruges, V, blz. 35 36.(Brussel, 1892).

(2) L. Gilliodts, Coutume de Bruges, 1, blz. 286-323. Ook de stad Kortrijk werd door Filips van Tiedi niet vergeten, niet om hetgeen ze deed voor de bevrijding van het graafschap, maar om reden van de grote vernielingen aldaar door de Fransen aangericht in Juli 1302 '...en récompensation des grans griefs et damages que il ont recheu en leur parsonnes et biens, en l'occoison de le werre que li roys de France a piecha meu et maintenu encontre no treschier segneur et père et lès nous...' Op 20 October 1303 kreeg Kortrijk een vrije jaarmarkt, te houden in September. Maar de vijf grote steden 'et espécialment chil de Bruges' waren niet verplicht er hun koopwaren heen te voeren. Afgedrukt in 'La Flandre', XI, 1880, blz. 204.

uitboeting van de Brugse Metten: ze moest drie duizend inwoners ter bedevaart zenden, waaronder duizend over zee, 't is te zeggen naar het Heilig Land.[1] Brugge weigerde deze bepaling te aanvaarden. Nadat in 1309 Filips de Schone zekere verzachtingen had gebracht aan het verdrag van Athis, mochten de vier andere grote steden opnieuw hun vestingen optrekken. Alleen Brugge werd van deze gunst uitgesloten. Het mocht eindelijk de 3000 pelgrims afkopen voor de aanzienlijke som van 300.000 lb.[2]

De kosten van de bevrijding van Vlaanderen in 1302-1303, alsook de zware lasten aan de stad opgelegd door het vredeverdrag van Athis, brachten Brugge tot het bankroet. De stad moest leningen aangaan om haar kosten te kunnen betalen, ze kreeg echter geen krediet meer. Wanneer ze toch een kleine lening aanging bij de Italiaanse bankiers, moesten iedermaal, nevens de schepenen, een groot aantal solvente burgers zich borg stellen voor de terugbetaling van de ontleende som.

Zo vinden wij dat Jan Breydel op 14 December 1328, samen met 315 andere Brugse burgers, borg staat voor de terugbetaling van een lening van 20.000 lb. aangegaan bij het bankhuis der Peruzzi. En op 3 Mei 1331 moest Pieter de Coning met 163 andere Brugse burgers borg staan voor de terugbetaling van een lening van 8.000 lb. aan de Peruzzi.[3]

[3]

(1) E-Gailliard. Glossaire flamand, (op de Inventaire van Gilliodts) blz. 660, s.v. trekken over zee.

(2) Over de uitvoering van het verdrag van Athis, zie H. van Werveke. Les charges financières du traité d'Athis (1305), in Revue du Nord, XXXII, 1950, blz. 81-93.

(3) Gilliodts. Inventaire. I, Charter nr. 323, blz. 389. Het zegel van Jan Breydel is verdwenen. Het droeg het nr. 161 (Jehan Breidel fiex Jehan). Charter nr. 357) blz. 428. Het zegel van Pieter de Coning, die op 11 Juli 1302 te Kortrijk tot ridder werd geslagen, is beschadigd. Het draagt het nr. 191 (Messires Pieres li Roys). Het wapen van Pieter is: op een veld van keel een schild met kruis, gekantonneerd van vier gebloemde kronen, aan weerskanten van het schild een rij zesstralige sterren. Het opschrift luidt: ‘S(igillum) Petri Regis, militis.’

(3) Gilliodts. lnventaire, I, Charter nr. 323, blz. 389. Het zegel van Jan Breydel is verdwenen. Het droeg het nr. 161 (Jehan Breidel fiex Jehan). Charter nr. 357, blz. 428. Het zegel van Pieter de Coning, die op 11 Juli 1302 te Kortrijk tot ridder werd geslagen, is beschadigd. Het draagt het nr. 191 (Messires Pieres li Roys). Het wapen van Pieter is: op een veld van keel een schild met kruis, gekantonneerd van vier gebloemde kronen, aan weerskanten van het schild een rij zesstralige sterren. Het opschrift luidt: ‘S(igillum) Petri Regis, militis.’

Als wij deze kleine sommen van 20.000 en 8.000 lb. vergelijken met de som van de schuld door de stad gemaakt om de krijgskosten van 1302-1303 te betalen, namelijk 115.363 lb., dan kunnen wij oordelen hoe diep Brugge gevallen was, nadat de stad geheel alleen gedurende meer dan een jaar de oorlog tegen Filips de Schone had gefinanceerd.

JOS. DE SMET

Wegzending van ambachtslieden. - *Aanvullende nota.*

Een passus uit de 'Annales Gandenses' verhaalt dat Jan van Namen, rond 15 Augustus 1302, de ambachtslieden uit zijn leger naar huis zond vooraleer hun diensttermijn afgelopen was, omdat zij, door armoede gedreven, plunderden zowel bij vriend als bij vijand. De graaf behield in zijn leger slechts de ridders en de klauwaardsgezinde poorters uit de steden.(1)

De meeste historici die handelen over de gebeurtenissen van 1302, hebben dit uitgelegd als zou de graaf voor goed verzaakt hebben aan de hulp van de ambachtslieden.(2)

Men mag m.i. deze tekst van de 'Annales Gandenses' niet te letterlijk opvatten. De ambachtslieden leden grote armoede. Zoals boven vermeld ontvingen zij geen soldij, en moest de stad Brugge aan de armste ambachten geld lenen om hun nood te verzachten. Maar in de Brugse stadsrekening over 1302 lezen wij dat de Brugse ambachten nog deelnamen aan de krijgstocht van September te Pont-à-Raches (Flines), waar het niet tot een gevecht is gekomen met het nieuwgevormde Franse leger. Hoe groot echter hun deelname was aan deze tocht, kunnen wij niet met zekerheid achterhalen, daar de uitgaven voor het vervoer van de ambachtslieden naar Douai (begin Augustus) en naar Pont-à-Raches (September) globaal opgenomen

(1) Zie deze tekst boven, nota 3, blz. 126.

(2) Onlangs nog in het werk van Dr. Th. Luykx. Het grafelijk geslacht Dampierre en zijn strijd tegen Filips de Schone. Leuven, Davidsfonds (1952). blz. 248-249.

werden in één hoofdstuk.[1] Zij namen ook nog deel, en nu voltallig, aan de tocht naar Greveningen in October en November 1302.[2]

Graaf Jan van Namen zal rond 15 Augustus, na de verovering van Waals-Vlaanderen, de armste en meest plunderzieke ambachtslieden naar huis gestuurd hebben, omdat er alsdan geen Frans leger op komst was en hij hun hulp voorlopig kon ontberen.

Locomotief 'Jacob Van Maerlant'.

Het provinciebestuur van West-Vlaanderen besloot in 1839 jaarlijks een zekere som op het budget in te schrijven om monumenten voor de beroemde mannen van de provincie op te richten. Men dacht eerst en vooral aan Jacob van Maerlant en, op initiatief van Kan. C. Carton, werd te Damme gezocht naar de grafsteen van de Vader der dietse Dichteren. Te laat, zoals men weet. De grafsteen was reeds verwerkt in de afsluiting van het kerkhof te Sluis.

Bij deze gelegenheid kwam Delepierre, de provinciale archivaris, met een origineel en 'modern' idee voor den dag. De eerste spoorweg in West-Vlaanderen (lijn Gent-Brugge-Oostende) was pas ingehuldigd en Delepierre stelde voor een van de locomotieven - die bewonderde stoomduivels die later op onze locale diensten als 'kaffiemeulentjes' zouden eindigen - te dopen: *'Jacob van Maerlant'*.

Weet iemand of er aan dit voorstel gevolg gegeven werd? Het ere-convooi op de inhuldiging van de lijn Gent-Brugge (12 Augustus 1838) werd gesleept door de locomotieven *Marie de Bourgogne* en *Jean van Eyck* (Biekorf 1938, 37). Bestaat er ergens een volledige lijst van de namen van celebriteiten gegeven aan de eerste convooien? En hoe lang heeft men locomotieven en convooien met zulke namen gedoopt?

De genoemde machines waren reeds nationale fabricatie, zij waren 'zustermachines' van het type *Le Belge*, door de Cockerill-werkplaatsen te Seraing vervaardigd.

E.N.

(1) J. Colens. a.w., blz. 160-166. Vooral het slot blz. 166.
(2) Ibidem, blz. 167-169.

Jan Devos
Kapelaan van Sint Quirinus en onderpastoor-jubilaris te Hooglede in 1742.

Van pastoors die vijftig jaar in de zelfde kerk staan hoort men niet veel, te minste nu niet meer, hoewel dat zulks, in vroegere eeuwen, geen grote uitzondering schijnt geweest te zijn. Tussen 1684 en 1784 waren er te Moeskroen twee te reke, die het, op het nippertje, een halve eeuw uithielden; maar toen moesten zij ook niet wachten tot ze de vijftig bereikt hadden om pastorabel te worden.

Maar *onder*pastoors die het vijftig jaar uithouden op dezelfde prochie, ik denke wel dat dat 'rari nantes' of rare vogels zijn, in de kerkelijke geschiedenis van West-Vlaanderen, ook in vroegere tijden.

Wel, die kapelaan Jan Devos, dien E.H. English aanhaalt in zijne Quirinus-historie, verschenen in Biekorf (1951, blz. 272), dat was er zoo een. Hij werd onderpastoor benoemd te Hooglede 21 October 1692 en stierf er als onderpastoor 8 Oct. 1744. Zijn overlijdensakt, - die aleens niet vermeld staat in de 10-jarige tafels op de kerkregisters van Hooglede, - zegt dat hij 's anderendaags begraven werd, en geuitveerd de 12 door deken de la Salle van Roeselare, en heet hem: 'presbyter et *vice pastor jubilarius* parochiae de Hooghlede'. In margine staat er geschreven van de zelfde hand als de overlijdensakt: 'Celebravit solemniter jubileum 50 annorum vicepastoratus 18 Juli 1742.'

De lezers van Biekorf zullen misschien wel benieuwd zijn om wat meer te vernemen over dien curieuzen kapelaan.

Die Jan Devos was Rumbekenaar van geboorte; hij werd gedoopt door pastoor de la Marre 8 Oogst 1666 en was zoon van Michiel Devos f^{8} Carel en van Maria Hurzele f^{a} François.

Zijn vader was koopman in lijnwaad en rijke grondeigenaar te Rumbeke: hij woonde in de Hoogstraat op den hoek van 't Meulestraatje, - dat sedert het

verdwijnen van de Plaatsemolen tenden de jaren 1880, herdoopt werd in ‘Tieghemstraatje’ naar de naam van een aanpalende eigenaar.

Michiel Devos was 1674-75 ontvanger van de kerk van Rumbeke, en behoorde tot die oude molenaarsfamilie die haar naam gegeven heeft aan de VOSSEMOLEN van Rumbeke. Die molen heette vroegertijds *De Nieuwe Molen*, maar werd eeuwen na-een begaan door de familie Devos, en kreeg alzo de naam van *Vossenmolen* die later versmolten is tot Vossemolen. Hij werd afgebroken in de eerste Novemberdagen van 1941, en de molenwal werd afgevoerd 't jaar daarna. Geen mens ter wereld kan nog zien waar hij ooit gestaan heeft. Nazaten der oude molenaars hebben het inzicht gehad ter plaatse een gedenksteen op te richten, maar ook dit ontwerp is blijven haperen. Alleen de wijknaam ‘Vossemolen’ leeft nog voort in de mond van alle Rumbekenaars.(1)

Michiel Devos stierf te Rumbeke 3 Juni 1719 volgens het register der verhalmingen onder den Hazelt, of 27 Juli 1719 volgens den inventaris 't zijnen sterfhuize opgemaakt door de deelsman J. Dejonckheere en gesloten 22 April 1720 (Weezerijstukken Hazelt 1720-1722). In de kerkregisters van Rumbeke is zijn overlijkensakt aleens niet te vinden, wat zo wonderlijk niet is. In die jaren stond immers te Rumbeke als pastor Obert d'Abluy die de kerkregisters bijhield of moest bijhouden; en die was tamelijk zorgeloos en had daarbij een ‘abominabel’ geschrifte; in de hele maand Juni 1719 staan er maar drie overlijdens opgetekend en in Juli maar één, en geen Devos daaronder te vinden,

De moeder van kapelaan Devos was een dochter Hurzele en dat is een naam die anders onbekend is te Rumbeke, wat nu nog geen reden is om hem te verminken zoals men het daar gedaan heeft in de 10-jarige tafels op de kerkregisters waar het heet ‘Hunsele’, wat nog zo erg niet is; maar verder in 1666 ‘Versele’, in 1680 ‘Vogels’ en in 1682 ‘Verhelst’! Zoek dan maar voort op de gegevens van zulke tafels.

Zijn moeder was eigenlijk geboortig van Hooglede, waar haar getronkeerde doopakt luidt als volgt: ‘28 Jan. 1643 Maeyken f[a] Franchois Huerssele... sine Middelen...’ Dat moet zijn: ‘Joossine Middelen’ zoals te zien is in de geboorteakt

(1) Over deze molen zie onze bijdrage in Handelingen van de Geschied- en Oudh. Kring. Kortrijk, XXV, 1941, blz. 142.

van haar broeder Franchois, Hooglede 2 Febr. 1641. - Over die familie Hurzele van Hooglede weet ik geen gebenedijd woord. Was zij begoederd en invloedrijk en was het ten haren respecte misschien dat kapelaan Devos aldaar onderpastoor werd en bleef? Dat kan ik niet zeggen. In alle geval, na de dood van haar man, trok Maeyken Hurzele terug naar Hooglede - waarschijnlijk inwonend hij haar zoon de kapelaan, - stierf te Hooglede 24 Febr. 1733 en werd er 1 Maart begraven binnen de kerk 'in choro S^{ti} Quirini.'

Kapelaan Devos was de oudste van een bende van vijf kinders waarvan er maar drie groot groeiden.(1)

Geboren in 1666 moet kapelaan Jan Devos van in zijn prille kinderjaren kennis gemaakt hebben met de oorlogsmiserie welke de veroveringslust van Peetje XIV over Vlaanderen bracht, en waar. Rumbeke wel zijn deel van kreeg.

De kerk- en dischrekeningen uit die jaren staan vol van echos uit die troubelen van oorloge. In het overlijdensregister staat Mei 1667 opgetekend als 'tempore fugi'. Dat jaar vluchtte men de kerkhabijten naar de Paters Recolletten van Kortrijk, in 1673 werden zij opnieuw gevlucht nu naar Ieper, en in 1674 werden de

(1) Zijn broeder Jacobus Devos. geb, 1682, gehuwd met Petronella Vande Walle, was procureur te Ieper en stierf er in Febr. 1720, slechts één kind nalatende met name Françoise Devos. Zijne zuster Joanna-Catherine geb. 1680, gehuwd met Carel Vermandere, winkelier en kamslager te Hooglede, had een dochter Joanna bij name, die trouwde met den fameuzen lerschen chirurgyn van Roeselare; 'Expertissimus Dominus Patricus Hennesy f^{s} Joannis et Mariae Hennesy sidardiensis hibernis medicus pensionnarius hujus oppidi tempore viginti sex annorum' (zie zijn testament in Stadsarchief Roeselare boek 915 f° 32). 't Is aan deze zijn nichte Joanna Vermandere dat kapelaan Devos vóór zijn dood al zijn goed vermaakte per testament en te wiens respecte hij 1 Oogst 1743 - een jaar voor zijn dood - nog buitenpoorter werd van Roeselare, waarschijnlijk om haar de rechten te sparen.
De echtgenoten Vermandere Devos hadden nog een 2de kind, Carel bij name, die 1728 theologant was in het Seminarie van Douai en 1747 priester te Roeselare.

kerkregisters in zekerheid gebracht te Brugge op bevel van den bisschop, - totdat, in 1678, de gehele Casselrij Ieper, onder de Franse kroon kwam te staan, en Rumbeke meteen als veroverd gebied bij Frankrijk geannexeerd werd.(1)

Als begoede burgerszoon zal de jonge Jan-Frans Devos waarschijnlijk gestudeerd hebben bij de Paters Augustijnen van Roeselare en zijn theologie gedaan hebben aan 't Seminarie La Torre te Douai; 19 Sept. 1687 werd hij de kruine geschoren en ontving hij de kleine orders door Mgr de Precipiano ‘in sacello suo domestico’ te Brugge.

Het was 20 Aug. 1689 dat zijn ouders den ‘clericaelen titel’ constitueerden ‘gherequireert tot aanstaende priesterdom van Joan. Franc. Devos, 's comparantens oudste sone’: t.t.z. dat zij aan 't Bisdom de verzekering verschaften bezet op hun onroerende goederen, dat de nieuwe priester, als 't nodig bleek, kon beschikken over een eigen jaarlijks inkomen van 40 lb. gr. vl.

(1) Dat zelfde jaar 1678 werd Jacobus Devriendt, pastoor van Kaprijke, benoemd tot pastoor van Rumbeke en bleef er 30 jaar lang in dienst, - Pastoor Devriendt was een wondere pastoor en zo de jonge Jan-Frans Devos, die toen nog maar eerste communie-oude was, den invloed van geestelijken ondergaan heeft, mogen we wel op de eerste plaats denken aan Pastoor Devriendt. Deze zieleherder had het geluk verschillende zijner parochianen te zien priester worden: 2 zoons Beccue geboren op Wervickhove: Ignatius en Ambrosius, deze laatste gestorven als Abt van den Eeckhoutte te Brugge in 1708, oud 55 jaar; ook Bruno Degryze priester gewijd te Brugge in 1699, later kapelaan te Rolleghem-Capelle, zoon van Carel Degryze, bailliu der prochie en baronie van Moorsele en broeder van den fameuzen Laureins Degryse, schoutteten van den Hazelt. Nog een andere inboorling van Rumbeke begaf zich te wege tot den priesterlijken staat in die jaren: Philippus-Florentyn du Foret, en werd 10 Februari 1689 de kruine geschoren; hij veranderde echter van gedacht en ging dienst nemen in het Franse leger. Zoveel priesterroepingen op een klein buitendorp (Rumbeke telde toen niet meer dan 3000 zielen) kan als een zeldzaamheid beschouwd worden en 't ware wel wonder moest pastoor Devriendt daar voor niets tussen gezeten hebben.

Waar en wanneer hij juist priester gewijd werd, ben ik, - zelfs met den geleerden archivaris van 't Bisdom - niet kunnen te wete komen. Het moet in 1690 geweest zijn; waarschijnlijk in een naburig bisdom doch zeker niet te Gent.(1)

21 Oct. 1692 werd Kapelaan Devos benoemd tot onderpastor te Hooglede en dat in tamelijk zonderlinge omstandigheden en eveneens met een meer dan gewone opdracht.

De onderpastoor van Hooglede Antonius Delseyne was pastoor benoemd geworden te Kachtem opvolgende aan Gillis Claus, een ouden onderpastoor van Rumbeke. De Hoogledenaars trokken naar 't Bisdom om een niewen onderpastoor te vragen; 't had misschien een beetje te lange geduurd naar hun zin eer Mgr daarin voorzag, - dat gebeurt nog, zulke dingen; Mgr antwoordde hun dat die benoeming alleen van zijn competentie was: ‘sibi privative competere’, en dat tot nu toe de onderpastoor van Hooglede placht 100 gulden te trekken van de kerke voor zijnen dienst maar dat zulks voortaan moest uit zijn; dat het ‘die van de prochie’ waren die den onderpastoor moesten betalen en niet de kerk, omdeswille, indien Hooglede vrij schoot van tienden te moeten opbrengen, dit was onder last van pastoor en onderpastoor te onderhouden. Na ruggespraak met hunne ‘principalen’ verklaarden de Hoogledenaren zich daarmede akkoord, en daarop benoemde Mgr Bassery Jan Devos tot onderpastoor van Hooglede en gaf hem zijn geloofsbrieven mede. En dat waren er geen doodgewone: hij moest niet alleen gehoorzaam zijn aan zijn pastoor, maar gebeurlijk ook ten dienste staan van naburige pastoors. ‘Die van

(1) De Bisschop van Brugge, Mgr de Precipiano, had reeds 7 Oct. 1689 zijn benoeming aanvaard tot den aartsbisschoppelijken zetel van Mechelen en het was slechts 30 Dec. 1690 dat zijn opvolger Mgr Bassery bezit nam van 't Bisdom Brugge en nog wel bij procuratie: hij werd gewijd in Sinter Goelen den 7 Jan. 1691 en kwam slechts 19 Januari te Brugge toe.

Hooglede' moesten hem 45 lb. gr. vl. betalen 's jaars. Hij moest de catechismuslessen geven aan de kinders en 't gehele jaar lang met de relikwieën staan van St Quirinus en de offeranden in ontvangst nemen, tenzij binst de novene van dien heilige. Daarvoor zou hij 5 lb. gr. krijgen 's jaars, maar moest hij ook alle jaren 'rekening geven' van die offergiften(1). En juist in dat 'rekening geven' schijnt kapelaan Devos lelijk ten achter gebleven te zijn.

Benoemd tot onderpastoor te Hooglede 2 Oct. 1692 is Jan Devos dat gebleven tot aan zijn dood 8 Oct. 1744, 't zij, op 14 dagen na, 52 volle jaren.

Hij had wel, zo als het behoorde, deel genomen aan concoursen voor de openvallende pastorijen en, dat hij niet misdeeld was, moge blijken uit het feit dat hij in 1701 tweede uitgekomen was voor de pastorij van Vlissegem en in 1711 derde kandidaat was voor de pastorij van Schore; maar 'se excusavit a promotione concursus, propter infirmitates continuas': hij verexcuseerde zich om gezondheidredens. Wij weten waartoe en waarvoor, nu lijk vroeger, 'gezondheidsredens' al ingeroepen worden. Wij zullen kapelaan Devos liefst den pols niet gaan voelen en maar veronderstellen dat hij liever de tweede was te Hooglede dan da eerste te... Rome. Want 't schijnt dat hij er goed was te Hooglede, en dat te zijnen tijde Sint Quirinus werkelijk een beste 'kostwinnende' patroon

(1) '...sub omnimoda tamen directione et obedientia Rdi Dni Pastoris, cui preterea teneberis assistere in anniversariis, aliisque officiis divinis, etiam vicinis pastoribus cum ab eis fueris requisitus assistendi possis et valeas facultatem concedentes, sub emolumentis signantis quadraginta quinque librarum flandricarum comprehenso praetio conductionis domesticae annue insolidum ad onus parochiae, preceptis catechisticis imbuendi et quod per totum annum teneberis praebere osculandas reliquias Sti Quirini ad altare ejusdem et recipere (excepta novena dicti Sancti) oblata in honorem ejus sub emolumento quinque aliarum librarum magnarum annue et onere reddendi istorum oblatorum computum forma ordinaria'.

was. - Kapelaan Devos, die zeker zijn naam wilde waardig blijven, zal misschien wel in zijn eigen gedacht hebben op die oude latijnsche spreuk:

> Si qua sede sedes, et erit tibi commoda sedes,
> lila sede sede, nee ab ilia sede recede.

Dat is niet alleen Latijnse, maar ook Vlaamse waarheid. Bij ons zegt men toch: ‘Waar gij wel zijt, houd u wel.’

Dat belette niet dat, op voorstel van deken de la Salle van Roeselare - die ook over de 50 jaar pastoordeken geweest is te Roeselare (1697-1748), - kapelaan Devos op 19 Juli 1710 door de heren van het vicariaat voor een tijdeken aangesteld werd als ‘deservitor’ in de kerke van West-Rozebeke. Maar 't duurde nog geen maand of hij lag er al in ruzie met de plaatselijke heer, kwestie van het aanbieden van 't wijwater. - Ach! dat wijwaterprivilegie der dorpsheren! Op hoeveel plaatsen bestaan daarvan geen legenden die onvermijdelijk eindigen met 'n felle kwispelslag ende woorden: ‘Heb je er nu niet genoeg, schrijft naar 't bisdom om nog’, of iets in dien aard. Te West-Rozebeke echter was 't geen legende maar een drama: de deken van Roeselare schreef er over naar Brugge en de heren van 't vicariaat riepen 23 Aug. 1710 deservitor Devos ter verantwoordingen 30 Aug. daarop volgende ‘comparuit D. Devos deservitor pastoratus de Roosebeke ad vicariatum vocatus et interrogatus super aspersorio... etc.’ Maar Jan Devos weerde hem lijk 'nen duivel in een wijwatervat en wist zo goed zijn cas te verdedigen, dat de heren van 't vicariaat niet te best 'n wisten wat daar al mee gedaan; zij besloten alles mede te delen aan den Deken van Roeselare die Devos dan verder kon onderhoren. In alle geval ze lieten de betrokkene gaan, voorzagen allichte in de benoeming van een nieuwen pastor te Rozebeke en lieten Jan Devos terugkeren naar zijn kapelanie van Hooglede en zijn relikwieën van St-Quirinus.

Aan de dienst en verering van dien wonderdadigen heilige heeft kapelaan Devos zich op bijzondere wijze toegewijd.

Oud, zeer oud is de verering van St. Quirinus te Hooglede; de kerke bezit van dien heilige een schone relikwie - een ribbe - die zij door toedoen van Mgr. de Haynin van Rome gekregen heeft 4 April 1667. Maar een broederschap van den H. Quirinus bestond er te Hooglede nog niet in 't begin van de 18e eeuw. Kapelaan Devos zorgde dat dit er ook kwam en in 1737 werd de St. Quirinusconfrerie van Hooglede officieel opgericht door een pauselijke bulle.

Over die confrerie, zie weerom het St. Quirinusartikel van E.H. English in Biekorf 1951, blz 272. 't Schijnt dat kapelaan Devos maar nalatig was in het opmaken van zijn rekeningen betreffende het inkomen van St. Quirinus: na zijn dood schreef de pastoor van Hooglede zelfs naar 't bisdom om dat te laten weten; die pastoor wist dat toch vroeger ook zeker en had, misschien met meer nut, zijn kapelaan in levenden lijve daar wel kunnen opmerkzaam op maken, dunkt mij toch. Jan Devos bezorgde aan de kerk van Hooglede die prachtige gebeeldhouwde communiebank die er nu nog staat, waarvoor hij alleen het geld voorschoot, mits belofte het terug te ontvangen uit de zegenpenningen van den H. Quirinus. In zijn 'Geschiedkundige aantekeningen over Hooglede' geeft D. De Laey, blz. 28 een tamelijk duistere photo van deze communiebank waarop onder meer de beeltenis van St. Amand (patroon der kerk) en St. Quirinus (volks-of dorpspatroon) afgebeeld staan, terwijl hij op blz. 29 een uittreksel geeft van den brief van kapelaan Devos gedateerd van 1724 waarin deze onwederroepelijk belooft 'onthier en een jaer enen nieuwen communiebank te zullen doen stellen en de penninghen daervan te verschieten zonder kroos, op voorwaarde te mogen intrekken tot volle betaling der verschotene gelden, den jaarlijkschen ontvangst in het bedienen van den autaer van St. Quirinus binnen d'octave alsmede 't gonne dat er jaarlijks in d'octave zal aangroeien 't hele jaar, enz.'(1)

(1) Deze communiebank, in Regence-stijl, zou volgens het oordeel van Dr Fr. Vromman, wetenschappelijk adviseur bij het Ministerie van Onderwijs (dienst A.C.L.), kunnen van de hand zijn van den Brugsen beeldhouwer Pieter Van Walleghem, afkomstig uit Lichtervelde, die ook de communiebank sneed van Lichtervelde (1722) en van Wingene (1731), deken was van het ambacht der timmerlieden en schrijnwerkers in 1727 en nogmaals in 1741, en stierf te Brugge in 1776.

Kapelaan Devos vierde - op 18 Juli 1742, staat er in margine van zijn overlijdensakt-zijn jubilé van 50 jaar onderpastoor en zo'n dingen is aan alleman niet gegeven. Dit onderpastoorsjubilé staat eveneens vermeld op zijn grafzerk, terwijl de overlijdensakt noch de grafzerk van pastoor Aerts, die 12 jaar te voren te Hooglede gestorven was en er 54 jaar als pastoor gestaan had, melding maken van een jubileumviering.

Wat eveneens niet alledaags is, 't is dat kapelaan Devos - die reeds in 1710 zijn ziekelijken toestand inriep om niet te moeten gaan pastoor zijn op een ander - in 1745, als hij nu werkelijk oud en krank geworden was, een coadjutor kreeg; 't was 27 Aug. 1743 dat Petrus-Georgius De Brouckere van Roeselare aangesteld werd ‘coadjutor Rdi Dni Joannis Devos vice pastoris de Hooglede.’ Die coadjutor zou na de dood van kapelaan Devos ook in zijn schoenen terden en zijn opvolger worden in 't bezorgen van den eredienst van den H. Quirinus.

Wij mogen niet nalaten te vermelden dat kapelaan Devos een ‘perruque’ droeg. Een pruik dragen voor 't mannevolk ten tijde van Lodewijk XIV/XV dat was mode, Franse mode. De pastors en bisschoppen in Frankrijk volgden die mode en met de overweldiging van Vlaanderen door de legers der Franse vorsten, waren die pruiken ook stillekens binnengedrongen bij de grote personages en bij de geestelijkheid van Vlaanderen. Om echter een pruik te mogen dragen, moesten de mindere geestelijken toelating vragen aan 't Bisdom en, - althans in 't Brugse, - werd de toelating slechts gegeven mits redens die min of meer gegrond schenen,

meest altijd ‘causa infirmitatis’ of zo iets, en op voorwaarde dat de kruine zichtbaar bleef. Pastoor Hoochstoel van Dudzele is de eerste, bij mijn wete, die zo'n toelating loskreeg; kapelaan Devos kreeg de zijne 14 Nov. 1705.

Over 't algemeen schijnt die kapelaan Devos niet alleen zijn perruque maar ook zijn naam waardig te hebben gedragen, en komt hij voor als een werkelijk sympathieke personage in de onderpastorele wereld van die tijden.

Hij stierf te Hooglede 8 Oct. 1744: zijn overlijdensakt zegt dat hij begraven werd ‘inter scamnum communionis et vetus tabernaculum’, tussen de communiebank en 't oud tabernakel; als ware 't om te erkennen dat hij bijzondere verdienste had aan die communiebank, zoals een goede predikant somtijds begraven werd bij de predikstoel, een wijze biechtvader vóór zijn biechtstoel, of een koster onder het orgel.

Kapelaan Devos ging van de wereld zoals hij er op gekomen was: te midden het oorlogsgedoe. October 1744 was immers 't begin van de nieuwe vierjarige bezetting van ons land door de legers van Lodewijk XV.(1)

Kapelaan Devos stichtte een eeuwig jaargetijde in de kerk van Hooglede, maar vergat ook Rumbeke niet waar hij geboren was; bij akte ‘donatie gepasseert voor bailliu ende leenmannen der Baronie van Hilst’ fondeerde hij twee jaarlijkse missen in de kerk van Rumbeke bezet op ‘een stick land met dat last gejont aen den arme van Rumbeke’, en waarvoor de pastoor

(1) Kapelaan Devos werd als onderpastoor van Hooglede en bezorger der relikwieën van St Quirinus, opgevolgd door Petrus-Georgius Debrouckere. Deze Petrus en zijn broer Joannes-Baptiste waren tweelingen; zij studeerden alle twee voor priester en werden beide denzelfden dag de kruine geschoren (11 februari 1731); Petrus-Georgius stierf pastoor van Ichtegem (17-2 1785). Hun moeder was van den tronk der Goudenhoofts van Rumbeke en heette Maria-Jacoba Goudenhooft fa Anthone; zij was vrouwe der heerlijkheid ter Biest.

van Rumbeke een gulden 's jaars trok (zie Handbouck Pastoor Depoortere in pastorijarchief van Rumbeke).

Op zijn graf werd een zerk gelegd, die nog bestaat maar lelijk geschonden is; hij ligt achter de communiebank, tussen hoogkoor en O.L. Vrouwkoor en draagt volgend opschrift:

> D.O.M.
> Sepulture van den Eerw. Heer
> Joannes Frans Devos
> geboortig van Rumbeke, onderpastor jubilaris der prochie van Hooglede, overleden op 26 October 1744 in den ouderdom van 78 jaer, van priesterschap 54 en van onderpastorie 't 53ste jaer, gejont hebbende aen den Disch van Hooglede eene rente van zes ponden grooten 's jaers met last van een eeuwig jaerghetyde pro se et suis met eenen nocturne.

Niettegenstaande zijn lange jaren dienst in de kerk van Hooglede, had kapelaan Devos er slechts met twee pastoors te doen gehad. Henricus Aerts, een Turnhoucenaar, die te Hooglede stond van 1677 tot 1732 (54 jaar) en Jacobus Lambert die er stond van 1732 tot 1747. Beide waren pastoor geworden van Hooglede ‘jure nominationis ex parte venerandae Facultatis artium Almae Universitatis Lovaniensis’, de laatste niet zonder tegenspraak van de proost van St. Amand te Kortrijk.

J.D.D.

Heilig-Bloedkind.

Een heilig-bloedkind is een kind door zijn moeder opgedragen aan het H. Bloed te Brugge. Heiligbloedkinderen zijn tot hun volle zeven jaar in 't rood gekleed.

Zo lees ik bij J. Cornelissen in het Bijvoegsel (3e deel, blz. 244; Turnhout 1938) van het Idioticon van het Antwerpsch Dialect. Ontbreekt een vermelding van plaats (zoals hier het geval is), dan wordt het woord beschouwd als ‘ofwel algemeen Antwerpsch, ofwel Westerkempisch’.

Is die zegswijze en dat gebruik nog bekend in het Antwerpsche?

E.N.

Vergulden sporen

De vergulde spoor was, in de middeleeuwen, een kenteken van ridderschap. Met het ‘spannen’ van de sporen aan linker-en rechtervoet begon de wapening voor de ridderslag. Een berijmd tractaat (Picardisch; omstreeks 1200) leert de jonge ridder de symboliek van deze handeling: ‘Betekene u deze spoor *die rondom verguld is*, dat ge wel ter harte zult nemen God te dienen heel uw leven lang.’(1)

De ridderspoor was het werk van een bekwaam stielman, de spoormaker (lat. calcarius; fr. espronnier, Iormier) en werd vervaardigd uit smeedijzer of brons, en verguld, somtijds ook geëmailleerd en versierd met wapenschild en wapenspreuk. Zulke sporen heten in de teksten ‘*verguldene*, *vergoudine sporen*’ (lat. calcaria deaurata; fr. esperons dorez; eng. gilt, gilded spurs); daarnaast, in de 15e eeuw, soms *gulden sporen* (Gerrit Potter ca. 1430), *gouldin sporen*.

De rekening van Robrecht, graaf van Artois, over het historische jaar 1302 vermeldt uitgaven voor een geborduurde zadel, voor verguld en geëmailleerd zadeltuig en voor vechtsporen: ‘esperons à boce pour guerre’. Volgens deze rekeningpost zou de aanvoerder van het Franse ridderleger op Groeninghe sporen hebben gedragen met lange stift en raadje (à boce) die niet verguld waren.(2)

Middelnederlandse teksten van einde 14e en begin 15e eeuw vermelden meermaals ‘vergoudine sporen’ als kenteken van de ridder.(3)

Een Oostvlaams gedicht van omstreeks 1400 beschrijft de wapening van een jong ridder aldus: ‘Hij spien (spande) hem (de nieuwe ridder) vergoudine sporen’. En verder luidt het: ‘Nu rijddi met vergouddinen sporen dat ghi der eeren hebt verdient.(4)

De Vlaams gekleurde roman Huge van Bordeeus uit de tweede helft van de 14e eeuw beschrijft dezelfde handeling van het spannen van ‘twee vergulden sporen’.(5)

(1) V. Gay, Glossaire archéologique I, 650 (Parijs 1887).
(2) De Franse tekst uit de Compte d'écurie van 1302 luidt: ‘Pour une sele broudée, à cheval... la lormerie dourée et esmailiée et les esperons à boce pour guerre, 60 s.p.’ Gay t.a.p.
(3) Verdam. Mnl. Woordenboek 7, 1639; 8, 1778.
(4) E. Kausler. Denkmaler altniederl. Sprache III, 88, vv. 145 en 146 (Leipzig 1866).
(5) Uitgave G. Kalff in Mnl. Epische Fragmenten v. 50, blz. 221 ss. (Groningen 1835).

Een gedicht (Brabants) van omstreeks 1430 herdenkt een ridder gevallen in de slag bij Stavoren en zegt o.m.: 'Sint hi spien (aantrok) vergulden sporen, wart hi in wapene niet versaecht.' Vergulden sporen spannen is hier zoveel als: ridder worden; de betekenis van het vers is: Sedert hij ridder werd, was hij onbevreesd in de strijd.(1)

Nog in het Klaaglied van den hertog van Gelder (1505) horen we de zegswijze: 'En spannet nummermeer vergulden spore aen uwen voet.'(2)

In de rederijkerstaal van de 15e eeuw werd 'vergoudine spore' ook overdrachtelijk gebruikt voor 'ridder'. Het Spel van den Heiligen Sacramente vander Nieuwervaert (ca. 1480; toegeschreven aan Jan Smeken en misschien toe te schrijven aan de Brugse rederijker Antonis de Roovere) geeft daarvan een voorbeeld in het volgende vers, aangehaald door Verdam in zijn Mnl. Wdb.: 'Adyeu alle, verguldene sporen, vrienden, maghen...' d.i.: Vaarwel gij allen, ridders, vrienden...(3)

Het is ook in deze figuurlijke betekenis dat 'vergoudine sporen' voorkomt in de Vlaamse Kronieken uit het Brugse rederijkersmilieu van het midden der 15e eeuw.(4) En wel in de beschrijving van de Slag bij Kortrijk. Hier volgen de varianten uit deze kronieken.

1. Stadsbibliotheek Brugge. Cod. 437 f. 121 v.: 'Ende desen bloedighen stryd die gheviel int jaer ons heeren XIIIIC^e ende twee up sente benedictus dach. Item alle die waphenen, tgeld ende taflementen dat aldaer ghecreghen was dat es onsommelic. Want daer bleven twee coninghen dood. Ende groote princhelycke heeren. Ende wel XXXIIJ. baenraetsen. Ende bet dan VIJ^M *verghuldm sporen*. Ende ander volc sonder ghetal.'
2. Stadsbibliotheek Brugge. Cod. 436, f. 96 v. 'Item de wapene ende tghelt, vasseelen ende ryckelike juweelen die ghevonden waren tusschen Groenynghe ende Rysele waeren waerdich een ryckelic landscip mede te copene. Ende de coninc Zeghin van meliden, hertogen, graven, landsheeren ende princhen. Ende wel tot XXXIIJ. ridders, ende

(1) J.F. Willems in Belg. Museum 5, 1841, 109.
(2) C.C. Van de Graft. Mnl. Historieliederen 123 (Utrecht 1904).
(3) Verdam Mnl. Wdb. 8, 1778.
(4) Over de uitgegeven kronieken zie Pirenne, Bibliographie [3], nn. 3088-90. - Over de benuttigde Handschriften: A. De Poorter. Catalogue des Manuscrits, nn. 436 en 437.

andere hedele lieden bet dan VIJ^{e} *gouldin spooren*. Ende alle die heeren waren begraven te Groeninghe in tcloostere.'

3. Kronijk van Vlaenderen (ed. Blommaert-Serrure) 1, 161. '...want voer Groeninghen bleven op eenen dach versleghen twee coninghen, hertoghen, graven, princhen ende moghende landsheeren, tot den ghetale van XXXIIJ; ende ridders, schiltcnapen van groeter macht bet dan VIJ^{e} *vergoudenen sporen*.'
4. Dits de Cronike (ed. Lambin) 168. '...want daer bleven twee coninghen, hertoghen ende graven, ende princen, grote menichte lantsheeren wel toet drie en dertich, item ruders, sciltcnapen van groter macht bet dan zeven hondert *vergouder sporen*...'
5. Excellente Cronike, Vorsterman, Antvv. 1531, f. 46 r. 'Die wapenen, dat ghelt ende die vasselmenten die ghevonden waren tusschen Groeninghe ende Rijssele ende Cortrijcke en waren nyet te segghene, want daer bleven twee coninghen, ende hertoghen, graven ende landtsheren baentrijcke wel XXXIIJ. ende daertoe wel VIIe *vergulden sporen*.'

De 700 (in Cod. 437 bij verschrijving: 7000) 'vergulde sporen' zijn, in al de opgegeven teksten, telkens een recapitulatie van de opsomming der grote edellieden die op Groeninghe gevallen zijn. De burgerlijke schrijvers van deze Brugse kronieken - die alle aan en onder elkaar verwant zijn en, voor de gebeurtenissen in 1332, in hoofdzaak op het Latijnse Chronicon Comitum Flandrensium teruggaan - tonen zich zeer onvast in de weergave van de adellijke categorieën. Landsheren, baanrotsen (baanderheren), schildknapen, edellieden lopen in en door elkaar. Typisch is het traditionele aantal '33' dat achtereenvolgens met baanrotsen, ridders, prinsen en landsheren verbonden wordt. Heel die edeldom wordt dan telkens samengevat onder het algemene stambegrip 'ridders', echter letterkundig uitgedrukt met de rhetoricijnse benaming 'vergulden sporen'.

Men zal opmerken dat de bepaling 'bet dan' =: meer dan, in al de 15^{e}-eeuwse teksten behouden blijft. In de Excellente Cronike van 1531 daarentegen is 'bet dan' vervangen door 'ende daertoe wel 703 v. sp.' In de 162 eeuw was de zegging 'bet dan' nog voiop in gebruik. De tekstwijziging schijnt de bewerker wel ingegeven te zijn door de gedachte aan de trofee van 'vergulde sporen' die hem uit de bronnen over de slag bij Rozebeke (1382) moest bekend zijn. De figuurlijke batekenis 'vergulden sporen' = ridders,

was omstreeks 1530 blijkbaar reeds verouderd of althans uit de mode.(1)

Jacob De Meyere, die de roof van de Kortrijkse trofee in 1382 stellig kende, heeft de tekst van de Excellente Cronike in dezelfde zin geïnterpreteerd. ‘Naar men vertelt, werden [op het slagveld van Groeninghe] zevenhonderd vergulde sporen gevonden die langen tijd, als in een trofee opgehangen, bewaard zijn gebleven.’(2)

De Meyere († 1552) is de eerste geschiedschrijver die een vermeende overlevering van een trofee van zevenhonderd ‘vergulde sporen’ inlast onder het jaar 1302.(Zijn Annales verschenen in 1561). Daarmede kwam, naast de versie van Froissart en andere kronieken betreffende de aanwezigheid van een trofee van gulden sporen te Kortrijk in 1382, een tweede versie van ‘meer dan zevenhonderd vergulde sporen’ in omloop, geboren uit de figuurlijke ‘vergulden sporen = ridders’ van de Brugse rederijkerstaal uit de tijd van Antonis de Roovere.

A. VLAENE

Met den helm geboren

‘Entwien die met den helm geboren is, zei de boerinne, kent het ende van zijn forse niet. Macht heeft hij zoveel ofdat hij wilt. Als hij op de wereld komt, heeft hij een vlies op het voorhoofd.(3) Het vlies zit tussen vel en vlees en de gewone mensen zien het niet. De vroevrouwen kunnen het zien en ze kunnen het afpakken. De pasters zien het ook als het kind gedoopt wordt, en ze kunnen het ook afpakken. Op latere leeftijd is 't de busschop allene die kan helpen.

(1) In latere kopieën zien we de ‘vergulden sporen’ overgaan in ‘guldene. goude’ sporen. Dit is het geval in twee 18e-eeuwse kopieën op de Stadsbibliotheek te Kortrijk, Fonds Goathais-Vercruysse. Cod. 261 glosse bladen! schrijft: ‘...riddere en edele bet dan zeven honderd *guldene sporen*’. Cod. 504, biz. 36 spreekt van ds gevallen grote heren ‘waer onder begrepen syn 60 barons ecide meer als 1200 edelmans van den schild, waer van syn bevonden meer als ses hondert *goude sporen*.’

(2) Annales Flandriae f. 94 (Antwerpen f551). ‘Septinganta inventa traduntur aarata caicaria. servataque in logain diem ac suspensa ceu in trophaeum.’ - Een der weinige zinsneden van De Meyere die V. Fris in zijn Essai d'une analyse (Gent 1993) heeft overgeslagen.

(3) Tussen beide skipen.

De die die met den helm geboren zijn, worden nooit geen vijfendertig jaar, gewoonlijk twee -drie en dertig. Dries Ries is twee en dertig jaar geworden. Als ze 't vlies laten afpakken is huider macht naar de vaantjes en 't worden sukkelaars, ze lopen dolen lijk dutsen die van niet en weten, en ze verliezen huider memorie. Schippers die zulk een net (vlies) in handen krijgen kunnen nooit vergaan.

Entwien die met den helm ter wereld kwam is koekegoed, hij is de goedheid zelve, ge meugt hem een schop in zijn achterste geven, hij gaat wel niet zeggen merci maar, allée, hij gaat toch niet kwaad zijn. 't Duurt lange eer hij dul is, maar als hij 't enden getergd is, gart je ton maar uit uit de voeten zulle, of ge wordt het geware, want onrecht kan hij niet verdragen.

Dries Ries dat was mijn moeders broere. Hij was ook met zulk een net op zijn voorhoofd op de wereld gekomen. Dries was een arebeier.(1) Hij weunde te Westkapelle en hij werkte toe Van Besiens. Op een dag, ze waren aan 't mest voeren en de wagen zat versteld in de put. Met de beste wilie van de wereld, de peerden kregen er hem niet uit. Er was geen doen aan, vloeken en tieren, 't was al geen bate, ‘Foert hulder met die peerden’, riep Dries. Hij stak een keer zijn rik onder den achterwagen, gaf een duw, en met zijn éénen hand trok hij de wagen uit de mestpit.

Z'hadden ook een keer ean stier gestolen bij boer Van Besien. 't Wilde wel lukken, Dries kwam juiste van Lapscheure en kwam de dieven tegen. Ze waren wel met een stik of vieren. Dries bekende den stier en zei: ‘Dat is den boer zijne stier, dat is Jan’. ‘Ge suft gij zeker, veint’, zeiden de dieven en ze begosten te vechten. Maar, ouwla, ze wisten niet wien ze voren hadden. In een haai en een zwaai vlogen z'alle viere noes en dwers met huider aanzichte in 't zand en Dries was er van onder met Jan.

D'andere arebeiers die met hem wrochten, waren dikwijls jaloers omdat hij zulk een macht had en omdat er niets was dat hem kost overwegen. Op een keer zei er één van hunder: ‘Dries, gaan w een keer vechten voor de smete’?(2) ‘Doe wat da'je wilt, zei Dries, maar ge gaat 't je stif beklagen.’ Hij liet er geen ga(r)s op groeien en snakte Sissen in één twee drie vaste bij zijn borst en smeet hem met lijf en ziele

(1) Arebeier: plaatselijke uitspraak voor arbeider: dagloner.
(2) Vechten voor de smste: bestaat uit een worstel of vechtpartij. Wie het eerst met zijn rug op de grond ligi, is verloren.

tegen den graander. Sissen lag daar met gebroken leân en 't vel van zijn herte hong aan Dries zijn handen.'

Dat de personen met den helm geboren niet allemaal zo koekegoed waren of de boerin wel zegde, leert ons het volgend vertellement eveneens uit de volksmond opgenomen.

't ls Wanne die vertelt:

'Stief lange is dat nog niet geleân, misschien een goe tzestig jaar, dat Sissen Arnoyes ginder verre aan de vlienderhage woonde, ievers aan de kanten van Hoeke Damme. 't Was een schurdigen priester dien Sissen, de menschen zeiden 'Kristus' tegen hem. Hij had macht lijk een peerd en hij kost entwat. Op een achternoene was hij aan 't ploegen en er kwam entwien bij hem die de weg vroeg. 'Ginder zi', zei Sissen, en hij snakte zijn ploeg uit den grond, stak g'heel dat gevaarte in de lucht en wees er mee de weg. Hij was met den helm geboren, heb ik altijd horen zeggen, en toveren kost hij ook. Uit een pote klijte maakte hij met zijn handen een g'helen hoop muizetjes. Hij blaasde er een keer over en zei: 'Hup beestjes!' De muizen wierden levend en liepen weg. Wat dat hij ook nog deed, dat was alle navonde zijn wijf slaan, ze kreeg meer slagen of dat er haar op heur kop stond. Winter en zomer ging het vrouwmens met heur kind onder 't missiekruis van de kerke van Hoeke gaan slapen. Daar kost hij aan heur niet. De paster liet alle navonde het lijkhekken open om heur binnen te laten.'

Dudzele.

A.M.

Mengelmaren

De Guldensporenslag in nieuw licht.

De eerste monographic over de Slag bij Kortrijk is deze van Goethals-Voisin, een brochure overgedrukt uit de Messager des Sciences et des Arts van 1834. Deze studie inspireerde het doek van Nicasius De Keyser (1836). En dit gevierde schilderij bracht Conscience in de geestdrift waaruit zijn *Leeuw van Vlaenderen* (1838) ontsprongen is. Een paar jaren waren voldoende om geschiedenis tot legende te herscheppen. Moke hernam in 1851 de historische behandeling van de Sporenslag en, na een eeuw geschiedschrijving die haar hoogtepunten kende in de studiën en werken van Funck-Brentano, Pirenne, Sevens en Fris, is er in dit gedenkjaar 1952 nog plaats voor een boek dat geen loutere gelegenheidsuitgave

is, maar wèl een grondig herziene en vernieuwde voorstelling van de militaire feiten op Groeninghe. Na de Pruisische generaal Köhler (1886) is de schrijver Dr J.F. VERBRUGGEN, Repitor aan de Koninklijke Militaire School, de eerste beroepsmilitair (baron de Maere buiten beschouwing gelaten) die de geschiedenis van de veldslag volledig behandelt. De schrijver heeft de 'militaire blik' op het verloop van zaken. Dat blijkt onmiddellijk b.v. uit het viertal bladzijden (171-75) gewijd aan het 'strategisch probleem' n.l. waarom en hoe de concentratie van al de strijdkrachten te Kortriik en niet elders; ook in deze bladzijden gaat Schr. vergelijkend te werk: uit de geschiedenis van de veldtochten van 1297, 1300, 1328 en 1382 laat hij verrassend lichtvallen op deze van 1302. Hier schittert in het klein de methode die heel het werk draagt en de lezer aanhoudend veel intellectuele voldoening geeft. De vernieuwing begroet men vooral in de studie van de Vlaamse effectieven, de opstelling en tactiek van de legers, in de 'militaire' ontleding van de kist van Oxford waarvan de heerlijke reproducties het keurig uitgegeven boek op een betoverende wijze sieren.

De reconstructie van het terrein, van spel en acteurs is zo behoedzaam, zo bestendig berekend en naar zulk een omvattende critische methode doorgevoerd dat men hier een werk erkent dat, naast de bronnenverzameling van Fris, nu onbetwist aan het hoofd staat van de literatuur over deze beroemde episode uit Vlaanderens vrijheidsoorlog.

A.V.

- Dr J.F. Verbruggefi. De Slag der Gulden Sporen. Antwerpen, Standaard Boekhandel, 1952. In-8, 326 bl. Geïllustreerd met reproducties naar oude kaarten en dokumenten. Prijs: ingenaaid 135 fr., gebonden 175 fr.

De schuttersgilden te Ardooie.

In de jaren 1680 kreeg Ardooie zijn eerste schuttersgilden: een gilde van St. Sebastiaan (handboog) en een gilde van de H. Barbara (busseniers). De eerste bleef steken in de vorige eeuw, de tweede werd omgevormd tot de nu nog bestaande Koninklijke Stalenboogmaatschappij Willem Tell.

Aan de geschiedenis van deze gilden heeft onze medewerker L, VAN ACKER een voortreffelijke monographie gewijd, die 'door de provincie West Vlaanderen geprimeerd werd. Nauwkeurige en methodische nasporingen zijn hier tot een vlot lezend geheel verwerkt. De Ardooise schutters mogen fier zijn' op hun 'Geschiedenis': geen andere Westvlaamse dorpsschutterij werd tot nu toe zo grondig in het kader van

de historie gezet. Onze lezers uit bredere kring bevelen we in het bijzonder het inleidend hoofdstuk aan dat een kostbaar historisch en bibliographisch overzicht geeft van de dorpsschutterij in West-Vlaanderen.

Deze uitgave zegt dat de 'Geschiedenis van Ardooie' door Schr. voorbereid, op goede weg is.

- L. Van Acker, Geschiedenis der Ardooise Schuttersgilden. ln-8, 64 blz. Met 6 platen. Eigen beheer. Prijs: 35 fr. (Te bestellen: Beverenstraat, 35, Ardooie).

Geschiedenis van Dadizele.

Het Kroningsjubileum (Mei 1952) van O.L. Vrouw van Dadizele was de aanleiding tot het samenstellen van een beknopte Geschiedenis door S. DE SPLENTER. De gelegenheid was dringend; tot een afgewerkte Geschiedenis is het voorlopig nog niet gekomen. De schrijver heeft zijn documentatie moeten beperken tot de bestaande literatuur. Voor de jongere geschiedenis werd geput uit de kostbare bron van de weekbladen. Voor een volgende uitgave zal hij voorzeker ook de archiefbronnen willen nagaan naar het voorbeeld van zijn goede voorgangers Mussely en Coulon. Inmiddels beantwoordt het werk aan de vraag naar een 'onderwijzend' boek over Dadizele en zijn Ridder Jan. De losse hoofdstukken, vlotte vertelling en beschrijving, worden aanschouwelijk gemaakt door de goede illustratie. Ook hier zal Schr. ernstig weten aan te vullen en o.m. voor de bedevaartvaantje van Dadizele het werk van M. Van Coppenolle raadplegen.

- S. De Splenter. Beknopte Geschiedenis van Dadizele en zijn wonderdadig beeld van O.L. Vrouw. Eigen beheer. In-8, 168 blz. Met platen. Prijs: 100 fr.; geb. 125 fr,(Te bestellen: Beselarestraat, 43, Dadizele).

Franciscaanse stichtingen te Brugge.

Brugge is zo Franciscaans, dat men verwonderd is er geen Barrevoetstraat of Barvoetersplein te ontmoeten zoals in zoveel Beierse en Oostenrijkse steden. Toch spreken er Minderbroeders en Freren en Annunciaten en Colettijnen samen met Sinte Clara in de huidige straatnamen. Getuigen hoe 'franciscaans' Brugge vroeger was en het gebleven is ook nu. Voor de eerste maal heeft een zoon van de grote Heilige van Assisi de moed gehad om het Franciscanisme in al zijn uitingen te Brugge na te gaan en te bundelen. Het is een vlot geschreven werkje geworden, buitengewoon rijk aan inhoud, en goed verantwoord, hoewel de schrijver opzettelijk

elk geleerd apparaat heeft vermeden. Leat het tevens een programma zijn waarvan de dynamische Capucijn menig hoofdstuk naar lust moge aanpakken en verder uitwerken tot een monographic over het Franciscanisme in de stad die nog gedurende het leven van de Ordestichter trekkende Minderbroeders welkom heeft geheten.

- P. Cassianus Lievens. Franciscaans Brugge, vroeger en nu. Uitg. Franciscaanse Standaard, Maagdenstraat, 15, Brugge. In-8, 56 blz. Met platen. Prijs: 25 fr.

De Oesterbanken te Oostende.

Tot in 1765 was men in de Oostenrijkse Nederlanden voor de aankoop van oesters uitsluitend op vreemde - Zeeuwse, en ook Engelse en Franse - oesterkwekers aangewezen. In 1765 stichtten twee Gentse handelaars, de gebroeders Jan en Pieter de Loose, een vennootschap voor de uitbating van oesterbanken te Oostende. Naar de directeur van deze onderneming werd de vennootschap genaamd ‘Constantijn Clays en Compagnie’. Met deze onderneming werd ook een vervoerdienst van de vis ingericht die, bij middel van ‘Vent-schuyten’, regelmatig de verbinding tussen de kust en de Brabantse steden binnen een tijdruimte van drie dagen zou verzekeren.

In 1780 werd het exclusief octrooi van ‘Constantijn Clays en Compagnie’ niet meer verlengd, met het gevolg dat verschillende andere concurrenten aan het werk gingen: de Gentenaar Judocus Clemman liet een oesterkwekerij bij Oostende aanleggen; Pierre Pollet, burgemeester vanBlankenberge,richtte e:veneens bij Oostende oesterbanken en een kreeftenreservoir op. In 1782 was het een handelaar uit Brugge, Willaert De Baere, die oesterbanken en een kreeftenkwekerij (met exclusief octrooi) poogde op te richten.

Deze geschiedenis wordt uitvoerig behandeld als ‘een voorbeeld van economische interventie-politiek in de XVIIIe eeuw in’ een voortreffelijke bijdrage van H. DESMEDT, in Revue Beige de Philologie et d'Histoire XXIX, 1951, 492-512.

A.V.

[Nummer 7-8]

Gulden sporen te Kortrijk

Van vergulde of ‘gulden’ sporen die, als trofee van de overwinning op Groeninge, in de stad Kortrijk bewaard werden, is er geen enkel getuigenis voorhanden van vóór 1382. De letterkundige bronnen die de gebeurtenissen van einde 1382 verhalen, namelijk de verwoesting van Kortrijk na de nederlaag van de Gentenaren te Rozebeke, zijn ook de eerste die vergulde sporen van Franse ridders uit 1302 vermelden. Deze bronnen zijn uitsluitend Franse kronieken.

De oudere, Vlaamse zowel als Franse, kronieken die de Sporenslag beschrijven, vermelden alleen de algemene plundering van het slagveld door de overwinnaars. De volgende gegevens kan men daaruit bijeenbrengen.

Plundering van het slagveld in Juli 1302.

De Gentse Minoriet getuigt dat de buit van de overwinnaars aanzienlijk was; hij noemt in het bijzonder: wapens, tenten en allerlei uitrusting. De jongere Chronographia (Anciennes Chroniques de Flandre) vermeldt daarenboven paarden en lastdieren, goud en zilver, alsook banieren die vóór het kasteel van Kortrijk werden opgesteld om de belegerden tot de - spoedig uitgevoerde - overgave te bewegen. Gilles Le Muisit noteert, naast de plundering van het legerkamp met

tenten en bagage, ook de buitmaking van wapenrustingen en juwelen op de gevallen ridders. Lodewijk van Velthem zegt uitdrukkelijk dat de plundering eerst daags na de veldslag begon.(1) De nacht van II op 12 Juli werd het slagveld bewaakt om vervroegde plundering te voorkomen: 'sine lieten niemen scumen, tot ander dages wel betide.' Maar dan, op 12 Juli in de vroegte, begon een plundering in regel:

'Des ander dages, doe waest tijt
Dat elc besach om profijt.'

En hij beschrijft het 'uitschudden' van de gevallen ridders:

'De doden dadensi, alsi hem onden,
Ende namen dat si onder hem vonden.
Si storten hem die wapen uut.
Al moedernaect, toter huut.
Scone lichamen sachmen daer vele.'

Dat uitschudden gaf de Vlamingen pantserhemden, maliënkolders en wapenrokken in de hand, en daarmede ook de sporen die op het stalen schoeisel vastgesnoerd waren. Uit de tekst van Velthem mag men dus afleiden dat ook riddersporen in het bezit van plunderende ambachtslieden zijn gekomen.(2)

De vechtsporen van de ridders waren niet altijd verguld. Uit de rekening van 1302 van de gevallen aanvoerder, graaf Robrecht van Artesië, weten we dat zijn nieuwste vechtsporen niet verguld waren.(3)

De sporen, zelfs als ze verguld waren, behoorden zeker niet tot het aantrekkelijkste van de buit. Kost-

(1) Alleen Le Muisit laat de plundering reeds op de avond van 11 Juli beginnen. Dat zal hem ingegeven zijn door het voorkomen van de vluchtende Fransen die hij op dezelfde avond onder de muren van Doornik had gezien.

(2) Teksten van de boven aangehaalde kronieken bij V. Fris. De Slag bij Kortrijk 130; 86; 93 (Gent 1902). - Chronographia Reg. Franc. 1, 104 (ed. Moranvillé; Parijs 1891); vgl. Istore et Croniques de Flandres 1, 476 (ed. Kervyn CRH. 1879-80).-Velthem, Spiegel Historiael (ed. CRH. t. II) IV, 39, v. 2819-20: 2828-34.

(3) Biekorf 1952, 144,

baar waren vooral de tenten en paviljoenen, de geborduurde zijden wapenrokken, het fijne zadeltuig en de bekleding der paarden, de Oosterse sabels en zwaar den. Velthem verzint zelfs een poëtische naam voor de Pottelberg, waar het Franse legerkamp opgeslagen was, en noemt hem 'Berch van weelden'.

Men mag aannemen, gezien de samenstelling van het Vlaamse leger, dat het grootste deel van de buit naar Brugge werd medegenomen. Over verzameling van een symbolische trofee laten de bronnen niets vermoeden. Toen Willem van Gulik op 15 Juli zijn zegevierende intrede deed te Gent, voerden hij en zijn gevolg geen trofeën mede, maar wel hun eigen wapenrustingen om het volk te tonen:

> 'Hoe si geaventuert hadden haer lede,
> Ende hoe haer wapen waren benet
> Metten bloede ende besmet,
> Ende dorhouwen ende dorsteken,
> Om dat menre te merre af soude spreken...'(1)

De inwoners van Kortrijk betaalden ondertussen het gelag. De Fransen hadden in Juni, vóór de belegering van het kasteel, al da voorraden uit de stad opgeëist en in de versterking opgeslagen, zonder enige vergoeding. Bij de capitulatie van 13 Juli beloofden Gwij van Namen en Willem van Gulik een vergoeding voor de geleden schade. Het bleef bij een belofte. Twee jaar later waren de uitgeplunderde Kortrijkzanen nog steeds niet vergoed, zoals blijkt uit een klachtbrief van 'li povre gent de Courtray' gericht aan Gwij van Namen. 'Zorg voor de schadevergoeding, zo smeken de geteisterde inwoners twee jaar na de veldslag, anders zijn we alles kwijt en moeten we uit armoe het land verlaten: heb medelijden met ons.' (2)

(1) Spiegel Historiael IV, 43, v. 3093 97. - Spectaculair als trofee waren vooral de *wapenrokken*; aan de wapenrok herkende men de ridder, daar deze zijn eigen wapen viermaal draagt: op de borst, de rug en de beide schouders. 2) J.F. Verbruggen, De Slag der Gulden Sporen, 303 (Antwerpen 1952).

De verwoesting van Kortrijk in 1382 en de trofee van 1302.

Tachtig jaar na de plundering op Groeninge wordt dus voor het eerst gewag gemaakt van een ‘trofee van 1302’ die te Kortrijk bewaard werd. Het bericht stamt van Franse zijde. Geen enkele Vlaamse kroniek heeft het vóór de 16e eeuw overgenomen.(1)

De brand van Kortrijk sna de slag bij Rozebeke staat in onze historische literatuur gemerkt als ‘de revanche voor 1302’. De algemeen herhaalde voorstelling van de gebeurtenissen is de volgende.

De zegevierende Franse koning toonde zich vergevingsgezind jegens al de andere opstandige gemeenten die, behalve Gent, inderhaast de knieval deden, de oorlogsschatting betaalden en paus Clemens erkenden. Alleen voor Kortrijk was geen pardon. Zonder verwijl trok het Franse ridderleger naar de stad van de Gulden Sporen. Graaf Lodewijk noch hertog Philips konden de wraakneming verhinderen. In dit uur der vergelding ging de trofee van de ‘gulden sporen’ verloren samen met de beroemde stadsklok die door de hertog naar zijn hoofdstad werd overgevoerd.

De verwoesting van Kortrijk werd tot nu toe nooit volledig in het kader van de Franse veldtocht van 1382 behandeld. Hier volgt de samenvatting van een uitvoeriger onderzoek dat onmisbaar is om de waarde van de getuigenissen betreffende de trofee te bapalen.(2)

(1) Olivier van Dixmude († 1459) weet alleen het volgende: ‘ende men ontstac Curtryke an allen zyden met viere. Men zeide dat was ghedaen by nyde dat de Fransoysen daer up hadden, om dat zy voormaels daer bleeven doot....’ Merkwaardige Gebeurtenissen, 16 (ed. Lambin 1835).

(2) De gedocumenteerde mededeling ral in de volgende aflevering van de Handelingen der Soc. d'Emulation verschijnen.

Het Franse kruisleger had Arras verlaten 4 November, de Leie te Komen overgestoken 10 November en kampeerde tot daags vóór Rozebeke (27 November) op de hoogten rond Zillebeke-vijver (Verbrande Molen). Na de slag trok de koning in de richting van Brugge, stopte echter te Torhout en was reeds 1 December te Kortrijk. Hij verbleef aldaar tot 18 December. Over Doornik en Compiègne bereikte hij Parijs waar hij reeds 11 januari de bloedige repressie van de opstandige burgerij inzette.
Uit dat eenvoudig itinerarium blijkt reeds dat Kortrijk de enige Vlaamse stad is waar de koning zijn intrek heeft genomen, en wel gedurende 18 dagen, d.w.z. de helft van de tijd door zijn expeditie in Vlaanderen doorgebracht.
Daags na Rozebeke was Kortrijk reeds bezet door de vliegende bende van de Bastaard van Vlaanderen om de Leieovergang te verzekeren. De Kortrijkzanen, die te Rozebeke in groten getale naast de Gentenaren hadden gestaan, waren mede naar Gent gevlucht toen zij hun stad zo snel in de macht van de grafelijke partij zagen vallen. De koning, die twee dagen later met heel zgn ridderhof te Kortrijk aankwam, vond er ean stad die rijkelijk voorzien was van alles doch verlaten door de magistraat en da voornaamste ingezetenen.
Zijn wekenlang verblijf te Kortrijk zette hij in met een groot feestmaal ter ere van da heer van Halewijn en de trouw gebleven magistraat van Oudenaarde, die hem in de Leiestad kwamen begroeten. Veertien dagen lang was Kortrijk het diplomatieke centrum van Vlaanderen. Koning, hertog en graaf ontvingen er de grote delegatie uit Brugge die eindelijk de onderwerping aan de paus van Avignon kwam ondertekenen. Met de Gentenaren werd ondertussen druk onderhandeld; de conferentie was nog in gang 18 December toen de koning opbrak voor Doornik.
Het vertrek van de koning was het teken voor de verwoesting van de stad: hij liet er nu eindelijk zijn ongeduldige Bretoenen binnen. Deze woeste krijgsbenden, de schrik van het platteland en de onbeschermde steden, leefden van buit en de brandschatting, bekend als *Bartomeghelt* bij onze voorouders. De veldtocht in Vlaanderen was beneden hun verwachting uitgevallen: geen enkele stad hadden zij te plunderen gekregen. Achtereenvolgens waren hun Ieper en Brugge ontglipt. Toen zij zich naar Henegouwen en Valenciennes keerden. werden zij ook daar door de diplomatie, n. 1. door de tussenkomst van Guy de Blois, buitengehouden. Hun laatste hoop, Gent, werd nu ook uitgesteld tot na de winter en de afreke-

> ning met de Maillotins te Parijs. Tot vertroosting kregen zij Kortrijk. Althans gedeeltelijk, want een Frans garnizoen hield toezicht op de goede gang van de plundering; de openbare gebouwen werden aldus ten dele gespaard. Weggedolven geldschatten werden bovengehaald. De poortershuizen werden geplunderd en ten slotte in brand gestoken. Ridder Philips van Poelvoorde, in December 1382 tot baljuw van Kortrijk aangesteld, zou zich naderhand toegeeflijk tonen voor de poorters die 'groot verlies van de Bertoenen hadden'.
> In de weken vóór de verwoesting had Kortrijk binnen zijn muren een luister van prinsen en een praal van hofhoudingen gekend die enig is in zijn geschiedenis.
> De koning was een kind, veertien jaar oud, bewaakt door tien baronnen. Zijn oom, hertog Philips, had samen met zijn schoonvader, Lodewijk van Male, een grote invloed op de koning en zijn raad. Tegen de gewoonte in had de koning dan ook zijn mannen elke plundering in Vlaanderen op de galg verboden. De graaf, die léper en Brugge had kunnen redden, had ten slotte Kortrijk moeten prijsgeven.

Het geval Kortrijk was dus een uitzondering en als zodanig wordt de verwoesting van de Leiestad door Froissart en de Franse kronieken duidelijk gemotiveerd. Hun gegevens zijn de volgende.

Bij de zegeviersnde Franse ridders in 1382 roept de naam Kortrijk de nederlaag op van hun voorouders in 1302. De stad, weleer het graf van zoveel ridders, bewaart (zo vertelt men) een trofee van vergulde sporen en wapenrokken. Niet de aanwezigheid van een trofee ontsteekt de revanche-geest van de koning en de ridders, wel het bericht dat men er jaarlijks de opgeborgen trofee te voorschijn haalt om er spottenderwijs mee om te gaan en luidruchtig feest te vieren.

Naast deze aantijging wordt nog een andere reden voor de ontstemming van de koning aangehaald: op de archiefkamer te Kortrijk zou men een brief van de Parijse Maillotins hebben ontdekt waaruit bleek dat Kortrijk, zowel als Gent, heel bijzonder in het 'democratisch complot' van Etienne Marcel betrokken was. Niet zonder reden waren magistraat en poorterie naar Gent gevlucht.

De koning had dus, volgens de kroniekschrijvers, redenen te over om Kortrijk te straffen; de verwoesting van de stad bekoelt dan ook Froissart geen ogenblik in zijn geestdrift voor de ridderij.

De teksten reppen geen woord over het lot van de trofee. Werden de sporen en wapenrokken weg-en meegenomen? en door wie? en waarheen gebracht? Of werden ze vernietigd? Geen woord daarover. Alleen van het beroemde stadsuurwerk ('*Manten en Kalle*') vernemen we dat de hertog het, na de plundering, van de toren liet afhalen en naar Dijon overvoeren.

Het getal der vergulde sporen.

Het getal door de verschillende Franse kronieken en Froissart opgegeven is vast en bestendig *vijfhonderd paar*,(1)

Dat afgeronde getal 500 geeft kennelijk de traditie van de Franse adel weer tachtig jaar na 1302. De Franse ridders van 1382 - derde generatie uit deze van 1302 - waren dragers van een vaste overlevering betreffende het aantal gevallen ridders op Groeninge. In hun opvatting en groepstaal was een paar vergulde sporen één ridder. Het getal 500 geeft zeker geen telling weer van de sporen ener Kortrijkse trofee, maar wel een in 1382 levende *Franss traditie*.

In de 16e eeuw ontstond een *Vlaamse traditie* van *zeoenhonderd* vergulde sporen uit een misvatting van literaire teksten uit de 15e eeuw. De rhetoricijnse zegging 'bet dan 700 vergulden sporen' figuurlijk voor 'ridders', werd, in het licht van de trofee uit de Franse bronnen, geïnterpreteerd als zoveel eenheden van deze trofee,(2) Het getal 700, eenmaal in de Excellente Cronike (1531) overgegaan en door jacob De

(1) Voor de teksten uit de kronieken, zie Bijlage. - Een variante heeft de 500 paar omgerekend en spreekt van 1000 sporen: zie Kervyn op zijn editie van Froissart, Chroniques x, 496 (Brussel 1870).

(2) Biekorf 1952, 144 vlg.

Meyere onder het jaar 1302 van zijn Annales (1561) ingelast, stond een succes te wachten dat tot op onze dagen standhield.

Onze Vlaamse annalisten van de tweede helft der 16e eeuw hadden echter geen vrede met de bescheiden getallen 500 en 700. De meer dan 3000 krijgsrossen (dextrarii) die de Gentse Minoriet op Groeninge laat begraven, had Jacob De Meyere in ruiters (geen ridders!) omgezet en het getal afgerond tot 'meer dan 4000'.(1) Oudegherst (1570) heeft daarop de 700 literaire 'vergulden sporen' vervangen door 4000, Despars (1590) berekende een trofee van 3000 paar = 6000 vergulde sporen. De leerlingen van het Brugse Jezuïetencollege lieten, in hun rhetorische voordracht van 1605, hun toehoorders de keus tussen 700 en 4000 eenheden.(2)

De hoge cijfers ziet men vervaarlijk veld winnen in de 18e eeuw. Twee factoren werken daaraan mede. In de jaren 1700 verschijnt, in geleerde werken, voor het eerst de benaming 'Sporenslag' (*Journée des Eperons*); ook de naam 'slag der vergulde Sporen' komt een eerste maal voor.(3) Deze benaming wordt telkens verklaard door het overgrote aantal sporen op het slagveld gevonden. Daarnaast deed eon vergelijking met de classieke Oudheid haar deel. Hannibal, zo vertelt een Latijnse anecdote, liet op het slagveld te Cannae de gouden ringen van de gevallen Romeinse ridders verzamelen: juist geteld 5630, vulden zij drie korenmaten en werden als trofee naar de senaat van Carthago gezonden. Villaret (1770) ontwikkelde de vergelijking van de trofee van Groeninge met deze

(1) Fris a.w. 129. - Meyerus, Annales Flandriae f. 94 (ed. 1561).- Sanderus, Fl. lllustr.(1644) bleef nog bij de 500 pàar.

(2) Oudegherst, Annales de Flandre II, 315 (ed. Lesbroussart; Gent 1789).-Despars, Cromjcke II, 95; III, 75 (ed. De Jonghe; Brugge 1837 40). - Judicium Panegyricum Quadrimembris Flandriae, f. B4 (Brugge, Petrus Soetaert, 1605).

(3) Over de 'Slag der Gulden Sporen als historienaam' volgt een afzonderlijke mededeling.

van Cannae en brengt natuurlijk daarbij het maximum, de 4000 paar sporen, naar voren.[1]

De voorkeur van de geschiedschrijvers gaat dan ook algemeen naar het getal 4000, door sommige beschouwd als 4000 paar, door andere omgezet in 8000 eenheden. Deze hoge getallen beheersen de historische literatuur tot aan Conscience Lesbroussart (1789), Dewez (1807 en 1816), De Smet (1821), Van Duyse(1824), Delepierre (1834), Warnkönig (1835), Vander Maelen (1836), Lansens (1837) scharen zich trouw rond het getal 4000 of zijn meervoud 8000. Sommige laten de opgeraapte sporen *en bloc* trofee worden; andere zoeken een minnelijke schikking met het getal 500 dat zij behouden als getal van de trofee. Men vindt dus de combinaties: 4000 paar (buit) - 500 paar (trofee); 8000 (buit)-500 (trofee).[2]

De terugkeer naar de traditie 700, voorbereid door

(1) De vergelijking komt reeds voor in 1605 in de pas vermelde letteroefening van het Brugse college. Uit Villaret, Hist, de France IV, 156 (Parijs, 1770) werd zij door Lesbroussart (1789) overgenomen; zij verschafte Kervyn in 1847 een formule om het probleem der getallen te ontwijken: hij laat de Vlamingen eenvoudig de opgeraapte sporen meien bij *korenmaten*. Dat beeld zou echter een zoete dood sterven in het heroïsch vers: ‘Et les éperons d'or emplissent des boisseaux’, hoogtepunt van een ‘poème historique’ door de precieuze dichtkous Clemence Hiers, grootjuffrouw van het Kortrijkse Begijnhof, in 1866 uitgegeven.

(2) Een uitzondering is H. Leo, Zwölf Bücher Niederl. Geschichten I, 331 (Halle 1832). Deze Duitse historicus citeert alleen de trofee van 500 paar uit de oorspronkelijke teksten. J. Coomans, Hist' Belg. 56 (Gent 1836) staat apart met het getal 800, J. Van Praet, Hist, de Flandre I, 1 10 (Brussel 1828) met 7000. - De plaatsen bij de vermelde auteurs zijn: J.B. Lesbroussart, ed. Annales d'Oudegherst II, 315. E. Dewez, Hist. gén. Belg. III, 88; Hist, partic. prov. belg. II, 116. J.J. De Smet. Hist. Belg. I, 162. P. Van Duyse in Bundel Kon. Mij. Vaderl. Taal en Lett. Brugge. 1823 24, 151. O. Delepierre, Chroniques, Traditions et Légendes, 1 12.Warnkönig, Flandrische Staats-u. Rechtsgeschichte 1,207. Ph. Vander Maelen, Diet, géogr. Fl. Occid. 26. P. Lansens, Gesch. van Vlaende- ren, 125.

Goethals Vercruysse in zijn Kortrijks Jaerboek van 1814, werd door zijn vriend Voisin verder geleid in 1834. Doorslaande was ditmaal de stem van het 18e eeuwse schilderij uit het klooster van Groeninge dat, samen met het Lieve-Vrouwenbeeldje, in de Sint Michielskerk was terechtgekomen. Dit doek, dat een marmeren gedenkplaat nabootst, copieert eenvoudig de historisch waardeloze passus uit de Excellente Cronike (1531) betreffende de gevallen ridders. Reeds in 1823 had Prudens van Duyse de tekst van dat schilderij opgenomen, in 1837 deelde hij hem mede aan Conscience die weldra ter plaatse zelf, opgetogen, de overeenstemming vaststelde tussen de tekst van de Excellente Cronike en dat 'epigraphisch document' uit het Groeningeklooster dat niets anders dan een copie van dezelfde tekst was Conscience, gesterkt door de nota van Voisin, twijfelde niet meer: in zijn Leeuw van Vlaenderen (1838) worden 700 vergulde sporen op het slagveld verzameld en voltallig aan het gewelf van de O.L. Vrouwkerk gehecht.(1)

Na Conscience krijgt het getal 700 de overhand. Moke (1839), Juste (1840) en Le Glay (1843) volgden hem onmiddellijk. In 1853 zien we tegelijk de gezaghebbende schrijvers Namèche en David dat getal in hun historische werken opnemen, en dan nog met de interpretatie door Conscience in zijn Geschiedenis van Belgie(1845) herhaald: de 700 gevonden sporen werden op hun geheel een trofee en spreken van 700 gevallen ridders, daar elke ridder maar één spoor droeg.(2)

Toch werd deze versie niet zonder persoonlijke emen- daties overgenomen. Sommige schrijvers zochten voort naar een compromis tussen de getallen 700 en 500, en hielden 700 voor de opgeraapte, 500 voor de opgehangen sporen. Bij de schrijvers uit de jaren 1839

(1) Leeuw van Vlaenderen III, 172-174. A. Voisin. La bataille de Courtrai in Messager des Sc. et des Arts. 1834, 369.

1870 worden al de mogelijke combinaties uitgespeeld, met 700 als dominante. Toonaangevend was J.J. De Smet die, in de 5e uitgave (1839) van zijn zeer verspreid handboek, de 4000 paar gevonden sporen van zijn le uitgave (1821) verving door 700, met behoud van 500 als het getal van de trofee.

De felle cijfers hielden het langst stand hier en daar in werken als de Guide illustré du Voyageur en Belgique (1845), die het getal 8000 opgeeft voor buit en trofee. Een gematigde evolutie maakte de Koekelaarse geschiedschrijver Lansens door die zijn getallen 8000 en 700 uit 1837 op 4000 en 500 terugbracht in zijn geschiedwerk van 1862. Hierdoor kwam hij op het peil van Pater Possoz die, in zijn Notre-Dame de Groeninghe (1859), een laatste weerstand bood aan de Vlaamse traditie van Conscience en 4000 gevonden sporen 'ten dele' laat ophangen als trofee.

De Potter (1876) en Duclos (1880) zijn trouwe aanhangers van de 700 sporen: Fris, die zo wegwijs was in onze kronieken, vermeed die duistere 700, en spreekt in zijn bekend werk (1902) van 'meer dan 500 gulden sporen' als buit en trofee.

De merkwaardige historische werken over de Sporenslag die in dit gedenkjaar 1952 verschenen zijn(1), gaan op verschillende en enigszins ontstellende wijze om met de traditionele getallen van de gulden sporen. Op één punt komen zij overeen: zij maken geen onderscheid tussen het getal van buit en trofee. Hun keuze en interpretatie van de getallen loopt echter geheel uiteen. De keuze is de volgende:

Dr Verbruggen: 500 gulden sporen.

Dr Delfos: 700 gulden sporen.

De beide auteurs gebruiken het gekozen getal als

(1) J.F. Verbruggen. De Slag der Gulden Sporen, 248, 302. Antwerpen 1952. L. Delfos. Het Avontuur van de Liebaards, 266, 357. Tielt, 1952.-Dr Th. Luykx. Het grafelijk geslacht Dampierre (Leuven 1952) neemt een neutrale houding aan tegenover de beide getallen en spreekt van '500 à 700 gulden sporen'.

contrôle-middel bij de berekening van de Franse verliezen.

Dr Verbruggen schat het aantal gesneuvelde edelen - ridders en knapen - op ongeveer 1000 man (misschien 1100) en redeneert verder als volgt: ‘Zelfs wanneer we aannemen dat er slechts 500 sporen verzameld werden in plaats van 500 paar, komen we nog tot 250 ridders, wat zeker een totaal van een duizendtal edelen vertegenwoordigt daar elke ridder, in een leger uit die tijd, gemiddeld vier edele knapen bij zich had.’ In het voorgaande werd voldoende bewezen dat de ‘500 paar’ vergulde sporen betekenen: de trofee van 500 gesneuvelde Franse ridders. De ‘500’ sporen (eenheden) zijn niets anders dan een literaire afslijting van de 500 paar uit de bronnen van 1382. De tegenstelling 500 eenheden versus 500 paar heeft dan ook grond noch zin. Het traditioneel getal 500 zegt in elk geval 500 ridders. Een berekening op de voorgestelde basis moet Dr Verbruggen 2000 edelen geven.

Dr Delfos rekent met de ‘Vlaamse traditie’. Hij schrijft: ‘Men zamelde een 700 gulden sporen: een blijk dat er wel 350 Franse ridders waren gesneuveld. 700: zeker een afgerond getal, maar dat wel overeenkomt met het feit dat een 400 ridders aan de aanval hebben deelgenomen. De ridders droegen wel degelijk twee sporen.’ Dat laatste is archeologisch juist en verbetert de missing van Conscience en volgelingen die meenden dat elk ridder maar één spoor droeg. Doch ook dat apocriefe getal leent zich niet tot berekeningen, het drukt eenvoudig een totaal van 700 ridders uit.

‘500 en 700’: spoken van cijfers mag men ze wel noemen, die tot in 1952 dwaallichtje spelen en beste geschiedschrijvers weten te misleiden.

De bewaarplaats van de gulden sporen.

Zou men de geleerde L.A. Warnkönig geloven, dan is Maastricht de stad van de gulden sporen. In zijn Flandrische Staats-und Rechtsgeschichte I, 207 (1835) laat de Duitse historicus door de aanvoerder van het Vlaamse leger, Willem van Gulik, 7000 sporen zenden

naar de kerk van Maastricht. Dat is een klinkklaar verzinsel gesteund op een spel met de pas besproken getallen. Warnkönig kende de traditie '8000 sporen': na aftrekking van 1000 (500 paar) van de Kortrijkse trofee, bleef hem een overschot van 7000 sporen, over dewelke hij de jonge proost van Maastricht liet beschikken! Warnkönig achtte het onnodig nog de Kortrijkse trofee te vermelden. Dat bracht zijn vertaler en bewerker A.E. Gheldolf in verlegenheid die, nog in hetzelfde jaar 1835, zonder opgave van getallen de sporen verdeelde tussen Maastricht en Kortrijk.(1)

Over de bewaarplaats van de trofee in 1382 zijn de kronieken verdeeld. De burger van Sint-Omaars (Istore, 2e versie) plaatst de 500 paar vergulde sporen op het stadhuis. Froissart daarentegen spreekt van 'een kapel in de grote kerk van Kortrijk'; sommige handschriften van Froissart hebben de aangevulde lezing: 'een kapel in de grote kerk van Onze Lieve Vrouw te Kortrijk'.Zo spreken de oudste getuigen. De wat jongere kronieken (Chronique des Pays-Bas; Istore, 3e versie) die een trofee van sporen en wapenrokken vermelden, zeggen: 'een zekere plaats' zonder nadere bepaling, zij noteren echter uitdrukkelijk dat die zegetekenen *weggesloten* waren.(2)

Terwijl De Meyere (1561) 'de kerk van Kortrijk' behoudt, noemt Despars (1590) met name de O.L. Vrouwkerk als bewaarplaats. In de 17e en 18e eeuw beperken de schrijvers zich algemeen tot 'de kerk

(1) Tekst van Warnkönig 'Wilhelm von Jülich liess gegen 7000 Sporn an die Kirche von Maastricht senden...' In de vertaling van Gheldolf, Hist-de la Flandre I, 134: 'Guillaume de Juliers envoya une partie [des éperons] à Maestricht; le reste fut suspendu dans la principale église de Courtrai.' A-Duclos laat W.v.G. maar enige van de 700 sporen naar Maastricht zenden en voegt er bij: 'maar wat er van geworden is, heb ik niet achterhaald.' Onze Helden van 1302, 316 (Brugge 1880).

(2) Zie Bijlage 1, 2 en 3.

Kortrijk' en dat ook zal maar veranderen vanaf 1838 met de roman van Conscience. De gangmaker was hier weer Goethals-Vercruysse die reeds in 1814, in zijn Jaerboek (I, 291) spreekt van de gulden sporen 'aen de voute van O.L. Vrouwkerk gehegt.' In de jaren 1840-53 ziet men Vande Putte, Juste, Perneel, Namèche, David deze door Conscience bezegelde lezing overnemen.(1)

Eén enkel schrijver durft in 1850 nog nader bepalen: Schayes in zijn Histoire de l'Architecture en Belgique III, 186 hangt de trofee aan het gewelf van de *Gravenkapel* der O.L. Vrouwkerk; een voorstelling die sommige schrijvers heeft aangetrokken totdat Deken Van de Putte, in zijn Geschiedenis van de Gravenkapel (1875) deze legende uit de weg heeft geruimd. Deze kapel, pas gebouwd in 1374, kon niet in aanmerking komen als bewaarplaats van de trofee van 1302 die in 1382 weggenomen werd.(2) Van de Putte zocht naar een aanvaardbare plaats in zijn kerk en meende die te vinden in de kapel *achter het hoogaltaar*. Aanleiding daartoe waa de aanwezigheid, onder het witsel van het gewelf, van geschilderde Vlaamse-leeuwenschilden,- een versiering die echter niet ouder is dan de 17^{e} eeuw.(3) Deze plaats werd zo goed als officieel erkend toen koning Leopold II, op zijn bezoek te Kortrijk 8 September 1875 ter gelegenheid van de inhuldiging van de herstelde schepenkamer, Deken Vande Putte, die hem de herstelde Gravenkapel en de vermoedelijke 'kapel der gulden sporen' liet bezichtigen, het volgende

(1) Juste, Namèche, David, t.a. pp. - F. Vande Putte in Annales Emulation II (1840) 331. J. Perneel. Hist, de Flandre, 36 (Brugge 1850).

(2) F. Van de Putte in Annales Emulation 27 (1875), 189 vlg.

(3) In totaal werden 116 zulke schilden blootgelegd achter het hoogaltaar. Omstreeks 1900 werden 12 leeuwenschilden in oudere - 15^{e} eeuwse trescoschildering - blootgelegd op de muur van de toegemetselde vensteropening tussen de noordelijke kruisbeuk en de voormalige bibliotheek van het kapittel. Zie Th. Sevens, De Kouter II n. 12 (November 1901), blz. 238-39.

woord (in het Frans!) ten beste gaf: ‘Wij hopen dat Mijnheer de Deken, die zo goed de kapel der Graven hersteld heeft, met niet minder succes een ander gedenkstuk der geschiedenis, dat wij komen te zien, zal herstellen, namelijk de *Kapel der Gulden Sporen*.’[1]

Deze kapel (achter het hoogaltaar) zal, in haar tegenwoordige constructie, enkele tientallen jaren jonger zijn dan 1302. De plaats is echter wel overeen te brengen met de tekst van de kronieken die de trofee plaatsen in een *afgesloten* bewaarplaats (‘*en fermure*’), ‘in een kapel’ volgens Froissart. De O.L. Vrouwkerk was een collegiaalkerk; het koor, de zijkoren en de kapel achter het hoofdaltaar waren afgesloten en alleen voor de leden van het kapittel toegankelijk.

Het *ophangen* in een kerkgebouw van een trofee van wapens voortkomend van gevallen ridders is een curiosum in onze geschiedenis. Voor de Nederlanden kent men maar één ander voorbeeld, namelijk de trofee wapenrok en pennoen - van hertog Wenzel van Brabant in 1371 opgehangen in de hoofdkerk van Nijmegen door de zegevierende hertog van Gelre na de slag bij Baesweiler.[2]

Ridderwapens waren kerkelijk gewijd, - ook de sporen, die als een symbool van het ridderschap doorgingen. Het is tegen de geest van de tijd dat de geestelijkheid of de ‘derde stand’ van Kortrijk met zulk een eerbiedwaardige trofee een jaarlijks spotfeest zouden gehouden hebben. Door de Franse kronieken wordt dat opzettelijk beweerd om de verwoesting van de stad als straf voor een profanatie van stand en naam van de Franse ridders te doen doorgaan. De zogenaamde jaarlijkse viering omstreeks de verjaardag van de Sporenslag zal wel niets anders geweest zijn dan de oude ‘Canesie-kermis’, het kerkwijdingsfeest van de O.L. Vrouwkerk dat viel op 13 juli en tot aan de Franse tijd met allerlei volksspelen gepaard ging.

(1) A. Duclos. Onze Helden, 316.
(2) A. Van. Werveke-Gedenkbladen, 97-98 (Gent 1936),

In oude toeristische literatuur vindt men nog een andere bewaarplaats van de gulden sporen opgegeven, namelijk '*het gewelf can Je abdijkerk van Groeninge*.' Aldus de Guide illustré du Voyageur en Belgique in 1845. Baedeker zal dit nog in de 12e uitgave (1885) van zijn 'Belgique et Hollande' naschrijven. Deze literatuur was niet zonder weerklank in uitgaven vaneen andere aard. Door baron Reinsberg Düringsfeld (Calendrier Beige II,34; 1862) wordt de trofee gehangen op het altaar van het wonderbeeldje van O.L. Vrouw in de verdwenen kloosterkerk. De grote moderne Spaanse Enciclopedia Universal (Espasa; 15,1389) en de Encyclopaedia Britannica (6,608) herhalen nog resp. in 1925 en 1947 deze aparte overlevering van 'de trofee der Gulden Sporen bewaard in de verdwenen kloosterkerk van Groeninge'.

Besluit.

De gulden sporen als trofee van Groeninge zijn een literair motief dat eerst opduikt in Franse kronieken die de onverantwoordelijke verwoesting van Kortrijk in 1382 met redenen zoeken te omkleden. Een van de redenen zou de onwaardige omgang met de bewaarde trofee geweest zijn op de verjaardag van de overwinning, een openbare belediging van het Franse koningschap en de Franse ridderschap.
Over de bewaarplaats van de gulden sporen te Kortrijk in de jaren 1302-1382 lopen de kronieken uiteen; de locale traditie stamt zelf uit de literatuur van de Vlaamse Romantiek. Over het lot van de trofee in en na 1382 zeggen de kronieken geen woord.
Het enig constante gegeven in de bronnen is het getal '590 paar' sporen, dat een 14e-eeuwse Franse traditie van het aantal gesneuvelde ridders weergeeft.

A. VIAENE

Bijlage.

Oudste teksten betreffende de gulden sporen.

1. *Istore*, tweede versie: ca. 1390.(Ed. Kecvyn II, 217 218).

Lors se party li rois de Courtray pour aler à Tournay; mais, ains qu'il partist, la ville de Courtray fu par jugement condempnée à ardoir pour che que chil de Courtray l' avoient laissiet ainsy comme estraière sans garde, car li pluiseur avoient esté mort à la bataille contre le roy, et li aultre estoient fuy à Gant. Et avec che li Franchois trouvèrent en le

maison de le ville plus de v^{e} paires d'espourons dorés qui jadis furent as nobles de Franche, que li Flamenc ochirent devant Courtray, et les avoient gardé IIII^{XX} ans et tenus clers, et les monstroient souvent par dérision en faisant moquerie du roialme de Franche et des nobles princippalment qui devant le ville furent jadis ochis.... Et pour ces meffais fu li ville condampnée à ardoir, et y fist li rois par ses marischaulx bouter le feu si tost comme il s'en fu partis, et en fu arse le meilleur et le plus grande partie.

2. *Froissart*: *Chroniques*, ca. 1390.(Ed. Luce-Raynaud XI, 61-62).

Congnissance vint au roi [Karel VI] qu'il avoit en la grant eglise de Nostre Dame de Courtrai une cappelle, en laquelle il avoit bien largement cinc cens paires d'esperons dorés, et cil esperon avoient jadis esté des signeurs de France qui furent mort à le bataille de Courtrai, l'an mil trois eens et deus: et en faisoient chil de Courtrai tous les ans pour le triomphe trés grant solempnité; de quoi li rois dist que il le comparoient enssi qu'il le fissent, et qu'il feroit mettre la ville à son département en feu et en flamme; si leur souvenroit ossi ou tamps à venir comment li rois de France i aroit este.

3. *Chroniquz da Pays-Bas* ca. 1400 (Rec, J.J. De Smet III, 124, 279)

[Aanvulling van het relaas van de slag van Groeninge:] Puis partirent lesdis Flamens les bagues (bagage) des Franchois, autant à l'un comme à l'autre; et les esporons et cotes d'armes des seigneurs franchois, qui morurent en leditte bastaille, il firent pendre en chiertain lieu; et fasoient tous les ans, au jour Saint Benoit, aucune mocrie et desrision: dont il furent mal conséliés, car le ville en fu depuis toutte arse et esselié, comme chi-après sera dit.
[Dit laatste verwijst naar de volgende passage van dezelfde kroniek onder 1382, na de slag bij Rozebeke].
Après, fut dit au roi que la ville de Courtrai, c'est assavoir les seigneurs de icelle, avoient mis en fermure les esporons dorez et cottes d'armes de chevaliers de France, qui moururent à la baptailie de Gronninghe, qui fut l'an mil iij^{e} et ij, et que anuèlement faisoient de iceulx esporons et cotes une manière de moquerie et desrision: laquelle chose despleut moult à plusieurs seigneurs et espécialement au roi, qui pour cette cause habandonna pillier toute ladite ville et après le ardoir.

De slag bij ‘Vanderotte

De glorierijke zegepraal van de Vlaamse gemeentenaren in de veldslag der Gulden-Sporen heeft alles wel beschouwd maar een verwonderlijk geringe weerklank toen gevonden over de grenzen van onze gewesten, althans naar het Oosten toe. Daarop werd reeds gewezen en daaraan mag toch worden herinnerd nu het Vlaamse volk zich opmaakt om plechtig deze victorie te herdenken en hare ver dragende politieke gevolgen.

Meer kronieken van 't begin der 14e eeuw en van later dan wij nu geneigd zouden zijn voorop te zetten, beperken zich bij de blote aanhaling van het roemrijke wapenfeit bij Kortrijk, zo ze het niet algeheel verzwijgen. Hierom zij toegelaten aan te stippen dat het vluchtig staat ingelast in de ‘Oberrheinische Chronik’, waarvan het handschrift voorhanden ligt ter universiteitsbibliotheek van Freiburg im Breisgau(1). Ze blijkt het werk te wezen van een onbekend, doch zeer ontwikkeld man, die vermoedelijk in betrekking stond met de Duitse Ridderorde en zich in 1337 aan het optekenen zette. Hij bracht als 't ware een model van middeleeuwse wereldgeschiedeniskronieken tot stand, dat alreeds de aandacht verdient wegens de verstrengeling van sagen en historische feiten, die het aandurft. In hoofdzake ging het uit op de opsomming van de pausen en keizers, die achtereenvolgens het bewind waarnamen(2). Gekomen dan aan de regering van de Roomse koning Albrecht I, zoon van Rudolf van Habsburg, die op 2 Juli 1293 Adolf van Nassau uit da weg ruimde, verhaalt de ‘*Oberrheinische Chronik*’:

(1) Men zie: F.K. Grieshaber: Oberrheinische Chronik; Rastatt 1850; - K. Helm: in ‘Aufsätze zur Sprach-und Literaturgeschichte, W. Braune dargebracht; Dortmund 1920.

(2) Dr Hermann Mascheck: Deutsche Chroniken. Herausgegeben von...(Leipzig 1936), blz. 41-66.

> ‘Dar nach richset kùning Albrecht. Bi sinen ziten beschahen fil strite zwischent dem kùninge von Francrich und den Flemingen, und die Flemingen gesigten, und wart der edele grave von Arteis und fil banerherren und Frantzoeis erslagen’[1];

wat betekent: ‘Daarna heerste koning Albrecht. In zijn tijd geschiedden vele oorlogen tussen de koning van Frankrijk en de Vlamingen, en de Vlamingen zegepraalden en de edele graaf van Artesië en vele baan- derheren en Fransen werden gedood.’ Het mag gezegd dat deze aantekening de geschiedkundige gebeurtenissen van 1302 kort, maar goed samenvat,

Om meer aandacht verzoeken wij hier nochtans voor een uitlating in het 16e eeuwse ‘Raisbuch’ van de geboren Oostenrijker H.G. Ernstinger.

Dit reisverhaal werd anno 1877 volgens het originele handschrift, in de toenmalige Hofbibliotheek van Darmstadt berustend, in druk uitgegeven door Dr Ph. A.F. Walther, als 135e publikatie van de wetenschappelijk zeer hoogstaande reeks van de ‘Litterarische Verein in Stuttgart’[2].

De schrijver was waarschijnlijk in 1570 te Innsbruck geboren en wel uit de zeer goede stand, vermits zijn vader. Hans Ernstinger, als raadsheer van keizer Ferdinand en nadien als secretaris voor het Tyrolerland fungeerde. Hij werd mettertijd een voor die jaren verwonderlijk veelbereisd man doorheen Midden-Europa, Italië, Frankrijk en de Zuidelijke Nederlanden. De opsomming van de steden alleen, waar hij de voet stelde, behelst niet minder dan 307 namen. Een aantal van zijn tochten ondernam hij als begeleider van jongelingen van adellijken huize, die in den vreemde gingen studeren of volmaking van hun opvoeding zoeken du’ als een soort praeceptor. Wij blijven zelfs bij ons vermoeden dat hij zijn ‘Raisbuch’ net aanvatte om zo nodig te gelegener tijd bij zijn opdrachtgevers het bewijs te kunnen voorleggen, hoe stipt hij zich van zijn taak had gekweten.

(1) Dr Herman Maschek: op. cit., blz. 55.
(2) Tübingen 1877.

In elk geval verwierf zijn geschrift, behalve voor de plaatsnaamkunde, waardevol belang voor de kennis van de Centraal-en Westeuropese steden en hun merkwaardigheden in de vroege 17e eeuw... en ook voor die bij ons in Vlaanderen.

Immers op 13 September 1606 aanvaardde hij met zijn twee aan zijn toezicht vertrouwde jonge landgenoten een ‘raisz in die Niederlande’(1) blz. 227-244, die van Parijs naar Antwerpen leidde. Na vier dagen oponthoud in onze voorname Scheldestad gingen ze de weg terug naar de Franse hoofdstad, ‘von Antorff wider nach Paris’(2) blz. 244-252., waar ze op 12 October, dus na dertig dagen, weer belandden. Ernstingers reisaantekeningen vallen beslist leerrijk uit wat de kennis aangaat van onze Vlaamse gouwen in vroeger tijd. Dankbaar heeft Dr Jan Alb. Goris ze reeds benuttigd in zijn bekende loflied op Antwerpen: ‘Hoe reizigers Antwerpen zagen’(3) Lof van Antwerpen, blz. 52-59. Brussel 1940. en ik deed 't op mijn beurt in mijn opstel ‘Vreemdelingen te Mechelen’(4) In ‘Mechelsche Bijdragen’. VI, 1939, blz. 20-24.; verder koester ik nog immer de hoop eenmaal beide hierboven bedoelde reisrelazen in hun geheel en toegelicht te kunnen opnieuw uitgeven.

Ik wil er hier al opwijzen dat de drie reizigers de tocht Antwerpen-Parijs via Gent, Olzen - ofte: Olsene, - Cortrick, Courtray en L'Isle, oder Rüssl’ aflegden, aldus het heden ten dage toeristisch zo aantrekkende Brugge geheel terzij latende!

Nuchter schildert Ernstinger het toenmalige Kortrijk(5) blz. 247. als een van de oudste steden van het gewest Vlaanderen, een versterkte, goede stad, met zindelijk geplaveide straten en een groot plein, waar zich ook een slot verhief en veel laken en kloek lijnwaad vervaardigd wordt. Zijn interessantste vermelding luidt evenwel:

(1)
(2)
(3)
(4)
(5)

> ‘Nit fehr van diser statt ligt Vanderotte, bey welchem orth anno 1301 Philippus der schön genent, könig in Franckreich, der 4 diss namens, ain grosse schlacht verloren mit Philipo, grafen von Flandern, darinn über 1200 franzosen gebliben.’

In vertaling luidt ait: Niet ver van deze stad ligt Vanderotte, bij welke plaats anno 1301 Philippus, de Schone bijgenaamd, koning van Frankrijk, de 4e van die naam, een grote veldslag heeft verloren tegen Philips, graaf van Vlaanderen, waarin meer dan 1200 Fransen gebleven zijn.

Deze aantekening heeft geheel en gans de allure van een duidelijke verwijzing naar de Gulden-Sporenslag. Evenwel, ze doet opkijken én om haar minder juist jaartal 1301 én om het opgegeven aantal van Franse gesneuvelden: slaat het alleen op ridders onder hen, gaat het zo heel wat hoger den wij steeds vernamen; slaat het op alle Franse doden zonder meer, zo blijft het enkele duizendtallen beneden het algemeen aanvaarde.

Ze doet nog meer opkijken om de onverhoedse inlassing van een toenmalige Vlaanderse graaf Philippus. Dwingt ze ertoe een verwarring te onderstellen met de bekwame Filips van Chieti, nog een zoon uit het eerste huwelijk van graaf Gwijde van Dampierre, die in de maand Mei van 1303 uit Italië kwam opdagen en als ruwaard van Vlaanderen op zijn beurt suksessen in Artesië behaalde(1)?

Ze zal nog wel het meest doen opkijken om de opgenomen plaatsnaam ‘Vanderotte’! Hoe is Ernstinger aan die toponiem geraakt? Hangt die benaming vast met enige geslachtsnaam uit die jaren in de Groeningerstreek? Behelst hij een allerlaatste naklank van 't Vlaamse ‘(Groeninger)kouter’, verminkt gevat door het vreemde, oostenrijkse oor P Houdt hij verband met

(1) Dr Theo Luykx: Het grafelijk geslacht Dampierre en zijn strijd tegen Filips de Schone (Davidsfonds-Leuven). blz. 195 vlgg.

'roten', dat - naar men mij van Westvlaamse zijde bevestigde - in het huidig dialekt van het Kortrijkse nog 'rotten' luidt, weshalve 'van de rotte' misschien kan worden volledigd tot 'van de rootbeek'? Vermoedelijk toch is niet uitgesloten te achten dat ook onze beroemde Groeningebeek diende voor roten van het vlas.

Ik kan echter alleen deze ene na de andere vraag stellen in hoopvol vertrouwen dat een onzer lezers de gewenste opheldering zal weten te verstrekken, waarvoor hem bij voorbaat warme dank is toegezeid.

ROBERT FONCKE.

De crisis in de westvlaamse kantnijverheid in 1848.

Op 24 Februari 1848 brak te Parijs een onwenteling uit, die ook haar invloed had op de economische toestand van onze provincie.

Uit de verslagen aan de gouverneur zien we, dat ten gevolge van de gebeurtenissen te Parijs, de belangrijke kantenuitvoer uit West-Vlaanderen naar Frankrijk stil viel.(1)

Reeds op 28 Februari liet de burgemeester van Ieper weten dat de kantnijverheid, waarvan het grootste deel van de werkende bevolking moest leven, voor een zware crisis stond. Deze crisis brak uit 'durant une saison où le travail de la femme nourrit la familie', omdat de mannelijke arbeiders in de winter zonder werk vielen, en hun huisgezin dan moest leven met de opbrengst van het spellewerken. Daarom vroeg de burgemeester dat de stad van de regering toelagen zou ontvangen ten einde werk te verschaffen aan de mannen door de uitvoering van openbare werken.

OP 2, 3, 4, en 5 Maart kwam de burgemeester op-

(1) Provinciaal Archief van West-Vlaanderen. Eerste Afde- ling, pakken nrs. 143 en 145, en Derde Afdeling, pak, nr. 3194.

nieuw terug op de crisis in de kantnijverheid. De lonen van de kantwerksters waren reeds verminderd, slechts enkele spellewerksters waren opgezegd, maar de kantfabrikanten zouden weldra met een vol magazijn staan en met een ledige kas. Daardoor zou de werkende bevolking zonder middelen van bestaan vallen.

Indien de prijs van de kanten verder werd verminderd, zouden er waarschijnlijk zaterdagavond en zondagmorgen, bij het uitbetalen van de kantwerksters, onlusten uitbreken. Om deze te vermijden gingen de kantfabrikanten voort met het opkopen van kanten. Maar ze zouden dit niet lang meer kunnen doen daar ze geen de minste bestelling meer kregen.

Op 2 Maart schreef de arrondissementscommissaris van Ieper op zijn beurt, dat de kantfabrikanten al hun werksters van de buiten en enkele uit de stad hadden opgezegd. Volgens hem waren er reeds 10.000 spellewerksters zonder werk. Dit aantal zou nog aangroeien.

Ook te Brugge stond het slecht met de kantnijverheid. Op 4 Maart schreef de burgemeester dat de kantwerksters moeilijk hun kanten konden verkopen, vooral de goedkope ‘Loperkens’. Dit verminderde nog de weinige inkomsten van de werkende klasse.

Te Menen ging het even slecht. Op 3 Maart was de prijs van de kanten met 25 % verminderd. De kantkoopvrouwen kochten niet alles meer op, en veel gekregen bestellingen werden zelfs opgezegd. Op 20 Maart werd er bijna niets meer betaald voor de kanten; de mannen die in Frankrijk werkten werden naar huis gezonden en de arbeidersgezinnen waren in de diepste armoede gedompeld. Op 23 Maart hadden de koopvrouwen uit Parijs brieven ontvangen, die hun aanraadden al hun werksters op te zeggen ‘attendu que toutes les transactions de cette branche importante du commerce sont totalement suspendues.’

Het moet ons dan ook niet verwonderen dat, wanneer de Ieperse kanthandelaar en geneesheer Hammelrath, in Juni 1851 de Leopoldsorde aanvroeg, de burgermeester van Ieper getuigde dat Hammelrath

zich gedurende de crisis van de kantnijverheid in 1848, verdienstelijk had gemaakt door voort arbeid te verschaffen aan zijn kantwerksters.

De crisis in de kantnijverheid duurde voort te Ieper. De kantwerksters die nog werk hadden, werden zeer weinig betaald, vandaar een diepe haat tegen de kantfabrikanten.

Op Donderdag 29 Juni, octaafdag van het H. Sacrament, was het te Ieper de viering van *Klein-Sacramentdag*, de feestdag van de kantwerksters.

De vorige dag had men in de stad een opstandig liedje uitgedeeld, gericht tegen de kantfabrikanten en ook tegen de werkrechters (prud'hommes; *plaidons* in het liedje). Deze laatste waren slecht gezien, omdat ze de hand moesten houden aan het reglement op de werkliedenboekjes, die sedert 1845 waren ingevoerd ten voordele van de arbeiders. Veel werklieden weigerden een boekje te halen en konden moeilijk aan werk geraken. Ook werden ze door de werkrechtersraad veroordeeld en altijd in het ongelijk gesteld.

De procureur des Konings zond op 1 Juli een exemplaar van dit liedje naar de gouverneur. Hij had de schrijver en opsteller ervan gevonden en aangehouden. Het was de 33 jarige dagloner Auguste Plancque, geboren en wonende te Ieper, gewezen onderofficier van het Belgisch leger. Ten gevolge van deze aanhouding was het feest van de kantwerksters rustig verlopen en had men het liedje niet gezongen.(1)

JOS. DE SMET

Nieuw liedeken.
Stemme van den Boterpot n° 1 of den Brabanson.

1. Complet.

A la vrienden wilt hier aenhooren,
En blyft een weinig staen,
Ik zalt u in korte gaen verklaeren,
Hoe het in dese stad zal vergaen,
Kantwerkster, gy mag het wel weten,

(1) Zie onze bijdrage in Handelingen van de Société d'Emulation 89, 1952, 28.

t' Is van onze kante marchands,
Zy hebben lang genoeg or.s herte uitgefreten, Bis
Deeze verkens moeten nu van kant. Bis, Bis.

2. Complet.

De kleermaekers zynder espres gekomen,
Uyt de groote stad Parys,
Zy hebben het nieuws nu al vernomen,
Zy kreygen daer van den eersten prys,
Al voor de kazakken te keeren.
Van plaidons en kanten marchands,
Zy zullen haest de fransch tael gaen leeren, Bis.
Dees verraeders moeten uyt ons land. Bis, Bis.

3. Complet.

Dat zullen deze capoenen gaen vaeren,
De plaidons zyn nu afgeschaft,
Want wy beginnen daer op te dinken,
Dees verraeders hebben te veel gemaekt,
Zy rnaeken met ons geld veele plaisieren,
Om te marcheren met trommels en muzik,
Wy zullen klouk op hun kazakke vieren, Bis.
Tot een exempel voor ons Belzyk. Bis, Bis.

4. Complet.

Wy zullen onze mode doen floreeren,
Door het maeken van een nieuw kazak,
En wy ambagsheden zonder mankeren,
Hebben ook deeze mode aengevat,
Wy zullen drinken en glaezen doen klinken,
Tot floreeren voor weird en weirdin,
En de marchands van kanten te doen springen, Bis
Dat hebben wy al lang in onzen zin. Bis, Bis.

5. Complet.

Spellewerkster laet het u niet verdrieten,
Om tegen dees barbaeren op te staen,
Zy zullen ons bloed niet meer doen vergieten,
Wy zullen stryden voor ons vaen,
Al voor het geld dat zy ons hebben genomen,
Van onze kanten en gaeren-bak,
Die schoone francs moeten weder keeren, Bis.
Dat zy van ons hebben afgepakt. Bis, Bis.

6. Complet.

Kantwerkster al voor het letste,
En laet deeze zaeke niet meer staen,
Want ik raent u voor het alderbeste,
Eer dat zy bancroute zouden slaen,
En laet ons nu defenderen,
t'Is voor ons eygen vleesch en bloed,
Dan zullen wy ons plaisieren doen ernemen. Bis.
Al met het geld van onze kanten zoet. Bis, Bis.
Eynde.

Toverij en spokerij

Te Wingene (Blauwhuis) kenden ze geen meeval met de beesten. Het was nu overduidelijk geworden dat een paar koeien, die maar geen kalveren konden krijgen, betoverd waren. Ze deden beroep op de Paters van Steenbrugge, die medailles meegaven. En zie, pas hingen de medailles op de plaats waar de onvruchtbare beesten stonden, of ze sloegen potzwart uit.

Sindsdien heeft men niet de minste last meer gehad.(Vóór de eerste wereldoorlog).

Op een hoeve tussen Wingene en Egem hadden ze een meisje, dat langzamerhand aan het wegkwijnen was. Men vermoedde wel dat er kwaad in 't spel was, doch het duurde nog een hele tijd vooraleer de Paters van Tielt er bij gehaald werden. Terwijl ze het meisje aan 't belezen waren, vloog opeens de deur open en - wie had het ooit gedacht? - de schuldige, een jongeling uit de buurt, viel buiten adem op een stoel neer.

Na hun werk waren de Paters niet te spreken en de zweetdruppels liepen langs hun gezicht.

Het meisje is weer gezond geworden, maar de jongeling is naar een andere gemeente verhuisd.(Vóór de eerste wereldoorlog).

In het Molenhuis te Sint-Andries lag een kind ziek ten huize. Eigenaardig genoeg verscheen omstreeks die tijd regelmatig een puid op de drempel van de deur. De vader van het kind vond dat verdacht en, toen het beestje een volgende keer opnieuw verscheen, sloeg hij er naar, doch

slaagde er slechts in een poot van de puid af te houwen. Hoe groot was echter de verbazing, toen hij 's anderendaags een buurvrouw met de arm in een verband zag lopen. Er was geen twijfel mogelijk: zij was de schuldige, zij had het kind de ziekte op het lijf gejaagd.(Vlak vóór de eerste wereldoorlog).

Deze versie herinnert sterk aan wat ons verteld werd door R.N. uit Sint-Andries, thans wonende te Gosselies (Prov. Henegouwen), waar de feiten plaatsgrepen.

Een wonderdokter - zoals er in deze streek bij de vleet zijn - werd geroepen bij een man die aan rheumatiek leed. Na de zieke even bekeken en betast te hebben, vroeg de kwakzalver hem of er soms geen duif op het dak van zijn huis kwam zitten. De rheumathieklijder dacht even na en moest bevestigend antwoorden. Hierop beval de kwakzalver de duif bij de eerstvolgende gelegenheid van het dak te schieten. Toen de zieke opmerkte dat hij dit niet aandierf, besloot de wonderdokter zelf het dier uit de weg te ruimen. Wat hij dan ook deed.

Een paar dagen later zag men een kennis van de zieke met de arm in een verband lopen. Toen de wonderdokter dit vernam, zei hij tot zijn klant: ‘Voilà votre maladie’, want het was die kennis geweest die de man aan het bed had gekluisterd.(Gosselies, 1947).

Te Sint Pieters-op-den-Dijk leefde er vóór 1914 een heks van een wijf, die door iedereen geschuwd werd. Vooral de vrouwen die een kindje verwachtten, koesterden voor haar een heilige schrik. Reeds driemaal te reke had een vrouw, bij wie ze vóór de bevalling op bezoek was geweest, een dood wichtje ter wereld gebracht. Nu besloot de echtgenoot het boze wijf onder geen enkel voorwendsel nog binnen te laten en sindsdien heeft de moeder in kwestie altijd gezonde kinderen gehad.

Diezelfde kwaadaardige vrouw werd ter hulp geroepen door boeren die een zeug hadden die moeilijk kon viggen. Zij voerde dan allerlei toeren uit en sprak duistere, onverstaanbare woorden boven het dier totdat het eindelijk van zijn vracht werd verlost.

De tachtigjarige R.D., die geruime tijd te Varsenare-Nieuwege heeft gewoond, vertelde onlangs dat haar vriendin al-

meteens met vlooien geplaagd zat na het bezoek van een schooier, die regelmatig aan huis kwam en de kaarten kon leggen. (Nieuwege, omstreeks 1890).

Te Keiem stond de ‘Duvelsmote d.i. een poel met een eilandje in 't midden, bij het volk bekend als een broeinest van spokerij.

Op een avond was de burgemeester daar voorbijgekomen en had twee gloeiende ogen als kooltjes vuur op zich zien afkomen. Waar hij zich ook draaide of keerde, ze bleven hem halsstarrig volgen.

Op een avond in de maand October kwam ‘Leoniete’ terug van de Redemptoristenpreek, toen ze op de ‘Duvelsmote’ twee sneeuwwitte geitje’ bemerkte, die haasje-over aan het spelen waren van de ene kant van de poel naar de andere, altijd maar over en weer.

Toen dezelfde ‘Leoniete’, vergezeld van twee andere vrome zielen, de volgende avond opnieuw van de preek huiswaarts keerde, zagen ze ter hoogte van de ‘Duvelsmote’ een mannemens, zo groot en zo dik als een reus, voor hen opdagen. Geen van hen waagde het nog een woord te zeggen en als overeengekomen versnelden ze de pas tot de kerel door de duisternis werd opgeslorpt,(omstreeks 1880).

Op Verre-Assebroek werd een man een tijdlang achtervolgd door een witgekleed heertje, dat een hond bij zich had. Voortdurend sprong en danste die hond om de man heen, tot hij, eindelijk thuisgekomen, het vreemde tweetal kon kwijtspelen,(omstreeks 1920).

W. GIRALDO

Uit Pippei's schooltijd

‘'k Heb daar nog een goed onthoud van, zei Pippei Jules. Mijn bewaarklastje was tenden en Jules trok op naar ‘de Duinen’. In dien tijd, 't is ommers van over vijf en zeventig jaar da' 'k klappe, waren er drie stadsscholen. De Bolle, de Rame en de Duinen. Ge weet wel, ei, de Duinen, juist over de Duinenbrugge in 't hoekstje neven 't Simanarie waar dat later de verwerij van Poppe kwam. Nu, we woonden dan op ‘'t Sin Zilliaä’ en dat wis miar ean straatjeu omrnï, miar achter een jaar of twes ‘prittandirda’ mijn moeder dat ze beter leerden bij de broeders en Jules mocht alle dagen twee keren naar den Ouden Gentweg sassen; zo, lijk of

da' je ziet, 't was geen kleen bier, 't was nog al een djentig endetje, 't was lijk tegen d'achterdeure. Als ik mijn eerste kommunie deed, zat ik den tweeden langs den armen kant, we waren toen verhuisd en woonden in de Lane. Zo 't was op ‘Sin Savaders’ te doen-'k Zat eigentlijk den eersten maar 'k en kon den eersten niet zijn omdat den eersten door een zekere fondatie wierd gekleed en die fondatie sprak alzo: datje vier jaar op de parochie moest wonen. Zo, dat was met mi] 't geval niet, ze pasten Jules een kol; Mantje Clauwaert, die later notarisklerk geworden is bij den notaris Mostrei, wierd den eersten gezet en ‘ik zei den hoend’ zat den tweeden. Den tweeden wierd in pie gezet door ‘ieffrouwe Bourie’. Ieffrouwe Bourie dat was een braaf mens; ze zorgde voor ons perk in de leringe. We waren alzo met een tachentig knekers van knechten die verdeeld wierden in drie perken en voor ieder perk was er een brave ziele van een ieffrouwe die heur sacrifieerde om catechismus te geven, en alzo moest de paster maar nu en dan een keer zijn neuze togen om te kijken hoe dat 't ging.

'k Heb altijd g'hoord dat ieffrouwe Bourie nogal warme voeten had,(er goed voren zat!) 't was ommers de nichte van kaneunik Maes, den directeur van 't zothuis, maar ieffrouwe Bourie arrangieerde dat algelijk a' zo geren allemale voor een kluitje fijgen en zeven eens en half koks (cokes) lijk of dat we dat in Brugge zeggen, 't is te zeggen, zo profijtiglijk mogelijk, en a' zo wierd mijn kostuime gemaakt in numero vijve op Sinte Michiels, en 't was ‘comme il faut’ zulle, maar mijn mutse mocht ik zelve gaan kopen ‘toe Meesters in 't Breidelstretje’ e:n ieffrouwe zei ‘ge moet de schoonste kiezen da' z' h'ân.’

Met d'eerste kommunie zaten de rijke van voren, en den eersten van de ‘rijke kant’ die kreeg een ‘madollie’ (medaille). Op ‘Savaders’ nu bestond er ook nog een andere fondatie. Den eersten en den tweeden van de leringe kiegen elk huider boek, een soorte: cahier.

Met de vier hoogdagen van 't jaar moesten wij te biechte gaan bij den onderpaster De Brabander die later deken wierd op ‘'t Sin Zillies’, en daags erachter naar de kommunie. Dat wierd dan ieder keer in 't bisdom op den boek gezet en waart g in orde tot aan jen één en twintig jaar, dan kreeg den eersten honderd vijftig frank en den tweeden honderd. Zo, dat was nog 't oprapen weerd, 't was een vet smoutstuitje.

Achter mijn eerste kommunie mocht ik nog een jaar naar

't schole van moeder omdat de broeders zeiden da'k zulk een goe' kracht was, want 't eene gezeid lijk het andere, had ik mogen voortleren, 'k had een anderschen vint geweest of da'k nu zijn. Weet je met hoevele prijzen ik naar huis kwam met de prijsdelinge? Met zeven stuks!... Wacht, 'k ga z'een keer allemale nommeren: Eerste prijs Vlaams lezen: een veste; eerste prijs briefschrijven: een broek; eerste prijs rekenen: een gilee; tweede prijs Frans lezen: een hemde; tweede prijs metriek stelsel: een hemde; tweede prijs catechismus: een schabbe, en vierde prijs in excellentie: nog een schabbe.

Zo, ge ziet 'k was gestoffeerd lijk een grooten, en de weke d'r achter mocht ik op ambacht gaan bij Pier Mestdagh op het Reitje (Annunciatenstraat). Om te beginnen was 't een frank per weke.

'k Moet nu nog vertellen over de *kapelle*. De kapelle dat was de zondagschole. Vóór d'eerste kommunie most je naar de voornoenekapelle van ten acht en half tot ten twaalven. Achter d'eerste kommunie was 't achternoenekapelle van ten één en half tot ten vieren. Ge kost kiezen, er waren drie kapellen: De Potterie, den Ooria en Sint-Zoozus (Sint joos-gasthuis). Den Ooria was in Groeninghe en Sint-Zoozus was 't oude-manhuis in d'Ezelstrate. We leerden daar catechismus, lezen en schrijven. We zaten met een veertig man in een klasse en in ieder schole waren er wel een stuk of acht klassen.

Wie dat er daar lesse gaf? vraag je. Pier, Jan en Pol, den eenen en den anderen die huider sacrifieerden. Bij mij was 't mijnhere Axters van op de Vijfhoeken die kapelmeester was. Tenden 't jaar waren er vijf kostuimen voor de vijf eerste. Alle jare heb ik één in mijn graf gesleept, 't Waren altijd dezelfde, altijd grijsde, de mensen kosten je zien afkomen, ze zagen 't al van verre da' 't een kapellekostuime was. Bij de meistjes waren 't natuurlijk kapelieffrouwen die lesse gaven. Den dag van vandage zeggen de mensen ommers nog ‘kapelieffrouwe’ tegen een subbedutte, een dibbetje of een kwezelachtig sarutje.

Al dat mij dunkt zijn de zondagscholen met den anderen oorloge in een zak gevallen.’

A.M.

Aantekeningen

- *Pippei*: voor pépé = peter, te Brugge. *Sin Savaders*: Sint-Salvators. - *lemand een kol* (boord) passen: beetnemen. - *In pie zetten*: kleden (pije, pie: kleed, ook beste kleed). - Ooria: Brugse uitspraak voor Area.

Mengelmaren

De Kist van Oxford.

In het hier (blz. 149) besproken werk van Dr J.F. Verbruggen, De Slag der Gulden Sporen, blz. 251-261, werd opnieuw de aandacht getrokken op de ‘Kist van Oxford’. De gesculpteerde voorzijde van dat meubel zou het werk zijn van een Brugs ‘serine werker’, een tijdgenoot van de gebeurtenissen in 1302. De schrijver benuttigt de taferelen van de kist als een authentieke bron voor de studie vooral van de uitrusting en de bewapening van ridders en ambachtslieden.

Hoe komt het dat men juist te Brugge zo sceptisch staat tegenover dat meubel? Een antiquair - meester in zijn vak-zei me, wijzend op de prachtige platen in het bovengenoemde werk: ‘Dat kàn niet oud zijn, er zit geen sleet op! Een meubel van dertienhonderd zonder sleet hier of daar, dat bestaat niet. En heeft men al de voeging van de plank met de kist onderzocht?’ Met ‘plank’ bedoelde hij de gesculpteerde frontale plank.

Een fijn kenner van de Brugse kunstgeschiedenis is van oordeel dat de kist een product is van de moderne Brugse antiquiteiten-industrie. Niet ouder dan 1860; nog eerder te stellen na 1880. Brugge heeft in die jaren ontzaglijk veel ‘Bourgondisch’ beeldwerk geproduceerd en geëxporteerd, naar Engeland vooral. En ook werk in oudere gotische stijl. Befaamde Brugse archeologen waren niet louter verzamelaars: ze wisten ons middeleeuws kunstpatrimonium op waardige wijze aan te vullen. Uitstekende beeldsnijders hebben voor hen gewerkt. Men noemt een van de beste onder hen in verband met de kist van Oxford, namelijk meester Prosper Hinderyckx die nog in de jaren 1920 voor Nieuwpoort een preekstoel sneed naar het model van het beroemde kunstwerk van Winnezele (Biekorf 1937, 75). Een van de sterkste stukken van Hinderyckx is de Sint-Joris in geschilderd eikenhout die als een Brugs meesterwerk uit de 15e eeuw op de Tentoonstelling Oud-Vlaamse Kunst (Antwerpen 1930) prijkte. Dat merkwaardig stuk behoorde tot de verzameling Frans Claes te Antwerpen en werd in 1933 als ‘Art brugeois du!5e siècle’ verkocht op de veiling van deze collectie; als zodanig siert de Sint-Joris van Hinderyckx het titelblad van de Catalogus der veiling (Catalogus n. 311; vgl. Gedenkboek Frans Claes, 1932, blz. 186-187).

In het Brugse midden van oudheidkundigen en historici is

het voorbehoud t.o.v. de echtheid van de Kist van Oxford bijna algemeen, en ook andere opmerkingen dan zuiver archeologische worden tegen de ‘taferelen van 1302’ ingebracht.

Men weet dat, door de zorgen van de conservator Ph. R. Duprez, een goed afgietsel van de Kist van Oxford te zien is in het Museum te Damme.

B.

Vettemienen.

‘Niets beter dan een goeie pekelharing, vers uit de pekel, daar zitten veel vettemienen in: 't drupt van de kinne,’ zei een timmerman toen hij aan 't eten was van een nieuwe haring.

Voor die man roept de ‘vettemiene’ een beeld op van vet en ‘kloeksel’ en 't woord zegt hem meer dan vitamine of levensdeeltjes gelijk de puristen c'at draaiden bij 't opkomen van de ‘natuurvoeding

Is dus nog een van die klankwoorden waarvan E.H.A. Mervillie, er in Biekorf 1937, blz. 255-256 een (oeveel geestige heeft aangehaald.

Ze worden er raar de klankwoorden sinds al de mensen geletterd rondlopen.

G.P.B.

Boekenrijmpje.

Op een historie-boek, een Amsterdamse uitgave van 1684 (Francia Anti-Hispanica door Eduard Duruban), heeft een 19e eeuwse hand op het achterste schutblad het volgende ex-libris geschreven:

> ‘Deze boek behoor toe aen Frans Caere
> en die hem viend en weder breng
> die zal zoo veel flasschen wyn hebben
> of dat er duyvels in daelle zyn.
> Hy woont op den houc van het
> verbrande nieland.’

Het ‘Verbrand Nieuwland’ zal wel het Brugse geweest zijn. Althans ‘daelle’ voor ‘d'helle’ schijnt daarop te wijzen.

J.H.

[Nummer 9]

Bij een herdenking
Caesar Gezelle

> O, Romeo, Romeo! wherefore art thou Romeo? Deny thy father and refuse thy name....
>
> SHAKESPEARE

In de grote jaren van zijn tweede dichtseizoen. van Tijdkrans, Rijmsnoer en Laatste Verzen, zag Guido Gezelle twee van zijn neven de weg van de letterkunde opgaan: een zusterskind, bakker te Avelgem, die in zijn hoek aan 't lezen en schrijven was zo zelfstandig en zo machtig dat hij Heeroom begon te verontrusten; een broerskind, vijf jaar jonger dan François, seminarist te Brugge, die in dichtproeven van 1897, als *Kerkhofdreve*, *Natte*, *Stuifregen* en *Smoor*, zijn bewonderde Heeroom nadeed, - weldra germanist te Leuven die in Biekorf (1898, 296) onder de schuilnaam C. VERBRUGGE, een eerste gedicht publiceerde: *Avondrust*, een sonnet! met ‘gesustheid’ en ‘gerustheid’ in de rijmen! Kloos, door Guido nooit gelezen, door neef Lateur ingezwolgen, werd door neef Caesar in Biekorf binnengesmokkeld in een Westvlaams pak. Het bleef bij dit éne gedicht van C. Verbrugge. Eerst na de dood van Guido heeft Caesar eigen verzen en proza met de naam Gezelle getekend.

Die naam was zwaar om dragen.... Zolang hij binnen de tuin van Biekorf bleef was er weinig gevaar. De eersteling: *Verzen*, - een plaquette van 36 bladzijden verschenen te Kortrijk in Mei 1902, - was niet in de handel en ging alleen ‘Aan U, die mijne vrienden zijt.’ Een van deze vrienden was Prosper Van Langendonck met wie Caesar in de jaren 1901-1903 veel omgang had. Door bemiddeling van Streuvels, die thuis was bij uitgevers van het Noorden, verscheen in 1903 *Primula Veris* bij Van Dishoeck te Bussum.

De literaire stemming in het Holland van die dagen ligt weerspiegeld in de volgende notitie. Begin 1902 zocht Caesar om, op het spoor van zijn gevierde kozijn, een paar gedichten te plaatsen in De Twintigste Eeuw; de redacteur, Albert Verwey, opperde echter het bezwaar: ‘dat het wat te vroeg was om met een jonge Gezelle voor den dag te komen, terwijl de Hollanders nog maar pas kennis maakten met den ouden.’ De critiek had dan ook mooi spel. ‘Hoor! die wil de nachtegaal naspelen! o ja, een paar loopjes, dat gaat, dat lijkt. Maar, och arme, 't is toch de echte niet! Namaak! vlieg maar weg!’ En de jonge dichter werd gewaarschuwd voor ‘akelige ontaarding en verbastering van Gezelle's zuivere naieveteit.’ In Biekorf zelf (1904, 60) werd, bij de bespreking van *Primula Veris*, gewezen op de tweeslachtigheid van zijn talent: Gezelliaans als hij beschrijft, hedendaagse Noord-Nederlander (Tachtiger!) als hij naar lyrische ontboezeming overgaat. Deze ‘samengesteldheid’ zou hem ten andere ook aangewreven worden naar aanleiding van zijn proza-bundel *Uit het leven der dieren*, het werk waarin Caesar zich artistiek het gaafst heeft uitgesproken. Hoe kon het anders. In de tempel van de als primitiviteit, als Neue Einfalt gevierde kunst van zijn oom en zijn kozijn moest Caesar, in dicht en ondicht, als een profaan maniërist verschijnen. In zijn laatste bundel (Verzen, 1933) heeft hij zelf het kwetsende verwijt van de critiek berijmd:

> Gij dicht, zoo sprak een neusewijs,
> niet om den drang van 't dichten,
> maar om uw deerlijk doen op dat
> van uw *Heeroom* te richten.
> En proza schrijft ge om na te doen
> wat uw *Heerneef* presteerde!...

Officiële erkenning werd hem toegeworpen, - als het ware uit angst om ditmaal niet te laat te komen! - toen hij in 1912 ‘geridderd’ werd, twintig jaar jonger dan zijn grote Heeroom. De rijke tafelen van de literaire glorie ston-

den echter in het Noorden en dat Noorden, voor wie Caesar dagelijks drukproeven las van Guido's uitgaven, hield Caesar buiten. In het driemanschap Gezelle-Verriest-Streuvels was Holland aan Vlaamse weelde en Arcadisch spel verzadigd en wenste niet meer. De druk van deze vermeende miskenning zou Caesar bijblijven en een projectie vinden in zijn biographisch werk, namelijk in de bezielde opzettelijkheid waarmede hij de miskenning van Guido heeft getekend.

Guido Gezelle beleefde nog het geluk zijn neef-priester in 1898 te zien 'naar Leuven gezonden' worden voor de studie van zijn eigen geliefd vak, de germaanse taalkunde. Een nieuwe blijk van vriendschap vanwege Mgr Waffelaert wiens ontoegankelijke Meditationes hij met onverdroten ijver aan het vertalen was. En wie weet of Gezelle zijn neef niet als een toekomstig taalkundig medewerker aan de Goddelijke Beschouwingen heeft gezien, of misschien als de bewerker van de Engelse vertaling die vanaf 1898 op zijn programma stond?

De Kortrijkse kring van de Verriesten, Dr Lauwers en Dr Depla heeft de benoeming van een Gezelle als leraar in de poësis in September 1900 begroet als een postuum eerherstel voor de beruchte verwijdering van Guido te Roeselare. De genegenheid van de Vlaamse élite der Leiestad was de jonge leraar op voorhand verzekerd. De Kortrijkse jaren (1900-1913) zouden voor Caesar de schone jaren van zijn leven zijn en blijven, de tijd waarin hij zijn kunstenaarschap heeft mogen uitleven in een uitgelezen kring van collega's, leerlingen, oudleerlingen en vrienden. Vacantiereizen in Engeland (1900 en 1902), Italië (1905 en 1907), Duitsland (1908), Frankrijk (1911), Canada (1912), verrijkten de leraar die een grote belezenheid had en onderhield.

In tegenstelling met hun Heeroom hebben Streuvels en 'Kozen Caesar' de letterkunde van hun tijd gelezen. De twee kozijns waren zeer bevriend en hebben in hun omgang malkaar verrijkt: de geniale autodidact en de begaafde humanist hadden beiden iets te geven en iets te ontvangen. Hun druk verkeer werd alleen tijdelijk gestoord naar aanleiding van Streuvels' medewerking aan Van Nu en Straks (2^{e} reeks. 1896): de eigen familie was opeens verontrust en oom Guido zelf besprak met Mgr. Waffelaert (1897) de middelen hoe hij 'best Francois Lateur zou daaruit krijgen.' Streuvels vertelt zelf in zijn *Avelghem* hoe kozen Caesar zijn vacanties aldaar

kwam doorbrengen en hoe er, tijdens het schooljaar, een drukke briefwisseling ontstond tussen Avelgem en Brugge ‘uit wederzijdsche behoefte aan confidenties en ontboezemingen van geestdriftige, opgewekte en kunstminnende jeugdmakkers.’ Onthield Heeroom zijn Avelgemse neef elke aanwakkering, ook Caesar gaf hij geen poëtische leiding: dichtproeven van hem liet hij onverbeterd liggen, terwijl hij gedichten van Seraphijn Dequidt en eerstelingen van Aloïs Walgrave met zorg en toewijding overwerkte. De Heer ende Meester koesterde zeker geen dromen van literair nepotisme. Des te meer waren de twee neven op malkaar aangewezen en Caesar zond zijn verzen ter inzage naar Avelgem. Het bovenvermelde sonnet *Avondrust* liet hij met de zegen van Streuvels verschijnen.

Niet alleen gedichten en brieven, ook boeken gingen met de post of de voerman weg en weer tussen Avelgem en Caesar's verblijf te Brugge, Leuven en Kortrijk. En de aartslezer Streuvels was hier natuurlijk de gevende. Uitgaven en vertalingen van Shakespeare, Van Deyssel, Kloos, Perk, de Goncourt, Flaubert (Brieven); de Vertellingen van Poe; Goethe (Faust; Brieven; Gesprekken met Eckermann); Balzac (Vie parisienne); Tolstoï (Oorlog en Vrede; Volksvertellingen); Verhaeren; Huysmans (La Cathédrale); Hello (L'Homme); Loti (Pâcheurs d'Islande). Uit verdere aantekeningen van omstreeks 1900 blijkt dat Caesar dweepte met *Jours de Solitude* van Octave Pirmez. een titel die dertig jaar later in zijn *Solitudo* (1927) zou naklinken.

Onder het impuls van Streuvels, die in de Duimpjesuitgave van Delille (Maldegem) voor een reeks ‘Buitenlandsche Schrijvers voor Vlaanderen’ instond, heeft Caesar medegewerkt aan de vertaling van *Vertellingen der Gebroeders Grimm* (1904; n. 42 van de Duimpjesuitgave); in 1905 verscheen zijn vertaling van de *Vertellingen van Poe* (nr. 52); hij bereidde verder een vertaling van Vertellingen van Grillparzer, een werk dat onvoltooid en onuitgegeven bleef.

De medewerking van Caesar Gezelle aan Biekorf loopt over nagenoeg dertig jaren. Boven de schuilnaam C. Verbrugge, alias Verbrugghe, staat - naast zijn eerste gedicht uit 1898 - een opstel over *Taalgevoel en Taalzuivering*, naar aanleiding van de bekende *Gallicismen* van W. De Vreese (1900, 81-85). Vanaf 1901 tekende hij Caesar Gezelle; alhier publiceerde hij grotendeels de gedichten die naderhand gebundeld werden in *Verzen* (1902), *Primula Veris* (1903), *Leliën van Dalen* (1909),

Herbloei (1923), *Verzen* (1933) waarin *Kruisweg*, plaquette van 1922, werd opgenomen.

In 1904 verscheen alhier *De Anden* als eerste schets van zijn prozawerk *Uit het Leven der Dieren* (uitgegeven te Kortrijk in 1908, in een Album-editie die op Holland berekend was). Hetzelfde jaar volgde de schets: *In zijn ouden dag*, die wijst op de vertrouwelijke omgang van de schrijver met Dokter Lauwers. In dezes *Schriften* (blz. 511-14; Tielt 1931) vindt men immers onder de titel: *Op de Leibrugge*, een eerste worp van dat opstel, gedateerd 1903. Het blijkt wel dat Caesar hier een calligraphie heeft gemaakt op een pennekrabbel van zijn letterkundige vriend.

Zijn bewonderende studie over het fel overschatte episch gedicht *Bragi* van de Noord-Nederlander J. B, Schepers (1905) verraadt zijn eigen poëtische drang uit die dagen: na zijn *Primula Veris* droomde hij van een epos of een episch fragment dat eveneens zijn stof aan de Germaanse mythologie zou ontlenen. Het is een droom gebleven. Nog steeds lezenswaard blijft echter zijn studie over *Mistral* (1913, 209 volg.).

Een eerste bladzijde voor zijn biographie van Guido Gezelle schreef hij reeds in 1904: het ging over 'Pier-Jan die geen Fransch en kan' d.i. de vader van Guido als medewerker van *'t Jaer 30*. In 1913 volgde een merkwaardige bijdrage over Gezelle en Edmond van Hee. Toen hij de Inleivan zijn *Guido Gezelle* tekende te Versailles, 27 Maart 1918, en het werk aan Gustaaf en Hugo Verriest opdroeg, verzweeg hij de naam van hem die de voltooiing van het werk had mogelijk gemaakt, die namelijk het Gezelle-archief uit de 'dood van Ieper' had weten te redden: Lodewijk De Wolf. Dat verzuim wist hij goed te maken door de belangrijke bijdragen, als zoveel biographische aanvullingen, die hij zijn vriend opsteller van Biekorf vanaf 1922 toezond. Achtereenvolgens verschenen: Karel de Gheldere en Guido Gezelle (1922); Kanttekeningen bij Gedichten, Gezangen en Gebeden (1922): Gezelle en zijn Engelschmannekens (1928); Gezelle en Johan Winkler (1929).

A.V.

- Ter gelegenheid van de Herdenking te Moorsele, Zondag 21 September (zie Biekorf boven blz. 120) werd door de inrichters een brochure uitgegeven: *Memorandum Caesar Gezelle. Brugge 1875 - Moorsele 1939*, 24 bladzijden. Zij bevat de tekst van de voorlezing van ANDRÉ DEMEDTS: een merkwaardige literaire en psychologische ontleding van het 'geval Caesar Gezelle'. Ook de sprankelende causerie van Prof. Dr FRANK BAUR is er in opgenomen.

Beschouwingen over vlaanderens vrijheidsstrijd in 1302

Hendrik Conscience, in zijn historische roman 'De Leeuw van Vlaanderen' verschenen in 1838, alsook Kervyn de Lettenhove, in zijn grote 'Histoire de Flandre' verschenen in 1847-1850, hebben over de strijd tegen Filips de Schone talrijke romantische begrippen in omloop gebracht die tegenwoordig geen stand meer houden.

Filips de Schone was eigenlijk geen vreemde vorst voor het graafschap Vlaanderen. Als koning van Frankrijk was hij de suzerein van het graafschap. Zijn toestand kan in zekere mate vergeleken worden met deze van de Duitse keizer, die van 1871 tot 1918 over geheel Duitsland regeerde, alhoewel Beieren en Saksen hun eigen koning en hun eigen leger behouden hadden, en bijna volledig onafhankelijk waren voor de binnenlandse aangelegenheden.

De graaf van Vlaanderen behoorde tot de groten van Frankrijk, waar hij een van de twaalf pairs van de koning was. En toch was hij geen volwaardig leenman meer van de Franse vorst. Sedert het verdrag van Melun, dat in 1221 een einde stelde aan de rebellie van graaf Ferrand van Portugal tegen koning Filips-Augustus, moesten de Vlaamse edelen en de Vlaamse steden regelmatig onder eed de verbintenis aangaan dat zij partij zouden kiezen voor de Franse koning tegen hun graaf, iedermaal deze laatste tegen zijn suzerein rebelleerde. Deze eed was voor het laatst hernieuwd geworden in 1287, enkele jaren vóór de opstand van graaf Gwijde. In geval van rebellie tegen de koning, zou ook de aartsbisschop van Reims, zonder de tussenkomst van de Paus, de banvloek uitspreken over de graaf en zijn aanhangers, en daaren- []-

Rede uitgesproken bij de opening van de tentoonstelling van historische bescheiden 'Brugge tegen Filips de Schone' op het Stadhuis te Brugge, de 14 Juni 1952.

boven nog het interdict werpen op geheel het graafschap Vlaanderen.

Zo komt het dat de Leliaards, als partijgangers van Filips de Schone, zich in de legaliteit bevonden, alhoewel, *en ik leg hier de nadruk op*, de Klauwaards die in opstand kwamen tegen de Franse koning en zijn talrijke rechtsverkrachtingen, het bij het rechte eind hadden.

Men zal dus de voorstelling van Conscience en van de romantiekers, als zouden de Leliaards eenvoudig weg verraders geweest zijn en de koning van Frankrijk een vreemde en gewetenloze dwingeland, slechts onder voorbehoud aannemen. Filips de Schone was werkelijk een gewetenloze dwingeland, maar hij was de wettige suzerein van het graafschap Vlaanderen. In 1297, vóór het begin van de oorlog tussen de graaf en de koning, waren er weinig bewuste Leliaards en weinig bewuste Klauwaards in onze Vlaamse steden. De bewuste Leliaards begeerden Filips de Schone als rechtstreekse vorst van Vlaanderen, enkel en alleen om ontslagen te zijn van het toezicht dat Gwijde van Dampierre hoe langer hoe meer begon uit te oefenen op het beheer van de Vlaamse steden,[1]

Vele patriciërs zijn later, ten gevolge van de omstandigheden van de oorlog, in de ene of de andere partij verzeild geraakt.[2] De overgave van de stad Brugge aan de Franse koning op 18 September 1297 in het kamp te Ingelmunster, verwekte geen de minste opspraak in de stad.[3]

De huidige Brugse vestingen werden van 1297 tot 1300, onder de Franse bezetting gegraven. Dit werk werd uitgevoerd door de rijke patriciërs, waaronder

(1) L. Delfos. Het avontuur van de Liebaards, bl. 16-17; 41-50 (Tielt 1952).
(2) Aldaar, blz. 118 en 122-123.
(3) Reeds vanaf 25 September 1297 streden de Brugse ambachten mede met de Fransen om Damme tegen ds graaf van Vlaanderen te helpen verdedigen.(J.F. Verbruggen. De slag der Gulden Sporen, blz. 27 (Antwerpen 1952).

zestien toekomstige Leliaards en negen toekomstige Klauwaards broederlijk samenwerkten.(1)

In 1298 hebben 78 Brugse notabelen, onder elkander en zonder de tussenkomst van de bezetter die zij er maar liefst buiten lieten, een nieuw reglement opgemaakt betreffende de jaarlijkse vernieuwing van de stadsmagistraat en het toezicht op de stedelijke uitgaven. In 1302 waren 40 onder hen Leliaards en 15 Klauwaards.

Wij bezitten een lijst van de 248 rijkste Brugse burgers in 1292. In 1302 behoorden 74 onder hen tot de Leliaards en 75 tot de Klauwaards.(2)

Veel rijke Brugse patriciërs, waaronder de rijksten van de stad, hebben in Februari 1302 Brugge verlaten met heel hun familie en een talrijk dienstpersoneel, nadat Pieter de Coning zich van de stad had meester gemaakt. Zij vluchtten naar het Franse gebied, velen onder hen trokken, juist over de Vlaamse grens, naar Saint-Omaars. Zij wilden niet tot de opstandelingen gerekend worden: naar hun oordeel, zouden deze het

(1) L. Gilliodts. Inventaire des Archives de la ville de Bruges. Introduction, blz. 342-350. Bij de ondernemers vinden wij de volgende *Klauwaards*; Jan van Dudzele, Willem Rijnvisch, Martin van der Rughe, Clais Bard, Gielis uten Broeke, Bouden Fermin, Pieter van den Ramen, Willem van Wulfsberghe en Matheus van Zwinarde. En de *Leliaards*: Jacob Lam. Pieter van Oostborg, Jan van Cortrike, Jan Grant, Jan van Dordrecht, Egidius Ciaward, Jan van Hertsberghe, Colard Alverdoe, Riquard Standard, Colard Cortscoef, Lamsin Bonin, Robrecht die Ruddere, Jan Goederic en Jacob van Groenendike (J. De Smet. De inrichting van de poorterlijke ruiterij in VMKV Academie, 1930, blz. 499-505). Daarbij dienen nog de volgende personen gevoegd, waarvan de gezindheid aldaar niet vermeld staat, maar die voorkomen op een lijst van 199 Bruggelingen die in Februari 1302 naar St. Omaars waren uitgeweken, en daardoor als Leliaards werden beschouwd: Robrecht van Valenchienes en Pauwels Calkre(J.M. Richard. Brugeois fugitifs ou bannis à Saint-Omer à la suite d'une émeute au XIVme siècle, in La Flandre, VIII, 1876, blz. 21-26).

(2) Zie J. De Smet, a.w. Daarbij dienen nog veertien Leliaards gevoegd die in Februari 1302 naar St. Omaars uitgeweken waren: Gerewin van Aardenburg, Egidius Alverdoe, Jan Bachter Halle, Wouter Bonin, Dieric uten Broeke, Gildolf Calkre, Bernard Dop, Wouter Garencopre, Jan Keminade, Jacob Loevin, Lambrecht Loavin, Geraart de Sus. Robrecht van Valenchienes en Berthelmeus Zwartruddere (J.M. Richard, a.w.) Alsook nog Herman Ybraden Heect, Geraard Cant en Robelot Cant (J.F. Verbruggen, a.w., blz. 208 n.4 en 209).

onderspit delven en zwaar gestraft worden door de Franse koning die, sedert de aanhechting van het graafschap bij de Franse kroon, de wettige vorst was in Vlaanderen, Door hun vlucht naar Frankrijk werden deze patriciërs tot de Leliaards gerekend, en werden hun bezittingen onder sekwester geplaatst.

Hiervan is het volgende een slaande voorbeeld.

De rijke Brugse poorter Joris van der Matte bezat in 1297 de som van 4.000 pond of 400.000 goudfrank, waarde 1914.(1) Om de eerste kosten van de strijd tegen Filips de Schone te helpen afdragen, moest de stad Brugge in 1302 geld lenen bij de ambachten, bij haar inwoners en bij de kleine steden die van Brugge afhingen. 281 personen en instellingen leenden samen aan de stad 15.254 pond. De grootste som, namelijk 1245 pond, werd geleend door Joris van der Matte. Hier hebben wij nu een overtuigde Klauwaard, die meer dan een vierde van zijn bezit leende voor de goede zaak.(2)

Nu echter bezit het departementaal Archief te Arras een perkamenten rol met de namen van 199 Bruggelingen, die na de opstand van Februari 1302 hun stad hadden verlaten om naar Frankrijk uit te wijken. Zij waren gaan wonen naar Sint-Omaars. In deze lijst wordt onder meer vermeld: ‘Béatris, feme George de le Mate.’(3)

(1) Stadsarchief te Brugge. Stadsrekening over 1298, f° 27: Georgio de Matta: 50 lb.’. Over deze ‘tallia’ zie C. Wyffels. De oorsprong der ambachten in Vlaanderen en Brabant. Brussel, 1951. ‘Verhandelingen Kon. VI. Academie van België’, blz. 67 n. 51.

(2) J. Colens. Le compte communal (aangehaald boven blz. 124), blz 92-103; vooral blz. 103. In het begin van de oorlog van 1297 werd Joris van der Matte gerekend onder de vijanden van Gwijde van Dampierre. Op bevel van deze laatste werd hij aangehouden en slechts vrijgelaten mits de betaling van 1000 lb. aan de graaf (J. Verbruggen, a w., blz, 207).

(3) J.M. Richard, a.w., blz. 23.

Joris van der Matte had dus een Zeer grote som aan de stad geleend, niet uit overtuiging, maar om de vlucht van zijn vrouw naar Frankrijk goed te maken. Met uit te wijken naar Frankrijk had zij openlijk de partij van de Leliaards gekozen.

Uit het volgende blijkt ook hoe ongerijmd het was de begrippen taalkwestie of taalstrijd te verbinden met 1302. zoals somtijds werd gedaan.

Rond 1300 waren slechts zeer weinig leken, ook onder de poorters, het lezen en schrijven machtig. Het schrijfwerk werd verricht door clerici, 't is te zeggen door leden van de clerus of de geestelijkheid, die alleen een zeker onderricht hadden genoten. Vandaar nog de naam ‘klerk’ gegeven aan zekere bediendenschrijvers, b.v. een notarisklerk. Deze naam is nog een overblijfsel uit de tijd toen alleen de geestelijken konden lezen en schrijven. Het zegel verving toen de handtekening.

Als wij nu de taal nagaan, waarin het randschrift gesteld is van de zegels der 78 Brugse notabelen, die op 19 December 1297, onder de Franse bezetting, tussenkwamen in het opmaken van het nieuwe reglement voor de jaarlijkse vernieuwing van de Brugse stadsmagistraat, dan zien wij dat de meeste zegelopschriften in het Latijn gesteld zijn. Maar wij vinden er vijf Leliaards met een Frans zegelopschrift en zes, dus één meer, met een Vlaamse zegeltekst. Van twee Klauwaards had het zegel een Frans opschrift, en van drie een Vlaamse tekst.[1]

Pieter de Coning, die noch Frans, noch Latijn kende, werd op 11 Juli 1302 tot ridder geslagen. Zijn zegel draagt een Latijns opschrift: ‘Sigillum Petri Regis, militis’.[2]

(1) J. De Smet, a.w., met daarbij de 17 Leliaards boven vermeld.
(2) L. Gilliodts. Inventaire. Deel I, nr. 357, bl. 433; zegel nr. 191.

Indien er ooit een authentieke Klauwaard is geweest, dan was het Pieter de Coning en hij had niet eens een Vlaams zegel.

De romantische geschiedschrijving heeft ook beweerd dat in onze Vlaamse steden, de strijd van 1280 tot 1305 een sociale strijd is geweest van de rijke poorters tegen de arme ambachtslieden en dat deze laatsten de enige bewuste Klauwaards en overtuigde vaderlanders waren. Ook deze voorstelling strookt niet met de feiten.

De strijd van 1280 tot 1305 te Brugge was een politieke strijd tussen de schepenen en hun aanhangers, die de stad vreselijk in de schulden staken, maar zelf rijk werden, en anderzijds een deel van de patriciërs bijgestaan door rijk geworden ambachtslieden die aan deze toestand wilden een einde stellen. De Moerlemeieopstand te Brugge in 1280 werd veroorzaakt door een deel patriciërs die het mindere volk hadden opgeruid. Bij de repressie van deze opstand werden vijf patriciërs op de Markt onthoofd.(1)

(1) L. Delfos, a.w., blz. 41. In de Moerlemeie-opstand (1280-1281) kwamen reeds rijk gewordene ambachtslieden tussen. Maar, zoals de andere ambachtslieden, hadden zij geen de minste politieke rechten. Het was hun mogelijk volwaardige poorters te worden mits als lid opgenomen te worden in de vereniging voor de handel op Engeland, gekend onder de naam van Hanze van Londen. Daartoe moesten zij een mark goud betalen en aan hun ambacht verzaken. Zij wilden waarschijnlijk hun ambacht niet opgeven, dat hun rijke inkomsten bezorgde. In 1292, bij de inrichting van de poorterlijke ruiterij te Brugge, moest ieder ambachtsman, die meer dan 300 lb. rijk was, in oorlogstijd te paard dienen onder de poorterij. Sedert 1295 werd men te Ieper tot de poorters gerekend wanneer men 500 lb. rijk was.(J. DeSmet, a.w., blz. 498-505 en vooral 505; en idem. Rond een poortersges acht van de XIIIe eeuw, in Biekorf, LI. 1950, blz. 9-10).

Zo verdween stilaan te Brugge het onderscheid tussen de poorters en de rijk geworden ambachtslieden. In 1309 sluiten de rijke Brugse ambachten van de makelaars, de vleeshouwers en de visverkopers zich bij de poorterij aan tegen de ambachten uit de weefnijverheid, die in opstand kwamen onder de leiding van Pieter de Coning, Jan Breidel en de volder Jan Heems.(L. Delfos, a.w., blz. 315 en F. Funck-Brentano. Annales Gandenses, blz. 98).

Ook te Gent werd rond 1300 het patriciaat, dat uitsluitend bestond uit erfachtighe lieden die eigenaars waren van de grond in de stad, onttroond door de riik geworden ambachtslieden.(F. Blockmans Le patriciat urbain de Gand jusqu'en 1302, in ‘Revue du Nord’, 1938, blz. 215-218).

Rond 1300 hadden de meeste ambachtslieden, vooral de armste, zo weinig klassebewustzijn als onze werklieden vóór honderd jaar. Zij waren, naar gelang hun beroep, ingedeeld in ambachten, maar deze beroepsverenigingen waren door de magistraat ingericht om de ambachtslieden aan een streng toezicht te onderwerpen, ten einde de lonen en de levenskosten zo laag mogelijk te houden. En dit enkel om de verkoopprijs van de Vlaamse lakens op de buitenlandse markten zeer laag te kunnen stellen. Om een voortdurend toezicht op de ambachten uit te oefenen, benoemden de schepenen de dekens ervan, die dan ook genomen werden onder de patriciërs. Nog in 1302, na de Brugse Metten, was de deken van het talrijkste Brugse ambacht, namelijk van de wevers, een van de rijkste patriciërs, evenals de eerste burgemeester van het opstandige Brugge in 1302.(1)

Het is slechts na 1302 dat de ambachten stilaan onafhankelijke beroepsverenigingen zijn geworden, die uitsluitend de beroepsbelangen van hun leden gingen behartigen, en die zelf hun deken verkozen uit hun midden. En het is ook slechts sedert 1302 dat er bewuste en georganiseerde opstanden van de ambachtslieden voorkomen. Wat vóór die tijd gebeurde, zoals de Brugse Metten, was een spontane en niet georganiseerde uitbarsting van de volkswoede, waarvan terstond Brugse patriciërs en prinsen uit het huis der Dampierres de leiding namen.

Indien de ambachtslieden de enige bewuste Klauwaards en de enige overtuigde vaderlanders zouden geweest zijn, ware het niet mogelijk uit te leggen hoe reeds op 25 September 1297, nauwelijks één week na

(1) C. Wyffels, a. w' blz. 65-69. - J. Colens, a.w., blz. 1 en 191, en J. De Smet. De inrichting van de poorterlijke ruiterij, blz. 502-503.

ZEGEL VAN GRAAF GWIJDE VAN DAMPIERRE
(vergroting)
Oorkonde van 1281

Uit d3 rekening van de keukenkosten van Willem van Gulik
Kortrijk 10-14 Juli 1302

1 Item, Disendaghes vor die Maseleine [10 Juli] te Curtrike Jan Breidel 4 lb. van 1 1/2 suinen.
2 Item 30 s. van vlesche. Item 2 s. van loke. Item 3 s. van sausen. Item 6 d. van mostarde.
3 Item 5 s. van der clerken kokene.
4 Summa 5 lb. 19 1/2 s.
5 Item, Woensdaghes vor die Maseleine [11 Juli] te Curtrike 15 lb. van 4 somer vischs Ansen.
6 Item 1 stoep mostaerds 12 d. Item 4 d. omme seurcle.
7 Summa .....d
8 Item. Donredaghes ..... [12 Juli] te Curtrike 16 s. Item 12 s. Item van suininen vlesche.
9 nescio cui nec summam ..... s. Item van loke ende van mostarde 3 s. Item van warmoe.
10 se 4 s. Item 3 s. van 1 waghene te makene.
11 Summa 4 lb. 12 s.
12 Item, Vrindaghes [13 Juli] nescio quantum vel cui. Ansen 12 lb. van salmen.
13 Item 48 s. van vissche. Item 30 s. van vissche. Item 3 lb.
14 Item 3 s. van soute. Item 4 s. Item 3 s. van sausen.
15 Summa 21 lb. et 17 s.
16 Item Saterdaghes [14 Juli] te Curtrike als mijn here voer te Doinse.
17 om visch 7 1/2 lb.

*6

ZEGEL VAN PIETER DE CONING
(vergroting)
Zegel van was op staart van zijden snoer. De rand geschonden; nog leesbaar:
[S. PET]RI REGIS [MILITIS].
Oorkonde van 3 Mei 1331.

de overgave van de stad aan de Fransen, Brugse ambachtslieden samen met de Fransen naar Damme optrokken, om deze stad te helpen verdedigen tegen de graaf van Vlaanderen,[1] en hoe in 1300 toen, na het aflopen van het bestand, de oorlog opnieuw ontbrandde tussen Gwijde van Dampierre en Filips de Schone, de Brugse militie, die sedert 1297 onder Franse bezetting leefde, medegestreden heeft met het Franse leger tegen de graaf.[2] Diezelfde militie die, twee jaar later, machtig zou bijdragen tot de onverwachte zege op de Fransen te Groeninge, en waarvan de Brugse ambachtslieden het hoofdbestanddeel vormden.

Bij een aandachtige lezing van de stadsrekening over het jaar 1302, blijkt dat de arme Brugse ambachtslieden, - die door de Brugse Metten de opstand in Vlaanderen tegen Filips de Schone hadden ingeleid en die het meest hebben bijgedragen tot de schitterende overwinning op de Groeningekouter, waar de Brugse poorters niet aanwezig waren, - dat deze arme ambachtslieden niet eens werden beloond door hun eigen Brugse schepenen. En nochtans was het door hun hulp dat deze schepenen het bestuur over de stad Brugge hadden in handen gekregen.

In tegenstelling met de boogschutters, die een dagelijkse soldij ontvingen, werden de ambachtslieden in 1302 niet vergoed voor hun militaire prestaties. Het moet ons dan ook niet verwonderen dat, zoals de Gentse Minoriet verhaalt, deze mensen door armoede gedreven, plunderden zowel bij vriend als bij vijand.

Eindelijk zag de Brugse stadsmagistraat zich verplicht aan de armste ambachten, namelijk aan de wevers, de volders en de scheerders, die de proletariërs waren in het middeleeuwse Brugge, zekere geldsommen te *lenen* om hen uit de nood te helpen.[3]

(1) J. Verbruggen, a.w., blz. 27.
(2) L. Delfos, a.w., blz. 141.
(3) J. De Smet. Wat Brugge deed, kreeg en leed voor Vlaanderens vrijmaking, in Biekorf LIII, 1952, blz. 126.

En nochtans is Vlaanderens bevrijding ten groten dele te danken aan de bewonderenswaardige opoffering van deze nederige ambachtslieden.

JOS. DE SMET

Aanvullende nota.

Dr J.F. Verbruggen heeft op een afdoende wijze bewezen dat de Brugse *poorters*, als groep, geen deel genomen hebben aan de slag der Gulden Sporen en aan de heervaarten van 1302.(1)

Hij schrijft daarover op bladzijde 207: 'Wij zijn er dus van overtuigd, dat de Brugse poorterie niet in korps deelgenomen heeft aan de Guldensporenslag. Zoals zeer dikwijls te Gent het geval was in de loop der XIVe eeuw, werd ze waarschijnlijk geweerd omdat de ambachtslieden geen vertrouwen er in hadden.'

Wij mogen echter niet vergeten dat, in 1302, de ambachten nog geen onafhankelijke beroepsverenigingen waren, met dekens gekozen uit hun midden.

Met uitzondering van de rijk geworden ambachtslieden, die in feite in de poorterie waren opgenomen, hadden de leden van de Brugse neringen nog weinig invloed in 1302. Zij werden niet vergoed voor hun militaire prestaties. Na de bevrijding van Waals-Vlaanderen in Augustus 1302, plunderden sommige ambachtslieden, door armoede gedreven, zowel bij vriend als vijand. Tot slot werden, zoals boven vermeld, door de Brugse magistraat zekere hulpgelden *geleend* aan de armste ambachten. Indien de ambachtslieden enige invloed zouden gehad hebben, dan hadden zij de betaling van hun krijgskosten geeist. Hun macht was nog niet groot genoeg om de poorters uit het leger te weren.

Ik heb de indruk dat de meeste poorters *vrijwillig* thuis gebleven zijn, en liever door een pointinghe geldelijk bijdroegen tot de kosten van de heervaart. Zij hadden waarschijnlijk weinig hoop op een gunstig verloop van de strijd, en lieten de last ervan aan de kleine lieden over. Als zakenliedsn zagen zij de toestand zeer nuchter in.

Toen in 1304, terwijl de oorlog bleef aanslepen, ook de poorters moesten medetrekken naar de strijd, verdwenen talrijke ervan. De stad Brugge zond vier man naar Damme

(1) J. Verbruggen, a.w., blz. 205-210.

'omme porters te zoukene die niet int here waren'[1] Nog in de stadsrekening van 1305 betalen acht personen, waaronder de rijke poorter Dapper van Straten, tussen 60 en 5 lb. per persoon, omdat zij aan hun heervaartplichten niet voldaan hadden: 'Van die hare herevaerd niet vulcommelike daden'.[2] De rijke poorter Willem Rijnvisch moet om dezelfde reden in 1304 vijftien lb, betalen 'van dat hie thuus bleef'.[3].

Dit alles schijnt te wijzen op een vrijwillige afwezigheid van de Brugse poorters in de krijgstochten van de twee eerste oorlogsjaren, alsook van de rijke ambachtslieden die, sedert 1292, samen met de poorters dienst deden in de poorterlijke ruiterij.

Van Deinze over Biervliet naar Brugge. *Windesheimse huizen in Vlaanderen.*

Alhoewel klein van bevolking bezat Deinze reeds in 1232 het O.L. Vrouwhospitaal, dicht bij de O.L. Vrouwkerk; waar dan nog vóór 1273 het St. Margrietenbegijnhof kwam aanleunen. Dit begijnhof werd tijdens de Vlaanderse oorlogen (1380-84) totaal verwoest. De schepenen van de stad Deinze beheerden de goederen van het ledigstaande begijnhof, tot in 1423 een nieuwe gemeenschap uit Oudenaarde kwam, de gebouwen herstelde met behulp vooral van Jacob vandenaste en zijn echtgenote Margareta sWickers.[4]

Dit waren geen begijnen, maar zusters van het gemene leven en feitelijk geen kloosterzusters, meer derde ordelingen. Toen in 1455 het St. Margrietenklooster te Deinze de regel van St. Augustinus aannam onder de stuwing van Nicolas van Cusa, pauselijk legaat, trad de eerste moeder, Margareta van Weldene af en werd

(1) Stadsarchief te Brugge, Stadsrekening over 1304, deel II, f° 29.

(2) Stadsrekening over 1305, deel I, f° 6.

(3). J.F. Verbruggen, a.w., blz. 207, n. 3. De inlichtingen van de drie laatste nota's werden mij bereidwillig bezorgd door Dr J.F. Verbruggen

(4) K.O.K. Deinze, Jaarboek 1934. A. Cassiman. Het Begijnhof te Deinze.

vervangen door Margareta sMuencx, bijgestaan door Pater Joris vanderzalen, Augustijn.

In het stadje Biervliet, eertijds eiland, bestond een kloostergemeenschap, uit het convent van Deinze gesproten en dan ook mild begiftigd door de Kanunnikessen -Augustinessen van Bethleem (Deinze). Dit gebeurde in het jaar 1461, de 9 Augustus. Immers dan beslissen de priors en rectors van de conventen Bethleem Deinze en Sion-Oudenaarde in het bisdom Doornik, dat de zusters te Biervliet zich zullen kleden zoals de nonnen te Deinze en te Oudenaarde. Zij zullen openbaar en plechtig profes doen; een priester aanstellen tot rector of biechtvader, door de slotzusters of het merendeel van de ouderlingen verkozen. De onbesloten zusters, die dus niet achter de traliën leven, zullen gelijk die van Deinze en Sion een zwarte kaproen dragen. De visitatie van het klooster zal geschieden door de priors of rectors van Deinze en Sion.

Van eenvoudige samenlevende vrouwen als derde ordelingen van St. Franciscus, worden in 1461 de bewoners van het godshuis te Biervliet, echte kloosterlingen naar St. Augustinusregel; slotzusters en conversinen. Dit bracht ook meer orde, tucht en vromer leven mee.

Maar... om wille van de gedurige overstromingen en de akelige plaag van de zeeratten, kocht Michiels Minnaert, de ontvanger van St. Margrietenklooster te Deinze ‘sekeren gront van erfven, huusen, boomen, gheheeten *'t goet ter stoven*, ligghende in de prochie van Moerckerke in de heerlycheyt van Middelburch ende int vrye...’

Dit gebeurde te Gent, in het huis der fraters Hiëronimieten, 26 April 1486. De zusters verlieten Biervliet met toestemming van de bisschop van Utrecht, voor Moerkerke in het bisdom Doornik en wilden voortaan *Sarepten* geheten worden. Waarop de bisschop van Doornik 6 September 1486 decreteert:

> ‘Om dieswille dat wy wel weten dat dese zusteren ende het huus te Biervliet nu gheheten van Sarepten alias ter

> Stoven haerlieder beghinsel hebben van het huus van Deynse; oock overpeinsende dat hetselve huus van Deynse thuus van Sarepten in noot overvloedelick gheholpen heeft duer tydelick goet, regieringhe ende instruerynghe ende noch naermaels kan helpen ende bystaen, soo willen wy... sullen staen onder het huus van Deynse ende de prior ende meesterigghe van Deynse sullen regueren met pater confesseur ende Mater van Sarepten.... De pater van Deynse alleene sal syn visitateur ende nemen in de platse van den pater van thuus van Syon een treffelick man'

Waaruit we besluiten dat Deinze voortaan alleen de hand houdt over Sarepten, en Sion uitgesloten is. 14 September gebeurt de wijding van kerk en autaren. De amortisatie wordt nog hetzelfde jaar getekend door Maximiliaan van Oostenrijk.

Hoe de overgang van derde ordelingen tot slotzusters in Biervliet gebeurde, weten we niet. Maar, bij vergelijking met andere omvormingen, kunnen we ons een bepaald idee vormen over wat te Biervliet gebeurde.

Daarom moeten we naar Kortrijk. Daar bestond het Sint Kathelijne godshuis van Sinay, eertijds uit Oudenaarde ontstaan. Arnoldine Snellaert, moeder van de fraters en de fratrinnen sinds 1457, ontving op St. Katelijnendag 1497 als geestelijk vader Olivier Minnaert, zoon van Michiel, de ontvanger, priester-kanunnik te Deinze. 21 Juli 1504 trok Arnoldine Snellaert zich terug, Olivier Minnaert stelde in naam van de Paus en van de prior van Deinze het nieuwe klooster in met als eerste prieuse Cordula de lalaing, die uit Deinze de 28 Juli aankwam en het bestuur aanpakte. Deze Cordula de lalaing werd 1490 te Deinze geprofest en was te Kortrijk overste, pas 32 jaar oud.

> 'Midts de gratie Gods die sy onwerdich was, voort de wysheyt van pater olivier ende boven al midts dinspiratie van den heylighen gheest die de goede kinderen van binnen tharte insturtte dat se patientie met haer hadden so heeft si scamelic ende armelic huer officie bedient totten 2 November 1540....'(1)

(1) Archief Kortrijk. - Kroniekboek St. Kathelynen in Sinay f° 88-89. Vgl. Ons Geestelijk Erf 10, 1936, 182.

Tijdens de Brugse onlusten einde XVe eeuw, vluchtten de zusters van Moerkerke naar Deinze, waar ze goed onthaal genoten. Na deze onzekere tijden verbleven ze te Damme en droegen de naam *Nazareth*. Na de Hervorming vonden ze veiligheid binnen de muren van Brugge, daar geheten *Sarepten*.(1)

St. Margrietenklooster is te Deinze van 1580 tot 1584 totaal verwoest. De overgebleven zusters zoeken onderdak te Gent, nevens Akkergemkerk, in de vroegere refuge. Ze hebben geen paters Augustijnen meer om hun geestelijk te leiden, ze vragen en bekomen leiding van de bisschop van Gent. Door verspreiding eerst, door samenwonen in een klein huis daarna, is het begrip 'slot' zeer verwaterd. Met toestemming van de bisschop geven ze sinds 1700 onderricht aan de jeugd, om in 1795 totaal te verdwijnen.

De moderne devotie van Geert Groote vindt zijn oorsprong in het begijnenleven: rustig samenwonen in arbeid en gebed. Maar dit samenwonen in los verband kan ook aanleiding geven tot ongeregeldheden. Daarom wilden hooggeplaatste kerkelijke overheden dat deze zustergemeenschappen een goedgekeurde kloosterregel aannamen en zich tot een klooster omvormden,(2) Voor Oudenaarde, Deinze, Biervliet, Kortrijk, St. Barbele te Gent e.a. ging het aannemen van St. Augustinusregel dikwijls met het aannemen van het slot gepaard, waarbij de zusters tot 'beslotene zusters' werden en het huis en hof niet meer mochten verlaten. Een neiging van de verschillende instellingen om zich te verenigen openbaarde zich ook hier. Vele van de ontstane Augustijnse mannen-of vrouwen- kloosters sloten zich aan bij het Kapittel van Windesheim.

'Kloosters zouden precies gelijke kloostergewoonten en gebruiken volgen en elkander blijvend helpen tot handhaving van de tucht. Met dat doel constitueerden zij een centraal gezag, dat voorschriften zou geven,

(1) Rijksarchief Brugge: Ecclés. 160/3714. Verhaal of kroniek van Sarepten.
(2) Dr. R. Post. De moderne devotie, blz. 116 (Amsterdam 1940).

toezicht op het geheel zou houden en door een jaarlijkse visitatie de situatie der afzonderlijke huizen zou leren kennen. Dit was de bescheiden aanvang van de beroemde Windesheimer Congregatie, die in de vijftiende eeuw op het kloosterleven in de Nederlanden en in het Duitse Rijk een moeilijk hoog genoeg te schatten en heilzame invloed heeft uitgeoefend.[1]'

En Deinze werd gevisiteerd door Rode Klooster en Groenendaal tot na de verhuis naar Gent. Ging het klooster Windesheim in 1580-81 ten gronde, in Vlaanderen leefden Windesheimers tot 1795, als houders van onderwijsgestichten.

A. CASSIMAN

De zaadfooie

Dien tijd is nog zo danig lange niet voorbij, zei Pier, dat de lante op tafel stond of aan de muur hing te roken en dat de boer 's avonds als 't duister wierd met een koperen bollanteeren den toer deed van zijn stallingen, zijn scheure en zijn koterijen.

In dien goân ouden tijd[2] wierd er koolzaad gekweekt want de menschen hadden vette olie vandoen en al de boeren die entwat waren hà en er een partij van staan. Met 't opkomen van de petrollampen was 't gedaan met d'olie en met 't koolzaad.

In den hooitijd wierd het zaad gepekt en bleef in zijn pekkelingen ongebonden op het stik liggen tot dat 't droge was en kost gedascht worden.

In de roende van Sint Pietersdag was 't zaaddasschinge, de menschen zeiden daar 'zaadfooie' tegen, dat was een g'hele feeste, allée, 't was lijk een wilde kerremesse.

In 't jaar 1879 hâ'k mijn eerste en eenigste zaadfooie gezien van g'heel mijn leven. Moeder heeft er ook dikwijls over verteld maar al is 't da'k toen nog een knape was van acht jaar, 'k heb er toch nog een goân onthoud van.

Dat begost seffens achter de noene. De boerewerkveinten en d'arebeidsters, de maarten en de boereknechten van d'ho-

(1) Dr R. Post, t.a.p. - Zie nu ook onze uitvoerige bijdrage in OGErf 26. 1952, 150 vlg.

(2) 'In den goân ouden tijd' zeggen d'oude mensen en ze voegen er ironisch aan toe 'van luizen en van vlooien.' De 'Goedheid' ervan hebben ze meestal aan den lijve ondervonden.

ven in 't roende, ze waren al gevraagd om t' helpen. Er waren zelfs eenigte dorpelingen bij, lijk Lee Kind den timmerman en hier of daar een anderen ambacht.[1] Ze waren wel met 25 of 30 man.

Op het koolzaadstik[2] wierd er een groot zeil geleid van wel twaalf meters in 't vierkant, dat was den ‘dam’.

Vier dasschers stonden gereed met de vie in d'hand. De vle, dat is de klokke van den armen duivel, zeiden ze vroeger. De vle bestaat uit een staf en een geerde. De staf of handstok is een wulven[3] of esschen stok, da's licht in d'hand, en de slagstok of geerde is een mispelaren, een kriekelaren, een eeken of een zwarten doorn.

De vrouwen draafden twee aan twee het stik op, ze leiân de pekkelingen op een zeil dat op twee persen was gespannen en liepen er te vierklauwe mee naar den dam. Alles ging zere en te lope.

Aan den dam stonden de veinten die moesten aanleggen.[4] De dasschers spogen een keer in huider handen. In een oogwink gingen de vier geerden de lucht in en rekewijs ploften ze nere op het zaadbedde: pardjoeffe, pardjaffe, pardjoef, pardjof... omhoge en omlege, en de staven, ze draaiden gleddig in hulder dikke vuisten. Een geslegen ure aan een stik gaven ze kardjas zonder rusten en zonder ophouden, 't Zweet stroomde met beken langs hulder vel en als de vrouwen niet rap genoeg aanbrachten, riepen z'hulder van verre toe: ‘*'t zeil brandt, 't zeil brandt*.’ Achter een ure wierden z'afgelost, 't was vier af en vier aan.

De dasschers schoven gedeurig op en als 't zeil tenden was herbegosten z'aan den anderen kant. De boerders stonden achter huider gereed om het zaadstrooi te boeteren. Ze schudden het strooi op en sloegen er op met een houten spriet om al 't zaad eruit te krijgen. Ondertussen ging de pulle jeniever roend en wierd bier gedronken bij de voere, van dat goed romend bier lijk of dat ze vroeger brouwden en waarin dat er ossepoten gekookt wierden.

(1) De arbeiders die van andere hofsteden kwamen warden niet betaald door de boer bij wie de zaadfooi doorging, maar wel door hun eigen boer. Het was natuurlijk dienst en wederdienst.
(2) Het koolzaad kon wegens het uitreuzelen niet naar de schuur vervoerd worden. Het dorsen geschiedde daarom op het land. - Over den dam, ook *dem* vgl. Biekorf 1946, 205.
(3) Wulven: plaatselijke uitspraak voor Wulgen, Wilgen.
(4) Aanleggen: het koolzaad uitspreiden tot een laag die de gewenste dikte heeft.

Het zaad werd in zakken gedaan en weggevoerd naar 't hof. Als 't werken gedaan was werd het zaadstrooi dat op een hogen hoop gesmeten lag in brande gestoken. Het kost voor niet meer dienen.(1) De g'hele bende ging aan 't dansen roend het vier en 't jong volk miek tuimeletten dat 't schaûwe gaf. Ze sprongen en ze klauwierden tot dat alles ‘te pulferen ip’ was verbrand.

Iedereen wierd dan in huis gevraagd en 't smeren begost: Maluwe met petatten, stuiten met hespe. spaanse pap en bier met g'hele kannen. De trekorgel of het mondstik(2) kwam boven en 't was dansen en springen en zingen en klingen en klauwen tot een gat in den nacht. Dudzele.

A.M.

Westvlaamse zanten
(*Vervolg van blz.* 117)

SCHAROEFELEN (Knokke): geestige vervorming van schoefelen, schoffelen (haastig en slecht werken). Een *scharoefelare*.

BEUTERSLEKKE (Knokke en elders): geestig gezegd van iemand die de boter dik op zijn boterhammen smeert.

BREED VAN SCHOEREN. Te Knokke zegt men spottend van iemand die een breed gelaat heeft, dat hij ‘breed van schoeren (= schouders) in zijn aanzichte’ is.

KAMOKKEL (Knokke): geestig gezegd voor een klein, rond, dik vrouwtje. Ook tot de kleine kinders: ‘mijn klein kamokkeltje.’ Veel van die geestige, speelse, welluidende woordvormingen hebben maar een kortstondig bestaan, 't Zijn sprankelende taalvonken die rap weer uitdoven. Maar sommige kunnen mondsgemeen worden en daarom moeten ze zorgvuldig opgetekend worden. Bovendien zijn het levende bewijzen van de vormende kracht der volkstaal. Er mocht wel een beetje meer aandacht aan besteed worden.

GODDEN. Hoorden wij eens te Dudzele ‘Ai gij domme Godden’ tegen iemand die een domheid had begaan. Dit woord is een afkorting van Godevaar, persoonsnaam. Elders nog in gebruik?

(1) Arme mensen kwamen soms de zaadpeulen halen om hun ‘beddezak’ er mee op te vullen.
(2) Momdstik, mondstuk, mondharmonika.

BLUTS betekent bloot. Vandaar de namen der vogeljongen zonder pluimen: *blutsepoepers* (Oostkerke), *blutsebaklers* en *blutzaks* (Veurne Ambacht), *blutsaards* (waar?) Te Knokke heten ze *puuders*, woord blijkbaar afgeleid van puud (kikvors, naakt dier). Een klein, schamel, mager, deerlijk kindje is er een *puudertje*.

BOUSTEN (Vladsloo), uitspraak met korte oe. Een bousten is een ferme struische kerel. Ook een gildig kind. Verg. *bous* (zie Biek. 1937, blz. 287)= groot, in de kindertaal: een bouze jongen. De Bo geeft deze woorden niet alhoewel ze op vele plaatsen van W. VI. gebruikt worden. Is het eigen goed of leengoed? Wij hebben wel eens aan een samentrekking van 'boudsch' (afleiding van boud) gedacht, maar dit is onmogelijk wegens bouze.

BROODBIJTER. Zo noemt men te Westvleteren wat men te Knokke een *blende vinke* en elders een *blende meeze* noemt (een str....) Broodbijternesten. Te Knokke ook nog een *schildwacht* genoemd....

BUCHTEN (Knokke, Dudzele). Een buchten van een jongen = een jongen die niet deugt. Ook in minder sterke zin gebruikt om te plagen, zelfs als keppewoord. Buchten is dus een zelfst. nw. gevormd uit *bucht* (zie De Bo). Het ww. *buchten* betekent 'coire', een stervend woord, nog gehoord te Knokke, Westkapelle en Dudzele; 'een goe buchter' is er iemand die veel kinders kweekt.

BULLIG (Knokke): een bullige stier is een driftige stier (geslachtsdrift). Ook figuurlijk gebruikt voor mensen: een bullige vint = een driftige man. Een bultige koe is een verstierde koe. Het woord moet nog op veel andere plaatsen bekend zijn. Toch ook wel een stervend woord. Komt van het oude woord bul, bulle = stier (verg. Eng. bull).

DAPPEIE, een bevestigende uitroep gehoord te Gullegem. Bv. 't Is schone, dappeie! 't Is koud, dappeie! Moet wel een samentrekking zijn van: dat ik peie = dat ik peins. Peien = peinzen, een oud ww. dat volgens De Bo alleen in 't Kortrijkse gebruikt wordt. Wie weet er meer over? Dit peien kan moeilijk ontstaan zijn uit peinzen.

DELORUM (Knokke): bezwijming. Vervorming van delirium. Entwie in delorum slaan. Hij viel van 't danig zuipen in delorum. Entwien in delorum jagen: iemand zo ver weg jagen dat hij nooit meer kan weerkeren.

DIKKERST: dikwijls (Knokke en elders). De Bo geeft dikkers, dikkels, dikkens (Mnl. dik = talrijk.)

DILTEKATTE en DILTEKATER (Knokke, Westkapelle): Kat die halfwild op het hof leeft. Zegswijze: 'hij zeekt lik een diltekater.'

DJOEPE (Ooigem, Kortemark): rommelpot of goebe. Klanknabootsend woord.

('t Vervolgt)

J. DE LANGHE

Mengelmaren

DE ABDIJ VAN 'S HEMELSDALE TE WERKEN. Een paar jaren geleden verscheen het interessant boek 'De Abdij 's Hemelsdale' door Pater Desideratus, O.C.R.(Zie Biekorf, 1949,213).

Deze abdij werd door Gwijde van Dampierre in 1286 gebouwd voor de Clarissen, en in 1295 door de Cisterciënserzusters, die van Zillebeke kwamen, in bezit genomen, daar de kloostersgebouwen door het verhuizen der Clarissen naar Petegem bij Oudenaarde kwamen leeg te staan. In de tweede helft der XVIe eeuw werd dit klooster verbouwd en in 1578 tijdens de godsdienstberoerten, gans verwoest. Het werd nooit heropgebouwd.

Een gelukkig toeval liet ons toe de kaart van 't Brugse Vrije door Pourbus geschilderd (Stadhuis te Brugge), nauwkeurig na te gaan. Indien Pourbus zich werkelijk ter plaats begeven heeft vóór hij deze kaart schilderde, zou men uit zijn werk mogen besluiten dat de Abdij van Werken een aanzienlijk klooster was.

Het gebouwencomplex bestond uit de abdijkerk, benevens zeven andere gebouwen, afzonderlijk opgetrokken op een uitgebreid terrein, dat langs de Noordkant bemuurd was. De kerk stond in de Noord-Oosthoek die gevormd wordt door de thans nog bestaande 'Kloosterwegel' en de weg die leidt van de Dorpplaats naar de Kruisstraat. De overige gebouwen stonden meer zuidwaarts.

Oude mensen beweren tijdens hun jongelingsjaren op dit terrein tal van oude stenen en tichels opgedolven te hebben, die gebruikt zijn geworden als bevloering der kelders in de nabijgelegen werkmanswoningen.

Men houdt staande dat men aldaar, 60 à 70 jaar geleden, een nonnengraf heeft blootgelegd. Bij zeer oppervlakkige op-

gravingen vonden wij zelf tal van schaliestukken en potscherven.

Wie weet of het niet interessant zou zijn op deze plaatsen eens ernstige en geleide opzoekingen te doen?

B.S.

‘Naar Tolentijn’: ziektedienst te Ieper.

In de vorige winter was het erg met de ‘plage’ onder het vee. Dat kwam natuurlijk ter sprake onder het nieuwjaren (Januari 1952) en zo hoorde ik op een hof te Ledegem dat het mannevolk van het gezin was gaan dienen naar Ieper. ‘Naar welken heiligen?’ vroeg ik. - ‘Naar Tolentijn’, was het antwoord. Ze droegen een kilo zout mede om het aldaar te laten wijden ‘bij de paters En ze hadden medailles en ‘gebeden’ meegebracht. De medailles waren van de H. Albertus. De paters van de diening zullen dan wel de ‘Discalsen’ geweest zijn.

‘Tolentijn’ d.i. Sint Nicolaas van Tolentijn, wordt tegenwoordig te Ieper niet meer vereerd. Doch op het platteland gaat zijn naam en faam nog mede, en ‘de dienders’ gaan nog voort ‘naar Tolentijn’ te Ieper tegen de plage.

In de jaren 1700 was Tolentijn echter zeer vereerd in de Augustijnenkerk te Ieper; hij werd er bijzonder aangeroepen ‘tegen de plage’ van het vee. In de winter 1770-71 was de diening er bijzonder druk, men wijdde toen ‘broodjes van Tolentijn’ ten getale van 9000. In hun monographie over Sint Nicolaas van Tolentijn (Gent 1946; blz. 129) denken de schrijvers Teeuwen en Dekesel aan een ‘pestepidemie [onder de mensen] te Ieper.’ De grote toeloop naar ‘Tolentijn’ zal zeker gekomen zijn van het platteland ten gevolge van de ‘plage’ onder het vee die er dan heerste. Over die plage spreekt de Zesde Placcaetboeck van Vlaenderen II en III in de Ordonnantiën van 1770 en 1771.

Merkwaardig is hier de taaiheid van de overlevering die, 150 jaar na de verdwijning van het Iepers Augustijnenklooster, nog altijd weet dat men moet gaan dienen ‘naar Tolentijn’ te Ieper. Of zou de verering van Sint Nicolaas van Tolentijn toch nog tijdelijk naar een andere kerk overgegaan zijn eer zij (wanneer?) door de nieuwe heilige afgelost werd?

E.N.

[Nummer 10]

Desremaux

Een schilder uit de Vlaamse School der 18e eeuw.

De kerk van Haringe bewaart twee grote doeken van schilder Desremaux. Jarenlang trachtten wij er naar iets meer te weten over deze schilder uit de 18e eeuw. Ziehier nu het resultaat van onze opsporingen.

De enige schrijver die, naar ons weten, zich met deze schilder heeft ingelaten is Arthur Merghelynck. In zijn ‘Monographie de l'hôtel-musée Merghelynck à Ypres’ (Ieper, z.d. doch vóór 1900) lezen wij (blz.. 84 en 96) dat onder de tentoongestelde voorwerpen aldaar voorkwam ‘une série de dessins de maîtres yprois du XVIIIe siècle: Beke, Desremaux, Dubois, F ournier, Valcke, etc’; in het aanhangsel blz. 114-116 noteert Mergbelynck de aanvulling die hij gevonden had in Siret's Dictionnaire des Peintres (1883): ‘cet artiste sur lequel on ne possède aucun détail, était en pleine floraison en 1690; à Poperinghe, en l'église de Saint.. Bertin, se voit un tableau, dû à son pinceau, représentant la Sainte-Famille.’ In werkelijkheid zegt Siret nog meer: ‘Desremaux is een geschiedschilder die werkte in Ieper en die behoort tot de Vlaamse School.’

Merghelynck die zelf als voornaam van de schilder ‘J.J.’ aangeeft, verklaart zich niet akkoord met het vroege jaartal 1690 bij Siret; hij gelooft eerder de

bloeitijd van Desremaux te moeten plaatsen rond 1745 en vindt dat zijn tekeningen geïnspireerd zijn door de Franse School (tijdens de regering van Lodewijk xv).

Vervolgens stelt Merghelynck de vraag: 'Is J.J. Desremaux geboren Ieperling (zoals de traditie het wil) ofwel een vreemdeling die zich is komen vestigen in Ieper, ofwel een schilder die er alleen maar kwam werken? Is hij soms niet uit Rijsel, een stad die in die tijd, op kunstgebied, nauw in betrekking stond met Ieper?'

Specialist als hij was in al wat geslachtslijsten betreft, bekent Merghelynck geen J.J. Desremaux (wel J.J. Remaut) aangetroffen te hebben in de verschillende doopregisters van de stad. Tevens bevestigt hij dat de naam van die schilder in de Stadsrekeningen van de 18e eeuw niet voorkomt; ook zijn de werken van Desremaux in Ieper zeldzaam. Merghelynck, die niet overtuigd schijnt dat Desremaux bij de Ieperse schilders thuishoort, eindigt zijn nota met het aanhalen van twee werken van de schilder.(Zie verder).

Vooraleer ons eigen oordeel uit te spreken, beschrijven wij de verschillende werken van Desremaux die ons bekend zijn.

Haringe. - Kerk.

De Transverberatio Van de H. Theresia van Avila (Noorderkruisbeuk).

De Heilige, voorgesteld als een Carmelites, is in extase neergeknield voor een soort altaar terwijl een engel met een vurige schicht haar hart komt doorboren; in het bovenplan bemerken wij O.L. Vrouw die het H. Scapulier overreikt aan de knielende H. Simon Stock. Het onderschrift (eerst aangebracht rond 1933, om te voldoen aan de wilsbeschikking van de geefster) luidt: 'Memorie van Marie Anne Verlynde Geestelycke Dochter van den Derden Regel van O.L.V. van den Bergh Carmelus - Anno 1772.'(1)

(1) De kunstschilder die het onderschrift aanbracht, heeft de twee jaartallen omgewisseld.

In de ‘Beschryvinge van de Parochiale Kercke van Haringhe ofte Grooten Inventaris van de meubelen de selve kercke competerende’ (Handschrift van ca 1777 door Pastoor Vormezeele, 1768-1779) lezen wij nopens dit schilderij:

> ‘De derde verbeeldende de h. theresia is gegeven ontrent het jaer 1771 door Mari Anne van der lynde geestelycke dochter van den derden regel van O.L.V. van den Bergh Carmelus heeft gekost van schilderen ontrent 100 guldens. Den pastor heeft doen maecken de snyder die op de lyste is en doen vergulden door Joseph Frysou van Meenen by middel den meestendeel van aelmossen, welck vergulsel heeft gekost 8 koninginsche kroonen, de schilderie met alle haere toebehoorten hebbende gekost ontrent 30 ponden grooten.’ (fol. 16).

De Heilige Engelbewaarder.(Zuiderkruisbeuk).

De engelbewaarder leidt een kind veilig langs de weg van het offer (uitgebeeld door een soort brandaltaar). Onderaan links staat een leeuw[1] terwijl in de rechter onderhoek een duivel uit het vuur komt met een schaal sappige vruchten die hij het kind wil aanbieden; in het bovenplan bemerken wij de H. Drievuldigheid: onderaan is het doek getekend ‘Desremaux invenit.’ Het onderschrift luidt: ‘Memorie van Joannes Viane (den ouden) - Anno 1771’ Pastoor Vormezeele schrijft over dit doek:

> ‘De vierde verbeeldende den Engel Bewaerder is gemaeckt ontrent het jaer 1772 door den schilder Desramaux (die oock die van S. Teresia heeft geschildert) heeft gekost van schilderen precys 100 guldens, sy heeft een kaeter met de selfste verciersels van die van d'h. Teresia, dewelcke gemaeckt en vergult syn van de selve persoonen en oock evenveel gekost hebben, de schilderie (als oock die van d'h. Teresia) syn van achter gheel en gans beslegen met bert; heeft oock in het gheel gekost ontrent 30 ponden grooten, alles betaelt (om soo te spreken) door gifte van Joannes Viane den ouden, die syn naem op de selve niet en wilt gestelt hebben naer syn doodt.’ (fol. 16).

(1) ‘Wees waakzaam! uw vijand, de duivel, zwerft rond als een briesende leeuw, zoekende wie hij zal verslinden.’ (Petr. 1, 5, 8)

In de Inventaris van Pastoor Vormezeele treffen wij verder aan (fol. 101) onder de 'Verciersels van O.L.V, authaer': N° 30. Een vagevier geschildert op carton gratis door Desramaux tot Iper ontrent het jaer 1771.'

We kunnen de vraag stellen: Is Desramaux soms de schilder van het middenstuk (dubbelschilderij) in de standaard der overledenen 'erstelt ontrent het jaer 1770' en waar een vagevuur op voorkomt? Wij menen dit heel goed mogelijk; het zou ons zelfs niet verwonderen moest Desremaux ook de medaljons geschilderd hebben van de Standaarden van O.L.V. van den Rozenkrans (1768). van het H, Sacrament (1769) en van O.L.V. van Halle 'op de form van een Gilden Standaert.' (1778)[1]

Ieper. - Sint-Pieterskerk.

Uit het weinige dat rest van het vooroorlogse kerkarchief konden wij volgende nota's samenbrengen in verband met ons onderwerp.

> '1750 - Aen Sieur Des Ramaux meester schilder over het schilderen eene dobbele schilderye van den selven (besten) standaert by accoorde ende acquit 49. 0. 0.
> 1752 - Aen Sieur Desramaux meester schilder over het maecken eene schilderye voor dito (eenen naer besten) standaert 26. 7, 8.
> 1753 - Aen Sieur Desramaux schilder over het repareeren van de schilderye van den ouden standaert 1. 12. 6.'
> (Rekeningboek van de Confraterniteyt van het alderheyligste Sacrament des autaers onder den titel van de h.h. Bereghtyn.)

In een inventaris opgemaakt in 1842 lezen wij (f. 106): 'de schilderyen op den choor zyn van Desramaut, te weten: het laetste avondmaal - de transfiguratie - Sinxen - Verryzenis - Begraving.' We vermoeden dat deze schilderijen herkomstig waren uit het Begijnhof

(1) Zie onze bijdrage 'De Broederschap van O.L. Vrouw van Halle te Haringe' in Biekorf 1937, blz. 224, alwaar afbeelding.

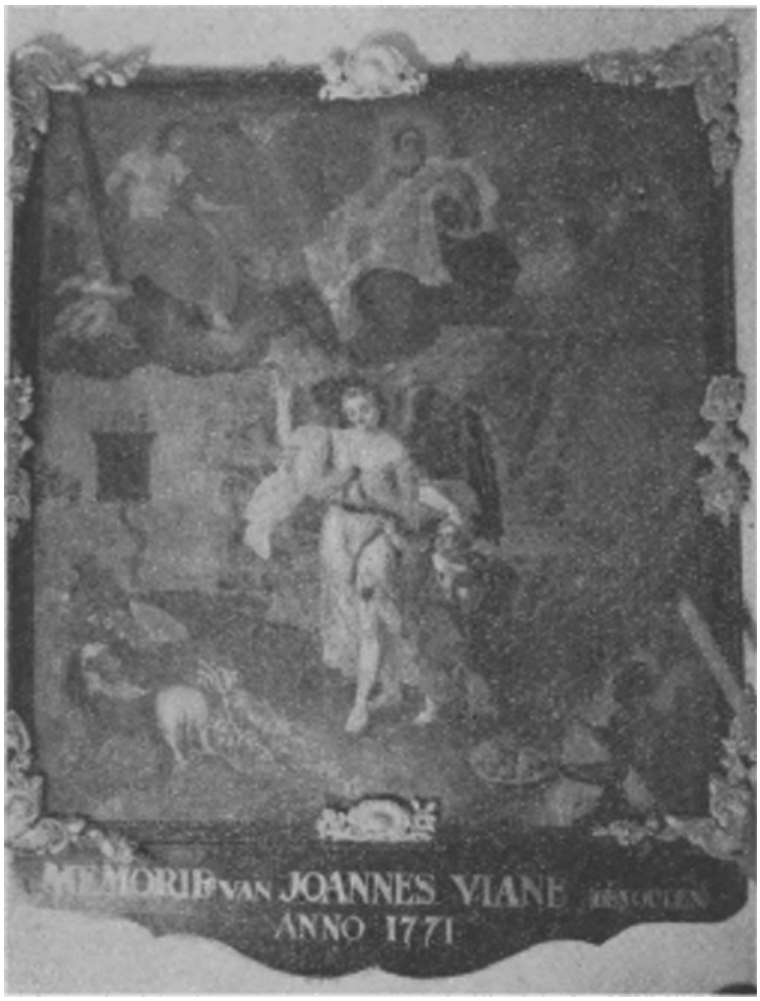

ACL, 59822 SCHILDERIJ VAN DESREMAUX
Parochiekerk Haringe
(blz. 211)

(afgeschaft 5 Maart 1798). Het Liber Memorialis van de St Pieterskerk noteert (f. 129): ‘Theresia Bouten, gewezen overste van 't Begynhof te Yper heeft in 1805 den 14 Oct. aen de Kerkfabriek van den h. Petrus zes schilderyen verkocht voor de somme van 132 brabandsche guldens.’ ln de bewaarde rekeningen 1805-1806 komt dezelfde verhandeling voor samen met: ‘Betaelt aen J, Beirens over herstellen ende vernisschen der schilderyen 36 - 6 - 8.’

We hebben niet kunnen achterhalen of die doeken nog voorkwamen in de St. Pieterskerk vóór de verwoesting van de kerk in 1914-1918.

Ieper. - Klooster der Ongeschoeide Karmelieten.

In de refter komt een reeks van zes schilderijen voor die doorgaan als het werk van Desremaux. Geen enkel doek is getekend; doch alle zijn blijkbaar van dezelfde hand (afmetingen H. 1,45: B. 1,90). Ze stellen voor: de opdracht van Maria - de boodschap van Maria - de bezoeking van Maria - de geboorte van Christus - de aanbidding der wijzen -de vlucht naar Egypte. Deze schilderwerken kwamen eerst na de oorlog 1914-1918 in het bezit van het Ieperse klooster; ze werden na de wederopbouw van het klooster geschonken door dit van hun ordebroeders uit Brugge. Naar ingewonnen inlichtingen(1) kwamen die schilderwerken in Brugge reeds vóór in 1908 en hingen er in het Calefactorium der Novitiën. Ze zouden aan het Brugse klooster geschonken zijn geworden door een adellijke dame. Fe Ieper draagt ieder schilderij een plaatje met de titel der voorstelling en daaronder: ‘Desremaux - School De Visch 1760.’ Deze toekenning gebeurde door de restaurateur Vader Leegenhoek uit Brugge; waar hij het jaartal 1760 haalde, blijft onbekend. Dat Desremaux een leerling zou geweest zijn van Matthias De Visch, die in 1760 het bestuur van de Brugse Akademie bekwam, is onwaarschijnlijk.

(1) Wij danken hierbij Pater Daniël om zijn gewaardeerde medehulp.

We durven de vraag stellen of de reeks schilderijen in het Discalsenklooster te Ieper oorspronkelijk niet een geheel vormde met de vermelde reeks uit het Begijnhof (later in de St Pieterskerk), Bij de afschaffing der kloosters door Jozef II en tijdens de Franse Omwenteling zijn zoveel kunstwerken verkocht en verhuisd, dat mogelijks hier de laatste doeken bewaard blijven van een hele reeks godsdienstige taferelen (in verband met de Rozenkrans-devotie) uit de Ieperse Dominikanenkerk.

Ieper. - Abdij der Roesbrugge-Damen.

Dit oud klooster heeft enkele van zijn oude schilderwerken weten te bewaren; hieronder komt een doek voor van Desremaux. Het stelt de HH. Harten (alleen het hart) voor van Jezus en Maria, omringd door zwevende en aanbiddende engelen; een symbolische vrouwenfiguur, een anker in de hand, is halfgeknield in aanbidding. Op de voorgrond staat een tafeltje waarop een soort wierookvat. Onderaan is het doek getekend ‘Desremaux invenijt et pi(nxit)’. De laatste letters lopen achter het raam verloren. We kunnen dit symbolisch schilderij best betitelen: het betrouwen op de HH, Harten van Jezus en Maria.

Ieper. - Merghelynck-Museum.

Sedert einde 1951 zijn de geredde kunstvoorwerpen uit het Merghelynck-Museum opnieuw in Ieper. In de reeks tekeningen komt o.m. voor een ‘scène galante’ getekend ‘inventé et peint par Desremaux pour Mr le Chanoine de Sailly à Lille’. Deze kanunnik kan niemand anders zijn dan Antoine-Joseph de Briois de Sailly, Lic. in Theologie, Kanunnik Theologaal en Deken (sedert 11 Jan. 1754) van het Collegiaal Kapittel van St. Pieters te Rijsel; hij stierf op 14 Januari 1776.[1]

Ieper. - St Niklaasgasthuis of Belle godshuis.

Bij J. Cornillie: Ieper door de eeuwen heen, bl. 71,

(1) Inlichting welwillend verstrekt door Mgr. Détrez, uit Rijsel. - Zie E. Hautcoeur, Histoire de l'Eglise Collégiale de Saint-Pierre de Lille III, 504 (Rijsel 1899).

lezen we: ‘Op 12 September 1798 werd het altaar van het Godshuis Belle te zamen met het altaarstuk, door Desramault van Ieper geschilderd voor de som van 400 gulden, openbaar verkocht voor 15 fransche kroonstukken.’ Dit retabel verhuisde naar Kaaskerke, doch bestaat niet meer.(6)’

Kortrijk.

Onze goede vriend E.H. Pieter Carbonnez, zaliger, wetend dat wij ons documenteerden nopens Desremaux, had in een van zijn notaboekjes volgende aantekening voor ons gemaakt: ‘Desramaux uit Poperinghe 1746 - grauwverf te Kortrijk’. Jammer dat hij zich gedurende zijn ziekte niet meer kon herinneren waar ergens te Kortrijk hij dat grauwverf-schilderij ontmoet had. Onze navraag bij Kortrijkse oudheidkundigen en kunstkenners blijft nog steeds onbeloond.

We kunnen ons afvragen of hier soms niet een der twee schilderwerken bedoeld wordt, waarover Merghelynck het heeft in zijn nota over Desremaux (a.w. blz. 116). We vertalen: ‘In Oktober 1873 werd bij de veiling Frans Böhm, een groot penantstuk verkocht afkomstig uit het Hôtel de Codt in de St Jacobstraat te Ieper. Deze grauwschildering op gouden grond stelde Neptunus, Appolo en icarus voor en was getekend: J.J. Desremaux. Het schilderstuk (Kataloog N° 126)werd toegekend, voor 140 Fr., aan wijlen Jonker Jules de Codt; thans is het in het bezit van Jonker Valeer de Codt, zijn zoon. - Bij de eerste verkoping (gehouden

(6)’ Volgens de Inventaris van de kunstschatten der Provincie West-Vlaanderen opgemaakt in 1902 door wijlen bouwmeester Naert, was het een schilderij van Karel van Yper. mening die we gemakkelijk bijtreden omdat het tafereel geschilderd was op hout. We laten hier de tekst volgen: ‘Caeskerke - Eglise. Tableau, bois 1.90 h. - 1.80 l. - Le calvaire, le Christ en croix, à ses côtés se trouvent la Ste Vierge et St Jean; Ste Marie-Madeleine est agenouillée à ses pieds; dans le fond on voit la ville de jérusalem. Beau tableau d'une conservation parfaite peint par Karel van Ypres. Ce tableau ainsi que l'autel dans lequel il est encastré provient de l'hospice Belle à Ypres.

in Mei 1875) van kunstvoorwerpen nagelaten door wijlen Desideer Böhm kwam een ander allegorisch stuk voor (Kataloog N° 1174) in grisaille op goudgrond en getekend J.J. Desremaux. Het schilderij werd verkocht voor 105 Fr. maar de nieuwe eigenaar is onbekend.'

Krombeke. - Kerk.

In de kerk van Krombeke komen verscheidene doeken voor van Desremaux; waarschijnlijk werden alle besteld tijdens het herdersambt van pastoor de Fourmestraux (1741-1771). We noemen ze op in volgorde van zekere toekenning.(1)

1. De H. Blasius die zieken geneest (Altaarstuk); getekend: 'Desremaux invenit et pinxit 1747.'
2. De Verheerlijking van Christus op de berg Thabor; getekend: 'Desremaux fecit et pinxit'
3. De Kruisverheffing van Christus (Copie naar Rubens); getekend: 'Desremaux pinxit'. Het onderschrift luidt: 'D.O.M. Memorie van Heere en Mâr Joannes Bernardus de Fourmestraux, gheboortich van Yper, pastor in Crombeke den tydt van 30 jaeren overl. den 3 8bre 1771. Oudt 72 jaer R I P'.
4. Het wonderbaar Manna in de woestijn; volgens Leegenhoek getekend (achteraan?) Desremaux.
5. Onze Lieve Vrouw van de Rozenkrans, omgeven van Heiligen en wereldse vorsten met in hun midden de verlossing van de zielen uit het vagevuur; volgens Leegenhoek: Desremaux 1768.
6. De opwekking van de jongeling van Naïm; toekenning Leegenhoek.
7. Het Doopsel van Christus - toekenning Leegenhoek - draagt als onderschrift: 'D.O.M. Memorie van J. Baptiste van den Broucke, oudt 79 jaeren, overl. den 24 Janrij 1781 ende van Maria Theresia Leijs

(1) Voor Krombeke danken we onze gegevens ten dele aan Vader Leegenhoek uit Brugge, die in 1937 de schilderijen heropfriste; mede aan E.H.A. Debusschere, pastoor te Krombeke.

sijne huijsvrouwe, oudt 74 jaeren, overl. den 28 8bre 1777 R 1 P.'

8. De vermenigvuldiging der broden; toekenning Leegenhoek evenals de twee volgende.
9. De H. Engelbewaarder met een kind.
10. De loutering van een ziel in het vagevuur (?).

Poperinge. - Sint-Bertinuskerk.

In het retabel var. het O.L. Vrouwaltaar (Noordelijke zijbeuk) komt een schilderij voor met de voorstelling van de H. Familie: links O.L. Vrouw met het Jezuskind en St Janneke, rechts St Jozef, Elisabeth en Zacharias. Het doek is getekend 'Desremaux I et P.'. Wanneer dit altaar opgericht werd, hebben we niet kunnen achterhalen; stijlkritisch schijnt het retabel te dagtekenen van ca. 1750. Waar Siret (zie boven) het jaartal 1690 vandaan haalde, blijft eveneens een vraagteken.

Reningelst. - Kerk.

In de kerk van Reningelst hangt een schilderij (oorspronkelijk mogelijks wel een altaarstuk) met de voorstelling van de H. Sebastiaan. De heilige aan een boom gebonden wordt gemarteld door twee Romeinse soldaten; op de rand van het strijdschild vooraan lezen we: 'Desremaux invenit'. Een plaatje aangebracht op de omraming draagt: 'Desrumeaut 1695'. We geloven niet dat die datum archivalisch verantwoord is, evenmin als de afwijkende schrijfwijze van de naam. In het kerkarchief van Reningelst schijnen geen gegevens betreffende dit schilderij voorhanden te zijn.

Rijsel.

In de uitgegeven 'Livrets des Salons de Lille' - Bruchet. Rijsel. z.d. vinden wij voor de jaren 1773- 1788 telkens de 'Catalogue des peintures... exposés dans le salon de l'Academie des arts de la ville de Lille... par les peintres... de la mâme ville.' Hierin ontmoeten wij:

Catalogue ds 1774.,bl. 13).
Le Sr Desrumeaux, Peintre

N° 32. Un tableau représentant la sainte Vierge avec l'enfant Jésus. Original de 6 pieds de haut.
Catalogue de 1782. Additions (bl. 220).

M. Deremaux, Peintre N° 122. Tableau représentant le Martyre de St Etienne. 1 pied 10 pouces de hauteur; 1 pied 2 pouces de largeur. N° 123. St. Maurice. 1 pied 2 pouces de hauteur; 1 pied de largeur.
Catalogue de 1785,(bl. 277).

Le Sr Desrumeaux. Peintre de Lille. N° 39 40. Deux morceaux peints en mignature: sujets Flamands, grandeur de boîte d'homme. N° 41-42. Deux autres Sujets peints en mignature, grandeur de boîte de femme, représentant l'embarquement des Vivres et le débarquement des Vivres.

De vraag is nu: hebben we hier het werk van één en dezelfde schilder? en is die schilder te vereenzelvigen met Desremaux waarvan ons werken bekend zijn in Ieper en het Poperingse? Wij geloven te mogen bevestigend antwoorden, hoewel de naam verschillend geschreven is[(1)]. Hiervoor vinden wij een bevestiging in het feit dat geen voornaam gebruikt wordt; wij geloven dat die zou gebruikt zijn geworden (ook door de schilder zelf op zijn doeken) indien er twee gelijknamige schilders tegelijkertijd hadden geleefd en gewerkt.

(1) Het is bekend dat de schrijfwijze van de familienamen in dien tijd nog niet ‘officieel’ vaststond. De namen uit de Rijselse ‘Livrets’ werden later overgenomen op verschillende kunstenaarslijsten; Bénézit (Dictionnaire des Peintres, Parijs 1913) maakt er drie verschillende kunstenaars van: Deremaux - Desreumeaux - Desrumeaux. Thieme (Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler, Leipzig 1913) geeft alleen Desreumaux ‘Miniaturmaler aus Paris 1785/86 in Lille nachweisbar. - Bibl. Delille: Artistes Lillois oubliés, p. 21’. We citeren de tekst van Debievre (ps. Delille) ‘Au mois de novembre de la mâme année (1785), un sieur Desreumaux peintre en miniature, annonce qu'il vient d'arriver de Paris et qu'il ‘peint les portraits pour tabatières, bracelets, et bagues très ressemblans et bien finis 11 demeurait alors rue des Soeurs-Noires: en 1786, nous le retrouvons rue St-André. Peut-âtre est ce le mâme artiste que le Desreumaux qui exposa au Salon de Lille de 1785 deux morceaux....’

Tot zover de gegevens die wij hebben kunnen samenbrengen; moge deze publicatie er toe bijdragen om schilder Desremaux aan de vergetelheid te onttrekken. Het is onze innige wens een of ander 'Biekorf'-lezer nieuwe gegevens te zien aanbrengen, waarvoor wij ons ten zeerste aanbevolen houden.

Wij besluiten (voorlopig):

De naam van de schilder is 'Desremaux' zo tekent hij zelf[1].

Waarschijnlijk is hij uit Rijsel[2], een tijdlang (woonde en) werkte hij in Ieper, om op het einde van zijn leven (nà 1772) terug te keren naar Rijsel, waar hij zich toelegt op miniatuurschildering (1785).

Zijn werkperiode ligt tussen 1746[3] Poperinge - St Bertinuskerk en 1785 Tentoonstelling te Rijsel. Zijn werk behoort tot de Vlaamse School der XVIIIe eeuw.

Ingooigem.

A. DESCHREVEL

Een honderdjarige te Kuurne. 1817.

In den 'Nieuwen Dobbelen Almanach voor 't jaer O.H.J.C. 1818 gecalculeerd door Jan van Vlaenderen', gedrukt en uitgegeven te Brugge door E.J. Terlinck, vind ik het overlijden van een honderdjarige vermeld:

'Den 1. Februari [1817] is in de parochie van Cuerne, arrondissement van Kortrijk, overleden FRANCISCA FRUYT, in den ouderdom van 101 jaer, een maend en 27 dagen.'

Staat deze eeuwelinge bekend in de erelijst van de Westvlaamse honderdjarigen?

P.C.

(1) Of de verkochte schilderijen (zie onder Kortrijk) wel met 'J.J. Desremaux' getekend waren, valt sterk te betwijfelen. Merghelynck heeft waarschijnlijk hier de voornaam geplaatst, zoals hij het deed heel zijn nota door.

(2) Mgr. Détrez deelt ons mede dat in de Rijseise 'Communauté des peintres et vitriers' voor het jaar 1697 een Charles-François Desrumaux voorkomt. Mogelijks is dit de vader, of een familielid, van Desremaux, schilder.

(3) Hoewel ons de oorsprong onbekend blijft van de nota door E.H. Carbonnez (zie onder Kortrijk), toch zijn we geneigd het jaartal 1746 als datum voor het doek in Poperinge te aanvaarden. Het schilderij in Reningelst daarentegen kan, naar ons oordeel, niet dateren uit 1695; we plaatsen het liever rond 1760.

Onze doopnamen omstreeks 1300 (*Vervolg van blz.* 90)

Wanneer wij thans de namen van niet Germaanse oorsprong beschouwen, bemerken wij dat deze meestal ontleend zijn aan het kristendom. Andere invloedsferen werkten niet zo diep na. Naast namen uit de Bijbel, treden vooral namen op van figuren uit de eerste kristelijke tijden, en af en toe een heiligennaam uit latere tijd. Daar het de Middeleeuwse mens volkomen vrij stond aan zijn kind een naam te geven zoals hij dat verkoos, zijn deze kristelijke namen een getuigenis van de geestesgesteldheid in die tijden. Pas veel later, op het Concilie van Trente (1545-1563), besliste de Kerk dat voortaan nog slechts namen van engelen of gecanoniseerde heiligen zouden gegeven worden. Het probleem echter had toen ook een gans ander aspect gekregen door de opkomst van het Protestantisme.

Mannelijke namen van niet-Germaanse oorsprong.

ADAEM: komt voor het eerst voor in onze oorkonden tussen 1100 en 1200, meestal dan als naam van een persoon uit de geestelijke stand.(1) De familienaam *Adam*, *Adams* is bekend, doch minder in onze streek.

AMAND: merkwaardig genoeg duikt de naam van de apostel van Vlaanderen slechts bij het einde der 12e eeuw op. Zelfs omstreeks 1300 was de naam een zeldzaamheid.

AMIS: gaat terug op een Middelnederlands naamwoord, ontstaan uit lat. amicus via oudfra. amis, met de betekenis van geliefde of minnaar. In de hoofse roman werd dit gebruikt als term van aanspreking of aanduiding van de geliefde held en meestal dan verbonden met het adj. *scone*. De vleivorm *Mijs* heeft zich als fn. doorgezet.

ANTONIS: deze naam was bij ons niet bekend vóór de 13e eeuw. Zijn opkomst in de 13e en 14e eeuw is waarschijnlijk een gevolg van de kruistochten die de verering voor deze Egyptische woestijnkluizenaar meebrachten. In de Middeleeuwse kunst werd de bekoring van St. Antonius een gelief-

(1) Om de opkomst en verspreiding van een naam te bepalen, werd gebruikt gemaakt van het Oudnederlands materiaal van Dr. M. GYSSELING. dat gedeeltelijk door deze geleerde, in samenwerking met Dr. A. KOCH werd uitgegeven onder de titel: *Diplomata Belgica ante annum millesimum centesimum scripta* (Brussel, 1950).

koosd thema. Later droeg de verering voor de hl. Antonius van Padua gewis ook tot de populariteit van de naam bij. Hij schuilt thans nog in de fnn. *Anthonis(sen)*, *Antheunis* en *Theunis*(sen), die echter minder bekend zijn in W.-Vl.

BARTHOLOMEUS, BERTELMEUS, MEUS: vanaf de 12e eeuw wordt de naam *Bartholomeus* in onze oorkonden aangetroffen. De vleivorm *Bertelmeus* kan verder leven in de fnn.*Bertels* en *Berteloot*, alhoewel hiervoor andere verklaringen ook mogelijk zijn.

BASILIS: reeds in de 12e eeuw ontmoet men de namen *Basilis* en *Basilius*. Wellicht werd de naam van de Griekse kerkleraar reeds zeer vroeg door de kruisvaarders meegebracht en dan waarschijnlijk verward met een Germaanse naam (vgl. de vorm *Basinus* (vóór 1100) en de fnn. *Baes* en *Baesen* die Germaans zijn) zodat hij zich beter kon handhaven. Dit was met de vreemde namen trouwens meestal het geval. Steeds heeft het nieuwe en vreemde beter kunnen standhouden wanneer men erin het oude en bekende meende te kunnen terugvinden.

DANIEEL, DANEEL, DANEKIN, THANKIN, DANEMAN, DANIN: vanaf de 12e eeuw was deze Bijbelse naam zeer verspreid. Vleivormen als *Danekin* en *Danin* kunnen in sommige gevallen ook tot een Germaanse naam (*Dankard* e. a) behoren. Als fnn. kunnen hier vermeld worden *Daneels*, *Danemans*, *Daenens*; wellicht ook *Daenekindt*, dat een vervorming kan zijn van de vleivorm *Danekin* (epenthetische d).

DIONISIUS, DENIJS: omstreeks 1200 geraakt deze naam bij ons bekend. Hij kwam toen uit Frankrijk waar hij ontleend werd aan de verering van St. Denis, apostel van Gallië en eerste bisschop van Parijs. Als fn. nog *Denijs*.

EGIDIUS, GILLIS, GIELIS, GIELKIN: tijdens de 12e eeuw werd Egidius te onzent populair, terwijl de naam vóór 1100 niet aangetroffen wordt. De mode kwam uit Frankrijk, waar zij gegroeid was uit de verering voor de Provencaalse eremijt Aegidius uit de 7e eeuw, die uit Griekenland gevlucht was om aan zijn bewonderaars te ontsnappen. Hij werd er de patroon van bedelaars en verminkten. Frans zijn eveneens de vleivormen *Gilles*, waarbij de fnn. *Gillon* en *Gillio*(e)*n* aansluiten. Nochtans kon in dit materiaal *Gillis* met het Germaanse *Ghiselin* geïdentificeerd worden.

EUSTACIUS, JUSTAES, STAES, STASIN: vanaf de lle eeuw is deze naam onder de vorm *Eustachius* in de oorkonden van onze gewesten aanwezig. *Stacinus*, wat wij als een vleivorm van deze naam beschouwen, duikt op rond 1200. Ook deze

naam kwam uit Frankrijk, waar de relikwieën berustten van deze Romeinse legioensoldaat die zich tijdens de jacht bekeerde. Aan deze naam herinneren de fnn. *Staes* en *Staessen;* ook *Istas* (?). Dat de vorm *Justaes* aan de oorsprong zou liggen van *Joost* en *Joostens* wordt niet aangenomen: zij zouden integendeel onder Duitse invloed uit de naam *Joos* ontstaan zijn.

YWEIN, WEININ: voor het eerst treedt deze naam op bij het begin der 12e eeuw, onder de vormen *Iwainus, Iwanus, Ewainus, Himainus* en de vleivorm *Wainus*. De naam leefde vooral in de Keltische romans en is waarschijnlijk ook vandaaruit tot ons gekomen. Misschien leeft de vleivorm voort in de fn. *Weyns* en *Weynen*.

JACOB, COPPIN: in de 12e eeuw was deze naam nog haast niet gebruikt. Wanneer hij rond 1200 opkomt, kan hij ontleend zijn aan het Oud ofwel aan het Nieuw Testament waar Jacob één der apostelen was. De naam moet naderhand zeer populair geworden zijn, te oordelen naar de talrijke fnn. *Jacobs*, *Coppens*, en *C(e)uppens*, *Coppejans* (= Jacob + Jan), *Coppie(te)rs* (= Jacob + Pieter).

JOHANNES, JOOS; JAN, JANSIN; HANNE, HANNEKIN, HANNIN, HANNOET, HANSIN: vóór 1100 wordt *Johannes* reeds verschillende malen aangetroffen. In de 12e eeuw is hij talrijk vertegenwoordigd en treden er ook reeds vleivormen op. Tot op onze dagen heeft de naam zich voort onverminderd gehandhaafd. Aanvankelijk gold hij niet zozeer de verering van de apostel als wel van Johannes de Doper. - Als fnn. kunnen hier geciteerd worden: *Jans(s)en(s)*, *Jans*, *Hansens*, *Verjans*, *Ver(h)anneman*; verder ook vleivormen en fnn. samengesteld met (han(n), hen(n)-, alhoewel vele hiervan eerder bij de Germaanse naam *Han(n)o* zullen behoren, zoals *Han(n)ot*, *Hannecard* (wvla. *Anckaert?*), *Hannebaud* (wvla. *Hannebouw*) - Ook over *Joos* (soms geschreven: *Joes* en gelatiniseerd tot *Judocus*) is veel getwist. Men beschouwt het als een Germaanse, een Keltische, of een gekeltiseerde Germaanse naam die langs het Romaans tot ons is gekomen. In dit materiaal echter kan van dit alles geen sprake zijn. *Joos* is hier ongetwijfeld een variante van *Johannes*, waarschijnlijk ontstaan door samentrekking, zoals in de oudere oorkonden wellicht ook de vorm *Jones*.(1) Uit *Joos* ontstond *Joost*, verkeerdelijk gelatiniseerd tot *Justus*. Als fnn. nog *Joos*, *Joostens*.

(1) Thans nog gebruikt men in W.-Vl. de uitdrukking ‘een arme Jan’ naast ‘een arme Djoos.’

CHRISTIAEN, KERSTIAEN, KERSTELOOT: vóór 1100 is deze naam in onze oorkonden onbekend. In de 12e eeuw komt hij reeds herhaaldelijk voor en in de 14e eeuw schijnt hij reeds populair te zijn. Aan deze naam herinneren ook de fnn. *Christiaens*, *Kersten(s)* en *Karsten(s)*, *Ke(r)steloot*, *Ke(r)steman(s)*.
LAURENS, LAUWER, LAURIN, LAUWERIN, LAUWERKIN: tijdens de 12e eeuw wordt deze naam nog haast niet aangetroffen. De populariteit ervan moet naderhand zeer vlug hebben toegenomen. In het begin der 14e eeuw is de naam reeds talrijk vertegenwoordigd. Hij leeft thans verder in de fnn. *Lauwers*, *Laurijns*,
MARTIN, MAERTIN: ook deze naam verschijnt tussen 1150 en 1200 slechts een paar maal om nadien fel aan populariteit toe te nemen. De figuur van de legioensoldaat uit de 4e eeuw die zijn mantel deelde met een bedelaar, en later bisschop werd van Tours, komt als thema later herhaaldelijk voor in de Middeleeuwse kunst. Ook zijn de fnn. *Ma(e)rtens*, *Me(e)rtens* thans zeer talrijk vertegenwoordigd.
MATTHEUS, MATTHIJS; MAHU, MAIHU, MAIHIEU: de naam van de apostel en evangelist was reeds niet zeldzaam in de wvla. oorkonden der 12e eeuw, vooral dan als naam van monniken. Uit het Romaans kwamen in de 13e en 14e eeuw de vormen *Maihu* en *Maihieu*. Als fnn. zijn in W.-Vl. bekend *Matthijs*. *Thijs*, *Maihieu* en *Lemaihieu*; verder ook nog het eveneens Romaanse *Mat(t)on*.
MICHAEL, MICHIEL, MICHIELKIN: de naam van de aartsengel, patroon van de kristen soldaat, komt voor van bij de aanvang der 12e eeuw. Hij leeft verder in de fn. *Michiels*, en in de Romaanse vormen *Michaud*, *Michotte* (= *Mesotten*?)
NICOLAUS, NICOLAIS, NICOL; CLAIMAN, CLAIS, CLAES, CLAESEKIN, CLAUS; COLAERT, COLIN: reeds vanaf 1100 treden de vormen *Nicolais* en *Nicolaus* veelvuldig op, meestal als namen van monniken. De populariteit van deze heilige moet nadien groot geweest zijn. Hij werd de patroon der kinderen, samen met St. Martinus, en zijn naam leefde in vele vleivormen, waaruit fnn. ontstonden zoals *Claeys(sens)*, *Claes*, *Claus*, *Cool(s)*, *Colens*, *Colaert*, *Colin*, *Colinet*, *Cola*, *Laes* e.a.
OLIVIER, FIERIN: men heeft de naam *Olivier* beschouwd als een afleiding van lat. olivarius ‘olijfboom’ wat dan een reminiscentie zou zijn aan de Hof van Olijven uit de Passie. Intussen blijkt het dat de naam toch wel oorspronkelijk Germaans was. Hij werd vooral bekend als de naam van een

der helden uit het Roelandslied. Toch is de naam bij ons pas betrekkelijk laat gebruikt. Vóór 1150 komt hij helemaal niet voor en vóór 1200 slechts een drietal keren. Thans leeft hij verder in de fnn. *Olivier*, *Fiers* en *Fierens*.

PAULUS, PAUWELS, POLIN: *Paulus* wordt in de 2e helft der 12e eeuw éénmaal vermeld als de naam van de prior van Veurne. Ook in de andere landen was de naam weinig in gebruik. De verering van St. Paulus ging bijna steeds samen met die van St. Petrus, en werd dan ook door deze in de schaduw gesteld. Waar we de naam toch ontmoeten, kan hij aan andere heiligen zoals St. Pol of St. Paulinus ontleend zijn. Aldus hoeven de wvla. fnn. *Pauwels* en *Pauwelijn* niet altijd dezelfde oorsprong te hebben.

PETRUS, PETER, PIETER, PIETERKIN, PIETERMAN, PIERIN: de figuur van St. Petrus maakte een grote indruk op de geest en de verbeelding der Middeleeuwen. Zijn naam, die reeds vermeld wordt vanaf de 10e eeuw, was dan ook zeer verbreid tijdens de 12e eeuw. De ouderdom ervan blijkt ook uit de vorm *Pieter*, waarin de stamvokaal de normale Oudnederlandse evolutie had meegemaakt, tegenover de vorm *Peter*, die als directe ontlening aan het Latijn, aan ieder tijdstip kan eigen zijn. Als fn. zijn de *Pieters* en de *Peeters* overbekend in ons land. Daarnaast heeft men o.a. nog *Piers*, *Pierson* en *Persoone*, *Pierlot*, *Piron*.

PHILIPS, LIPPIN: deze apostelnaam is druk gebezigd vanaf 1100. Vanaf 1200 duikt de vleivorm *Lippinus* op. In W.-Vl. leeft de naam verder in de fnn. *Philips, Lippens*, en in de geromaniseerde vormen *Philippart* en *Flipoo*.

SALOMOEN: theoretisch kunnen bij deze Bijbelse naam, die in W.-Vl. bekend is vanaf de 12e eeuw, ook nog enkele *Moen*-vormen gevoegd worden, die meestal tot de vleivormen van *Simoen* gerekend worden. Misschien geeft de naam *Salomon* ook de oplossing van de fn. *Saelens*.

SIMOEN, SYMOEN, SIEMEN; MOEN, MOENEKIN, MOENIN, MOENSIN: de grote populariteit van deze naam, die reeds blijkt uit de wvla. oorkonden vanaf 1100, wordt eveneens verklaard door de figuur van St. Petrus, wiens Hebreeuwse naam *Simeon Barjona* luidde. Als fnn. kunnen hier o.a. vermeld worden: *Simonts*, *Simoens*, *Simonard*, *Moens*.

STEVEN: ontstaan uit de naam *Stephanus*, die reeds in de 10e en 11e eeuw verschillende keren vermeld en verder in de 12e eeuw regelmatig aangetroffen wordt. Het is de naam van de eerste kristen martelaar. Als fn. nog *Stevens*. Ook de wvla.

fn. *Thevelin* kan van *Stephanus* zijn afgeleid, via het Romaans *Thevet*, dat door aphaeresis ontstond uit de vormen *Estève* en *Etève*.
THOMAS, MAES,: ook deze apostelnaam is fel in de smaak gevallen van de Middeleeuwse mens. In W.-Vl. was hij reeds courant tijdens de 12e eeuw. De vorm *Domaes* die regelmatig optreedt in de 13e en 14e eeuw naast *Thomaes*, wijst erop dat de naam reeds vast burgerrecht verworven had (gezien overgang th tot d). Hij leeft verder in de fnn. *Thomas(sen)* en *Maes*. In Engeland werd hij, mede door de verering die naderhand ontstond voor Thomas Becket, in dergelijke mate verspreid dat de vleivormen *Tom* en *Tommy* thans ongeveer synoniem zijn van het woord Engelsman zelf.

Tot deze serie van mannelijke niet-Germaanse namen behoren eveneens: *Augustijn* (niet vóór 1200), *Joris* (niet vóór 1200), *Lonis* (afkorting van Appollonis?), *Paridaen* (niet vóór 1200); duistere oorsprong), *Quintin* (niet vóór 1200). *(wordt voortgezet)*

ODO LEYS
Asp. N.F.W.O.

Zaaimaand

Andere jaren krijgen w'in September nog een achterzomertje, lijk een toemaatje of een extratje van warme dagen. Van de jare, ter kontrarie, kregen w'al een voorsmake van de winter.

't Was 't halven de maand dat Pier, de boer, op een zondagnoene met de boter kwam. ‘Pier, hoe is 't? zei ik zo, we waren je niet meer verwachtende.’

‘Late gezaaid komt ook boven, zei Pier, en hoe dat 't is? Slecht jongen, ge zoudt 't aan de katte geven zulk een were, moest ze 't willen eten. En zeggen dat we de zunne nog zo nodig hâ'n of 't brood in de spinde. G' hebt er wel op gelet zeker? Vrijdag heeft het geregend en 't heeft vandage binst d'hoogmesse met emmers gegoten, en als 't zulk een blink is, zijt maar zeker dat er al de dagen van de weke gaat water vallen, is 't niet vele, 't is letter. En wat dat er nog een reden is, 't is dat de pastor vandage zijn groene kazakke aan had aan den autaar, en dat wijst alleszins op regen.’

Nu is Bamisse ook al gepasseerd. De boeren die met een automobiel rijden, waren van de jare alleszins de beste, want op de meeste boerenhoven staat er tegenwoordig een ‘Seevrolit’ (Chevrolet) of een ‘Schoâda’ (Skoda) in 't sjiezekot.

Maar de deze bij wie dat 't zulk geen brâe veertiene is en die met Bamisse per velo naar ‘Mijnheere’ moesten met de pacht, zijn er met geen liedje-zingen vanaf gekomen. Doorwaaid en doorregend en met een natte frak zijn ze thuis gekomen.

't Was eigenlijk maar daags erachter dat 't spel op de wagen ging met die ijselijke dondervlage en die vloed van water. De grachten konden de stroom niet slikken, en bilken en stikken en wegen, 't was al één hemel en zop. Daarmee was de zomer van de winter gescheiden lijk of dat ook in 't voorjaar met d'eerste dondervlage de winter scheidt van de zomer.

De dag van vandage ploegen de grote boeren met de ‘trekteur’ en ze zaaien met de machine. Rare zijn geworden, de zaaiers die met hun vaste stoere stap gaan en keren op het land en met een zwierige zwaai het zaad strooien. Hier of daar is nog wel een kortwoner met een vijftig roeden zaailand, of een klein boertje met een doening van één peerd, die nog zijn linnen zaaikleed zal aantrekken om zelf dat schone werk te verrichten.

Nog wordt het zaaigraan op Sint Dionysiusdag, of in de ronde ervan, in de kerk gezegend. De klutsjes tarwe(1) worden op de kommuniebank neergelegd en na de mis door de priester belezen en met wijwater besprenkeld.

Maar dat is voor sommige oude boeren niet voldoende. Zij zelve zullen naar oude loffelijke geplogendheid de wijding voortzetten. Zij zelve zullen thuisgekomen de beerkuipe uithalen, daarin het zaaigraan gieten en het kleine klutsje mengelen met de grote hoop. Is de kuipe niet groot genoeg dan wordt alles op de grond gegoten. Zij zelve zullen de lichtmiskeerse aansteken en met enkele druppels roet een kruis tekenen in de tarwe. Een takje gewijde palm zal in de vlam van de keers tot as verbrand worden, welke zorgvuldig in het graan zal worden omgeroerd, terwijl een laatste maal met wijwater nog een kruis wordt geslagen.

Vroeger tijd zat de boerin binst de wijle geknield op de grond en las het krachtige Sint-Jansevangelie. Na deze wijding volgde vroeger ook de ontsmetting met kalk en blauwe aluin om de tarwe te beschermen tegen de brandauwe, deze lelijke graanziekte die korrels levert zonder kernel, welke bij aanwrijven lijk tot zwarte bitter verpulverd worden.

(1) Alleen het broodgraan wordt gewijd.

Maar daarmee waren onze voorouders, achterdochtig van nature, nog niet gerust. Ge zoudt lijk zeggen dat z' Ons Here niet betrouwden en dat z' Hem nog een keer wilden pramen, want met Paasavond gingen z' op de vier hoeken van hun tarwestuk een takje met gewijde palm gaan planten, opdat Hij toch niet zou vergeten hun ‘Oest’ te zegenen.

Behalve de wijding in de kerk zijn al die gebruiken bij 't jong volk aan 't uitsterven, 't Is geen mode meer en ze lopen er niet meer achter. Ze gebruiken de nieuwe methode en z'ontsmetten het zaad met ‘Ceresan’.

Als er hier of daar nog een rare vogel te vinden is die met Pasen op zijn land nog palm zou steken, dan krijgt hij algauw de lapname van ‘praktezant’ of ‘grote pater’.

Dudzele.

A.M.

Westvlaamse zanten (*Vervolg van blz.* 207)

FES of FESCH (Gullegem). Gezegd van vlees dat niet meer vers is en begint te bederven. Elders: *oostersch*. Is de juiste schrijfwijze *fes of fesch*? Zegt men: ‘een fesche hespe’? Ongetwijfeld een zeer interessant woord, dat bij onze wete tot nog toe niet opgetekend werd. Het gelijkt wel aan 't Fr. faisandé, maar dieper verwantschap zal er wel niet zijn.

OOSTERLINGSCHE DOOFHEID (Brugge): een geveinsde doofheid. in Holland: Oostindische doofheid.

FOETE (Knokke): een dom gemeen wijf.

FATO (Westkapelle), uitspraak met zachtlange, beklemtoonde o. Een scheefstaande graan of aszeef, bestaande uit een raam bespannen met een netwerk van ijzer-of koperdraad. Elders fatouw of fatouwe genaamd (zie De Bo).

EIER. Zegswijze te Gullegem: van den eier op den deier vallen. Betekent: van den hak op den tak vallen. Wij vermoeden dat de oorspronkelijke betekenis is: van de klaver in de biezen lopen. Immers een dei is een str...

GAAI. Gehoord te Uitkerke: ‘Hij is besteld lijk een gaai aan zijn gat’, met de betekenis: hij is vuil en smerig. En ook in de figuurlijke betekenis: hij zit in moeilijkheden, hij is slecht besteld, hij zit in nesten.

Elders zegt men: ‘Hij is besteld lijk een mol aan zijn

gat' - 'Hij is zwart lijk een mol aan zijn gat'.(Dudzele, Koolkerke).

DUINEKLISSE. Is te Knokke de volksnaam van een plant der droge duinen met rode bloemen en vruchten die met weerhaken bezet zijn. Deze vruchten haken gemakkelijk in de kleren en in 't haar vast, vandaar de vergelijking met de echte kliste. Duineklisse is Cynoglossum officinale (Hondstong). Echte klissen zijn Arctium-soorten.

DUINESTERRETJES: in onze kindertaal (Knokke) de naam van de muurpeper, een vetplantje met gele bloemen, dat overvloedig in de duinen groeit en waarvan de eigenlijke volksnaam *rijstpap* is (Sedum acre).

DUIMELEN (Knokke): half in slaap zijn, duizelen. In duimelinge liggen. Dit oude, schone woord staat niet bij De Bo, alhoewel het ook nog elders in W.-Vl. moet gebruikt worden. Loquela geeft duimelen in de betekenis van dubben, haperen, twijfelen. Oorspronkelijk is het duizelen, dolen. Verwant met dommelen (sluimeren), indommelen (insluimeren) en niet verwant met het Duits taumelen (dit is van de stam van ons tuimelen). Ook wel verwant met dom.

DUBBELTJES. Naam gehoord te Westkapelle voor de boerenkers (Thlaspi arvense). De vruchten zijn plat en rond, tot 1,5 cm breed. Vandaar de vergelijking met een muntstuk. Naam uit Zeeland overgewaaid?

DONDER: Te Dudzele is een donder van een kind een doendig kind. Ookkeppewoord voor kleine kinders. Een donder van een jongen is een 'droeve' jongen. Let op: men zegt donder en niet dunder (tonnerre), zodat wij vermoeden dat deze woorden met elkaar niet verwant zijn.

(*'t Vervolgt*)

J. DE LANGHE

Mengelmaren

De Kist van Oxford.

Op blz. 183 hierboven werden enkele opwerpingen geopperd tegen de authenticiteit van de Kist van Oxford, die grondig behandeld wordt in het standaardwerk van Dr J.F. Verbruggen 'De Slag der Guldensporen' (blz. 251-261), en die zeven taferelen weergeeft uit de Vlaamse bevrijdingsoorlog van 1302.

Enkele van de geopperde bezwaren houden geen steek. Ten eerste, er zit wel sleet op de plank, zoals men kan uitmaken bij een aandachtig beschouwen van de platen uit het boek van Dr Verbruggen, alhoewel de oorspronkelijke foto's wat geretoucheerd werden voor het clicheren.

Er werd ook opgeworpen dat de kist misschien het werk zou zijn van de Brugse beeldhouwer Hinderyckx.

Ik vroeg het advies van een befaamde Brugse oudheidkenner. Na grondig nazien van de platen met een sterk vergrootglas, besloot hij: 1° dat het geen werk is van Hinderyckx, deze had een andere 'steek'; 2° dat het beeldhouwwerk aangebracht werd op de plank *vóóraleer* de spleten ontstaan zijn in het hout; 3° dat de spleten wijzen op een ouderdom van ten minste tweehonderd jaar.

Het is slechts in de laatste 75 jaren dat de kennis van de archeologie zóver gevorderd is, dat wij heel precies de wapens, de uniformen, enz. kennen uit vroegere eeuwen. Indien de kist meer dan tweehonderd jaar oud is, kan het beeldhouwwerk slechts rond 1302 zijn uitgevoerd. In de latere eeuwen beschikte men slechts over onvoldoende archeologische kennissen om de historische taferelen uit 1302 tot in de minste bijzonderheden getrouw samen te stellen, zoals dit op de kist het geval is.

Ten andere, in 1914 behoorde deze kist reeds een zestigtal jaren aan een Engelse landbouwersfamilie.

Ik vroeg nog het advies van een bekwaam kenner van oude wapens. Hij is ook van oordeel dat de kist dagtekent uit 1302, omdat de erop afgebeelde wapens een trouwe weergave zijn van deze uit het begin van de XIVe eeuw. Om meer zekerheid te hebben had hij nog het advies ingewonnen van een oude befaamde Parijse wapenverzamelaar, die de kist als echt aanziet. Hij liet o.m. opmerken dat de korte gekromde zwaarden Vlaamse wapens zijn, namelijk 'bazelaren', Fra. badelaire.

Om de authenticiteit van de Kist van Oxford te betwijfelen, zouden meer slaande argumenten moeten aangebracht worden dan eenvoudige veronderstellingen.

JOS. DE SMET

Het inventariseren van de Brugse kunstwerken.

Het Centraal Ikonografisch Archief voor Nationale Kunst (dienstchef: Dr A. Janssens de Bisthoven) vormt met het Centraal Laboratorium der Belgische Musea, het A.C.L. dat gevestigd is: Jubelpark 10, Brussel en onder algemene leiding staat van Prof. Dr P. Coremans. Het programma

van het Archief omvat het opmaken van een volledige ‘fotografische aanwijzende inventaris’ van alle voorwerpen die voor de geschiedenis en de kunst van ons land van belang zijn.

Nadat men tijdens de oorlog eerst en vooral het voornaamste kunstbezit fotografisch had opgenomen, is men nadien begonnen met meer systematisch te werk te gaan. Het A.C.L. stelt zich voor kanton per kanton af te werken en dit volgens alfabetische volgorde. Zo is men sinds verleden jaar bezig met Brugge. Alle zo opgenomen foto's worden te Brussel gerangschikt in farden en liggen ter inzage van elk die om een of andere reden de opnamen wenst te bestuderen. Eveneens kan elke foto aangekocht worden. Een uitgebreid fichenstelsel vergemakkelijkt het vergelijkend ikonografisch en systematisch onderzoek van de dokumenten.

Het opmaken van deze fotografische inventaris te Brugge werd in 1951 begonnen door F. Vromman en dit jaar verder uitgewerkt door de dienstchef A. Janssens de Bisthoven en L. De Vliegher. Het gewone fotograferen, gans het jaar door, wordt verricht door H. Breyne, maar regelmatig komen ploegen fotografen uit Brussel om het werk vooruit te helpen; dit in 't bijzonder voor de moeilijke opnamen. Deze ploegen waren te Brugge werkzaam in September en December 1951 en in Maart en Oktober van dit jaar. Bij het einde van dit jaar zullen bijna alle Brugse kunstwerken gefotografeerd zijn; er zullen nog slechts enkele honderde gevelopnamen te doen blijven. Het Engels Klooster (Carmersstraat) gaf ons geen toelating om hun kunstbezit (o.a. verschillende werken van navolgers van Carravaggio) te fotograferen.

We mogen er hier wellicht op wijzen dat het A.C.L. soms ten onrechte verward wordt met het Museum van het Jubelpark; alhoewel in het zelfde gebouw ondergebracht, heeft het er verder niets gemeens mee: het A.C.L. hangt rechtstreeks af van het Ministerie van Openbaar Onderwijs.

Eveneens onder de auspiciën van dit ministerie wordt thans een Repertorium van het Kultureel Bezit opgesteld dat beoogt een lijst te vormen van de voornaamste kunstwerken in ons land bewaard. Er worden afdelingen voorzien voor de bouwkunst, de schilder- en beeldhouwkunst en de sierkunst; de kunstvoorwerpen worden dan zelf volgens hun belangrijkheid ingedeeld in kategorieën A, B en C volgens de richtlijnen van de U.N.E.S.C.O. Dit werk werd uitgevoerd door vijf Vlaamse en vijf Waalse licentiaten; de gegevens voor de stad Brugge werden opgesteld door A. Van de Walle voor de tweede afdeling en L. De Vliegher voor de eerste en de derde.

L.D.V.

HET VOLKSLIED ONDER DE BRABANTSE OMWENTELING. 1789.

In 1939 bekroonde de Kon. Vlaamse Academie voor Taaien Letterkunde het werk van Dr J. GRIETENS en Dr E. DE GOEYSE, dat in 1940 ter perse ging. De omstandigheden hebben de afwerking en verspreiding van het boek zeer vertraagd. Zoals het nu voor ons ligt (*Het Volkslied onder de Brabantse Omwenteling in 1789*. Leuven 1940. In-8, 416 blz. met illustraties) verdient het in ruime kring bekend gemaakt te worden. Op de Inleiding, die uitvoerig handelt over dichters, drukkers, verspreiding en muziek, volgt een rijke verzameling van liederteksten: Spot-en Hekelliederen, Vrijwilligersliederen, Strijd- en Wekliederen, Troost-, Lof- en Zegeliederen, Verhalende liederen. Het geheel is een kostbaar document voor de studie van de volksgeest in de tijd van Vygen en Vonckisten.

West-Vlaanderen is in dit werk vertegenwoordigd door de liederen op generaal Van der Mersch van Menen (blz. 248; 271-75; prenten blz. 128, 304); door een straatzanger uit Brugge met name Jan De Meyere (blz. 55, 397-98); door een paar afbeeldingen van titelbladen nl. van het 'Voorlopig Reglement' van het vrijwilligerskorps te Kortrijk (blz. 65) en van een anti-keizerlijk pamflet (Geheyme en Hekelagtige T'Samenspraek) gedrukt te Brugge 'by F. van Eeck, Boekdrukker, by de Moolen-Brugge.'

De afbeeldingen zijn interessant en talrijk genoeg om een index te verdienen. Ook een glossarium op de eigen woordenschat van deze politieke liederen zou zeer nuttig geweest zijn.

(Het werk is te bestellen bij L. De Goeyse te Meise (Brabant). Prijs 150 fr. Postrek. 3036.77).

Jacob Van Eeghen van Kortemark.

stichter van het Amsterdamse 'Handelshuis Van Eeghen'.

In 1662 vestigde zich te Amsterdam een 'linnenkooper' met name Jacob van Eeghen. Hij kwam uit Aardenburg waar zijn eerste vrouw, Janneke Hebberecht, pas overleden was; hij hertrouwde te Amsterdam met Maria Boxhoorn († 1684) en nogmaals 1685 met Geertrui Hartjens. Te Aardenburg zullen nog familieleden van hem gebleven zijn, want hij overleed in het Zeeuws-Vlaams stadje 1 Februari 1697 tijdens een bezoek.

Jacob was 23 September 1631 geboren te Kortemark, als zoon van Christiaan Van Eeghen, een lakenkoper. Deze

heeft Kortemark verlaten in 1634 of kort te voren, en zich gevestigd te Aardenburg, waar hij zich bij de Doopsgezinden aansloot en waar hij overleed. De naam van zijn vrouw kennen we niet. Waarschijnlijk was Jacob Van Eeghen een van de talrijke Vlaamse Doopsgezinden die, na het Bestand van 1609, de Spaanse Nederlanden hebben verlaten. Aardenburg, sedert 1604 onder de Republiek, was goed versterkt en een veilige schuil- en vergaderplaats voor Doopsgezinden uit Vlaanderen. Men weet dat Doopsgezinden uit Zomergem en Lovendegem er naar de preek gingen.

Te Amsterdam hebben de Van Eeghen's hun zaken uitgebreid. Christiaan, een zoon van Jacob, is in 1742 nog als ‘linnenkooper’ vermeld, doch de zaken hadden zich dan reeds lang over velerlei soorten koopwaren uitgebreid. Later kwam tabak-en-suikerimport op de voorgrond; en ten slotte werd ‘Van Eeghen’ een grote naam in de wereld van rederij en bankzaken.

De geschiedenis van deze eeuwenoude firma werd beschreven door J. Rogge in een prachtig boekwerk: Het *Handelshuis Van Eeghen* in 1949 uitgegeven te Amsterdam (392 blz. gr. 8°; met registers en illustratie).

Het familiewapen Van Eeghen is jong en ‘on heraldisch’ van stijl; het stelt voor: onder azuren hemel een schaap van zilver grazend op een weide van sinopel!

V.

Vrijdagse paternoster.

Is de benaming ‘Vrijdagse paternoster’ of ‘(Goe)vrijdags paternosterke’ nog ergens bekend? Dat moet de naam zijn van het oud rijmgebed dat begon met: ‘'t Was op eenen Goeden Vrijdag enz...’ Waar en voor welk rijmgebed hoort men nog die benaming?

B.D.

Vasten ‘elk voor zijn zelven’

Welk een bijzondere vasten was dat? ik heb dat nog horen zeggen, in mijn jonge jaren. Maar ik weet niet meer wat het betekende. Was dat een ‘vrije vasten’, een vasten buiten de vastenwet? of wat?

J.M.

[Nummer 11]

De opgang van de spin-en weefnijverheid in de Leiestreek

Een Tentoonstelling van Volksvlijt, 1820,

De XVIIIe eeuw had op elk gebied der beschaving nieuwe tijden ingeluid. Grondslagen werden gelegd voor nieuwe wereldorde. Het economisch liberalisme ontlook naar de bijbel van Adam Smith 's werk over staathuishoudkunde ‘Onderzoek naar de aard en de oorzaken van de Volkswelvaart’ dat in 1776 verscheen.

Nieuwe begrippen, als grootindustrie, kapitaalmacht, proletarische ellende, arbeidsbeweging en wereldeconomie, ontstonden.

De teelgrond voor al deze nieuwe opvattingen werd gevoed door opeenvolgende veroveringen van de werktuigkunde: vliegende schietspoel, mechanische spinmolens, cokes-nijverheid, stoommachine.

De industriële omwenteling begon op het vasteland haar uitwerkselen te vertonen in het begin der 19^{e} eeuw. Lieven Bauwens te Gent en Joseph Jacquard te Lyon schenken nieuwe mogelijkheden in de nijverheid, zodat de beslissende omstandigheden in ons land samenvallen met het Frans Bewind (1794-1815) en het ‘Verenigd Koninkrijk der Nederlanden’ (1815- 1830).

Ond er de regering van Maria-Theresia kenden onze gewesten een tijdperk van bloei dat inzonderlijk de textielnijverheid ten goede kwam, maar de eigenlijke omwenteling ontstond eerst bij het aanmoedigen en beschermen der Franse 'manufacturiers' onder Napoleon.

Deze nieuwe beschermingspolitiek verzekerde onze nijveraars een rijk afzetgebied in Frankrijk en was daarenboven een prikkel tot het mechaniseren van het ambachtelijk bedrijf.

Lieven Bauwens smokkelde op levensgevaar de technische nieuwigheden van Engeland naar het vasteland over. Hij werd aldus de pionier van het ontwakende grootbedrijf en de aftakelaar van de huisarbeid. Te Gent werkten tien jaar na het Consulaat 9.600 arbeiders in de pas opgerichte katoenbedrijven. In 1830 waren het er: 1500.(1)

Tijdens de Gentse feesten in 1803 werd een nijverheidstentoonslelling gehouden op het stadhuis, die met een bezoek van de Eerste Consul Bonaparte werd vereerd.(2) De aanmoedigingspolitiek werd door Willem I van Oranje voortgezet. Als gewiekst zakenman bevordert hij handel en nijverheid door kredietverlening bij oprichting van de 'Algemene Nederlandse Maatschappij ter bevordering van de Volksvlijt' en de 'Société Générale des Pays-Bas pour favoriser I Industrie Nationale'.

Gent en Luik waren de lievelingen van Willem I.

John en William Cockerill vestigden hun mataalbedrijf in het Luikse. Te Gent hielp de koning bij het bouwen van de constructiewerkhuizen 'De Phoenix' aan de Brugse Poort, waardoor het gemechaniseerde textielbedrijf op gelukkige wijze werd aangevuld. De ondernemingen van Lieven Bauwens, zo te Gent als te Passy, waren reeds vóór de val van Napoleon, als gevolg van de grondstoffenschaarste door de continen-

(1) Verg. Textielwezen Gent n° 12, December 1951, blz. 70-72.

(2) De eerste nijverheidstentoonstelling, door het Directoire ontworpen in 1797, had plaats te Parijs in 1800.

tale blokkade tegen Engeland bezweken. Met het ingaan van het jaar 1816 is de crisis overwonnen en komt de tijd van de alleenstaande arbeider, onbeschermd uit oorzaak van de afgeschafte gilden: lage lonen en lange werkdagen. De Gentse nijveraars sponnen katoen in het Gravenkasteel.

In West-Vlaanderen ging de mechanisering van de spinnijverheid trager van de hand. De arbeid werd er niet zo gauw samengetrokken in één fabrieksgebouw en de huisarbeid niet zo vroeg verdrongen. De garenmarkt te Brugge kwijnde en de thuisweverij betrok haar garens uit Gent. Langs de duinen en van Houtland tot Leiestreek werd thuis geweven tot in de crisisjaren 1845-1847, toen het thuisspinnen en -weven voor goed geknakt werd.

In 1820 en 1829 werden te Gent twee Nijverheidstentoonstellingen gehouden. Ter gelegenheid van deze laatste, op 29 Mei - anderhalf jaar vóór de September-dagen 1830 - bezorgde de stad Gent aan koning Willem I een ontvangst die met een ongemene luister gepaard ging.

De tentoonstelling van 1820 te Gent was niet min der geslaagd.

Het wellukken van de tentoonstelling van Lyon, waar Jacquard tot Ridder van het Erelegioen werd benoemd, diende de Gentse nijveraars tot spoorslag.

De inrichting werd bevolen bij besluit van 1 Augustus 1819 van koning Willem, op voorstel van zijn minister voor Onderwijs, Nationale Nijverheid en Koloniën ‘tot het opwekken van loffelijke naijver onder de verdienstelijke fabrikanten van het Koninkrijk’. De tentoonstelling zou veertien dagen duren.

De deelnemers werden verzocht hun wens tot deelneming te laten kennen aan de Gedeputeerde Staten der provincie van de plaats waar hun onderneming gevestigd was en in elke provincie werd een commissie van deskundigen samengesteld tot bekeuren van de ten toon te stellen voorwerpen. Vergoeding werd be-

taald tot het dekken van de vervoerkosten der voorwerpen naar Gent.

Een hoofdcommissie van elf leden werd aangesteld tot beoordeling van de voortbrengselen en tot toekenning van de beloningen bij onderscheiding, namelijk medailles van goud, zilver en brons, met algemene bekendmaking van de laureaten in een ‘beredeneerd verslag’.

Op verzoek van Gent en Brussel brengen de Bestendige Deputaties van Oost-Vlaanderen en Henegouwen in het midden dat het best ware de tentoonstelling te verschuiven op 1 Augustus en de plechtige uitdeling der prijzen te laten samenvallen met koning Willem 's verjaardag, 24 Augustus. Deze wijziging wordt door de koning goedgekeurd op voordracht van zijn minister J.G. De Mey van Streefkerk.

Elf dagen vóór de opening, 19 Juli 1820, worden de leden ter beoordeling van de tentoongestelde voorwerpen benoemd bij koninklijk besluit. Het zijn hoogleraren van Gent, Luik en Leuven, en leden van de Kamers van Koophandel van Gent, Luik en Doornik, naast ambtenaren van Den Haag en Brussel.

De opening geschiedde op 1 Augustus. De toeloop was onverwacht groot en een talloze menigte doorwandelde dagelijks de zalen van het stadhuis. De belangstelling zou nog groter geweest zijn, was het niet van de gedeeltelijke tegenwerking ‘uit gebrek aan vaderlandsliefde, bekrompen inzicht en berispelijke lauwheid’.[(1)]

Uit het verslag van de Hoofdcommissie blijkt dat het gestelde doel bereikt werd. De Commissie looft de rijke voorraad der ingezonden artikelen, die strekt tot een vergelijkend overzicht van 's Rijks fabriekswezen.

(1) Rapport der Hoofdcommissie ter beoordeeling der voorwerpen van Nationale Nijverheid, ten toon gesteld te Gent in de maand Augustus 1820, aan Zijne Excellentie, den Minister voor het publieke Onderwijs, de Nationale Nijverheid en de Koloniën. Uitgegeven op last van het Gouvernement. s Gravenhage: Ter Algemeene Lands Drukkerij 1820 - 262 blz.

Zij betreurt dat een zeer groot aantal nijverheidstakken niets inzonden.

De eremetalen werden niet uitgedeeld met milde hand omdat de hoofdcommissie uitging van het standpunt dat goud en zilver de waarde niet vertolkten van de tentoongestelde artikelen, doch dat de minste vermelding als beloning gold.

Verder werd bezwaar geopperd dat te weinig inzenders hun prijzen hadden gemerkt.

De commissie hechtte groot belang aan de waren die voor uitvoer in aanmerking kwamen en aan deze waarvan nog te veel werd ingevoerd uit de naburige landen. Zij had niet zo zeer de fraaiheid op het oog en schonk al hare aandacht aan de wordende nijverheid met uitsluiting van alle artikelen van buitenlandse oorsprong.

Daags vóór de opening was het aantal deelnemers tot 520 geklommen en bij de sluitingsdag waren er 560.

Er waren 404 ‘bekroonden’. Weinigen werden met goud bedacht, doch zilveren en bronzen medailles waren beschouwd als ‘kenmerkende onderscheiding’.

Uit de catalogus valt op te maken dat de Vlaamse provinciën het best vertegenwoordigd waren: Oost-Vlaanderen 136; West-Vlaanderen 68; Antwerpen 48; Brabant 39. Deze vier provinciën telden 291 ‘bekroningen’ op een totaal van 404. De overige onderscheidingen waren verdeeld als volgt: Limburg 0; Henegouwen 31; Namen 13: Luik 12; Luxemburg 1; Groot-Hertogdom 1; Nederland 55.

Wat de provincie West-Vlaanderen betreft, werden laureaten geteld uit de volgende plaatsen:

Brugge 25: Kortrijk 15; Ieper 9; Moeskroen 3; Wevelgem 2; Heule 2; Poperinge 2; Avelgem 1; Ingelmunster 1; Ledegem 1; Menen 1; Oostende 1; Tielt 1; St-Baafs-Vijve 1; Vlamertinge 1; Waregem 1; Wakken 1.

Hier volgen de namen van de bekroonde West- Vlaamse inzenders. De deelneming van het Kortrijkse was schraal.

Onderscheidingen in West-Vlaanderen

Bereiding vlas. Slechts twee vlasbazen uit de Leiestreek: De Smet voor zijn gerootte vlassoorten en Jac. Nuttin uit Wevelgem voor zijn geroot, gebleekt en geklopt vlas. Zij krijgen een 'aanhaling', na Milo Constantin-Libert van Dendermonde, met een eervolle vermelding, Louveau-Sergeant uit Lokeren, zilveren medaille, en Louis Lantenerre Gent, eervolle vermelding.

Vlasspinnerij. Mej. Maria Haemers te Heule en Catherine Sirope, Menen, eervolle vermelding met ongebleekt mulquinerie- garen.

Gebleekt garen voor kant. Vercruyssen-De Rycker, Kortrijk, omdat hij 'van het voetspoor zijner voorouderen niet is afgeweken', en wegens de belangrijkheid zijner spinnerij.

Wit naai en breigaren. Charles Daneel, Kortrijk, bronzen medaille en J. Danneel-Holvoet, Kortrijk, eervolle vermelding; weduwe Schokkeel-Kelle te Ieper, aanhaling.

Lijnwaad. Al het lijnwaad wordt op het platteland geweven en er zijn nog geen fabrieken. Vier bronzen medailles werden toegekend aan de Linnenhalle van Gent om in wedstrijd gegeven te worden aan de beste wevers. Joz. Versavel, Brugge, bronzen medaille, voor een stuk linnen, 2, 28 ellen breed, van een goed soort; Demonie, wever te Ledegem. die een stuk lijnwaad inzond hetwelk al de andere in fijnheid overtrof, bronzen medaille. Ch. Vermeire, te Wakken en Jac. Naessens van Sint-Baafs Vijve, voor zeer fijne en welbewerkte linnens.

Gedamast en ongedamast tajellinnen. Alle onderscheidingen vallen Kortrijk ten deel: Dujardin-Veys, zilveren msdaille; De Bien-Delarue, bronzen medaille. Eervolle vermeldingen: Baekelandt-Beck, Kortrijk (gedamast); Philip Desprez, en Jan Bapt. Lauwyck,\Vestnieuwkerke, en De Scheemaeker, Kortrijk, (ongedamast). Mictiiel Schiets, Brugge, aanhaling.

Zeildoek. J. Moerman, Aveigem, en Boulez, Waregem, eervolle vermelding.

Geruit en zogenaamd negerlinnen. De wevers van geruit linnen zijn te Brugge en ommeland gevestigd. Negerlinnen wordt te Kortrijk en omstreken geweven. Het is zeer gewild in Frankrijk en in Spanje. Laureaten: François van Haecke en Ch. Vandeweghe, Brugge, brons; Deslée Planckaert, Kortrijk, brons. Piessens-De Zoutter, Brugge, en weduwe Piessens, Brugge, eervolle vermelding wegens geruit linnen.

Bleekwerk. De blekerijen van Haarlem en Kortrijk 'zijn beroemd als de beste voor hun helder wit.' Frans Bethune en Buisse-Verscheure, Kortrijk, bronzen medaille. Eervolle vermelding: De Bien-Delarue, Kortrijk, en Philippus Van Damme, Vlamertinge.

Mechelse kanten. Liefdadigheidsgesticht, Brugge, Armschool, Brugge, brons. *Valencijnse kanten*. Mevr. Moulon-Vandepeereboom, Ieper, zilver. Weeshuis, Brugge, brons. F.G. Valckenare, Brugge, en de Haarne, Ieper, eervolle vermelding.

Wolle, eervolle vermelding J.B. Catteaux, Moeskroen, voor laken van goede soort. *Wollen dekens*. Herreboudt-Vanden Berghe, brugge, aanhaling.

Gesponnen wol. Hendrik Temmery,Brugge, eervolle vermelding.

Tapijten. H. Verhaeghe Brugge, heeft een groot tapijt ingezonden, geheel van zelfkanten. Terwijl de commissie 'de goede smaak van de kunstenaar recht laat wedervaren, heeft ze echter geineend er geen onderscheiding aan te kunnen toedenken; zij heeft in het zelfde veelmeer een voortbrengsel bewonderd, vol van te boven gekomen moeilijkheden, dan iets, hetgeen eene nieuwe kunst of uitvinding, ofwel de vergrooting en verbetering van eenen bestaanden tak van nijverheid doet ontwaren. Uit dien hoofde heeft zij begrepen, dat het niet tot haar eigenschappen behoorde, om er de verdienste van te beoordelen'.

De commisie betreurt het verdwijnen van de tapijtfabrieken te Brussel, Antwerpen, Brugge en Oudenaarde en schenkt een gouden medaille aan de heren Plat Lefebvre en Zonen van Doornik die 4000 werklieden te werk stellen. Haar grondstoffen zijn geheel nationaal en 3/4 der kleuren die de onderneming gebruikt worden uit inlandse planten getrokken.

Katoen: De commissie brengt hulde aan Lieven en Frans Bauwens van Gent als grondvesters van de katoennijverheid Alle onderscheidingen vallen de Gentse grootnijveraars de Hemptinne, Voortman, Van Loo e.a. te beurt.

Flanel: Fr. van Haecke de Wilde, Brugge (voor zijn *cuir anglais*), Aimable Picavet en J.B. Catteaux, Moeskroen, en J.P. van Lerberghe, Kortrijk, voor perkalines en gestreepte printanières, bronzen medaille. Philip Van de Zande, Brugge, cotonnetten; J.B. Terrein, Moeskroen, vesten van katoen en van wol en katoen; De Berg Mortier, Brugge, perkales voor regenschermen en zakdoeken; De Slee-Planckaert, Kortrijk, siamoizen: ontvangen eervolle vermelding.

Garen band: Hypoliet Boelaert, Ieper, bronzen medaille. Pieter Billeau, Poperinge, eervolle vermelding

Zijde: De zijdefabrieken van Antwerpen zijn in verval. Er zijn er echter nog enige die de oude roem bewaren.

Passementwerk: Vertoigne, Ieper, aanhaling,

Hoeden: Englebert Thonet, Brugge, voor zijne zeer goede hoeden, krijgt, samen met Hoppenbrouwers-Janssens van Eindhoven, de bronzen medaille toegewezen.

Koning en koningin, wegens hofrouw verhinderd, zonden de koninlijke prinsen op bezoek naar Gent.

De uitdeling van de onderscheidingen had plaats op 24 Augustus 1820, op een fraai versierd verhoog ter Vrijdagmarkt, ten aanzien van duizende toeschouwers, en begunstigd met uitstekend weder, zodat de Gentenaren de plechtigheid een nationaal feest noemden.1) De feestelijkheden vindt men uitvoerig beschreven bij P. Claeys, Pages d'histoire locale Gantoise, 90-103 (Gent 1885).

De Hollandse tijd bevorderde de Kortrijkse nijverheid niet. De Hollandse vlasvezelnijverheid was afhankelijk van de Duitse spinnerijen en de Nederlandse Kamers van Koophandel brachten ongunstig verslag uit telkenmale dat Willem I maatregelen wilde treffen om de Vlaamse vlas- en linnennijverheid weer op te beuren.(2)

Het beterde na 1830. De Franse tolrechten waren hoog maar niet onoverkomelijk, zodat de toestand in het Kortrijkse niet zo kwalijk was; tot in het jaar 1836, toen, bij het sluiten van de Frans-Belgische handelsovereenkomst, de invoerrechten op het lijnwaad aanzienlijk verminderden en de linnennijverheid in de Leiestreek tot bloei kwam.

In de jaren die volgden werd de spinnerij voor goed gemechaniseerd. Gent spon voor de West-Vlaamse thuiswevers tot ook het getouw mechanisch werd aangedreven. De vlasvezelbereiding werd in het Kortrijkse van Wervik tot Deinze, evenals de spin- en de weefnijverheid, een zelfstandige tak van onze nationale bedrijvigheid.

G.P. BAERT

(2) Het Vlas. - Uitgave Instituut voor Economische en Sociale Studiën van de Middenstand. Brussel. 1951. blz. 12-13.

Mevrouwe debar'nesse

Ze was de laatste baronesse die het kasteel bewoonde. Meer dan een halve eeuw is verlopen sinds haar overlijden. De oorlog van veertien heeft het dorp verwoest en de bewoners verstrooid. Toch blijft haar aandenken voortleven in al de gezinnen waar ze weleer troost en hulpe bracht.

Zij die nog een kind waren bij haar verscheiden, vertellen nu nog met ware voldoening over hunder kinderjaren, ten tijde van debar'nesse.

Met een breed handgebaar al over het dorp, in de richting van Leegsjes beginnen ze aldus:

- ‘Den helft van 't dorp was hun eigendom; al die huizen op cijns, en de hofstee hier... en die hofstee daar...; en de Bogaard en Witjes busschen... dat was al 't goed van de b rongs, en debar'nesse was daarbij nog straf rijke van heur eigen. En als ze uitreân met de fateure en twee koppels peerden, - de koetsier en de tafelknecht alle twee in tenue - wulder, joengers, kwamen zonder asem gelopen:

‘Toe, moeder, zere 1 de ba rongs rij en uit!’

De b rong is vroeg gestorven, en mevrouwe bleef dan allene zitten met heur twee kinders. Maar zo'n mens hee' goed gedaan op de parochie, geen van meer!’

De ongelofelijke vrijgevigheid van de baronesse is hun het best bijgebleven. Iedereen was welkom op het kasteel. Die niet wisten waaruit of waarin gingen dààr hun nood klagen. En ze kregen er soelaas en nog een karitate toe. Bij zoverre dat men gewoonweg zei, van die mensen die altijd of tewege hun hand uitstaken: - ‘Z'ân were weest gaan schudden aan de pruimelare, ze kunnen weer voort.’

Lewieze, 't meisen, moest overal gaan kijken waar er nood was, en de baronesse ging dan met haar mee; liefst naar die huizekes waar er zieke mensen lagen of veel kinders waren. Ze heeft zelfs dat huizeke, waar ze weken lang met de typhus gelegen hadden,

doen afsmijten en vernieuwen met bed, tafels, stoelen en al dat er in was. Ze gaf links en rechts aan pastoor, kerk en dis, zonder de schamele arme te vernoemen.

Mevrouwe was altijd even vriendelijk achter strate, en ze kon toch zo schone groeten, en bijzonder bevallig lachen en neigen naar de kinders. Ze had al leute als ze 't bendetje nog maar zag staan; voor komsuis liet ze dan 't een of ander vallen, - een zakdoekje of een briefje, - en de kinders sprongen om het eerst bij; die het opraapte kreeg het half frankske. En dat was veel in die tijden.

De meisjes wisten daar omtrent ook wanneer dat mevrouwe naar de mis ging. Eer dat ze naar school gingen bleven de rapste deugnieten een beetje in 't dorp ronddrentelen; zodra het hekken van 't kasteel nog maar piepte, klonk het als uit één mond: - ‘De bar nesse is daar!’ En weg waren ze in een vlucht, rechte naar de kerk en naar 't wijwatervat, om een kruiske te geven.

t Was een drets van druppels van aan 't wijwatervat naar de kerkdeure, en de ongeduldige kinders dokten en drumden daar rond, met de natte vingers van de rechterhand uitgestoken.

Mevrouwe kende dat spelletje van die al te grote gedienstigheid; ze was er op voorzien en had een voorraad van die grote koperen kluiten bij zich. Zij monkelde bij 't binnenkomen, nam wijwater van het dichtststaande meisje, sloeg devoot een kruisteken, - al de meisjes maakten een kruiske mee, - tastte in haar beurs en legde een koperen kluit in elk van die natte geopende kinderhandjes.

In een omdraai waren ze de kerk uit en op een drafje liepen ze naar school. Omdat ze te laat kwamen zeiden ze voor reden: ‘Meseur, w hebben debar'nesse gezien en w hebben gewacht om goân dag te zeggen,’ Binst de les tastten ze een keer diep in de zak als de kluit er nog zat, want ze moesten ze aan moeder afgeven en zouden dan een cent krijgen om te verteren.

De baronesse kwam ook op school, maar 't was nooit

een onverwacht bezoek; ze liet de wete doen met de tafelknecht. De kleinste klasse repeteerde dan een halve voornoen aan de welkomgroet met opstaan, buigen en neerzitten,

s Namiddags zaten ze daar allen met een proper schortje aan, netjes gewassen en gekamd, en armen gekruist. Mevrouw verscheen in 't deurgat en de zuster gaf het eerste teken met de klakker; wat kloefengetrappel en iedereen stond recht. Een tweede klak en 't klonk in koor met een diepe hoofdbuiging: ‘Welgekomen, mevrouwe debar'nesse!’ Mevrouwe, lief en ongedwongen: ‘Tak, liefe kienders, ziet mar neer.’ Derde klak, en de zuster zette zelf het franse Onze lieve Vrouwe-liedje in; enige schuchtere kinderstemmetjes zongen aarzelend mee: ‘*O Marie! o ma soefereingeine* ...’ Achter de rug van de baronesse hielp ‘meseur fiekeresse’, zoveel ze kon, met hoofd, oog en lippengebaar het gezang ondersteunen.

t Meisen leunde met haar zwaar geladen zwarte mande tegen de eerste bank, en de kinders hielden ze goed in 't oog. Eindelijk zei mevrouwe minzaam: ‘Louise, deel mar uut.’ Vijftig reikhalzende kinderkopjes keken verlangend, over de zwarte schoolbanken, naar de twee grote zakken vol wit en rood gestriepte suikerbollen. Onder het uitdelen klonk onverpoosd een langgerekt: ‘Mèèèrsie, mevrouwe debar'nesse!’. Ze ging alzo van klas tot klas; in de spellewerkschool bleef ze wat langer toekijken naar de fijne ‘follesientjes’, en bestelde dan gewoonlijk het een of ander kantje.

Dat was het stil en deftig bezoek. Maar 't ging er anders luidruchtig toe als mevrouwe binst de speeltijd kwam. Gelukkig kon ze veel van kinderen verdragen en verschoot in ‘een klein geruchte.

In blijde verwachting stonden de kinderen te trippelen en te dansen en te jubelen, want het was ook een aangekondigd bezoek. Met een nauwelijks bedwongen stem werd de baronesse uitbundig verwelkomd. Lewiese hield met beide handen de zware beurs halve kluiten goed gesloten. Al de kinders stonden in de houding

en keken zonder verpinken naar de geldbeurs. Mevrouwe deed dan een greep in de rinkelende muntstukken en met sierlijke zwaai wierp ze de halve kluiten op de speelplaats te grabbelen. De kinderen schoten vooruit, vielen met een schruwel al overhoop op de grond, en griebelden en grabbelden links en rechts in het zand. Zodra de meeste kinderen overeind kwamen, viel er een tweede pote geld, en dan nog een derde.

De stoutsten durfden het soms wel wagen: ‘Toe, mevrouwe debar'nesse, nog één keer?’ Zij, de goedheid in persoon, kon aan die smekende kinderoogjes niet weerstaan, en een vierde greepje viel als toemaat in de omwoelde vertrappelde aarde. De reste van de beurs werd uitgedeeld aan de dutsen en sukkelaars die nog niets te rapen kregen.

Na de school trokken ze in bendetjes naar 't spekkenwinkeltje van Fietje. Op een tafeltje, voor 't venster, stonden de open pinten en spoelkommen met spekken gevuld. Seffens stond heel 't huizeken vol kinders; de eerste verdrongen zich rond 't spekketafeltje en deden heel profijtig hun keus. want ze zouden de halve-kluit in twee keers verteren, en Fietje werd met bestellingen overrompeld ‘Fietje 't is eerst aan mij: een pakske (topzakje gebakken siroop) van een half centje, nog een eens knuusten (babbelaars) en een cens were.’ ‘En ikke een cens zwarte kalisiedrup en 'n eens en half were.’ Met een uitgesleten aardappelschellertje en een gewicht sloeg Fietje, heel handig, een letje van de zwarte kaliesiestok af; met een vochtige vinger dopten de dichtst staande meisjes de fijne brokkelingskes op om te lekken.

Marietje Pieto, die veel deugd van haar halve kluit wilde hebben, vroeg heel profijtig: ‘Fietje, geef mij een keer een half centje zwarte spinmentjes en twee eens were.’ - Het vochtig gemaakt mentje kleefde aan de rechter wijsvinger; met vinger en duim spon ze bruinzijden spekkedraden over de vingernagels van de linkerhand, om daarna, met veel smake, de blinke speknagels een voor een af te lekken.

Er waren ook kinderen die moedig het spekkenwinkeltje voorbijstapten, om het geraapte geld overgelukkig in moeders hand te leggen - ‘Kijk, moeder, van debar'nesse op de koer geraapt!’ Moeder lachte en legde nog een sneetje brood meer op 't klasje getelde boterhammen van 't kind.

De baronesse was ook de mildste geefster in de jaarlijkse prijsuitdeling van bolkatoenen hemden, samooizen schorijes rood of blauw en groen geruite garen kleedjes, zwarte of grijze wollen kousen en zomeer; leesboek of kerkeboek was bestemd voor begoede kinderen. De wegen tussen de klassen werden opengeschoven en het gelegenheidstheater werd in de spellewerkschool opgetimmerd. Ze speelden een groot stuk met apotheose en knetterend, rokend vuurwerk achter de schermen.

Mevrouwe had de ereplaats op de voorste rij naast mijnhere pastor. Onder het prijzen uitdelen nam ze dan een bedeesd blozend meisje bij den arm en vroeg vriendelijk: - ‘wie ies die?’ en mijnheer pastor gaf de nodige uitleg: - ‘dat is Leike Nabekodde, 't dochtertje van Seven.’ En 't schuchter kind werd nog een kluit in de hand geduwd.

Maar op de laatste prijsuitdeling hadden de grootste meisjes reeds bemerkt dat de baronesse stiller was en eengedwongen houding had. Ze is toen erg ziek geworden en de kwaal bleef ongeneesbaar. Ze heeft het landgoed verlaten om ginder in haar streek te gaan sterven

In nieuwjaarmaand kwam de lijkkoets hier toegereden: het was een triestige begraving en 't muziek van de b rongs speelde de treurmarsch: heel de parochie was te been en de kerk was te klein. Vele moeders treurden: - ‘'t Is wel jammer! z is te vroeg gestorven, de bar'nesse; zo goed voor 't volk, 't gaat ons varen’

Maar de kinders waren gelukkig. La de remiese van 't kasteel stonden lange tafels gedekt en ze kregen ‘melksukelo’ met krenteboterhammen zoveel ze maar eten konden. De begrafenis van mevrouwe debar'nesse was voor hen een kermisdag.

M.C.

Een raadsel op de verwantschap

Men vermoedt niet tot welke alleronwaarschijnlijkste toestanden een huwelijk soms kan leiden. Zo werd - dat is nu enkele jaren geleden - een zekere Blancheton te Parijs wegens diefte vervolgd, en... vrijgesproken, omdat de rechtbank niet wijs kon worden uit zijn familietoestand.(1

De zaak was namelijk dat hij de nalatenschap had ontvreemd van een dode, waarvan zelfs de scherpzinnigste notaris moeilijk had kunnen uitmaken in welke graad hij wettelijk met hem verwant was. Het huwelijk waaruit die verwarrende verwantschap voortsproot, was nochtans niet buitengewoon; Blancheton was immers in het huwelijk getreden met een weduwe, waarvan de dochter op dezelfde dag met zijn vader-weduwnaar trouwde. Het was dus een huwelijk met dubbele verwantschap, alleen maar was de weduwnaar met de dochter en de weduwe met de zoon getrouwd, zodat een soort van 'gekruiste' verwantschap ontstond. Dat was het dat de koddigste gevolgen had, want zoals de getuige Garreau kwam verklaren: 'Vader Blancheton was de schoonzoon van zijn zoon, die dus, de schoonvader van zijn vader was, aangezien de vader getrouwd was met zogezegd de stiefdochter van zijn zoon, waarvan de dochter de schoonmoeder van haar moeder werd.' En om de toestand nog ingewikkelder te maken, werd een meisje bij vader Blancheton, en een jongen bij de zoon Blancheton geboren, zodat Garreau terecht kon verklaren dat die jongen eigenlijk de schoonbroeder van zijn grootvader was, en dat meisje de schoonzuster van haar grootmoeder. Bij het overlijden van vader Blancheton nu, had de zoon Blancheton enkele spullen van zijn vader meegenomen, en de weduwe deed gelden dat de aflijvige als schoonzoon van haar zoon geen recht op de erfenis kon doen gelden. Men

(1 J. Moinaux. Les Tribunaux comiques, Ed. définitive. Paris, E, Flammarion, z j.(1933), blz. 100-103.

ziet tot welke alleronwaarschijnlijkste verwantschap een dergelijk huwelijk kan leiden.

Dat is niet slechts waar voor een dergelijk, maar ook voor andere soortgelijke huwelijken, niet alleen op onze dagen, maar vanzelfsprekend ook vroeger. In de middeleeuwen heeft dat zelfs aanleiding gegeven tot een raadselliteratuur, die zich vooral ontwikkeld heeft in verband met de beroemde *Lectura super arhoribus consanguinitatis et affinitatis* van Johannes Andreae. Men schepte er vermaak in, allerlei gevallen te bedenken die, ten minste in schijn, onmogelijk waren, zoals het geval van iemand die tweemaal huwde met weduwen, die kinderen uit hun eerste huwelijk hadden, wat niet verhinderde dat de kinders van de eerste weduwe met die van de tweede konden huwen. Dat geval wordt dan als een *Enigma* opgegeven met de titel: 'Quod duo fratres cum duabus suis soronbus possunt contrahere matrimonium'(1). Al is het met met zekerheid uit te maken waar en wanneer die schoolvossige humor ontstaan is, toch is men geneigd er de auteurs van in het XVe eeuwse Duitsland te plaatsen. Die literatuur bleef echter niet tot Duitsland beperkt, ook bij ons waren dergelijke raadsels onder de rechtsgeleerden in omloop. De volgende versjes(2) geven er een bewijs van:

De joncvrauwe zeght:
Anscaut dit wondere, ghij vrienden vercooren
Ende die in ymagineren nemt solacie.
Want dese twee jonckers, staende hiervooren.
Zijn mijn oems, van mijns vaders nacie;
Dander twee hierachter, bij der Gods gracien,
Zijn mijn oems, van mijnder moederlicker zijden;
Ende deze drie kinderen, mijnder herten jubilacie,
Zijn mijns zelfs kinderen, daerin ic verblijde;
Ende dese oude man es nu ten tijden vader van al
Ende mijn getrauwet man; nu merct hoe dit wezen can.

(1) R. Stintzing, Geschichte der populären Literatur des römisch-kanonischen Rechts in Deutschland. Leipzig, 1867, blz 166-168.

(2) De tekst is genomen uit een vroeg XVIe eeuwse handschrift, op het Rijksarchief te Gent, Fonds Gent, nr 12, f° 8.

De joncman vraecht:
Ghij vrauwen fijn, wilt mij cort brieven
Wiens kinderen dit zijn, eyst hu ghelieven.

De joncvrauwe antwoordt:
Wij sullent hu berechten bij bescheede,
Wilter up letten, ghij werdes te vroedere;
Wij zijn deser kinderen grootvrauwe beede,
Ooc es elc onser van hemlieden moeder,
Ze zijn daertoe onser mannen broedere,
Ende ons kinderen zijn onser kinderen vadere,
Elc oom van anderen, God zij huers behoedere,
Want het es van gherechten bedde algadere.
Hoe dit bijcomt, weest daeraf gheradere.

Is er, onder de lezers, iemand die 'gheradere' wil zijn?
EG. I. STRUBBE.

Schapenremedies van een knesselaarse peerdendoktoor uit 1832

Onlangs mochten wij het genoegen beleven een betrekkelijk oud handschrift te ontdekken, waarin een voorzeker sympathieke dorpsveearts van vóór een goede honderd jaar, veel van zijn vakmanswetenschap over schapenkweek heeft neergeschreven. Het handschrift, een klein schrijfboek formaat 16x10 cm., telt 41 bladzijden. Op de eerste bladzijde lezen wij:

> '*Geneeskonst der en voor de schaepen. Dit om memorie. Geschreven doer mij Jean de Poorter te Knesselaere geboren en wonagtig, filius Louis en Marie Resiena de Blaere. Ik, veears ende pierdendoctoor, verhoepe dat myn schrift in danke zal genomen voorden, voor die er baete mede doet. Leeft lange en vaert wel. Bidt voor myne zile*.'

Onze peerdendoktoor hanteert een vlotte pen en gebruikt een 'deftige' taal om in volle ernst en met zeer bewuste kennis van zaken over allerlei onderwerpen uit de schapenwereld te schrijven.

In het handschrift handelt hij over '...meer als 32

ziekten der schaepen... tot gemack der schaepherders en welvaeren van ons vaderland!' Daartussen geeft onze veearts, de tot dies bevoegde vakman, meerdere nuttige wenken voor zijn eventuele lezers, b.v. over het kiezen der 'ramschaepen', het vetmesten van deze dieren, enz.

Ten gerieve van onze lezers, schaapboeren en andere Duitse schapers, volgen hier enkele grepen uit de wetenschap van onze Knesselaarse medecijnmeester.

'Ik, Jean de Poorter, zal u hier tragten te leeren het eerste poent van al de ziekten, waer aen de schaepen onderworpen zyn. Dit poent is den pulst. Om den pulst van een schaep te vinden, moet gy het al stillekens by zyne voorpooten nemen, eenen of twee duymen boven het tweede lid binbeens, langs de pype, en daer sult gy den pulst vinden. Soo hij altyd gelijk in beweeging is, de schaepen zyn gesond. Maer soo hy heen en weder niet gelyk slaet, sy syn voorzeker ziek. En zoo uwe schaepen doedelijk zyn, den pulst sal van meer tot meer opklemmen tot aen de schauderen, en daer naer sal de beeste sterven.

Van het sneyden der lammeren. - Als wanneer gy uwe lammeren wilt snyden, moet gy wel in agt nemen dat het gedaen word als de maene is in het teeken van *gemini*, dat is ermen (= armen) en handen; *capricornus*, *aquarius* en *pices*,(dat is) knien, schenen en voeten. Soo by aldien gij uwe lammeren deed sneyden in een ander lid der maene, zy zouden van een soo goed voortkomen niet weesen, als deese vier bovenschreeven litten. Want als de maene in het hoofd is, sal uw lam seer met der haest sot worden. Is het in den hals, het zal hem dikwyls met eenen styven hals en schouders bevinden. Is het in de borst of herte, sal altyd hoesten of verstopt worden. Is het in het ingewant of nieren, het sal met veel balgpijne gekwelt worden. Is het in de schamelykheid, het sal nooyt wel genesen worden, soo dat het vol fenyn of etter ten vollen lichaeme verspreyd soude komen, en moeten sterven.

Voorde scherziekte. De scherziekte vertoont sich gelyk de balgpyne: het schaep wringt sich heen en weder, en steekt wat syne lippen omhoog, dat gy zeer haest sien kont dat het ziek is. Om dit te geneezen, sult het een weinig bloed laeten in den steert, daernaer neem warmen asschen die van hout gebrant is, en vryf geduerig op zyne leden, en geeft het een glas brandewyn in, met twaelf druppels olie van anys, en het sal aenstonds geneesen worden.

Voor den bouquet of mondevel. - Dit vertoont sich met veel porrekens en vierachtige puystjens aen de lippen van het schaep. Om te geneesen, gy zult een zalfken maeken met wat versche boter, die gy laet bruyn kooken op het vuer, doet daer in wat olyfolie en een weynig terre, roer het wel door een, bestryk het tweemael naer eikanderen, en het sal geneesen worden.

Voor de luyzen. - Neem zeer goeden tabak, doet hem weeken in wat pies of water, scheyd dan de wolle van beyde kanten open, leg daer in uwe tabakbladeren, en bind een weynig wolle toe, dat zy niet uyt en vallen. Soo zullen al de luyzen aenstonds de moord steeken en hunne vellen voor testement laeten aen hunne vrienden.

Wetenschaep om de ramschaepen te kiezen. - Uwe rammen moeten genomen worden van een goed gedrag, die niet diefachtig zyn. en niet te wild of bont. Ook moet het van eene goede gesteltenisse zyn en voortkomen weesen, en dan sult gy alle tyd uwe kudde in goede staed vinden.

Voor de graveele. - De graveele der schaepen kont gy zeer haest bespeuren, zoo uwe schaepen een groote moeyelykheyd gebruiken tot het lossen van hun waeter. De graveele is eenen grooten brand in de blaese, die de zelve doet zwellen met zoo een heetige pyne, dat het in korten tyd daer af zou de moord steeken. Nu dan, om de zelve te geneesen, gy sult neemen de maeg van eene hinne, en de buytenste pelder zelve doen droogen en het tot poeder stampen en dat poeder ingeven met

een glas witten wyn. Dit is eenen middel die onfaelbaer is om terstond te geneesen.

Voor het bloedpissen. - Als uwe schaepen bloed pissen, neem een pinte zoete melk, doe daer in een half vierendeel bievoet [*Artemisia vulgaris*], doet het een weynig kooken op het vier, en geeft het al warm in, en het sal terstond geneesen zyn.

Voor een weerschaep die eenen zeeren peesel heeft. - Om dit wel te geneesen, gy sult den navel open sneyden met een zeer goed mesken, al soo verre het besmet is. Dan waeter neemen en soo veel Franschen brandewyn gemengeld, en daer mede de besmette peesel [wassen?]. Dan eene zalve van versche boter zonder zout, met wat olyfolie maeken, gy sult de twee soorten te saemen in een aerden panne op de heete koolen te saemen roeren, en verkoeld synde, zult alles wel bestryken tot het geneesen is.

Voor de grauwe schyte. - Om dit te geneesen. Soo haest gy gewaer word dat het schaep de grauwe schyte heeft, gy moet het aenstonds bloed laeten boven de ooren, in de ooren en in den steirdt, soo veel als het mogelyk is. En dan eene once *triakel* (een samengesteld geneesmiddel) met eene once levende kalk vermyngen met een bierglas Franschen brandewyn, en soo aenstonds het de beeste ingeeven en in eene geruste plaetse stellen, en sal in 't kort geneesen worden. Probatum est.

Voor den tak of peirels in de oogen der schaepen. - Neemt het zuyverste wit zout dat gy krygen kont, doet het droogen op het vier in een verlooten aerden panneken. En naer het wel droog is, stamp het in poeder, dan neemt gy eene dikke stropype en blaest van dit poeder in de ooge waer den peirel of tak is, en deze sal terstondt geneesen worden.

Voor een schaep die van den hond gebeeten is. - Men moet het aenstonds uytwassen met brandewyn of met water en zout. Maek dan eene zalve van terre met wat versche boter, olyfolie en wat brandewyn, en bestryk er mede de wel gezuyverde plaetsen, tot dat het geneesen is.

Voor de balg-pyne. - Als wanneer het schaep de balgpyne heeft, het smijt hem neder van de eene zyde tot de andere, en het vertoont zich zeer vermoeyt. Om dit terstond te geneesen, gy moet het bloed laeten in den steerd, en het dan een glas brandewyn, daer onder gemengelt, ingeeven, en het sal aanstonds geneesen worden.

Nota. - Indien gy de schaepen vetten wilt, doe alle dagen eene once sout in hun drinken, sy sullen gezond blyven.

Voorde zottigheyd.- De zottigheyd komt in het hoofd, en vormt zich door een blaesken juyst boven de herssenen van het schaep. In dit blaesken is eene aerdige vogtigheyd, en ten laetsten verandert het zich in eenen worm, die in de herssenen kruypt en het schaep doet sterven. De beeste vertoond sich sot als het geduerig omdraeyt met de zonne, en soo vermoeyt dat het daer af sal sterven. Nu, om dese siekte te geneesen, sult het bloed laeten boven de oogen en in de ooren, de weerde van een half pond. En daer naer sult gy een stuksken Spaensche zeepe neemen, de grootte van eenen halven vinger, en daer in een gaetjen booren, en daer in steeken eenen *marcaillie-wortel* en de ooren zeer digt toe te binden. Maer gy moet letten, dat het wortelken met een eynde van binnen wat uytsteekt. Gij zult het 20 a 24 ueren daer in laeten, maer de beeste moet in eene donker plaetse wesen. Daer naer zult het stuksken zeepe met het wortelken uytneemen en het wederom bloed laten in de oore waer het wortelken is geweest. En door de kragt van de zeepe en het bloedlaeten zal het vogt dat in het blaesken was, moeten verdwijnen en vergaen, en zal het zoo terstond geneesen worden.

Voor de bewaeyenheyd of verwaeytheydt. - Soo uwe schaepen bewaeyen zyn vertoonen zy zich seer styf en strem, gelyk ingekrompen, en staen stil sonder sich te verroeren. Om dit te geneesen, gy sult hunne pooten bestryken met lynzaed-olie die een weinig verwarmd is op het vier, en wel invryven. Daer naer suit gy hun een weynig bloed laeten in den steerd, en een

half vierendeel gyneberre (gember) ingeven met wat melk, en het sal daermede beteren.

Voor het koude bloed. - Het koude bloed vertoont sich door opzwellingen en hunne ooren hebben zeer koud. Gy moet het aenstonds bloed laeten in het hooft en in den steird. Daer naer zult gy het een lavement geeven van wat terwen gruys en appelbladen. Doet daerby wat zeem en zout. Dit bereyd zynde, zult u terstond daer af bedienen. En soo gy dit bovenschreven lavement niet kont bekomen, gy sult dan neemen zes versche eyeren, en dit roeren in een pinte versche en warme melk, en het schaep dit ingeven met een hoornken of anders. En het zal terstond geneesen.

Voor den klem die in de schaepen komt. - Zoo het schaep den klem heeft, gy zult het bespeuren in deese maniere: Zynen bek sal hem soo digt toegesloten vertoonen, dat het onmogelyk sal weesen van den selven te openen, al deed gy de grootste moeyte, en het sal hem soo styf op syne pooten laeten staen, al of het vier staeken waeren. Nu dan, wat opgepast, het zoude anders naar Mollegem gaen langs de groote baene(sic)! Zoo gy het geneezen wilt, moet gy het bloed laeten in het hoofd, ooren, steirt en pooten. Maek daer naer een kooksel van hier gelyk het is. en by gebrek der zelve, zult gy een gruys waeter maeken, gemengeld met hinnen en duyvenmest, dat wat dik sy, dit mest. Gy sult het op de pooten leggen met wat haverstroey, of ander, daer rond gebonden. Doe soo veel in den nek van het schaep, maer het moet dikwyls vernieuwd worden, zeer warm als het mogelyk is. Gy moet ook, sonder naerlaeten, ten minsten vier lavementen in een uer bereyd maeken en ingeeven. Het sal naer 6 a 8 ueren beginnen te beteren en geneesen'

Zo schrijft onze medecijnmeester verder, geeft raad voor het lammeren der schapen, zelfs om een moederloos lam op te kweken, enz. Nog andere ziekten beschrijft hij, als 'het moerzog, de speene, den longerhoest, de pokken, het heete bloed' en andere kwade

plagen. Ook voor alle andereziekten die hij niet beschrijft, weet hij raad en hulp '...als gy maer op en past!'

In zijn veeartsapotheek vinden wij, benevens de reeds aangehaalde geneesmiddelen als terre, mest van hennen en duiven, zout, regael, tabak, boter, enz., ook nog andere afdoende remedies, als terpentijn, schapenroet, hondesmout, aluin, raapolie, 'weisse', zeem. siroop, roodbollen, azijn, 'donderbaerd', roestegale, wit van eieren, en... verschiet niet... zoetemelk! Allemaal medecijnen met ongekende helende kracht!

Welke Duitse schaper probeert er nog eens mee?

V. ARICKX

Philippus Baldaeus uit de oude Ieperse schepenfamilie baelde, predikant in voor-indië en ceilon, *Zijn lofspraak. op S. Franciscus Xaüerius.*

In 1672 verscheen te Amsterdam een driedelige folio uitgave met de volgende uitvoerige titel:

> *Naauwkeurige Beschryvinge van* MALABAR *en* CHOROMANDEL, *Derzelver aangrenzende Ryken*, *En het machtige* EYLAND CEYLON, *Nevens een omstandige en grondigh doorzochte ontdekking en wederlegginge van de Afgoderye der Oost-Indische Heidenen... Zijnde hier by gevoeght een* MALABAARSCHE SPRAAKKONST; *zeer dienstigh voor alle die het lust met dien Landaard om te gaan*. *Met Kaarten, en afbeeldingen van Landen*, *Steden*, *Drachten*, *Boomen*, *Vruchten*, *na het leven in Indiën afgeteekent*, *en kurieus in kooper gesneden*. *Door* PHILIPPUS BALDAEUS, *Dienaar des Godlijken Woords*; *Eertijdts op Ceylon, en nu tot Geervliet*.

In het zelfde jaar 1672 bracht de Amsterdamse uitgever een Engelse en een Hoogduitse vertaling van dat werk op de markt. De ongemene documentaire waarde van tekst en illustratie Heeft 'Baldaeus' tot een classiek auteur voor de coloniale geschiedenis van Voor-lndië en Ceilon gemaakt.

Baldaeus, geboren 1632 te Delft, zoon van Jan Baelde en Maria Junius, trok 1654 als jong Protestants predikant naar

Oost-Indië om er de heidenen te bekeren. Als veldprediker volgde hij er eerst de krijgstochten van de Compagnie tegen de Portugezen. Tot in 1665 bleef hij werkzaam zowel op Ceilon als op de kusten van Voor-lndië. Naast het Portugees maakte hij zich verschillende talen, o.m. het Tamil en het Malabaars, eigen.(1) Van de Indische mythologie en godsdienstige gebruiken maakte hij een grondige studie, die het derde deel van zijn groot werk zou vullen.

Baldaeus draagt zijn 'papiere Kind' op aan de beroemde Cornelis De Witt, En deze 'Opdraght' wordt terloops een West-Vlaams document. Zij bevat de volgende regels:

> ''t Is genoegh van vroome Mannen te zijn gesprooten, als men standvastigh blijft in de deught, want de slagen van het ongeval raken niet aan de man. Zoo deden mijn Voor-vaderen, die niet zonder eere ten grave daalden: want Anno 1584 als Alexander de Farnese, mijn voorvaderlijke Stadt Yperen zoo hart benauwde, datze haar most overgeven, zoo weygerde mijn over Grootvader niet, nevens drie andere voorname mannen hem te pande te laten stellen, op het Slot van Gent, om de vroome en trouwe Borgers voor overlast te bewaren, en van schoffieringe en onheylen te verzekeren, en de Stad te bevrijden van plunderinge, haar troostende goet en alles te verlaten, ja ook haar Vaderlant, dewijl de vryheyt der gewisse haar niet wiert ingewillight. Zulke voetstappen zoude ik gaarne volgen: want 't is een groot werk Staat ofte Kerke te konnen dienen..,'

Philippus Baldaeus was dus een achterkleinzoon van een Baelde uit Ieper. Een zeer bekende en voorname Ieperse familie; men kan haar stam nagaan tot in de 15e eeuw. Baelde 's uit Westnieuwkerke kwamen zich 1460-80 vestigen te Ieper en deden er in laken. In de 16e eeuw zijn de Baelde s een van de grote schepenfamilies van de Vlaamse lakenstad.(2)

Michiel Baelde (zoon van Nicolaas en Maria Rubau) had in

(1) F.E. Mulert in NNBW 2, 81-82 (Leiden 1912).

(2) Over de Antwerpse tak van deze familie schreef E. De Sagher een brochure: Origine de la familie scabinale yproise Baelde et généalogie inédite d'une branche existante de cette familie 1375-1905 établie sur titres. Antwerpen 1906. Vooral de algemene inleiding over de oorsprong van de zeer vertakte familie is merkwaardig. De traditie van Italiaanse afkomst en vestiging te Ieper in de 13e eeuw wordt door De Sagher voorzichtig afgewezen. - Over Michiel Baelde; De Sagher, 12; voor de Hollandse tak aan te vullen met: A.A. Vorsterman van Oijen. Stam- en Wapenboek van aanzienlijke Nederlandsche Familiën I, 18-20 (Groningen 1885).

1578 de partij van Ryhove en de Gentse Calvinisten gekozen; hij werd raadsheer, schepen en lid van het college der Notabelen (XVIII mannen). Bij de overgave van Ieper aan Farnese (April 1584) werd de stad, om plundering te voorkomen, op een rantsoen van 20,000 gulden gesteld. Voor deze som werden de raadsheren Michiel Baelde, Daniel Langespee, Herman van Otten en Pieter De Wilde als gijzelaars medegenomen. De stad bleef in gebreke die som te voldoen; zij werden gevangen gehouden totdat zij de som zelf betaalden. En de stad Ieper bleef immer in gebreke hun erfgenamen die som terug te geven. Zo leert nog heden een traditie bij de Hollandse tak van de Baelde s.[1]

Michiel Baelde vestigde zich te Delft waar hij overleed 30 December 1630 in zijn 81ste jaar. Hij is de stamvader van de tegenwoordige Hollandse tak der Baelde 's[2]

Zijn achterkleinzoon, onze Philippus Baldaeus, werkte gedurende tien jaar in een gebied dat pas op de Portugezen veroverd was en als een van de best ontwikkelde christenheden op de roemvolle 'missie-route' van S. Franciscus Xaverius bekend stond. De mannen van de Oost-Indische Compagnie waren alleen uit op zaken en hadden weinig of niets over voor missiewerk. Baldaeus stond in bewondering voor die Jezuietenmissies van Malabaar en Koromandel en Ceilon, in bewondering nog meer voor de figuur van de Apostel van Indië wiens leven en werk hij leerde kennen in de literatuur van de Sociëteit zelf: de Italiaanse Geschiedenis der Jezuieten van P. Bartoli en de Portugese Xaverius-biographie van P. Lucena. Hij droomde er van de catechetische methode van de Jezuieten voor eigen rekening over te nemen, in het veroverde gebied scholen met de bijbel te stichten en de katholieke christenheden voor de Hervorming te winnen. De bewindhebbers van de Compagnie voerden echter, in Voor-Indië althans, een politiek van tijdelijke verdraagzaamheid tegenover de Roomse missies o.m. wegens gebrek aan eigen zendelingen. Gebrek aan steun zou ten slotte de dappere Baldaeus ontmoedigen. In 1666 keerde hij in patria terug, werd predikant te Geervliet bij Rotterdam en wijdde zich geheel

(1) Volgens Vorsterraan t.a.p. Deze traditie zegt meer dan in de uitgegeven documenten betr. de overgave van Ieper bekend is.

(2) Hij ligt begraven nevens zijn echtgenote Isab 11a Bollengier, fa Pieter (zij waren gehuwd inde St. Maartenskerk te Ieper in 1575) onder een zerk op het koor der Nieuwe Kerk te Delft.

aan de bewerking van het studiemateriaal dat hij in het Oosten verzameld had. De vrucht er van was zijn beroemde Beschrijving.

Merkwaardig zijn de bladzijden waarin hij de figuur en het werk van St. Franciscus Xaverius oproept. Aanleiding daartoe is de beschrijving van Goa, alsdan de hoofdstad van Portugees lndië, waar de Gesù-kerk met het graf van de grote Apostel een zeer bezocht heiligdom was. Baldaeus verhaalt eerst de plechtigheden te Goa en de roem van Xaverius bij het volk; hij geeft een vertaling van de heerlijke rede van de heilige tot degene die hem de reis naar Japan en China afraadden. En hij besluit (I, 78-79) als volgt:

> 'Waarlijk een heerlijke en Godzalige Reden, waardigh om van alle Dienaren (predikanten) betracht te werden: En zoo als de woorden Xavierii waren, zoo zijn daden: Want van Goa vertrokken zijnde, ende op Malacca aangelant, begaf hij zich in een Jonk, zijnde een Chinees Vaartuych, die hem na Japan voerde, hy lande gelukkigh aan,., en terstondt, begon hy de Japansche tale aan te leeren, en alle zijn krachten in te spannen, om het Christendom aldaar te planten. Zoo schaamde zich dien grooten Leeraar niet, het A B C Boek in de handt te nemen, en om Christi wille een Kindt te worden, om Jesu veel Zoonen en Kinderen toe te brengen... Waarlijk een onuytsprekelyke en heyligen yver in een Leeraar, zelden te vinden onder het grootste getal, en indien de Godsdienst van Xavierius met d'onze over een quam, waarlyk hy ware ook by ons als een anderen Paulus te achten ende te eeren... De bequaamheden Xavierii om Christi zake te bevorderen, konnen mijn gedachten nauwelijks begrijpen, veel min mijn swakke veder uyt-drukken: Want merk ik aan zijn lankmoedigheydt en verdraaghzaamheydt, om 't heyligh nat des Evangeliums in kleyne en groote vaten, met druppelen te gieten; zijn verdraaghzaamheydt in wederwaardigheden, zoo mach ik zeggen met Paulo: Wie is tot deze dingen bequaam? En men zoude met reden wenschen, dat Franciscus Xavier ons ware: *Talis cum fuisti utinam noster esses aut fuisses*...'

Zo schreef de vrome en ijverige predikant uit de stam van de Ieperse wetheer Michiel Baelde, die de fleur van zijn leven had gewijd aan 'dat heerlijk voorwerpzel: de bekeeringe der zielen, die onder de strikken des Satans gevangen waren' (Voor-Reden), Zijn welgemeende lofspraak mocht, bij de 400ste verjaring van de sterfdag (2 December 1552) van de Apostel van Indië, wel eens opklinken uit de stille foliant waarin zij verscholen ligt.

A.V.

Onze doopnamen omstreeks 1300
(*Vervolg en slot van blz. 225*)

UrouWelijke namen oan met-Germaanse oorsprong

Tenslotte weiden we nog uit over de vrouwelijke namen uit deze rubriek. Ook zij zijn, evenals de Germaanse, minder vertegenwoordigd in de oorkonden. Doch hier kan een belangrijke vaststelling gedaan worden, wat betreft de verhoudingen. In dit materiaal is het aantal vrouwelijke namen van Germaanse en niet Germaanse oorsprong ongeveer even groot. Bij de mannelijke namen echter bedragen de kristelijke nog niet eens de helft van de Germaanse. Ook uit ander materiaal zal blijken dat de vervanging van vóór-kristelijke namen door kristelijke vlugger gebeurd is bij de vrouwelijke dan bij de mannelijke.(1)

AGATHA, AECHTE: vanaf de 13e eeuw verschijnt deze naam in de wvla. oorkonden. De verering voor deze Siciliaanse martelares uit de 3e eeuw was zeer verspreid, zowel in het Oosten als in het Westen.

AGNIETE, ANEES, NESE: behoren bij de naam *Agnes*, in de wvla. oorkonden opgetekend vanaf de 2e helft der 12e eeuw onder de vormen *Agnes*, *Annes*. Daarnaast heeft een Middellatijnse vorm *Agneta* bestaan, waaruit de vorm *Agniete* zich ontwikkelde. Ook de HI. Agnes, martelares uit de 3e eeuw kende een grote verering tijdens de late Middeleeuwen. Haar naam leeft voort in de fn. *Agneessens*, waarschijnlijk ook in *Annijs*.

BEATRICE, TRICE: de naam van deze martelares uit de 4e eeuw werd reeds zeer veel gebruikt bij het einde der 12e eeuw. Hiernaast kwam ook *Beata* voor, dat oorspronkelijk van *Beatrice* te onderscheiden is, maar later hiermee verward werd, vooral in de vleivorm *Bate*, waaruit de fnn. *Baetens* en *Batemans* ontstonden. De vleivorm *Trice* gaf het ontstaan aan de fnn. *Tryssen* en *Tryssesoone*.

KATERINE, KATELINE, CALLE: de kruistochten brachten de naam Katharina mee uit het Oosten, waar deze martelares uit de 4e eeuw een grote verering genoot, en waar de legende

(1) Op archeologisch gebied wordt ean galijkaardig verschijnsel vastgesteld. Het blijkt nl. uit sommige rijgrafveidsn dat de mannen langer trouw zijn gebleven aan de traditie der lijkverbranding (tot inde 7e-8e eeuw), terwijl de vrouwen, ondsr invloed van het Kristendom, hun lijk lieten begraven.(Mededeling van Prof. Dr H. Draye).

van het wiel ontstond. Vanaf 1200 wordt de naam te onzent aangetroffen. Hij werd achteraf zeer populair. Onder invloed van het diminutiefsuffix-*lin*) ontstond de vorm Kateline, waaruit dan verder *Calle*, nog in de fn. *Callens*, Langs het Romaans ontstond de wvl. fn. *Catteeuw*.

CLARE: men kan moeilijk aannemen dat deze naam bij om zou ontstaan zijn in verband met de Hl. Clara uit Italië, stichteres der 'Arme Claren', die zelf slechts leefde tijdens de eerste helft der 13e eeuw. Ook de naam van de Hl. Claritia, die als volgelinge van de Hl. Clara vereerd wordt, is reeds onder die vorm in 1214 bij ons aangetroffen. Beide heiligen hebben bij ons dus slechts de populariteit van reeds bestaande namen vergroot. De oorsprong ervan is echter duister. Meestal beschouwt men *Clara* als de vrouwelijke vorm van *Clarus*, de naam o.a. van twee Franse heiligen, resp. uit de 3e en 7e eeuw. Doch onder welke invloed bereikte ons deze geleerde vrouwelijke vorm van een overigens haast onbekende naam? Verder kwam het vroeg ontleende *Clarus* ook voor, verbonden met elementen uit de Germaanse naamgeving, o.a. in *Clarembaldus* (.waaruit de fn. *Claereboudt*). Alhoewel vrouwelijke namen van dit type ons niet nader bekend zijn, zijn zij a priori toch niet onmogelijk geweest, zodat *Clare* als vleivorm dan hier een verklaring zou vinden. - Aan de bovengenoemde vorm *Claritia* beantwoordt de fn. *Clarysse*.

CLEMENTIE, CLEMME: deze naam, de vrouwelijke vorm van het mannelijk *Clemens*, werd bij ons ingevoerd door gravin Clementie, gemalin van Robbrecht II. Zij bracht de naam uit Frankrijk mede.

LAURETTE: tenslotte is ook deze naam ontstaan door verschuiving, klaarblijkelijk op Romaans gebied, uit het mannelijke *Laurentius*. Deze laatste naam werd in Vlaanderen tijdens de 12e eeuw gedragen door monniken.

LISEBETTE; LICE, LIJSKIN; BETTE, BETKIN, BELE: de naam *Elisabeth*, ontstaan in verband met de verering voor de Moeder vande de H. Jonannes de Doper, was reeds verspreid omstreeks 1200. Het duidelijkst vinden we hem terug in de fn. *Van Lysebetten*. De aheiding van de vleivormen is minder zeker. *Bette* en *Betkin* kunnen bij *Lisebette* behoren, maar eveneens big de Germaanse namen *Betto*, *Betta*, die in onze oudste oorkonden bekend zijn (waarschijnlijk oude vleivormen van -*Berto*,-*Berta*)- - *Lijskin* en vooral *Lice* kunnen in sommige gevallen uit Adelice ontstaan zijn, theoretisch ook nog uit *Lisemoed*. Hierbij mag op de fn. *Lissens* gewezen worden. - *Bele*, nog in de fnn.

Beele en *Verhelen*, is een vleivorm van *Isabele*, een Middeleeuwse naam vanaf de 13e eeuw in de wvl. oorkonden opgetekend en ontstaan in Spanje als vervorming van Elisabeth.

LUCIE: reeds in de 12e eeuw was de naam van deze martelares uit de 3e eeuw in W. Vl. in gebruik.

MA(R)GRIETE: apocryphe verhalen over de Hl. Margareta van Antiochië gaven aan deze naam bekendheid in het Westen. Hij wordt in wvla. oorkonden aangetroffen op het einde der 12e eeuw en leeft verder in de fn. *Grietens*. *Vleivormen* van deze naam zijn waarschijnlijk *Griele* en *Grielekin*, die zeer populair waren in de Middeleeuwen.

MARIA, MARIE, MARIKIN, MAROIE, MAROTE, MARSOETE: omstreeks het einde der 12e eeuw vindt de naam van de Hl. Maagd ingang in de naamgeving, waarschijnlijk dan in verband met de nieuwe richting in de godsvrucht der Middeleeuwen. Aanvankelijk immers werd deze naam als te verheven beschouwd voor het profaan gebruik. Men kan dit vergelijken met de toestand in Spanje waar lange tijd slechts attributen van Maria als naam gekozen werden zoals: *Dolores*, *Assuncion*, e.a. De naam *Maria*, die nog voortleeft in de fn. *Marien(s)*, kan dan wellicht ook niet altijd op alle vleivormen die boven aangegeven worden, aanspraak maken. Sommige althans zoals *Maroie* (nog bekend in de wvla. fn. *Marey*) *Marote* en *Marsoete* kunnen behoren, samen met Marine (zo deze naam uit het einde der 12e eeuw tenminste ook geen vleivorm is van *Maria*), bij *Margriete*.

MARTA: de naam verschijnt bij ons niet vóór de 13e eeuw. Hij werd waarschijnlijk verspreid vanuit Provence in Frankrijk, waar, volgens de legende, Marta, de zuster van Lazarus en Maria Magdalena, geleefd had.

ROSE: kan een vleivorm zijn van *Rosalie* (de Hl. Rosalia leefde op Sicilië tijdens de 12e eeuw). Aan de basis echter ligt waarschijnlijk een Germaanse naam zoals *Rodzo*, dat als eerste element kan aanwezig geweest zijn in *Roselinde*, *Rosemonde* en dergelijke vrouwennamen. Ook de fnn. *Roosen*(s) en *Reusens* moeten waarschijnlijk uit dit Germaans *Rodzo*, *Rodzino* verklaard worden.

SIBELIE: deze naam herinnert aan de figuur van de heidense Sibylle, bekend in verband met het orakel. Ook het Kristendom verwierp haar niet, omdat men aannam dat zij de komst van de Messias had voorspeld en dat haar uitspraken derhalve als een vorm van goddelijke openbaring

konden gelden. Aldus werd haar naam, die ook nog in het Dies Irae vernoemd wordt, een kristelijke naam. Te onzent kwam hij in de mode met Sibila van Anjou, vrouw van Diederik van de Elzas. Uit vleivormen ontstonden de fnn. *Bille*(n), *Billiet*. die echter ook van *Mabilia* (uit *Madelberta*) kunnen afgeleid zijn.

SOPHIE, SUFFIE: in Brabant was de naam reeds bekend in de adellijke kringen van de 12e eeuw. De komst van Sophia van Thüringen als vrouw van hertog Hendrik II droeg verder tot de verspreiding ervan bij. Uit Brabant kwam de naam wellicht naar W.-Vl., waar hij vermoedelijk verder leeft in de fn. *Suffies*.

Samenvattend moeten verder tot deze reeks gerekend worden: *Glorie* (ontleend aan de kerkelijke dienst? fn. *Glorie*)-.*Kerstine* (vgl. *Kerstiaen* hierboven) -*Marcelie* (mogelijke vleivorm *Celie*) - *Sapientia* - *Steffenie*, *Steffe* - *Verghine* (reeds vanaf 1190 herhaaldelijk *Virgina*, *Vergina*; naam uit het Officie?).

Wanneer wij thans het bilan opmaken van de kristelijke namen, bemerken wij dat, uit de mannelijke ervan, vooral de verering blijkt voor figuren uit de Bijbel en de eerste kristelijke tijden. Sommige namen kunnen door de kruistochten uit het Oosten zijn overgebracht. Het is mogelijk dat voor het ontstaan van de meeste dezer namen in onze streken. Frankrijk bemiddelend optrad. Dit wordt waarschijnlijk wanneer men bedenkt dat, naast heiligen uit het primitieve Kristendom, hoofdzakelijk figuren uit de bekeringsgeschiedenis van het huidige Frankrijk in de naamgeving optreden (Dionisius, Martinus e.a.), terwijl anderdeels van de geloofsverkondigers uit onze eigen gewesten slechts Amandus (in gans dit materiaal éénmaal) vermeld wordt. Deze afhankelijkheid van Frankrijk hoeft niet te verwonderen als men weet dat de keuze in de persoonsnamen vooral een mode-verschijnsel is, waarbij Vlaanderen, dat ook op kultureel gebied sterk onder de invloed stond van stromingen uit het Zuiden, gemakkelijk bij Frankrijk kon aansluiten, In de vrouwelijke naamgeving blijkt de verering vooral groot geweest te zijn voor maagden-martelaressen uit het laat Romeinse rijk. Een paar evangelische namen worden eveneens aangetroffen, waarnaast vooral de naam *Maria* op dit tijdstip definitief is doorgebroken. Verschillende namen wijzen eveneens op een Franse herkomst.

Tenslotte moet er op gewezen worden dat sommige namen zich in geen enkele welbepaalde klas of kategorie laten

onderbrengen, omdat zij uitsluitend of toch hoofdzakelijk gevormd werden uit een (al dan niet Germaans) suffix of achtervoegsel, en als dusdanig zowel van Germaanse als niet-Germaanse namen konden worden afgeleid. Tot dit soort namen behoren in dit opstel o.a.

LOTE, LOOTKIN: wellicht nog in de fn. *Lootens*. Deze vormen zijn ontstaan uit de vleivormen *Gelote*, *Heilote*,(vrouwelijk), *Kersteloot* (mannelijk), e.a.
ZOETE, ZOETIN, ZOETKIN: als fn. in *Soete*, *Soetaerd*. Te vergelijken hiermee zijn de vormen *Avezoete*, *Bertezoete*, *Heilzoete*, *Immezoete*, *Marsoete* (vrouwelijk); *Lamzoet*(e), *Wouterzoet*(e) (mannelijk).
LOIE, LEIE: men vergelijke hierbij de vleivormen *Abbeloie* (uit *Albrecht*), *Aloi* (uit *Alard*), *Coleie* (uit *Nicolais*). Uit een genitief-verband kunnen aldus de fnn. *Loys*, *Leys* verklaard worden. Er zijn echter ook andere verklaringen van deze fnn. mogelijk. Aldus heeft men, voor één geval althans, de identificatie kunnen aantonen van *Leys* met *Lauwereyns*. Anderzijds kan men ze ook beschouwen als verkorte vormen van *Nicolais*, dat in W.-Vl. zeer dikwijls als *Niclois* wordt uitgesproken. *Loie* is bovendien in de 15e eeuw een gebruikelijke doopnaam in W.-Vl., wellicht als romanisering van *Lodewijk*. De verklaring moet voor ieder geval afzonderlijk nagegaan worden.

Of de vorm *Tollin*, waaruit de fn. *Tollens* waarschijnlijk ontstaan is, ook tot deze serie van suffix namen behoorde, zouden wij thans niet durven beweren. Weliswaar worden voor sommige streken vormen aangewezen als *Berto*(e)*le*, dat men als vleivorm beschouwt van *Berta*. In het Romaans is een formatie als *Berthollet* ook zeer gewoon. Voorlopig echter blijft de afleiding van *Tollin* onzeker.(1)

Om te eindigen wensen wij nog de aandacht te vestigen op twee praefixen of voorvoegsels die in de geschiedenis der naam wording een grote rol hebben gespeeld, nl. SER (oorspronkelijke betekenis: ‘heer’) en VER (oorspronkelijke

(1) Correctie: op blz. 222 boven identificeerden wij *Joes* met *Jan*. Dit is juist voor zover *Joes* de enigszins slordige afkorting is van *Jo(hann)es*. De naam *Joos* (geschreven *Joes*) echter, is en blijft te onderscheiden van de naam *Johannes* (verkort in de schrijftaal tot *Johes*, *Joes*), in de volksmond *Jan* en *Hanne*.(Vriendelijke mededeling van Dr J. Lindemans),

betekenis: ‘vrouw’ Wij treffen ze nog aan in fnn. als *Serneels*, *Serclais*; *Verhanneman*, *Verbelen* e.a. In dit opstel verschijnen zij in de volgende vormen: *ser alards*, *ser alardins*, *ser gherewijns*, *ser maertin*, *ser nichol hostkin*, *ser niclais - veradeli- ce*(n), *veraechte*, *veraverzoete*(n), *verbertesoete*, *vercelie*(n), *vergriele*, *verheilzoete*, *veryde*, *ver clementie*, *verlisemoed*, *vermabe*, *vermabezoete*, *vermarie*(n), *vermarine*, *versuffie*(n), *vertrice*, *vertrude*, *verzoetin*. We mogen echter aannemen dat de betekenis van ser- en verbij het begin der 14e eeuw nog begrepen werden. Vooral ser kende nog een zelfstandig gebruik, zodat er van eigenlijke praefixen in dit geval en voor dit tijdstip eigenlijk nog geen sprake kan zijn.

Enkele namen uit de lijst werden in de bespreking niet opgenomen, daar de verklaring ervan te twijfelachtig is of te ver zou voeren in beschouwingen van taalkundige aard, die veeleer thuishoren in specifieke vakbladen. Indien echter bij sommige lezers de belangstelling voor de naamkunde in het algemeen en de persoonsnaamkunde in 't bijzonder, door deze bladzijden mocht gewekt zijn, dan ware ook het doel ervan in ruime mate bereikt.

ODO LEYS
Asp. N.F.W.O.

Mengelmaren

Melkertjeskerremesse.

Tot aan de oorlog 14-18 bestond er op Fintèle (wijk te Pollinkhove), een eigenaardig gebruik, ‘melkertjeskerremesse’ genaamd.

Met den 1en van September waren de koeien in ‘den openbroek’ in de namaat (toemaat) en van verre en naar kwamen ze, melkers en melksters, met jok en seulen om de koeien te melken.

Den 1en Zondag was er 's achternoens ‘In de Hooipiete’ een koekebrood ‘*door den tuin*’ te verhollen, aan 10 centiemen de bolle; ieder bolle gaf recht op een ‘rondekoeke’ en die meest nr 3 bolde kreeg den 1en prijs, te weten: het koekebrood.

Daarachter was er dansspel, en melkers en melksters, oud en jong, lieten hun seulen in brand en gingen aan den zwaai tot valavond.

Dan trokken ze met de melk huiswaarts en zelfs waren er die na hun werk weerkeerden en van nieuwen eersten aan den

dans vielen tot put in den nacht. Dat er een kappe op de melk kwam, kon geen kwaad, de meeste melk moest immers nog ‘uitgezet’ worden in telen.

De volgende zondagen was het herdoens in een andere herberg en den 5^{en} en laatsten zondag den opsluit ‘In de Oude Cassellerie’.

Op Fintèle had men nog volgende herbergen: ‘A la Billandre’, ‘In de Neerloop’, ‘In 't Zavel’ en ‘In 't Windelesas’

- DEN OPENBROEK: benaming van de meersen (maaigrazen) over den IJzer (len zuiden) in tegenstelling met ‘de Vóórbroek’: weiden gelegen ten noorden van den IJzer.
- DE HOOIPIETE: naam van herberg gelegen langs den IJzer, waar men jaarlijks, gedurende den hooitijd, een private houten brug over legde en nog legt.

A.B. Stavele.

Brave Zijn

Brave 'n is geen gave, ze slaan d'er d'honden voren dood. St. Kruis.
C.
Brave 'n is maar een gave voor de peerden, z en flinken toens niet. Deinze.
(Flinken: met de poten uitslaan)
B.

Niet te betrouwen.

Men kent de spreuk: Ge zoudt hem ons Here geven zonder biechten Daarnaast hoorde ik: Hij zou in de kerke kakken (om het deftig te zeggen) en het op de Heiligen steken. Gits.
R.V.O.

Fruit voor de vespers.

‘Ge moet geen fruit voor de vespers kopen, 't is tijd genoeg erachter.’ Gezegd van iemand die kinders indoet vóór hij trouwt. Gits.
Elders: een pinte drinken vóór de vespers.
G.R.

Liedje van Crispijn. Een Vraag.

Wie kan het rijmpje aanvullen waarvan ik alleen het volgende begin ken:
Sinte Crispinus en Crispiniaan, den enen was barrevoets, den ander 'n had geen schoenen aan

K.V.

[Nummer 12]

Van een oud ‘paternostertje’.
's Avonds als is slapen ga volgen mij veertien engelkes na...

Overal 't onzent is dat rijmgebed nog bekend bij ouderen en jongeren. Weinig schoolkinderen die niet voortdoen als ge er mee begint.

> s Avonds als ik slapen ga,
> volgen mij veertien engelkes na
> Twee aan mijn hoofdende,
> twee aan mijn voetende,
> twee aan mijn rechterzij,
> twee aan mijn slinkerzij,
> twee die mij dekken,
> twee die mij wekken,
> twee die mij leren
> den weg des Heren...

Varianten spreken van ‘zestien’ engelkes: er komen er twee bij, op het einde:

> ...twee die mij wijzen
> de hemelsche paradijzen.

En somtijds loopt het nog verder:

> D hemelsche paradijzen zijn open
> en d'hellepoorte is gesloten
> met vijf ijzeren bandekes
> van Ons Heren gebenedijde handekes.

Het is een oud gebed of zegening. Het staat gedrukt in het bekende catechetisch schoolboek: *Het Dobbel Cabinet der Christelyke Wysheid* dat even oud is als de Catechismus van Makeblyde, - reeds in 1619 was het voor schoolgebruik goedgekeurd in het bisdom Antwerpen, - en dat tot in de volle 19e eeuw te Gent, Brugge en Diksmuide herdrukt werd.

In een Gentse herdruk van *Dobbel Cabinet* van omstreeks 1780 luiden vraag en antwoord als volgt:

> ***Vraege*. Wat peyst gy, als gy 's avonds slaepen gaet?**
>
> ***Antwoorde*. 's Avonds als ik slaepen gae.**
> Dan volgen my zesthien Engelen nae.
> Twee aen myne rechte zyde,
> Twee aen myne slinke zyde,
> Twee aen myn hoofd-eynde.
> Twee aen myn voet-eynde,
> Twee die my dekken, Twee die my wekken,
> Twee die my leeren, den weg des Heeren.
> Twee die wyzen, ten hemelschen Paradyze.

Men mag aannemen dat deze rijmzegen reeds in de 16e en zelfs in de 15e eeuw in het Nederlandse taalgebied bekend was. In het Hoogduits werd hij opgetekend door Johannes Agricola van Eisleben, geboren in 1492, die in zijn commentaar op de Spreekwoorden het volgende noteerde: ‘Ons, kinderen, leerden onze ouders het volgende gebed als we naar bed gingen:

> Ich will heint schlafen gehen,
> Zwölf engel sollen mit mir gehen,
> zwen zur haupten, zwen zur seiten,
> zwen zun füssen,
> zwen die mich decken, zwen die mich wecken,
> zwen die mich weisen,
> zuo dem himlischen paradeise. Amen.’

De samenstellers van Des Knaben Wunderhorn (1808) hebben een Hoogduitse versie met veertien engelen opgetekend. En wat zou Humperdinck zijn *Hänsel und Gretel* (1893) beter als avondgebed laten zingen dan de ‘veertien engelkes’? Over geheel Duitsland kent men heden nog een of ander versie van:

Awens wann wi te bedde gatt
vertien engelkes bi mi statt
twe ten höften - twe ten fäuten
twe ter rechten - twe ter linken
twe dä mi decket - twe dä mi wecket
twe dä mi wist - int hillige paradis.

Ook in Denemarken is het rijmpje bekend in een versie (in 1928 door F. Ohrt medegedeeld) die naast onze Vlaamse staat; zij luidt in baar dialectvorm:

Hvar Awten a til Senge gaar,
fjauten (fjorten) Guds Engle om moe staar,
tau ve mi Hoiem, tau ve mi Fojem,
tau ve mi hyver Sie, tau ve mi venster Sie;
tau moe voek, tau moe doek,
tau moe Vej viis' te den evige Paridis.

In Provence zijn er maar zeven engelen: drie aan het voeteinde, vier aan het hoofdeinde, en Onze Lieve Vrouw in het midden = ‘La Buoeno Mero es au mitan Uno roso blanco à la man.’

Het Franse taalgebied spreekt echter meest van drie engelen met O.L. Vrouw. Een oude versie van 1633 (die teruggaat op een Latijnse tekst van 1532) luidt:

Au soir, m'allant coucher,
je trouvis trois anges à mon lit couchés,
un aux pieds, deux au chevet,
la bonne Vierge Marie au milieu,
qui me dit que je couchis, que rien ne doutis.

En zo komen we in Engeland waar vier engelen steeds samengaan met de vier Evangelisten. En waar de vier Evangelisten veel optreden in een zegenformule zonder engelen. Over geheel Engeland is heden nog de volgende versie (met talloze varianten) verspreid:

Matthew, Mark, Luke and John,
Bless the bed that I lie on.
Four corners to my bed,
Four angels round my head;
One to watch and one to pray
And two to bear my soul away,
[var.] One to sing and one to pray;
and two to drive the devil away.

Dat kinderrijm draagt op veel plaatsen de naam '*White Paternoster*'. Daarop komen we straks terug. Merkwaardig is de tegenwoordige verspreiding in Engeland van een rijmgebed dat dagtekent uit de vóór-reformatorische tijd. Gedurende de vorige eeuw betreurde meer dan één Anglicaans geestelijke dat de kinderen algemeen deze bedzegen kenden, terwijl ze niet eens het Onze-Vader konden opzeggen.

Ook in Frankrijk komt de lezing met de vier Evangelisten voor; een optekening uit 1889 luidt:

> Saint Luc, Saint Mare, Saint Jean et Saint Mathieu,
> Evangelistes du bon Dieu,
> gardez les quatre coins de mon lit
> pendant toute cette nuit. Ainsi soit-il.

Het getal 'vier' verbonden met de 'Evangelisten' schijnt wel tot de oudste vormen van dit gebed te behoren dat oorspronkelijk een bezweringsformule geweest is. Men weet dat de *initia* van de vier Evangeliën en, vanaf de 12e eeuw, de namen van de vier Evangelisten als een krachtige afweer tegen gevaar en kwade geesten werden gebruikt.(1)

De vier Evangelisten - en desgevallend de vier engelen - vormen hier een aanroeping die bekend staat als '*lorica*' (d.i. harnas) omdat zij, als een pantser, naar alle richtingen beschut. Dergelijke bezweringen waren bekend bij de Kelten en bij de Joden; een kabbalistisch gebed 'tegen de gevaren die dreigen bij nacht' luidt: 'Rechts van mij Michaël, links van mij Gabriël, vóór mij Uriël, achter mij Raphaël.' Reeds de Babyloniërs kenden een dergelijke bezwering in de formule: 'Shamash vóór mij, Sin achter mij, Nergal rechts van mij, Ninib links van mij.'(2)

Men zal opmerken dat, van de veertien - evtl. twaalf

(1) A. Franz. Die kirchlichen Benediktionen im Mittlalter, II, 57 (Freiburg 1909).
(2) Het voorgaande steunt hoofdzakelijk op The Oxford Dictionary of Nursery Rhymes van Iona & Peter Opie, blz. 303-305 (Oxford 1952) -Vgl. F. Ohrt in HWDA 2, 837.

of zestien - engelen, waar ze twee aan twee opgeroepen worden, de eerste vier paar steeds de beschutting (lorica) vormen. De samenhorigheid en ontwikkeling van de verschillende versies ligt nog zeer in het duister. De Duitse volkskundige K. Reuschel bracht de veertien engelkes van het Duitse taalgebied in verband met de 'Veertien Noodhelpers': een betoog dat niet overtuigend is.

In, betrekking met dat kindergebed werd boven de Engelse benaming '*White Paternoster*' vermeld; zij staat tegenover '*Black Paternoster*'.

In het Middelengels van de 14e-16e eeuw betekent *paternoster* overdrachtelijk: Elke formule die als gebed, vloek of bezwering herhaald wordt; '*witte*' en '*zwarte*' paternoster zijn een benaming van specifieke toverformules.(1) Chaucer vermeldt omstreeks 1387 de 'witte paternoster' in zijn Vertelling van de Molenaar (Canterbury Tales): de molenaar denkt dat de student Nicolaas betoverd is, doet zijn kamer openbreken en spreekt de avondban in de vier hoeken, en dan nog op de drempel, met de volgende formule:

> 'Jesu Christ en Sinte Benedict,
> zegen dit huis voor ieder noozel wicht,
> Voor nachtwaren, de witte paternoster,
> Waar ben je heen, Sinte Peters zuster....'(2)

Hoewel Godefroy (Diet, de l'anc. langue francaise 10,295; geen andere figuurlijke betekenis kent dan: *Dire le patenostre da singe* (grommen bij zichzelf), toch zal het b rans ook *patenôire* in de betekenis van bezweringsformule gekend hebben. Dat blijkt uit een formule in 1862 door Victor Hugo (Les Misérables) aangehaald:

> Petite patenôtre blanche, que Dieu fit, que Dieu dit, que Dieu mit en paradis. Au soir. m'allant coucher, je trouvis trois anges etc....

(1) The Shorter Oxford English Dictionary s.v. paternoster. - Voor de spreekwoorden: Smith-Heseltine, The Oxford Dictionary of English Proverbs, blz. 490; vlg. Stevenson s Book of Proverbs, blz. 1752 (London 1949;.

(2) Vertaling A.J. Barnouw I, 104 (Haarlem 1930).

Het Woordenboek der Ned. Taal (12, 773; 778) kent alleen het Antwerps: ‘Zijn Franschen paternoster lezen’ (vloeken) en ‘Dronkaardspaternoster’. Dat op Nederlands taalgebied ‘paternoster’ ook moet voorkomen in de betekenis ‘rijmgebed’ blijkt uit het volgende.

Een rijmgebedeken, in 1905 gehoord van een oud vrouwtje te Aalbeke, begint aldus:

Paternosterke groene,
o Heere 'k hebbe God van doene
hij is heilig ende goed
verleen toch Ons Heerens bloed
de vijf bloedige wonden,
vergeef toch onze zonden
ons misdaad
dat den hemel openstaat
en d'helle gesloten met twee ijzeren banden
en 't is door Jesus Christus handen....

In Biekorf 1934, 144 werd een ‘*Vrijdagsche Paternoster*’ uit Brugge medegedeeld, een rijmgebed met de volgende aanhef:

Maria was oneindig goed
Als zij ontving dat weerdig bloed....

En Free Verlee van Male (St, Kruis) las, in de Rozenkrans in 't sterfhuis (Biekorf 1950, 245), ook zijn ‘*Goede Vrijdag paternostertje*’ voor, een rijmend allegaartje van 78 regels dat eindigt aldus:

Die 't *Goe Vrijdaags paternostertje* kan
drie dagen voor zijn dood,
ik zal zetten 't een engeltje op 't andere,
hij zal al zijn nood vergeten
al in het uur van zijne dood
en al zijn zonden zijn vergeven
al waren zij tienmaal zo groot.

Het zou de moeite lonen om de verspreide gegevens over *paternostertje* als benaming voor rijmgebeden, uit ons taalgebied samen te brengen. En voorzeker zal (witte en zwarte?) ‘*paternoster*’ in deze aparte betekenis eensdaags in ons Middelnederlands gevonden worden. Zo dit nog niet gebeurd is.

A.V.

Van de wieg tot het graf. - XIII.
Uitveert

t Is zeker dat ge moest tijd hebben om zo 'n boeredienst ‘eerste klasse’ bij te wonen, waar heel 't Officie bij 't lijk gezongen werd binst de twee gelezen missen aan de zijaltaren. Ge moest niets anders doen dan geld gereed maken voor de schalen en rondgaan naar de offeranden.

t Was in zo 'n offerande dat Marietje van de kosters, met zijn beste eerste-communiekleren aan, ook een offerandekeerse kreeg.... 't Zocht achter zijn cens en de keerse zwieselde een beetje ie dichte heuren hoed: de witte ‘penasse’ schoot in brande.... En 't was een hele tramulte in de kerk, en wenen dat moeder deed en jammeren zonder einde van 't verschot.... ‘en dien schoonen hoed!’

't Mannevolk wist dat precies te reguleren om tussenin die offeranden eens tot aan 't Gemeentehuis door te schieten, een dreupehje te drinken en ‘je voeten te warmen’. Alzo kondt ge dat uithouden in die koude winterdagen van ten tienen tot ten twaalven in de kerke.[1]

Van die Latijnse wisselzang tussen pastoor en koster begrepen ze al niet veel, die buitenmensen, en ze vertaalden dat op hun manier:

***Pastoor*:**
- Smijt maar een spa eerde op zijn rebben,
  Heeft hij wèl gedaan, hij zal wèl hebben,
  t Is mij al gelijk waar dat zijn ziele vaart
  Als ik maar 't geld heb van mijn uitvaart.

***Koster*:**
- Mij ook, mij ook,
  Als ik maar 't geld heb van mijn wierook,
  Al ware 't tot in den afgrond
  Als ik maar 't geld heb van mijn achttien pond.

(1) Voor de ‘stadsdiensten’ werd er aan de Offerande geluid en de dreupeldrinkers werden alzo verwittigd.

***Putmaker*:**
- 't Is van mij van 't zelven
Als ik maar 't geld hebbe om hem te delven.(1)

Of anders rijmden ze nog:

- 't Is een rijke vrouwe,
- Stek ze maar bij de mouwe
en smijt ze maar op 't kerkhof,
t is mij al gelijk waar dat de ziele vaart,
als ik maar 't geld heb van mijn uitvaart.

Te Male en te Sijsele vraagt de pastoor nog:
Heeft hij koeien, heeft hij peerden of heeft hij schapen
Laat ons al te gare een keer luide roepen en wijd gapen.(2)

Weerom werd de klok geluid als het lijk ten grave gedragen werd. ‘Ze luiden hem naar den hemel!...’ en ze drumden rond de familie om toch maar entwat te zien te krijgen van al die droefheid. En om entwat te horen van de roerende lijkrede, als er bij 't graf gesproken werd, als 't een van 't muziek was of van de raad.

Dan klonk het:(3)

‘Scharen wij ons een laatste maal rond dit gapende graf Helaas deze gapende grafkuil waarin wij staren, daar ligt nu het koude lijk van onzen vriend....’

‘Vaarwel! - (vooral dat laatste ‘vaarwel’ met trillende stem en de krop in de keel klonk hartverscheurend!) - vaarwel! uw asch zal hier, rustend onder de schaduw van dit kruis, in dezen gewijden grond de verrijzenis op den jongsten dag afwachten.’

‘Moge uw ziel van uit den Hemel op onze droefheid nederzien en de weemoedige klaagtonen hooren die wij heden tot teeken van dankbaarheid bij uw open graf komen uitgalmen!’

(1) Wat de putmaker betreft, hij was er altijd bij om betaald te worden voor gedane moeite; in de winter werd er een ‘dubbele pit’ aangerekend als het gevroren had.

(2) Al 't Kortrijkse zingen ze:

- Mijnhere paster d'er is een lijk!
- Is 't een arm of is 't een rijk?

(3) Uit gedrukte teksten van lijkreden 1860-1880.

Al de zakdoeken - meest rode en met bollen kwamen boven, en 't was neus optrekken en snuiten en snikken en luide klagen enne ‘'t was toch zo'n schone begravinge geweest!’

De muziekmaatschappij, ‘d ermenie van Oelem’, luisterde trouw de begraving op van haar leden zonder onderscheid van rang; - een voorzitter of een eenvoudig jeugdig lid; ze opende de lijkstoet met een langzame klagende ‘doo marsse’ en sloot de begraving met een roerende lijkrede.

Maar de meeste mensen hadden geen lijkrede van doen om hun hart te lichten. Een hartroerende uitroep: ‘Moeder, wel moeder toch, laat ons niet alleene!’... En seffens viel daar een vrouwmens in bezwijming en ze droegen haar op een kerkstoel naar de plaatse.

De familie neemt ondertussen een snuifje aarde van de aangeboden spade - de mannen eerst - en strooien het kruisgewijs over de kist. Al de omstaanders nemen daarna een greepje van de hoop vers gedolven aarde. Sire Rots deed het nog anders. Hij huilde en kopschudde en stampte er bij: ‘Wel, wel vrouwtje toch! dat we alzoo van malkaar moeten scheân!...’ Hij nam een greepje aarde, vaagde zijn ogen en wierp het zand met een snok over de kist: ‘Nè, da ze ooke, 'k hé toch al een andere in d'ooge!’

Voor een jonge dochter of een jonkheid ging één van de dragers of draagsters - ongehuwden - rond voor een mis, aan 't graf of aan 't kerkhekken, 't Gebruik wilde dat de dragers zelf eerst één frank in de mutse wierpen, 's Zondags riep de pastoor dan af: ‘Gezongen mis voor N. vanwegens de dragers (draagsters)’; er waren soms vijf-zes missen. Sommige families hielden daar niet aan. Toen Louis, de schaapboer, begraven werd, zei Rooslie, zijn zuster, streng vermanend tegen de dragers: ‘En verstaan hé, niet rond te gane! Onze Lewie zal messen genoeg he n!’ Maar Pol, - jonggezel en vriend - pruttelde heel gezapig tegen: ‘Wat wil je er aan doen, Roos. We

moeten 't doen lijk gewente, wa' zou'n de menschen zeggen?'

Vooraleer het graf te verlaten zegde iemand - de beër of de grafmaker -: 'De familie en de dragers worden verwacht naar den uitveert en de geburen zijn bedankt!' De genodigden bidden dan samen een kruisgebed aan 't missiekruis; de anderen keren huiswaarts, want:

'Niet 'n it, niet 'n bidt.'

Alwie vroeger te St. Kruis een 'doodkaart' gekregen had, aanzag zich als uitgenodigd tot de uitvaart. De eerste boerenfamilie die daarmee afbrak kwam in grote schande in 't Gemeentehuis waar ze de uitvaart hielden voor de naaste verwanten. Een anderzweirs riep luidop: 'Kozen, per naasten zou je beter op je doodkaarte zetten: *nota bene*, *er is geen tafel*!' Daarop ging elk bij zijn eigen vrienden en kennissen aan tafel Nu wordt op de doodbrief een strookje geplakt 'Gelief de familie te volgen naar de rouwmaaltijd' of 'Gelief na de begraving de familie te volgen.'

In den vollen buiten (Oedelem, Sijsele, Stalhille) is zo 'n 'uitveert' met 80 tot 100 genodigden nog hier en daar in gebruik. Naast de bloedverwanten (de anderzweirs inbegrepen: als ze in hetzelfde dorp wonen, ook deze van de vierde 'graad; twee uit elk gezin) waren in dit getal begrepen: al de kerkbedienden d.z. kerkmeesters en dismeesters, koster en zangers, pijke en knorre, de vaandeldragers, de grafmaker en de beër of noder; en de misdienaars. Verder nog de lijkedragers en hun vrouw, al de naaste gebuurs van 'den hoek' en de pachters. De geestelijkheid at apart in de pastorij.(1)

Om naar zo 'n begraving te komen moest ge dus zeker op een vollen dag rekenen. Als ge in de voornoen in 't dorp aankomt te Stalhille, wijzen ze u onge-

(1) Nu komen ze ook mee met de familie aan tafel op de ereplaats.

vraagd: ‘Ginder is den uitveert’; en ge krijgt daar, in dien ‘uitveert’ - d.w.z. in die herberg - een koekeboterham met koffie, en thalven den dienst neemt ge daar, uw dreupeltje, al op de kosten van de overledene.

Na de begraving, op de noen, komt een dienster te midden van de strate met een bel om de dreupeldrinkers - meest mannen, maar ook vrouwvolk - uit de staminees te klinken en ze te zamen aan tafel te krijgen.

De familie zit afzonderlijk, soms in de ‘kamer’. Er is eten in overvloed = bouillonsoep; aardappelen met boontjes of karotjes (volgens 't seizoen) en koeivlees, een halve kilo per man. En ze kunnen daar mee weg, ze zijn er geen duts op.

Na de rouwmaaltijd tikt iemand op de pinte, of er wordt gebeld. Seffens valt al dat gegons van al dat door malkaar klappen stil, ze staan recht allemaal en bidden met de ‘noder’ of een verwante het kruisgebed en de akten voor de overledene. En ze gingen dan samen naar het Lof te drie uur. Daarna aten ze de koekeboterhammen met koffie. Nu eten ze nog de koekeboterhammen, zonder Lof.(1)

Brozetje Claeys, de beder in 't dorp te St. Kruis, had liever een week daghuur verloren dan zo 'n uitveert te missen. ‘Wadde! hè voor aan die grote tafel te zitten alleene, in 't Gemeentehuis, en met zoveel volk, is dat geen eere, dè?’

M. CAFMEYER

(1) Dat was reeds vroeger alzo te Zwevezele: men diende er de koekeboterhammen op seffens na het ‘teel-teten’ en er was geen Lof. - Op de uitveert van een hoogsten dienst ging dat nog anders: seffens na het teelteten werden er koekeboterhammen met kaas opgediend. Een groot uur later, *vóór het Lof*, kregen ze nogmaals koekeboterhammendoch zonder kaas - met koffie: om kloek te staan onderweg; want de genodigden keerden huiswaarts seffens na het Lof. Zo was het te Moerkerke, Sijsele en Beernem. Te St. Kruis bleef de koster niet aan den uitveert; hij kreeg een goudstuk van 20 fr. ‘met de gedoogzaamheid van de familie’ en trakteerde daarmee de zangers naar beliefte.

Van Buersmuelene tot Bosmolens

Wie zich uit Izegem naar Sint-Eloois-Winkel begeeft, doorkruist de wijk genaamd ‘Bosmolens’, die kerkelijk sedert 1942 een zelfstandige parochie geworden is en die een eigen ommegang heeft, ontstaan naar aanleiding van een scherminkeling. Niet één inwoner zal men op deze wijk aantreffen die, betreffende de oorsprong van deze plaatsnaam, niet onmiddellijk zal denken aan ‘molens aan de rand van een Bos’ De herberg ‘In de nieuwe Bosmolens’ had dan ook op het uitsteekberd een tafereel met bos en molens geschilderd. En in deze herberg en andere op de wijk zal men, ook nu nog, maatschappijen aantreffen die alle aan het zogezegd voormalig bos herinneren. Zo b. v ‘De Bosvinken’ (vinkeniers), ‘De Bosjassers’ (kaartersclub), ‘de Bos honden’ (hondenclub), en vroeger de ‘Bosbolders.’

De waarheid over die plaatsnaam is echter heel anders. Vroeger strekte zich op het kerngebied van deze wijk een achterleen uit van de heer van Izegem, en dit leen droeg de naam ‘*ter buerse*’. In het denombrement van 1501 over de goederen van Jan van Stavele wordt dit leen vermeld.

Toen door de heer van Izegem op dit grondgebied een molen werd opgericht, kreeg deze begrijpelijkerwijze de naam van ‘*Buers-meulene*’. Zo vinden wij reeds in het jaar 1571 in de registers van het heffen van de twintigste penning: ‘Roygier vander hamme pacht jeghens myn heere van Yseghem den buersmuelene met een huuskin voor 150 lb’. Deze ‘Coorenwintmuelene’ was bij uitstek de ‘Beursmuelene’ en nooit komt deze benaming in de oudste geschriften in het meervoud voor, ofschoon in 1571 in de nabijheid van deze molen een tweede molen, een ‘Oliwintmuelen’ stond.

Nauwelijks twee eeuwen later, n.l. in 1746, wanneer door landmeter François Debal het landboek en de kaart van Izegem worden opgemaakt, is de herinnering aan de vroegere plaatsnaam vergeten, want nu wordt de molen, die nog steeds prinse-goed is, benaamd onder n. 1364: ‘eenen cooren wint meulen ende meulen huys ghenaemt den boschmeulene.’ De vroegere oliewindmolen was dan reeds verdwenen, maar in de herinnering der bewoners leefde nog het beeld van twee molens dicht bij elkaar, en derhalve zegden ze dan ook ‘molens’, in het meervoud.

Aan te merken valt dat in de volksmond nooit gezegd wordt ‘bosmolens’, maar wel ‘de busmeulens’. En hier blijft waarschijnlijk dezelfde uitspraak gelden als voor 400 jaar toen het leen ‘ter beurse’ heette, maar ongetwijfeld uitgesproken werd ‘ter buzze’, zodat de geleidelijke omvorming tot ‘busmeulen’ feitelijk in alles normaal was,

J.G.

Onze windmolens en molenmakers

In April 1952 werd te Aarsele de stenen molen van G. Bearelle afgebroken, op 15 Juni de Kattemolen te Bellegem (Loncke). In 1943 was deze staakmolen op torenkot gans hersteld (kruis en zolders). Hoewel geklasseerd werd hij tot afbraak onteigend door het Ministerie van Openbare Werken, samen met een veertigtal andere gebouwen, om de baan Kortrijk-Doornik te kunnen verbreden.

Te Gijverinkhove en Beveren (IJzer) werden grote werken uitgevoerd, ook te Roksem, waar de Witte Molen begin 1953 weer zal worden in gebruik gesteld.

In het Franse Noorderdepartement bestaan er geen 10 windmolens meer: Kassei, Boesbeke, Hondschoote, Steenvoorde. Grevelingen en Houtkerke, waarvan het onderhoud volledig ten laste valt van de eigenaars. Te Coquelles bij Calais wordt een molen herbouwd. Ach. Lejeune, die er werkzaam was, viel doorheen de zolder op een teerling en overleed enkele uren nadien.

De laatste Franse molenmaker Roose is deze zomer langs de baan naar Calais door een Belgische auto verongelukt, terwijl hij werkte aan de kleine molen te Grevelingen. Om de werken te kunnen voleindigen is A. Lejeune moeten bijspringen. ln Frankrijk is men dus volledig aangewezen op onze molenmakers: de Lejeune 's van Stavele, de Van de Kerckhove 's van Ingelmunster en Ch. Peel van Gistel.

C. DEVYT

Mengelmaren

Nog over de boerenvorke. Hierboven blz. 56.

Ook in 't Veurnambachtse was de boerenvorke bij de grote boeren in gebruik.

Op de oude schaaphofstee ‘de Driecaffoore’ te Buis-

kamp was dit gebruik het langst in zwang. Bij sommige ging dat met een zekere plechtigheid gepaard. Zo vertelt men nu nog van die boerin uit ‘het Blote’ die de makke of vorke, naar gelang het seizoen, moest aanbieden aan de boer en bij zijn thuiskomst afnemen en weigerlijk wegbergen in de ‘beste plekke.’

Dat de boer zijn tijd verdeed met slenteren bachten de hielen van het werkvolk, gaf niemand aanstoot, men zei im mers: ‘Een hof moet kunnen zen leegaard kweken’.

En 't waren de boeren alleen niet die met vorke of makke wareerden, de bendebazen waren er ook mede bekend.

Zo trok de baas uit ‘'t Nieportje-brugge’, de bendenier van Bulskamp, met makke of vorke gewapend bachten zijn bende volk.

Makke of vorke naar gelang het seizoen d.i.: in den uitkomen met de makke en vanaf hooimaand met de vorke.

Lange na het uitsterven van dit gebruik tot kort vóór de oorlog 14-18 vergenoegden ze zich, voorzien van een braakhouwe, een schommelschote te doen op de stukken en dan waren ze de pijpen uit naar een herberg in 't gebuurte.

Zo was het geen zeldzaamheid bij een of andere landse herberg, vier of vijf braakhound.

Zo trok de baas uit ‘'t Nieportje-brugge’, de bendenier van Bulskamp, met makke of vorke gewapend bachten zijn bende volk.

Makke of vorke naar gelang het seizoen d.i.: in den uitkomen met de makke en vanaf hooimaand met de vorke.

Lange na het uitsterven van dit gebruik tot kort vóór de oorlog 14-18 vergenoegden ze zich, voorzien van een braakhouwe, een schommelschote te doen op de stukken en dan waren ze de pijpen uit naar een herberg in 't gebuurte.

Zo was het geen zeldzaamheid bij een of andere landse herberg, vier of vijf braakhouwen te zien staan voor de deure, binst ze binnen, tussen kannen en glazen, aan 't klappen waren van ‘boeren en vlas zaaien’.

Die tijd is ook voorbij en nu schiet er niets anders meer over dan werken en slaven van 's nuchtends tot 's navonds.

A.B. Stavele

Oostende, invoerhaven en markt van chinees porselein. 1717-1725

In het begin van de 18e eeuw, nog vóór de oprichting (1719) van de Oostindische Compagnie van Oostende, wisten Vlaams-Oostenrijkse schepen op China te varen: *Le Grand Dauphin* ke; e 6 October 1717 uit Kanton terug met een vracht thee, zijde en porselein. Enkele maanden later (3 Juni 1718) was het *Le Martial* die uit China in de haven van Oostende terugkeerde en, naast een grote vracht thee en zijde, ook lakmeubels en porselein meebracht. Een week later loste *Le Marquis de Maillebois* negentien kisten porselein.

Zulke ‘kisten’ bevatten dooreengenomen 350 tot 1800 stuks, al naar gelang het theekopjes met schoteltje, of compotiers, grote schotels en vazen waren. De prijzen waren in die jaren (ca. 1725) verrassend laag; een vergelijkende berekening

stelt vast dat men voor een geldwaarde van 1000 eieren bijna vier kisten Aziatisch porselein kon krijgen. Porselein was een bijlading op de schepen en werd toen soms meegenomen als ballast bij de waardevolle thee- en zijdeladingen.

Tot omstreeks 1725 was Oostende ook een belangrijke markt van Aziatisch porselein, waar vele Engelsen en Hollanders grote aankopen deden. Na de ondergang van de Oostendse Compagnie (1730) verviel de rechtstreekse invoer. Chinese waren werden nu door de Hollandse Compagnie, en ook over Engeland en Frankrijk, naar Oostende en Nieuwpoort aangebracht. Als markt van Chinees porselein in de tijd van de 'Compagnie-des-Indes' is Oostende tot op het einde van de 18e eeuw actief gebleven.

- Volgens een merkwaardige studie van Prof. W. Treue in Wetenschappelijke Tijdingen, XII, 1952, kol. 337 345.

Caxton, eerste boekdrukker te Brugge. 1473.

Het is een twistvraag wie de eerste boekdrukker te Brugge geweest is: Caxton of Ma; on. Vast staat dat zij in de jaren 1474-76 hebben samengewerkt. De vraag is: Was Caxton een leerling van Mansion te Brugge, of omgekeerd: heeft Caxton de eerste drukpers te Brugge opgericht, en heeft Mansion het vak bij de Engelse prototypograaf aangeleerd?

Op het gezag van de Engelse geleerde W. Blades, die in 1882 een groot werk over Caxton uitgaf, wordt meestal aanvaard dat aan Mansion de voorrang toekomt.(Zie Bickorf 1946, 140).

In het Londens trimestrieel tijdschrift voor boekdrukkunst en graphische kunsten; *Signature* (New Series, no 15; 1952, pp. 28-39) verscheen nu een studie van L.A. SHEPPARD die nieuw licht over dat vraagstuk werpt. De hoof; ken uit dit betoog zijn de volgende.

Caxton was in Keulen in 1471-72 waar hij het boekdrukken leerde kennen en zelf aanleerde. Zijn eerste boek *The Recuyell of the Histories of Troye* drukte hij te Brugge vóór het einde van 1473.

Naar de uitdrukkelijke vermelding van de colophon is de *Jardin de Dévotion* het eerste boek van Mansion; volgens de berekening van Sheppard kan dit ongedateerde boek ten vroegste in 1474 gedrukt zijn.

Na deze vaststelling betoogt Sheppard dat Caxton de eerste boekdrukker te Brugge geweest is; dat Mansion - die zijn beroep van 'boecscrivere' ondertussen voort uitoefende - het

boekdrukken bij Caxton heeft aangeleerd; en dat ten slotte de ongedateerde Brugse drukken die aan Mansion worden toegeschreven op de naam van Caxton dienen gesteld te worden.

V.

West-Vlaanderen te Leuven

Het clubleven van de studenten te Leuven kende in de laatste paar jaren een seizoen dat een weelde van vroeger onbekende vruchten heeft afgeworpen, nl. de lustrumboekjes. Zal het iemand verwonderen dat West-Vlaanderen hierin aan de kop staat? Ze liggen hier voor mij, zeven keurige boekjes. Uit 1950: Moeder Kortrijkse (1885) en Moeder Westland (1890), Uit 1951: Moeder Mandel (1921) en Moeder lzegemse (1941). Uit 1952: Moeder Tieltse (1902), Moeder Brugse (1886) en Moeder Waregem (1947): dat jongste kind, evenals Moeder lzegemse een dochter van Moeder Kortrijkse, vierde dus zijn eerste lustrum en verdient een ereprijs om de goede folkloristische versiering van de omslag.

De boekjes zijn eigenlijk gegroeid uit het eenvoudige lustrumprogramma. Praesides van vorige vieringen werden aangesproken om de actuele commilitones een groet, een aanwakkering toe te sturen. En hoe natuurlijk schept ieder dan uit de schat van zijn herinnering. Zo zette het programma uit tot een gedocumenteerde brochure, elke club kreeg een historisch, zoniet legendarisch, overzicht van zijn traditionele bedrijvigheid. En wanneer dan de praeses een ‘goe penne’ heeft en zijn studentikoze hart van vóór 1914 heeft weten te bewaren, dan krijgt men een sprankelend stuk Westvlaams leven, zoals Notaris H. Van der Heyde er een ten beste geeft in het lustrumboekje van Moeder Brugse dat door de praeses Dr jur. C. Devyt werd samengesteld en, om zijn vorm, toon en inhoud, de (dikwijls te vullen) beker van de Leuvense lustrumboekjes zou verdienen.

Hier staan we voor een echt folkloristisch document waarin gebruiken, omgang, taal en lied van een wel omschreven groep in hun ontwikkeling kunnen nagegaan wo; n.

V.

De Patriottinnen van ieper. 1790.

De Ieperse Tuindag (8 Aug,) 1790 was een hoogdag voor de Patriotten en nog meest voor de ‘Patriottinnen’. Immers de ‘dogters van Ipre’ hadden te voren geld bijeengebracht ‘tot inkoop van twee geaffuytte kanons van 4 ponden calibre’. De stukken kregen de doopnamen ‘*Beschermer*’ en

'*Zegenprael*'; op het eerste prijkte de beeltenis van O.L. Vrouw van Tuine, op het andere O.L. Vrouw van de Rozenkrans. Het vaandel, tegelijker tijd aan de Volontairen geschonken, droeg, naast het wapen van Westvlaanderen, nogmaals het beeld van O.L. Vrouw van Tuine, alles 'in schoone broduere'. Deze giften werden meegevoerd in de grote ommegang die naar de Kathedraal optrok waar de bisschop het vaandel wijdde. Daarna trok de stoet naar de Markt waar Malou-Riga het vaandel aan de Volontairen overhandigde. In de stoet, waarin de schuttersgilden en het nieuwe 'Corps Volontairen' opstapten, werden vooral de 'patriotique Dogters' opgemerkt die ieder 'iets van het kanongetuyg' droegen. Men zag er ook een 'Maegd van Vlaenderen' omgeven door kinderen die, als 'volontairkens' verkleed, marcheerden met trommel en fluit en opschriften.

De vrijgevige 'Patriottinnen' hadden beroep gedaan op het talent van een Muzenzoon om de hooggestemde gevoelens van deze historische Tuindag te vertolken. Het gedicht werd gedrukt op een los blad, en is opgedragen 'Aen de weledele, agtbaere en ieverige heeren de heeren bestierders der oorlogszaeken van Westvlaenderen, den heer Malou-Riga, voorzorger en heirschouwer, den heer De Patyn, gebiedende bewindhebber, den heer Meynne, bewindhebber en ontfanger der algemeine landsmiddelen, den heer Vanzandyeke, bewindhebber en toeziener van het geschut'. Het is ondertekend: *De doghters van Ipre geseid patriottinnen*, en gedateerd 8 Aug. 1790.(A. Diegerick Bibliographie Yproise, blz. 369; Ieper 1873-81).

Ziedaar wat ik daarover weet. En nu, wat ik zoek is dat gedrukte blad zelf met die gelegenheidsverzen over die kanons van de Ieperse Patriottinnen Is er een lezer van Biekorf die dat stuk in zijn verzameling heeft?

E.N.

Westvlaamse Stamreeksen.

Door de Heer A. VANHUYSE (Nieuwpoort) werden de volgende stamreeksen opgemaakt en op 75 exemplaren gedrukt:

Stamreeks der Familiën Vanhuyse, De Beerst, Duron, Vandenberghe aangeboden ter gelegenheid van het huwelijk van Mej. Marie-Thérèse Duron met den Heer Armand Vanhuyse te Ramskapelle aan de IJzer 8 September 1951.

Stamreeks der Familiën Vanden Berghe en Dierickx-Visschers ter gelegenheid van de Diamanten Bruiloft van Louis Vanden Berghe en Sylvie Dierickx-Visschers gevierd te Klemskerke op 31 Oogst 1952.

Deze zeer verzorgde stamreeksen zijn echt sprekend door de opgave van de sociale stand, ambt en bediening van de naamdragers van omstreeks 1700 tot heden.

't Beertje. Volkskundige Almanak 1953. Uitgegeven door de Bond van de West-Vlaamse Folkloristen. 72 blz. met veel mooie prenten.

Beertjes Kalender met zijn uitvoerige dagwijzer, met zijn praatjes en plaatjes over Volksheiligen is weerom zeer merkwaardig; aan de beurt komen: Maurus, Blasius, Gertrudis, Onsheren Boompje (bij Watou), de heilig man Job, H. Bloed (Voormezele), Kristoffel, O.L. Vrouw an Izenberge, Nikolaas van Tolentijn, Denijs, Lenaard, Folquinus (te Ekelsbeke en Pitgam in Fr. Vlaanderen). En zeer deugdelijk en oorspronkelijk is de reeks van bijdragen, folklore van ‘'t patersvatje’. Over Sint Goewaard te Arneke en nu, sedert 1951, te Kaaskerke. Over de kuiper uit de Vijf Eemers, rijk van inhoud en gepakt op het leven van dit kwijnende ambacht. Over Brugs tinnen speelgoed, een folkloristische openbaring uit het stofferige Gruuthusemuseum. En verder ontmoeten we Lange Miel een anderzweirs van Peegie; Louis den Timmeren, de laatste uitklinker van Brugge; en horen we een ‘lente’ van Brugse scheldwoorden uit den ouden tijd, en liedekens en ander kleingoed. Beertje jongen, ge zijt nu ‘eerste-communie-grootte’ en een flinke bousten geworden. Sterk in d'heiligen en ander goe'volk. Doe zo voort!

B.

- Bladwijzer 1952 -

I. Opstellen

De legende van Pitgam	A. BONNEZ	1
De Westvlaamse pers in 1848	J. DE SMET	8
Onze doopnamen omstreeks 1300	O. LEYS	13, 34, 60, 88, 220, 258
Westvlaamse Zanten (vervolg van 1951, blz. 230)	J. DE LANGHE	21, 93, 115, 205, 227
Jacob De Meyere, 1552-5 Februari-1952	A. VIAENE	25
De Gemene Weiden op het 'Sijseelsche'.	M. CAFMEYER	27
Wolkammers te Poperinge. 1758-1767	A.V.	33
Papiermolen te Roesbrugge. 1763	A.V.	40
Lodewijk XIV te Belle. 26 Mei 1691	F. ROMMEL	41
De garbouleermeester te Brugge	J. CLAEYS	43
Van volk en veugels uit de Muinke.	J. FRAEYMAN	49, 81
De boerenvorke	L. VAN ACKER	56
Oude remedies tegen rheumatisme en pestziekte te Izegem	J. GELDHOF	67
Zede- ende Wysheydtsspreuken uit de 17e eeuw	F.M.D.	68
Een weinig bekend referein van Eduard de Dene	A. SCHOUTEET	73
De Brugse Metten als historienaam	A. VIAENE	90
De laatste Gulden Spoor te Kortrijk. A. VIAENE.	A. VERBOUWE	95, 118

Reigers in Gistel-Ambacht	H.D.	97
De schoenmakers van Izegem	J. GELDHOF	103
Kleine kroniek van de folklore: Sprookje en volksboek	H. STALPAERT	112
Wat Brugge gaf, kreeg en leed voor Vlaanderens vrijmaking in 1302	J. DE SMET	122
Jan Devos, onderpastoor-jubilaris te Hooglede in 1742	J. DELBAERE	133
Vergulden sporen	A. VIAENE	144
Met den helm geboren	A.M.	147
Gulden Sporen te Kortrijk	A. VIAENE	153
De slag bij ‘Vanderotte’	R. FONCKE	170
De crisis in de Westvlaamse kantnijverheid in 1848	J. DE SMET	174
Toverij en spokerij	W. GIRALDO	178
Uit Pippei's schooltijd	A.M.	180
Caesar Gezelle	A. VIAENE	185
Beschouwingen over Vlaanderens Vrijheidsstrijd in 1302	J. DE SMET	190

Van Deinze over Biervliet naar Brugge. Windesheimse huizen in Vlaanderen	A. CASSIMAN	199
De zaadfooie	A.M.	203
Desremaux. Een schilder uit de Vlaamse School der 18e eeuw	A. DESCHREVEL	209
Zaaimaand	A.M.	225
De opgang van de spin-, en weefnijverheid in de Leiestreek. Een tentoonstelling van volksvlijt, 1820. Onderscheidingen in West-Vlaanderen	G.P. BAERT	233
Mevrouwe de Bar'nesse	M. CAFMEYER	241
Een raadsel op de verwantschap	E.I. STRUBBE	246
Schapersremedies van een Knesselaarse Peerdendoktoor uit 1832	V. ARICKX	249
Philippus Baldaeus uit de Ieperse schepenfamilie Baelde, predikant in Voor-Indie en Ceilon. Zijn lofspraak op S. Franciscus-Xaverius	A. VIAENE	254
Bij een oud ‘paternosterke’. 's Avonds als ik slapen ga, volgen mij veertien engelkes na	A. VIAENE	265
Van de wieg tot het graf. XIII. Uitveert.	M. CAFMEYER	271
Van Buersmuelene tot Bosmolens (Izegem)	J. GELDHOF	276
Onze windmolens en molenmakers in 1952.	C. DEVYT	277

II. Zakenwijzer

PLAATSELIJKE GESCHIEDENIS

Ardooie 150. Assebroek 29. Avelgem 238. Beernem 28. Belle 41, Beverhoutsveld 27. Biervliet 199. Bovekerke 59. Brugge 9, 14, 29, 43, 73, 90, 121, 151, 175,190, 199, 229, 238. 279. Bulskampveld 28. Dadizele 151 Deinze 119, 199. Diksmuide 10, 102. Dudzele 147, 203. Gistel 97. Haringe 210. Heule 238. Hooglede 133. Ieper 10, 43, 46, 174, 208 ,212, 238, 254, 280, Ingooigem 12. Izegem 67, 103, 276. Knesselare 248. Koolkerke 99. Kortemark 231. Kortrijk 10, 71, 95, 118, 119, 144, 153, 170, 187, 201, 215, 238. Krombeke 216. Kuurne 219. Maastricht 72, 164. Male 27. Menen 175, 238. Moerkerke 200. Moeskroen 239. Moorsele 120, 189. Nieuwpoort 11. Oostende 10, 152, 278. - Oostkamp 28. Oudenaarde 200. Pitgam 1. Pittem 22. Pollinkhove 7, 263. Poperinge 33, 217, 210. Reningelst 217. Roesbrugge 40. Roeselare 135, 139. Rumbeke 133, 136. Sijsele 27. St. Baafs Vijve 238. Steenkerke 98. Tielt 11. Torhout 11. Veurne 10. Vlamertinge 239. Wakken 238. Waregem 238. Werken 207. Westkerke 99. Westnieuwkerke 238. Westrozebeke 139, 157. Wevelgem 238. Wulveringem 98.

PLAATSNAMEN.

De Buersmuelne (Bosmolens) te Izegem 276. De Groonberg te St. Winnoksbergen 7. De Hooipiete te Pollinkhove 264. De Muinkebossen te Ruddervoorde 49, 81. Den Openbroek te Pollinkhove 264. Pitgam 1. 'Vanderotte' 170.
Gemene weiden op het Sijseelse 27. Bekeracker 28. Beverhoutsveld 27. Conteracker 28. Looweide en Gemene weide 27. Maleveld 5. Minnestraat naar de zee (Assebroek-St. Kruis) 27. Odegem 28. Oostwarande (Male) 32. Hof van Praet 29. Praetacker 28. Sijseleveld 27. Sparemailge (Sijsele) 30. Spiker 29. Velthem 27.

ONTHOUDENSWAARDIGE PERSONEN.

Philippus Baldaeus (Baelde). predikant in Indië en Ceilon 254. Jan Busschaert van Izegem, geneesmeester 67. Eduard De Dene 73. Jacob De Meyere (Meyerus) 25. Desremaux, schilder 209. Jan De Vos, kapelaan te Hooglede 133. Jacob Devriendt, pastoor te Rumbeke 136. Felix Edward Dujardin, stichter van Groeninghe-kapel 95. Hans Ernstinger, Duits reiziger 171. Franciscus Xaverius 254. Caesar Gezelle 120, 185. Patrick Hennesy, Ierse chirurgijn te Roeselare 135. Stijn Streuvels 186. Jacob van Eeghen van Kortemark, koopman te Amsterdam 231. Zeger van Male 75. Pieter van Walleghem, beeldhouwer 141. Maria Zannekin, abdis van Hemelsdale 68. William Caxton en Colard Mansion, drukkers 279.

OUDHEIDKUNDE.

Abdij Hemelsdale te Werken 207. Gulden Sporen te Kortrijk 118, 144. Kist van Oxford 183, 228. Zegels van Breidel en De Coning 130. Inventaris van kunstwerken te Brugge 229. Schilderijen van Desremaux 209-217. Oude locomotieven 132. Boerenmakke en boerenvorke 48, 56, 277. Dikmuids aardewerk 102. Chinees porselein (invoer) 278.

FOLKLORE.

Bedzegen 265. Belezing (ziekte en betovering) 178. Berrewulf, Beddewulf (kinderschrik) 22. Boerenmakke, boerenvorke 48, 56, 273. Bolspel 263. Dansen bij zaadfooie 205, bij melkerskermis 264. Dood; rse (dwaallicht) 23. Duivenmelkers 47. Duivenschieting (schutters) 50. Eerste Communie (vroeger gebruik) 181. Garnezeiren (wetteboden) 4. Geld smijten voor schoolkinderen 244. Gewijde palm: as van - 226; planting van - 227. Hanekamp 23. Heilig-Bloedkind 143. Heksen 179. Helm (geboortevlies) 147. Humor op dorpsnaam (Klemskerke) 93. Kapellen (zondagscholen) 182. Kinderspelen: Slekke 115; Blomzak sturten 116; lein-Sacramentdag (van de kantwerksters) 176. Koemest als huisbrand 46, 55. Koolzaad (oogstgebruiken) 203. Kruisbeeld (omgang met-) 87. Legenden 1, 27. Lijkhuizetje 24. Maaltijd: Lichtmis 7; Uitvaart 274. Mariaverering 70. Medailles (tegen be-

tovering en ziekte van dieren) 178, 208. Melkerskermis 263. Ommegang (H. Bloed) 76, 117. Parodie van rouwzaag 273. Pastoorsinhaling (landing uit zee) 47. Pensjagen 57. Prijsuitdeling (vroeger op de volksschool) 182, 245. Raadsel op verwantschap 246. Spoken 22, 180. St. Jansevangelie 226. Toverij 118, 178, 179. Uitvaartgebruiken: in de kerk 271; bij het graf 274. Varken als offerande 12. Vasten (koddig plakkaat) 71. Vastenboekje 46. Veepest (ziektedienig) 208. Veertien Engelkes (in kindergebed) 205. Venditie van offeranden 12. Venditie (kruisbeeld op -) 87. Vertellers 7. Vlooien: betovering met- 180; dienen tegen de - 118. Volk en vorstelijk bezoek 42.
Volksgeloof: Voorteken van dood 66. Gevonden en gegeven kruisen (kruisbeeld) 87. Wat zij kunnen die met den helm geboren zijn 147-149.
Volksgeneeskunde. Rhumatisme 67. Pestremedies van Jan Busschaert 67. Krampen, neurasthenie 72. Ziekte van dieren 178, 208. Schapenremedies 248-254.
Volksmeerkunde. Als de aksters nest maken 49. Goede week 87. Als de pastoor een groene kazuifel draagt 225. Als de lucht geboothamerd zit 115.
Vogeltaal 52-54, 86. Vondelingnamen 48. Vrijdags paternostertje 232, 268. Zaadfooie (koolzaadoogst) 203. Zaaigraan (zegening) 226.
Vertellingen en sagen. Hoe de dorpsnaam Hillegam in Pitgam veranderd werd 7. Van de draaiende (laatste) gulden spoor te Kortrijk 96. Legende van Beverhoutsveld 27. Van akster, kraaie en kwakkel 55, 81.
Heiligenverering en -verbeelding.
H. Bloed (Brugge) 127, 143. Mariaverering (Brugge) 70. Albertus (Ieper) 208. Antonius abt 12. Dionysius 226. Dympna 71. Franciscus Xaverius 254. Gertrudis 118. Laurentius 74. Nicolaas van Tolentijn 208. Quirinus 108, 140. Silvester 66.
Rijmgebeden: Onze Vader die in de hemelen zijt De paster is zijn kouse kwijt 24. 's Avonds als ik slapen ga, volgen mij veertien engelkes na 265. Paternoste; groene 270.
Liederen: Den hemel is den onzen Vivat het goed bier 83. Nieuw liedeken 1848 (van het kantwerk) 176. Liedje van Crispijn 264.
Rijmwerk: Referein van Eduard De Dene 79. Vers van Mgr Schram 111. Rijmraadselop verwantschap 246. Boekenrijmpje 184.

ZANTEKOORN:
Happesteerte dikke vriezen 1. 't Is gedaan met Pietje 1. Zijn kijte komt uit van de goetse 7. Over de balie springen 21. Kif-kif 72. Van vrouwen: een dikke bagazze, een dikke kad; e, een magere peme, een trage falente 93; een aardig gedraaisel 116. Bakten kunnen dragen 21. Geestig verzet 47. Spelen

voor contentement 47. De nijper op de steert zetten 96. Over de pot springen 96. Iemand aan 't rossekot leggen 116. Op zijn duim zitten 116. De miter zit er in 120. Zijn pulle koud drinken 120. Vechten voor de smete 148. Jules een kol passen 181. In pie zetten 181. Arrangeren voor een kluitje fijgen en en zeven eens en half koks 181. Kapelieffrouwe 182 Vettemienen 184. Breed van schoeren 205. Blende vinke, Blende meeze 206. Automobielnamen: Schoada, Seevrolit 225; Trekteur 226. Grote pater, Praktezant 227. Van den eier op den deier vallen 227.

Vergelijkende zegswijzen: Bijzen als een speie 1. Een koppel ogen lijk frioens 5. Huilen lijk een brakke 7. Een domme balie van een wijf 21. Lijk een akster op een balie zitten 21. Zwaar lijk een balie 21. Lierelauwen lijk de merelaans 52. Blij lijk een katte die een derm sleept 94. Naar entwat kijken lijk Bobbel naar zijn koute 94. Zeken lijk een diltekater 207. Nodig lijk brood in de spinde 225. Hij is besteld lijk een gaa aan zijn gat, lijk een mol aan zijn gat 227. Hij loopt lijk op semangskes 107.

Spreuken

Als d'aksters de kappe opzetten 49. 't Moet nog afkomen van Gent 111. SpijtSpijt me dit, spijt me dat 86. Jong te peerde, oud te voete 48. Late gezaaid komt ook boven 225. De moord steken en zijn vel voor testament laten 250. Naar Mollegem gaan langs de grote bane 253. Brave 'n is geen gave. In de kerke kakken. Fruit kopen voor de vespers 264. Een hof moet kunnen zijn leegaard kweken 278. - Zede- en wijsheidsspreuken uit de 17^{e} eeuw 68.

Vakwoorden.

UIT DE IZEGEMSE SCHOENMAKERIJ: Achterijzer, Aflappen, Afreân, Ballon, Bek van den hond, Biezesteker, Bijzegel, Binnennaaien, Bollîker, Borstels, Boeduurs, Cambreure, Conterfoors, Doorgenaaid werk, Draaitop, Duwermes, Effen gelikt, Eisen, Euverleer, Fassoneren, Op fatsoen snijden, Geduwerd, Gezet, Groefopensteker, Gruwkes, Handleer, Hond, Ingeregen, IJzernagels, Klopsteen, Koelisse, Kopernagels, Koppen van den hond, Lambeirs, Leesten, Lîksels, Lîkstokken, In muziek genaaid, Nepe, Onderleer, Opgepind, Oppinpointen, Opdintang, Op pas, Pekdraad, Pekschorte, Pekstoel, Piekpoint, Polieren, Polissoir, Prikmolen, Randafsteker, Rispenden, Roelette, Rospen, Schabberlinge, Schroôn, Semangs, Slissen, Smoeterke, Spanriem, Met de steke naaien, Stekewerk, Talons, Talonpointen, Tatse, Tatsevoet, Terd, Trekmes Vijlstaak, Vîlen, Vîlleke. Weekkuipje, Winkel 105-110.

Persoonsnamen: Doopnamen rond 1300:(alfabetisch) Adaem-Kersteloot 15-21. Kerstiaen-Zoetkin 34-40.

Bespreking: Mannelijke namen van Germaanse oorsprong: Alard-Zegers 60-66. Vrouwelijke namen van Germaanse oorsprong: Adelice-Odeiie 88-90. Mannelijke namen van niet-Germaanse oorsprong: Adaem-Thomas 220-225. Vrouwelijke namen van niet-Germaanse oorsprong: Agatha-Sophie 258.

Vondelingnamen: Carreau, Lindeboom, Mandel, Opstraete, Trouvée. Vander Santen, Voordevenster 48.
Plantnamen. Binde. Zaad-, Wortel-, Haag-, Riet-, Duinebinde. Slingertjes. Blauwe halm 93. Boeredochtertjes 115 Duineklisse. Duinesterretjes Rijstpap. Dubbeltjes 228.
Uit den ouden taalschat: Anebuerdich 32. Gaerbeleuren, Gherbeleuren 44. Culpaerd 31. Te meenewede (gemene weide; commun pastourage) 27, 30. Plaidons (prud'hommes) 176. Veurstzate 31. Weepennynck, Zwynspenninck 30,
BOEKENNIEUWS.
V. Arickx. Geschiedenis van Pittem 22. J. De Smet. Inventaris van het Archief van de Franse hoofdbesturen in West-Vlaanderen 23. 't Beertje 1952, 23. Album English. Studies over de Kerkelijke en Kunstgeschiedenis van West-Vlaanderen 95. M. De Meyer. Het Vlaamse sprookjesboek 112. L. Debaene. De Nederlandse volksboeken 113. G P. Baert. De steenweg van Deinze op Kortrijk 119. J. Dochy. Bruges et ses plus beaux tableaux 120. J. F, Verbruggen. De slag der Gulden Sporen 149, 183. L. Van Acker, Geschiedenis der Ardooise schuttersgilden 151. S. De Splenter. Beknopte Geschiedenis van Dadizele 151. P. Cassianus Lievens. Franciscaans Brugge 152. H. Desmedt. De oesterbanken van Oostende 152. L. De Goeyse. Het volkslied onder de Brabantse Omwenteling 231. J. Rogge. Het handelshuis Van Eeghen 232. L.A. Sheppard. A New Light on Caxton 279. W. Treue. Het porselein 279. Westvlaamse lustrumboekjes te Leuven 280. A. Vanhuyse. Stamreeksen 281. 't Beertje 1953, 282.
PRENTEN.
In de tekst; De boerenvorke 58.
Buiten de tekst: Izegemse schoenmaker 106. Zegels van graaf Gwijde van Dampierre en van Pieter de Coning 196-197. Uit de rekening van de keukenkosten van Willem van Gulik, 1302, 196-197. Schilderij van Desremaux (Parochiekerk Haringe) 212.
VRAGEN EN ANTWOORDEN.
Liedje van Crispijn 264. Over de voortzetting van Loquela door pastoor J. Claerhout 24. Vrijdagse Paternoster 232. Gulden Sporen te Maastricht 72. Vasten ‘elk voor zijn zelven’ 232. De Patriottinen van Ieper (1790) 281.